

2010

EESTI PIIRKONDLIK ARENG
REGIONAL DEVELOPMENT IN ESTONIA

EESTI STATISTIKA
STATISTICS ESTONIA

2010

EESTI PIIRKONDLIK ARENG
REGIONAL DEVELOPMENT IN ESTONIA

TALLINN 2010

Kogumik annab ülevaate Eesti piirkondlikust arengust. Analüüsitakse maakondade ja omavalitsusüksuste arengut regionaalarengu varasemate käsitluste taustal. Põhjalikumalt kirjeldatakse Tartu maakonna inimvara seisukorda ning Pärnu maakonna tulevikustrateegiaid. Maakondi ja omavalitsusüksusi on võrreldud mitmesuguste näitajate alusel ja nende kohta on esitatud andmed joonistel, kaartidel ja tabelina.

Koostanud Mihkel Servinski (telefon 625 8472), Marika Kivilaid ja Greta Tischler.

The publication provides an overview of the regional development in Estonia. The development of counties and local government units is analysed on the background of former regional development studies. A more thorough overview has been provided on the situation of human assets in Tartu county and the development scenarios of Pärnu county. Local government units have been compared on the basis of various indicators and data on local government units have been presented in diagrams, on maps and in a table.

Compiled by Mihkel Servinski (tel +372 625 8472), Marika Kivilaid and Greta Tischler.

MÄRKIDE SELETUS **EXPLANATION OF SYMBOLS**

- ... andmeid ei ole saadud või need on avaldamiseks ebakindlad
data not available or too uncertain for publication
- .. mõiste pole rakendatav
category not applicable
- nähtust ei esinenud
magnitude nil
- 0 näitaja väärtus väiksem kui pool kasutatud mõõtühikust
0,0 *magnitude less than half of the unit employed*

Kirjastanud Statistikaamet, Endla 15, 15174 Tallinn,
analüüsi ja väljaannete talitus, telefon 625 9247
Toimetanud Raul Veede
Inglise keel: Elina Härsing ja EM Tõlge OÜ
Kaardid: Ülle Valgma
Küljendus: Alar Telk, Uku Nurges, Oliver Lillma
Kaanekujundus: Maris Valk

*Published by Statistics Estonia, 15 Endla Str, 15174 Tallinn,
Analysis and Publications Service, tel +372 625 9247
Edited by Raul Veede
English by Elina Härsing and EM Tõlge OÜ
Maps by Ülle Valgma
Layout by Alar Telk, Uku Nurges, Oliver Lillma
Cover design by Maris Valk*

Trükkinud Ofset OÜ, Paldiski mnt 25, 10612 Tallinn
November 2010

*Printed by Ofset Ltd, 25 Paldiski Rd, 10612 Tallinn
November 2010*

ISSN 1736-8693
ISBN 978-9985-74-478-9

Autoriõigus/Copyright: Statistikaamet, 2010
Kaanefoto / Cover photo: Focus

Väljaande andmete kasutamisel või tsiteerimisel palume viidata allikale
When using or quoting the data included in this issue, please indicate the source

SISUKORD

Saateks	7
1. Eesti piirkondlik areng. Mihkel Servinski	9
2. Pärnumaa – kuidas edasi? Maakonna arengustsenaariumid. Urmas Kase	36
3. Inimvara Tartu maakonnas. Merli Reidolf, Mihkel Servinski	70
Lisa 1. Haldusüksuste võrdlus	99
Kaart 1. Eesti haldusjaotus, 1. jaanuar 2010	100
Kaart 2. Rahvaarvu muutus, 2005–2009	101
Kaart 3. Aastakeskmine loomulik iive 1000 elaniku kohta, 2005–2009	101
Kaart 4. Aastakeskmine rändesaldo 1000 elaniku kohta, 2005–2009	102
Kaart 5. Demograafiline tööturusurve indeks, 1. jaanuar 2010	102
Kaart 6. Ülalpeetavate määr, 1. jaanuar 2010	103
Kaart 7. Brutotulu saajate osakaal tööealises elanikkonnas (19–64-aastased), 2009	103
Kaart 8. Registreeritud töötus, 2009	104
Kaart 9. Aastakeskmine investering aastakeskmise elaniku kohta, 2005–2009	104
Kaart 10. Palgatöötaja kuukeskmine brutotulu, 2009	105
Kaart 11. Toimetulekupiiri tagamiseks rahuldatud taotlused, 2009	105
Kaart 12. Rahvaarvu muutus Tartu maakonna omavalitsusüksustes, 2000–2010	106
Kaart 13. Sündide arvu muutus Tartu maakonna omavalitsusüksustes, 2000–2009	106
Kaart 14. Tartu maakonna haiguskoormus 1000 inimese kohta, 2006	107
Kaart 15. Rahvastiku keskmine vanus, 1. jaanuar 2010	107
Kaart 16. Üldkasutatavate rahvaraamatukogude lugejaid 100 elaniku kohta, 2009	108
Kaart 17. Toetuste osatähtsus kohalike eelarvete kogutuludes, 2009	108
Kaart 18. Kohalike omavalitsuste võlakooormus, 31. detsember 2009	109
Kaart 19. Aastatel 2008–2009 kasutusse lubatud eluruumide pinna muutus võrreldes aastatega 2006–2007	109
Kaart 20. Majutusettevõtetes majutatud siseturistid, 2009	110
Kaart 21. Majutusettevõtetes majutatud välituristid, 2009	110
Joonis 1. Rahvaarvu muutus, 2005–2010	111
Joonis 2. Aastakeskmine loomulik iive 1000 aastakeskmise inimese kohta, 2005–2009	112
Joonis 3. Aastakeskmine rändesaldo 1000 aastakeskmise elaniku kohta, 2005–2009	113
Joonis 4. Demograafiline tööturusurveindeks, 1. jaanuar 2010	114
Joonis 5. Brutotulu saajate osatähtsus 19–64-aastaste seas, 2009	115
Joonis 6. Registreeritud töötute osatähtsus 16-aastaste kuni pensioniealiste hulgas, 2009	116
Joonis 7. Palgatöötaja kuukeskmine brutotulu, 2009	117
Joonis 8. Linna- ja vallavalitsuste aastakeskmised investeringud aastakeskmise elaniku kohta, 2005–2009	118
Joonis 9. Rahuldatud taotluste arv toimetulekupiiri tagamiseks 1000 elaniku kohta, 2009	119
Joonis 10. Rahvaarvu muutus, 2009–2010	120
Joonis 11. Ülalpeetavate määr, 1. jaanuar 2010	121
Joonis 12. Kohalike eelarvete kogutulu elaniku kohta, 2009	122
Joonis 13. Füüsilise isiku tulumaksu osatähtsus kohalike omavalitsuste kogutuludes, 2009	123

Joonis 14. Füüsilise isiku tulumaksu laekumine kohaliku omavalitsuse eelarvesse elaniku kohta, 2009	124
Joonis 15. Riigieelarvest saadud toetused füüsilise isiku tulumaksu 100 krooni kohta, 2009	125
Joonis 16. Kohalike eelarvete üldiste valitsemissektori teenuste kulude osatähtsus kogukuludes, 2009.....	126
Joonis 17. Kohalike eelarvete majanduskulude osatähtsus kogukuludes, 2009.....	127
Joonis 18. Kohalike eelarvete hariduskulude osatähtsus kogukuludes, 2009	128
Joonis 19. Kohalike eelarvete sotsiaalse kaitse kulude osatähtsus kogukuludes, 2009.....	129
Joonis 20. Kohalike omavalitsuste võlakooormus, 31. detsember 2009	130
Joonis 21. Toetus toimetulekupiiri tagamiseks rahuldatud taotluse kohta, 2009.....	131
Joonis 22. Naiste kuukeskmise brutotulu võrreldes meeste kuukeskmise brutotuluga, 2009.....	132
Joonis 23. Üldharidus: õpilasi kooli kohta, 2009/2010. õppeaasta alguses	133
Joonis 24. Üldkasutatavates rahvaraamatukogudes laenutatud üksusi keskmiselt lugeja kohta, 2009.....	134
Joonis 25. Harju maakonna osatähtsus Eestis	135
Joonis 26. Tallinna linna osatähtsus Eestis	136
Joonis 27. Hiiu maakonna osatähtsus Eestis	137
Joonis 28. Ida-Viru maakonna osatähtsus Eestis	138
Joonis 29. Jõgeva maakonna osatähtsus Eestis	139
Joonis 30. Järva maakonna osatähtsus Eestis.....	140
Joonis 31. Lääne maakonna osatähtsus Eestis.....	141
Joonis 32. Lääne-Viru maakonna osatähtsus Eestis	142
Joonis 33. Põlva maakonna osatähtsus Eestis.....	143
Joonis 34. Pärnu maakonna osatähtsus Eestis	144
Joonis 35. Rapla maakonna osatähtsus Eestis	145
Joonis 36. Saare maakonna osatähtsus Eestis	146
Joonis 37. Tartu maakonna osatähtsus Eestis	147
Joonis 38. Valga maakonna osatähtsus Eestis.....	148
Joonis 39. Viljandi maakonna osatähtsus Eestis	149
Joonis 40. Võru maakonna osatähtsus Eestis	150
Lisa 2. Valik andmeid haldusüksuste kohta	151
Selgitusi esitatud andmete kohta	184

CONTENTS

Foreword	8
1. <i>Regional Development of Estonia. Mihkel Servinski</i>	26
2. <i>Pärnu County – Where to? Development Scenarios for Pärnu County. Urmas Kase</i>	53
3. <i>Human Assets in Tartu County. Merli Reidolf, Mihkel Servinski</i>	90
Annex 1. Comparison of administrative units	99
Map 1. <i>Administrative division of Estonia, 1 January 2010</i>	100
Map 2. <i>Population change, 2005–2009</i>	101
Map 3. <i>Mean annual natural increase per 1,000 inhabitants, 2005–2009</i>	101
Map 4. <i>Mean annual net migration per 1,000 inhabitants, 2005–2009</i>	102
Map 5. <i>Demographic labour pressure index, 1 January 2010</i>	102
Map 6. <i>Dependency ratio, 1 January 2010</i>	103
Map 7. <i>Share of recipients of gross income in working-age population (aged 19–64), 2009</i>	103
Map 8. <i>Registered unemployment, 2009</i>	104
Map 9. <i>Mean annual investments per capita, 2005–2009</i>	104
Map 10. <i>Average monthly gross income per employee, 2009</i>	105
Map 11. <i>Applications satisfied to guarantee subsistence level, 2009</i>	105
Map 12. <i>Population change in local government units of Tartu county, 2000–2010</i>	106
Map 13. <i>Change in number of births in local government units of Tartu county, 2000–2009</i>	106
Map 14. <i>Burden of disease per 1,000 inhabitants in Tartu county, 2006</i>	107
Map 15. <i>Average age of population, 1 January 2010</i>	107
Map 16. <i>Registered users of public libraries per 100 inhabitants, 2009</i>	108
Map 17. <i>Share of the subsidies in the total revenue of local budgets, 2009</i>	108
Map 18. <i>Debt burden of local governments, 31 December 2009</i>	109
Map 19. <i>Change in floor area of dwelling completions, 2008–2009 compared to 2006–2007</i>	109
Map 20. <i>Domestic tourists in accommodation establishments, 2009</i>	110
Map 21. <i>Foreign tourists in accommodation establishments, 2009</i>	110
Figure 1. <i>Change in population, 2005–2010</i>	111
Figure 2. <i>Annual average natural increase per 1,000 mean annual population, 2005–2009</i>	112
Figure 3. <i>Annual average net migration per 1,000 mean annual population, 2005–2009</i> ...	113
Figure 4. <i>Demographic labour pressure index, 1 January 2010</i>	114
Figure 5. <i>Share of recipients of gross income in the population aged 19–64, 2009</i>	115
Figure 6. <i>Registered unemployed persons as a percentage of the population aged 16 until pension age, 2009</i>	116
Figure 7. <i>Average monthly gross income per employee, 2009</i>	117
Figure 8. <i>Annual average investments of city and rural municipality governments per annual average inhabitant, 2005–2009</i>	118
Figure 9. <i>Number of applications satisfied to guarantee subsistence level per 1,000 inhabitants, 2009</i>	119
Figure 10. <i>Change in population, 2009–2010</i>	120
Figure 11. <i>Dependency ratio, 1 January 2010</i>	121
Figure 12. <i>Total revenue of local budgets per capita, 2009</i>	122

Figure 13. Share of personal income tax in the total revenue of local governments, 2009.....	123
Figure 14. Personal income tax received into local budget per capita, 2009.....	124
Figure 15. Grants from state budget per 100 kroons of personal income tax, 2009.....	125
Figure 16. Share of administration expenses of local budgets in the total expenditure, 2009.....	126
Figure 17. Share of economic expenses of local budgets in the total expenditure, 2009 ...	127
Figure 18. Share of education expenses of local budgets in the total expenditure, 2009 ...	128
Figure 19. Share of social protection expenses of local budgets in the total expenditure, 2009.....	129
Figure 20. Debt burden of local governments, 31 December 2009.....	130
Figure 21. Subsistence benefit to guarantee the subsistence level per application satisfied, 2009.....	131
Figure 22. Females' average monthly gross income as a proportion of males' average monthly gross income, 2009.....	132
Figure 23. General education: pupils per school, 2009/2010, at the beginning of the academic year.....	133
Figure 24. Average number of library units lent per user in public libraries, 2009.....	134
Figure 25. Share of Harju county in Estonia.....	135
Figure 26. Share of Tallinn in Estonia.....	136
Figure 27. Share of Hiiu county in Estonia.....	137
Figure 28. Share of Ida-Viru county in Estonia.....	138
Figure 29. Share of Jõgeva county in Estonia.....	139
Figure 30. Share of Järva county in Estonia.....	140
Figure 31. Share of Lääne county in Estonia.....	141
Figure 32. Share of Lääne-Viru county in Estonia.....	142
Figure 33. Share of Põlva county in Estonia.....	143
Figure 34. Share of Pärnu county in Estonia.....	144
Figure 35. Share of Rapla county in Estonia.....	145
Figure 36. Share of Saare county in Estonia.....	146
Figure 37. Share of Tartu county in Estonia.....	147
Figure 38. Share of Valga county in Estonia.....	148
Figure 39. Share of Viljandi county in Estonia.....	149
Figure 40. Share of Võru county in Estonia.....	150
Annex 2. Selection of data on administrative units.....	151
Comments on presented data.....	187

SAATEKS

Käesolev kogumik „Eesti piirkondlik areng. *Regional Development in Estonia*“ jätkab kahe varasema kogumiku traditsioone: ühelt poolt asendab see sarja „Linnad ja vallad arvudes. *Cities and Rural Municipalities in Figures*“ ning teisalt „Maakonnad arvudes. *Counties in Figures*“. Sellist kohta on raske täita: rangelt võttes peaks uus väljaanne olema senistest kaks korda paksem ja sisukam. Praktikas kujundab tulemuse aga võimaluste ja vajaduste tasakaal. See-eest jääb alati lootus, et iga järgmine saab eelmisest parem.

Tunamullu kirjutas kogumiku „Linnad ja vallad arvudes. *Cities and Rural Municipalities in Figures*“ koostaja Mihkel Servinski väljaande saatesõnas: „Mitu aastat on olnud võimalus kirjutada, et Eesti majandusel läheb hästi. Praegu peame rääkima majandusarengu tugevast pidurdumisest ja mõne näitaja kontekstis isegi taandarengust.“ Tänavu võime rõõmustada, kuna enamik prognoose on Eesti majanduse suhtes taas optimistlikud. Samas nendivad analüütikud, et kõik ei sõltu sugugi Eestist endast: ehkki meie enda pingutused on äärmiselt tähtsad, seab neile raamid globaalmajandus, mis suunab Eesti eksporditurgude arengut.

Nagu võib näha käesolevasse kogumikku koondatud analüüsides, sarnaneb piirkondliku arengu perspektiiv Eesti kui terviku olukorraga. Ühelt poolt on oluline, et kohaliku arengu eest seisjad kasutaksid ära kõik võimalused, mida majanduskeskkond neile pakub. Sellela ei ole võimalik realiseerida piirkonna kogu potentsiaali. Teisalt seab arengule piirid just seesama majanduskeskkond, mida kujundavad Eesti tasemel tehtud otsused. Neid on aga piirkondlikul tasandil raske mõjutada.

Pärnu maavalitsuse arengutalituse juhataja Urmas Kase artikkel Pärnumaa arengutsenaariumidest on hea näide sellest, kuidas võib üks piirkond tuleviku määramatusele vaatamata olla siiski valmis kõigeks, mida kontrollimatud välismõjud kaasa toovad. Nagu autor rõhutab, on kõige tähtsam püüelda arengu poole ja mitte leppida lihtsaimate lahendustega, mis viivad kogu piirkonna stagnatsioonini.

Üks piirkondliku arengu võtmetegureid on inimvara. Merli Reidolf Tallinna Tehnikaülikoolist ja Statistikaameti peaanalüütik Mihkel Servinski analüüsivad Eesti inimvara olukorda Tartumaa näitel. Seegi analüüs näitab, kuivõrd tähtis on kasutada ära kohalik potentsiaal, mille arendamine headel aegadel tihti unarusse jäetakse.

Mihkel Servinski annab ka kõrvutava ülevaate Eesti piirkondade arengust viimastel aastatel ilmunud regionaalarengu käsitleste taustal. Mõõdikud näitavad, et Eesti regionaalarengu strateegias aastateks 2005–2015 püstitatud sihile vähendada piirkondlikke erisusi ei ole me neljast valdkonnast kahes lähemale jõudnud. Ehkki paljuski võib süüdistada majanduskriisi, pakub artikkel kahtlemata mõtteainet nii neile, kes püüavad Eesti regioone ääremaastumise eest kaitsta, kui ka neile, kes esimeste tegevusele raamistikke kehtestavad. Kindlasti saavutatakse parimad tulemused üksnes mõlemate sihikindlas koostöös.

Raul Veede

Toimetaja

FOREWORD

This publication, "Eesti piirkondlik areng. Regional Development in Estonia", continues the traditions of two previous publications: on the one hand it replaces the series "Linnad ja vallad arvudes. Cities and Rural Municipalities in Figures" and on the other hand "Maakonnad arvudes. Counties in Figures". This is a hard work to do: the new publication should be twice as thick and content-rich compared to the previous ones. Yet in practice, the outcome is formed by the balance between possibilities and necessities. However, hope will always remain that each subsequent issue will be better than the previous.

In 2008, compiler of the publication "Linnad ja vallad arvudes. Cities and Rural Municipalities in Figures" Mihkel Servinski wrote in his introduction: "Several recent years gave a chance to write about the success of Estonia's economy. At present, we should speak about a severe slowdown of the economic growth, and in the case of some indicators even about negative growth." This year, we may rejoice as most prognoses are optimistic again about the future of Estonian economy. However, analysts admit that everything does not depend on Estonia: although our own efforts are extremely important, frameworks are set by the global economy that guides the development of the Estonian export markets.

As can be seen from the analyses provided in this publication the perspective of regional development is similar to the situation of Estonia as a whole. On the one hand, it is essential that persons supporting local development would use all possibilities offered by their economic environment. Without that it is impossible to realise the whole potential of the region. On the other hand, the very economic environment shaped by decisions made on the national level sets limits to the local development. Yet it is difficult to influence those decisions on the regional level.

The article by Urmas Kase, Head of the Development Service of Pärnu County Government, displays development scenarios of Pärnu county as a good example on how a region can be ready for anything brought along by uncontrollable external effects in spite of the indeterminable future. As the author emphasises, it is most important to strive for development and not to put up with the simplest solutions that lead the whole region to stagnation.

One of the key factors of regional development is human assets. Merli Reidolf from the Tallinn University of Technology and Mihkel Servinski, a principal analyst of Statistics Estonia, analyse the situation of Estonian human assets by the example of Tartu county. This analysis proves how important it is to fully exploit the local potential often sadly neglected in good times.

Mihkel Servinski also provides a comparative overview of the development of Estonian regions on the background of regional development studies published in recent years. Relevant indicators show the target set in the Regional Strategy of Estonia for 2005–2010 to reduce regional differences has not been achieved in two subject areas out of four. Although economic recession can be blamed for many particular influences the article gives subject for thought to those trying to protect Estonian regions from peripheralisation, as well as to those who define frameworks for the activity of the former. The best results will definitely be achieved only in purposeful co-operation of both parties.

Raul Veede
Editor

EESTI PIIRKONDLIK ARENG

Mihkel Servinski
Statistikaamet

Eesti piirkondliku arengu eesmärgid ja mõõdikud on sõnastatud Eesti regionaalarengu strateegias 2005–2015. Traditsiooniliselt antakse strateegias püstitatud eesmärkide täitmise eelne ülevaade Statistikaameti piirkondliku statistika kogumikus. Käesolev ülevaade jätkab seda traditsiooni. Samas tuleb arvestada, et 2010. aastal avaldati mitu olulist Eesti piirkondlikku arengut käsitlevat uurimust, mis leidsid ühiskonnas märkimisväärset vastukaja. Otstarbekas on neile uuringutele tähelepanu juhtida, kuna nendega tutvumine aitab oluliselt mõista Eesti piirkondlikku arengut. Eelkõige on jutt Eesti 2009. aasta inimarengu aruande peatükist „Regionaalne areng ja elukeskkond” ning Eesti inimvara raportist. Tähelepanu tuleb juhtida ka siseministeriumis valminud ülevaatele „Regionaalsed erinevused Eestis aastatel 2000–2009”.

Riigi regionaalpoliitika meetmestiku üldeesmärk aastani 2015 on tagada kõigi piirkondade jätkusuutlik areng, tuginedes piirkondade sisestele arengueeldustele ja eripäradele ning pealinnaregiooni ja teiste linnapiirkondade konkurentsivõime kvalitatiivsele arendusele. Eesti tervikliku ja tasakaalustatud regionaalse arengu saavutamise huvides on kaasnev eesmärk pidurdada rahvastiku ja majandustegevuse koondumist pealinna piirkonda.

Jälgimaks liikumist riigi regionaalpoliitika meetmestiku üldeesmärgi poole, kasutatakse nelja mõõdikut:

- Harju maakonnas elava rahvastiku osatähtsus püsib alla 41% Eesti kogu elanikkonnast (2003. a moodustas maakonna elanike arv 38,5% Eesti kogurahvastikust);
- Põhja-Eesti sisemajanduse koguprodukti osatähtsuse kasv on pidurdunud ja püsib alla 70% Eesti sisemajanduse koguproduktist (2001. a moodustas Põhja-Eesti näitaja 61% Eesti sisemajanduse koguproduktist);
- ühegi maakonna aastakeskmine tööhõive (mõõdetuna tööhõive määrana vastavalt Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni metoodikale) ei oleks madalam kui 45% (2003. a oli madalaim maakondlik näitaja 43%) ning
- ühegi maakonna keskmine elatustase (mõõdetuna leibkonnaliikme keskmise sissetulekuna) ei oleks madalam kui 61% kõrgeimast maakondlikust näitajast (2003. a oli madalaim maakondlik näitaja 59%).

Lisaks toodud mõõdikutele on strateegias loetletud näitajaid, mille muutumist tuleb strateegia toimimise hindamiseks jälgida ja mis mahuvad nelja teemasse: rahvastik, tööturg, majandus, elanike sissetulekud. Ülevaate ajaliseks piiriks võtame aastad 2005–2010 ehk strateegia toimimise aja.

Rahvastik

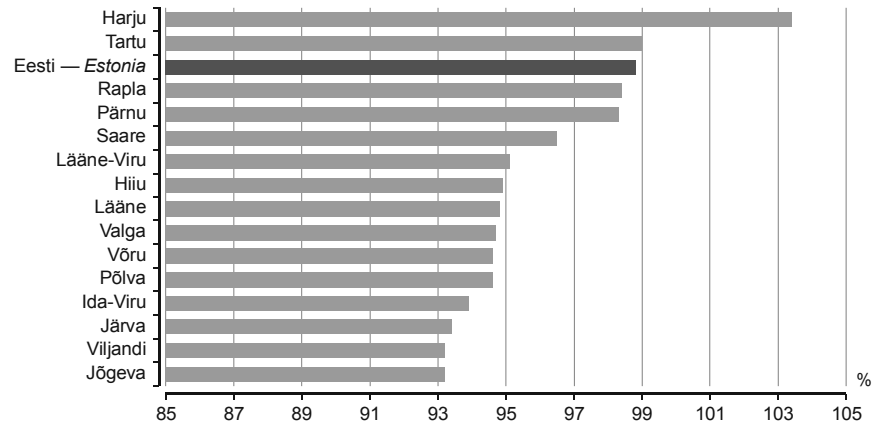
- elanike arvu muutus
- loomulik iive
- rändesaldo
- rahvastiku vanusstruktuur (tööturusurve indeksi ja ülalpeetavate määra muutus)
- kesk- ja kõrghariduse (k.a rakendusliku kõrghariduse) omandanute arv
- täiend- ja ümberõppes osalenud täiskasvanute arv

Elanike arvu muutus

Statistikaameti andmetel elas Eestis 2010. aasta 1. jaanuaril 1 323 323 inimest, mida on 1,2 protsenti vähem kui 1. jaanuaril 2005. aastal. Harju maakonnas elas 1. jaanuaril 552 282 inimest, mis on 3,4 protsenti rohkem kui 1. jaanuaril 2005 ja mis moodustas 41,7% Eesti rahvaarvust. Seega on Harju maakonna osatähtsus Eesti rahvastikus suurem kui regionaalarengu strateegias ettenähtud maksimaalne tase.

Harju maakond on ainus maakond, kus rahvaarv 2005. ja 2010. a võrdluses kasvas. Harju maakonna rahvaarv on kasvanud kõigil vaatlusperioodi aastatel. Aastatel 2007–2009 kasvas ka Tartu maakonna rahvaarv. Teistes maakondades on rahvaarv vaatlusperioodil pidevalt langenud. Kõige järsemalt on rahvaarv suhteliselt vähenenud kõrvuti asetsevates Jõgeva, Viljandi ja Järva maakonnas (joonis 1).

Joonis 1. **Maakondade rahvaarvu muutus, 2005–2010 (1. jaanuar)**
Figure 1. *Change in the size of population by counties, 2005–2010 (1 January)*

Omavalitsusüksustest on suhteliselt kasvanud kõige enam Alajõe, Ruhnu ja Kiili valla rahvaarv ning vähenenud Tootsi, Tudulinna ja Sonda valla rahvaarv (joonis 1, lisa 1). Mõne omavalitsusüksuse statistilise rahvaarvu kasvamisest tuleb siiski arvestada, et tegemist võib olla päevapoliitilise kemplemise tulemusena, kus enne kohaliku omavalitsuse volikogude valimist toimus massiline elanike sisult fiktiivne sissekirjutamine. Omavalitsusüksusi, kus 2005. ja 2010. aasta võrdluses rahvaarv kasvas oli 36. Kasvava rahvaarvuga piirkonnad on Tallinna, Tartu ja Pärnu linnade lähiümbrus (kaart 2, lisa 1).

Loomulik iive

Aastatel 2005–2009 oli loomulik iive Eestis pidevalt negatiivne, kuid selge trendiga positiivse loomuliku iibe suunas: 2005. aastal oli loomulik iive Eestis -2966 ja aastal 2009 -318. Maakondadest on loomulik iive kõigil vaadeldavatel aastatel positiivne Harju ja Tartu maakonnas. Ülejäänud maakonnad on pideva negatiivse loomuliku iibega. Väga selgetest trendidest loomuliku iibe osas maakondades rääkida ei saa: vähenemise aastad vahelduvad kasvuaastatega.

Sündide arv kasvas aastatel 2005–2008 Eestis pidevalt, kuid kahanes aastal 2009. Samal ajal polnud Eestis ühtegi maakonda, kus sündide arv võrreldes eelmise aastaga oleks igal aastal kasvanud. Kahes maakonnas – Harjus ja Pärnus – kasvas sündide arv neljal aastal viiest. Maakondi, kus sündide arv kasvas kolmel aastal oli kuus. Üheski maakonnas ei kahanenud sündide arv kõigil viiel aastal. Ka surmade arvu puhul vaheldusid kahanemise aastad kasvuaastatega. Vaid Järva maakonnas kahanes surmade arv kõigil perioodi viiel aastal.

Aastakeskmise loomulik iive 1000 elaniku kohta oli perioodil 2005–2009 kõige suurem Viimsi, Harku ja Kiili vallas ja kõige väiksem Piirissaare, Alajõe ja Torgu vallas. Mittenegatiivse aastakeskmise loomuliku iibega oli perioodil 2005–2009 33 omavalitsusüksust (joonis 2, lisa 1). Piirkonnad, kus loomulik iive oli vaadeldaval perioodil positiivne on Tallinna linna ümbruse vallad. Positiivse iibega piirkonnad on samuti Tartu, Rakvere, Pärnu, Paide ja Kuressaare ümbrus (kaart 3, lisa 1).

Rändesaldo

Aastatel 2005–2009 oli rändesaldo positiivne ainult Harju maakonnas. Harju maakonnal on positiivne rändesaldo kõikide Eesti maakondadega, v.a Rapla maakond. Oluline on märkida, et välisrände saldo on negatiivne kõikidel Eesti maakondadel (tabel 1).

Tabel 1. **Maakondade rändesaldo, 2005–2009**
 Table 1. *Net migration by counties, 2005–2009*

Maakond <i>County</i>	Siseränne <i>Internal migration</i>			Välisränne <i>External migration</i>			Ränne kokku <i>Total migration</i>		
	Sisseränne <i>Immigration</i>	Väljaränne <i>Emigration</i>	Saldo <i>Net migration</i>	Sisseränne <i>Immigration</i>	Väljaränne <i>Emigration</i>	Saldo <i>Net migration</i>	Sisseränne <i>Immigration</i>	Väljaränne <i>Emigration</i>	Saldo <i>Net migration</i>
Eesti <i>Estonia</i>	..	..	..	14 725	23 574	-8 849	14 725	23 574	-8 849
Harju	31 138	17 136	14 002	7 422	8 997	-1 575	38 560	26 133	12 427
Hiiu	826	1 082	-256	42	94	-52	868	1 176	-308
Ida-Viru	3 490	7 945	-4 455	1 507	2 288	-781	4 997	10 233	-5 236
Jõgeva	2 682	3 726	-1 044	228	896	-668	2 910	4 622	-1 712
Järva	2 911	4 206	-1 295	184	760	-576	3 095	4 966	-1 871
Lääne	2 205	2 701	-496	201	524	-323	2 406	3 225	-819
Lääne-Viru	4 215	5 361	-1 146	391	1 489	-1 098	4 606	6 850	-2 244
Põlva	2 123	2 846	-723	255	393	-138	2 378	3 239	-861
Pärnu	5 556	5 103	453	721	1 876	-1 155	6 277	6 979	-702
Rapla	4 072	3 880	192	200	599	-399	4 272	4 479	-207
Saare	2 023	2 434	-411	290	573	-283	2 313	3 007	-694
Tartu	9 780	11 282	-1 502	2 304	2 687	-383	12 084	13 969	-1 885
Valga	2 130	3 043	-913	370	502	-132	2 500	3 545	-1 045
Viljandi	2 982	4 702	-1 720	336	1 202	-866	3 318	5 904	-2 586
Võru	2 105	2 791	-686	274	694	-420	2 379	3 485	-1 106

.. Mõiste pole rakendatav

.. *Category not applicable*

Kõige suurem aastakeskmise rändesaldo 1000 elaniku kohta oli perioodil 2005–2009 Alajõe, Ruhnu ja Rae vallas ja kõige väiksem Tudulinna, Tootsi ja Koonga vallas. Rõhutan veel kord: mõne valla puhul on kahtlus, et valimiseelsel perioodil toimus massiline elanike fiktivne sissekirjutamine (joonis 3, lisa 1). Aastakeskmise rändesaldo ei olnud negatiivne 50 omavalitsusüksuses. Siseriiklik aastakeskmise rändesaldo oli positiivne 64 omavalitsusüksuses ja välisrändesaldo polnud negatiivne 19 omavalitsusüksuses. Positiivse rändesaldoga piirkonnad moodustavad Tallinna linna, Tartu linna, Pärnu linna ja Kuressaare linna ümbritsevad vallad, Läänemaa mereäärsed vallad. Positiivse rändesaldoga valdu leidub Kagu-Eestis ja Ida-Virumaal. Selgelt on kõige negatiivsema rändesaldoga piirkond Kesk-Eesti (kaart 4, lisa 1).

Rahvastiku vanusstruktuur (demograafiline tööturusurve indeksi, ülalpeetavate määra muutus)

Demograafiline tööturusurve indeks oli 2010. aasta alguses ühest väiksem kõigis maakondades, v.a Tartu maakond, kus selle väärtuseks oli 1,0. See tähendab, et suures enamikus maakondades on tööturule potentsiaalselt sisenejaid vähem kui sealt lahkujaid. 2005. aasta alguse seisuga võrreldes oli tööturusurve indeks 2010. aasta alguseks vähenenud kõigis maakondades. Kõige rohkem Hiiu, Põlva ja Lääne maakonnas ning kõige vähem Tartu, Harju ja Valga maakonnas. Omavalitsusüksustest on 21 sellist, kus tööturusurve indeks vähenenud ei ole.

2010. aasta algul oli demograafiline tööturusurve indeks ühest suurem 28 omavalitsusüksuses. Kõige suurem oli demograafiline tööturusurve indeks Paikuse, Ülenurme ja Harku vallas ning kõige väiksem Alajõe, Piirissaare ja Nõva vallas (joonis 4, lisa 1). Piirkonniti võib täheldada ühest suurema demograafilise tööturusurve indeksiga omavalitsusüksuste koondumist Tartu linna ümbrusesse, samuti Tallinna linna ümbrusesse. Väikese demograafilise tööturusurve indeksi väärtusega piirkonnana saame vaadelda Hiiumaad (kaart 5, lisa 1).

Ülalpeetavate määr oli Eestis 2010. aastal võrreldes 2005. aastaga veidi kasvanud. Enamikus maakondadest – kümnes – aga ülalpeetavate määr langes. Esmapiigul võiks ülalpeetavate määra vähenemist tinglikult hinnata positiivse nähtusena, sest sotsiaalsed kulutused kõige laiemas mõttes võivad seetõttu väheneda. Kui vaadata aga ülalpeetavate määra muutumist komponenditi – eraldi 0–14-aastaste arv 100 15–64-aastase kohta ning 65-aastaste ja vanemaealiste arv 100 15–64-aastase kohta –, siis pole positiivset hinnangut rahvastiku vanusstruktuuri muutumisele võimalik anda üheski maakonnas, kus ülalpeetavate määr langenud on, sest langus tuleneb 0–14-aastaste arvu langusest 100 15–64-aastase kohta (tabel 2).

Tabel 2. **Ülalpeetavate määr komponenditi maakondades, 2005. ja 2010. aastal (1. jaanuar)**
 Table 2. *Dependency ratio by components in counties, in 2005 and 2010 (1 January)*

Maakond County	2005			2010		
	Noored ^a Youth ^a	Vanad ^b Elderly ^b	Kokku Total	Noored ^a Youth ^a	Vanad ^b Elderly ^b	Kokku Total
Eesti Estonia	22,8	24,4	47,2	22,6	25,5	48,1
Hiiu	26,0	24,8	50,7	19,3	26,0	45,3
Põlva	26,0	30,3	56,3	22,2	31,3	53,5
Võru	26,4	30,7	57,1	22,7	31,6	54,3
Rapla	26,5	24,1	50,6	23,4	25,2	48,6
Saare	24,8	27,8	52,5	20,9	29,7	50,6
Jõgeva	26,9	28,1	54,9	22,2	30,9	53,1
Lääne	25,2	27,0	52,2	21,7	29,4	51,1
Lääne-Viru	26,3	26,7	53,0	24,1	28,0	52,1
Valga	27,1	30,0	57,1	24,2	32,1	56,3
Viljandi	25,8	28,4	54,2	22,8	30,7	53,5
Ida-Viru	20,1	26,9	47,0	20,1	27,4	47,5
Pärnu	24,9	26,9	51,8	23,4	29,1	52,5
Järva	25,3	25,6	50,9	22,8	29,1	51,9
Tartu	24,5	23,5	48,0	25,3	24,9	50,2
Harju	20,6	21,2	41,7	22,3	22,0	44,3

^a Noored – $(0-14\text{-aastased})/(15-64\text{-aastased}) \cdot 100$;

^b Vanad – $(65+)/(15-64\text{-aastased}) \cdot 100$;

^a Youth – $(\text{persons aged } 0-14)/(15-64) \cdot 100$;

^b Elderly – $(65+)/(15-64) \cdot 100$.

Aastate 2010 ja 2005 võrdluses on ülalpeetavate määr kahanenud 161 omavalitsusüksuses ja kasvanud 65 omavalitsusüksuses. Komponentide kaupa vaadatuna oli enimlevinud muster selline, kus 0–14-aastaste arv 100 15–64-aastase kohta kahanes, 65 ja vanemate arv 100 15–64-aastase kohta kasvas ja ülalpeetavate määr vähenes. Niisuguseid omavalitsusüksusi oli 108.

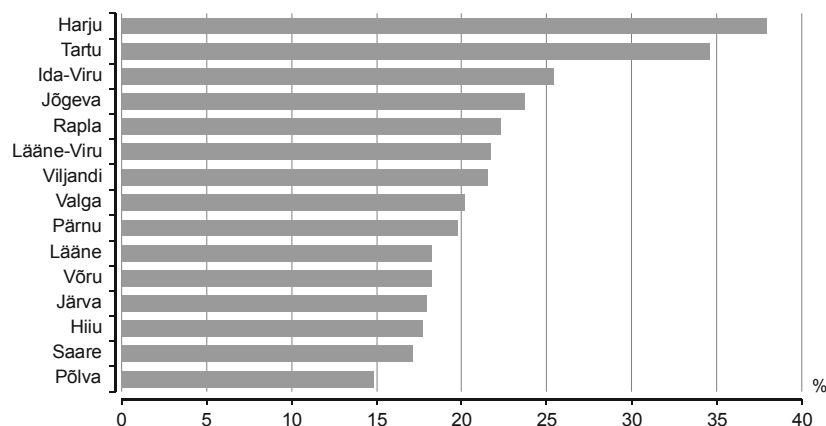
Suur väikese ülalpeetavate määraga piirkond on Tallinna ümbrus (kaart 6, lisa 1).

**Kesk- ja kõrghariduse
(k.a rakendusliku
kõrghariduse)
omandanute arv**

Rahvastiku haridustaset iseloomustab kolmanda taseme haridusega inimeste osatähtsus 15–74-aastasest elanikkonnas. Kasutame Statistikaameti Eesti tööjõu-uuringu andmeid, mis näitavad suurt erinevust maakondade vahel: kui Harju maakonnas on kolmanda taseme haridusega inimeste osatähtsus 37,9%, siis Põlva maakonnas vaid 14,8% (joonis 2). Kui võrrelda 2009. aastat 2005. aastaga, siis on kolmanda taseme haridusega inimeste osatähtsus 15–74-aastaste seas kasvanud 2,2 protsendipunkti. Kasv on toimunud enamikus maakondades (sh Tartu maakonnas isegi 7,1 protsendipunkti), kuid kolmes maakonnas – Põlvas, Viljandis ja Valgas – on kolmanda tasemega inimeste osatähtsus 15–74-aastasest rahvastikus vähenenud.

Joonis 2. **Kolmanda taseme haridusega inimeste osatähtsus 15–74-aastaste seas maakonniti, 2009**

Figure 2. *The share of persons with tertiary education of the population aged 15–74 by counties, 2009*

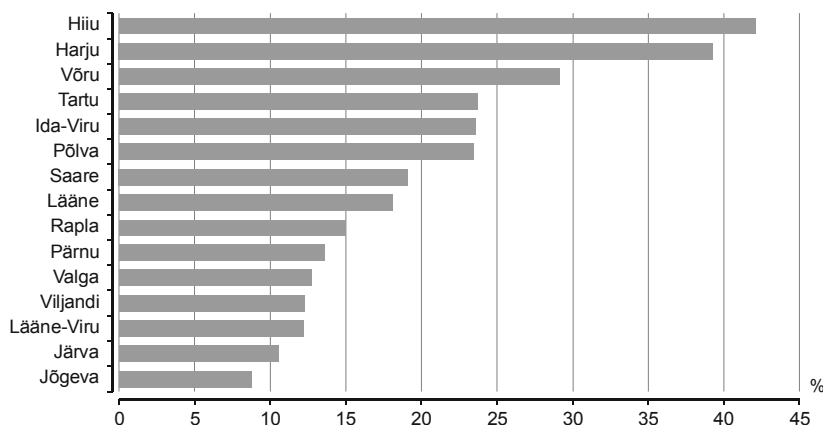

Täiend- ja ümbertäiendamise osalenud täiskasvanute arv

Elukestvas õppes osalemist saame maakonniti hinnata nelja viimase nädala jooksul enesetäiendamise tegelenud inimeste osatähtsuse järgi. Vaatame inimesi vanuses 25–64 aastat ja tuginema Statistikaameti Eesti tööjõu-uuringu andmetele.

Maakondlikud erinevused on silmapaistvad. Kui Hiiu maakonnas tegeles 2009. aastal nelja viimase nädala jooksul enesetäiendamisega 42,1% 25–64-aastaseid, siis Jõgeva maakonnas oli see näitaja vaid 8,8% (joonis 3). Võrreldes 2009. aastat 2005. aastaga, saame rääkida enesetäiendamise märgatavast tõusust – vaadeldav näitaja kasvas Eestis 12,8 protsenti. Ometi leidis kaks maakonda – Jõgeva ja Lääne-Virumaa – kus ennast täiendanute osatähtsus vähenes.

Joonis 3. **25–64-aastaste enesetäiendamine nelja viimase nädala jooksul maakonniti, 2009**
Figure 3. *Individual development of persons aged 25–64 in the last four weeks by counties, 2009*

Tööturg

- tööjõus osalemise ja tööhõive määr
- töökohtade arv ja tööpuudus

Tööturu iseloomustamiseks saab kasutada eri näitajaid. Tööpuuduse määr on neist vist enim kasutatav. Ometi valiti regionaalarengu strateegias mõõdikuks tööhõive määr. Loomulikult on valitud näitaja tugevas korrelatsioonis tööpuuduse näitajaga, kuid sisuliselt on tegemist olulise vahetega – kas peetakse tähtsaks seda, kui palju inimesi töötab, või seda, kui palju ei tööta. Strateegia peab olulisemaks töötajate arvu. Samas on olukord 2010. aastal majanduskriisi tulemusel selline, et rääkida tööturust ilma töötutest kõnelemata pole lihtsalt võimalik.

Tööjõus osalemise määr

Tööjõu arv kasvas Eestis aastatel 2006–2008 ja langes 2009. aastal võrreldes 2008. aastaga. Kui võrrelda 2009. aastat 2005. aastaga, siis oli tööjõud Eestis kasvanud 31 300 inimese võrra. Tööjõu arv oli kasvanud 11 maakonnas ja langenud neljas – Ida-Viru, Põlva, Hiiu ja Lääne-Viru maakonnas. 2009. aasta võrdluses 2008. aastaga kahanes tööjõu arv kaheksas maakonnas ja ei kahanenud seitsmes maakonnas.

Tööjõus osalemise määr kasvas Eestis aastatel 2006–2008. Väike langus oli 2009, kuid sisuliselt oleks õigem öelda, et tööhõive määr jäi 2009. aastal 2008. aasta tasemele. Kõrgeima tööjõus osalemise määraga maakond oli 2009. aastal Harju maakond (72,2%) ja madalaim Põlva maakond (51,4%). Harju maakonnas on tööjõus osalemise määr olnud kõrgeim enamikul vaadeldava perioodi aastatest (erandiks on 2007. aasta, mil kõrgeim määr oli Hiiu maakonnas). Enamikul aastaist oli tööjõus osalemise määr madalaim Põlva maakonnas (erandiks 2008. aasta, mil see oli madalaim Võru maakonnas).

Tööjõus osalemise määras on maakondlikud erinevused suured – seda nii absoluutnumbrites kui ka näitaja muutumise kiiruses. Kui võrrelda tööjõus osalemise määra 2009. aastal tööjõus osalemise määraga 2005. aastal, siis on suurim kasv Rapla maakonnas (kasv 10,9 protsendipunkti) ja suurim langus Hiiu maakonnas (langus 7,5 protsendipunkti) (tabel 3).

Tabel 3. **Töäjõus osalemise määr maakondades, 2005–2009**
 Table 3. *Labour force participation rate by counties, 2005–2009*

(protsenti – percentages)

Maakond County	2005	2006	2007	2008	2009
Eesti Estonia	62,9	65,5	65,7	66,6	66,5
Harju	69,4	70,6	71,2	72,5	72,2
Hiiu	69,2	70,1	73,3	72,2	61,7
Ida-Viru	60,7	64,5	62,5	60,3	61,6
Jõgeva	53,6	58,5	57,9	57,1	60,5
Järva	63,1	62,1	63,6	66,7	67,6
Lääne	62,5	57,4	63,1	65,0	68,7
Lääne-Viru	60,7	62,9	58,8	60,9	59,3
Põlva	53,2	50,6	50,0	52,7	51,4
Pärnu	56,5	58,6	63,8	66,2	65,2
Rapla	57,7	64,6	67,1	69,6	68,6
Saare	54,0	56,4	60,2	59,4	59,5
Tartu	60,2	66,5	66,3	67,9	65,7
Valga	53,5	62,0	60,1	59,1	60,4
Viljandi	58,1	63,5	62,5	65,2	62,2
Võru	53,3	55,7	51,6	52,4	60,8

Tööhõive määr

Perioodil 2006–2009 ei olnud Statistikaameti andmetel Eestis ühtegi maakonda, kus 15–74-aastaste tööhõive määr oleks olnud madalam kui 45%. Ka kriisiaastal 2009 ületas 15–74-aastaste tööhõive määr kõigis maakondades 45% piiri. Väikseim oli hõive määr 2009. aastal Põlva maakonnas – 45,2%. Viimati oli tööhõive määr strateegias püstitatud eesmärgist väiksem 2005. aastal – Jõgeva maakonnas 44,5% (tabel 4). Võib püstitada küsimuse, kas strateegias seatud eesmärk pole liiga madal. Päris üheselt sellele jaatavalt vastata ei saa, sest aastatel 2000–2003 oli tööhõive määr Jõgeva, Põlva ja Võru maakondades korduvalt väiksem kui 45%. Kindel on, et strateegiaperioodi esimesel viiel aastal tööhõive määra kriteeriumi täitmiseks eriliselt pingutada ei tulnud.

Tabel 4. **15–74-aastaste tööhõive määr, 2005–2009**
 Table 4. *Employment rate of persons aged 15–74, 2005–2009*

(protsenti – percentages)

Maakond County	2005	2006	2007	2008	2009
Eesti — Estonia	57,9	61,6	62,6	63,0	57,4
Harju	64,2	67,6	68,9	69,3	62,9
Hiiu	64,2	67,6	71,3	70,6	54,9
Ida-Viru	50,9	56,7	56,9	54,3	50,5
Jõgeva	44,5	50,8	54,2	53,1	48,3
Järva	59,6	58,3	60,6	63,5	59,6
Lääne	57,6	53,5	60,2	61,1	58,1
Lääne-Viru	57,2	59,3	55,6	57,5	49,6
Põlva	46,6	46,4	47,6	48,0	45,2
Pärnu	53,2	56,5	61,3	63,5	58,3
Rapla	56,0	62,5	63,7	64,8	57,9
Saare	52,6	54,6	57,1	56,2	53,3
Tartu	57,5	62,5	63,7	64,9	57,9
Valga	51,5	56,7	54,6	54,0	49,7
Viljandi	55,3	60,6	60,2	61,5	54,8
Võru	51,1	54,2	48,9	48,9	51,0

Kas finants- ja majanduskriisi tulemusel muutub strateegias püstitatud eesmärgi täitmine mõnes maakonnas taas probleemseks, sõltub loomulikult majanduse arengust. Mitmed arvamused näevad majanduses elavnemise märke, kuid 2010. aasta tööturustatistika üllatas I kvartalis tööpuuduse suure kasvuga. Kuna Eesti tööjõu-uuring maakondlikke näitajaid kvartalite kaupa ei avalda, siis pole võimalik kindlalt väita, kas 2010. aasta jooksul tööhõive määr mõnes maakonnas langes või langeb alla strateegia kriitilise piiri 45%. Aasta keskmise näitaja kohta saame aga infot 2011. aasta veebruari keskel.

Maakondade tööhõive määra muutus ei ole toimunud ühesuguse mustri järgi. Tõusude ja languste perioodid ja muutuste kiirused on olnud üsna erinevad. Aastate võrdluses on esinenud järske langusi ja kiireid tõuse. Kindlasti on erinevuste peamiseks põhjuseks maakondlike tööturgude erinev areng, kuid hinnanguid andes peab olema tähelepanelik, sest maakondlikud tööturud on väikesed ning üksikjuhtumitel suur tähtsus. Arvestama peab, et tegemist on valikvaatlusega, kus statistilisel veal on oluline koht.

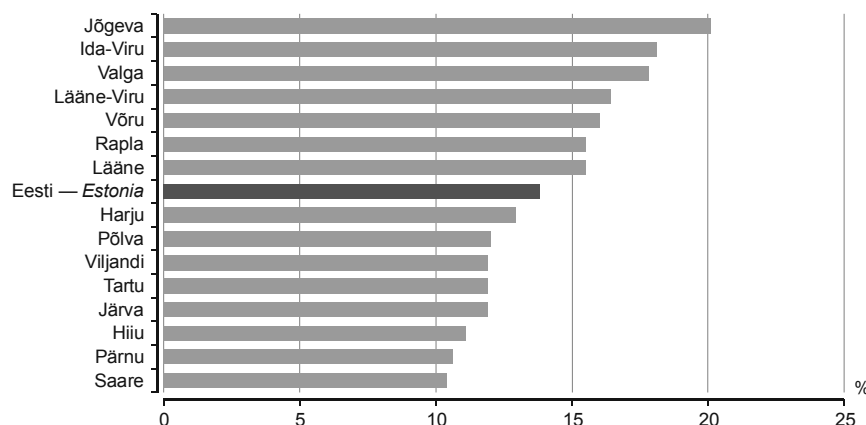
Strateegia üks kandvaid mõtteid on piirkondlike erisuste vähendamine. Selles kontekstis torkab silma, et kõrgeima ja madalaima tööhõivega maakondade tööhõive määra suhe oli kõige madalam praeguse kriisi sügavaimal, 2009. aastal – 1,39. Vaadeldava perioodi muudel aastatel kõikus suhe vahemikus 1,44–1,50.

Olemasolevad andmed ei võimalda hinnata hõivet omavalitsusüksustes Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni metoodikale vastavalt. Hõive erinevusi omavalitsusüksustes vaatame sellise näitaja abil nagu brutotulu saajate arv 100 19–64-aastase elaniku kohta. (Täpsema ülevaate brutotulu saajate arvu leidmise metoodikast leiab huviline Kristi Lehto ja Kaja Sõstra artiklist „Palgatöötaja brutotulu omavalitsusüksustes“, mis on avaldatud Statistikaameti kogumikus „Linnad ja vallad arvudes 2006“.) Erinevused omavalitsusüksuste vahel on suured: 2009. aastal oli näitaja kõrgeim väärtus 69,3 Saue linnas ja väikseim 25,0 Piirissaare vallas (joonis 5, lisa 1). Rühmitades omavalitsusüksused brutotulu saajate osatähtsuse järgi, saame Eestis üsna selgepiirilise tsoneeringu, kus kõrgema osatähtsusega omavalitsusüksused asuvad Tallinna ümbruses ja madalaima osatähtsusega omavalitsusüksused Peipsi järvega piirnevatel aladel ning Kagu-Eestis (kaart 7, lisa 1).

Tööpuudus

I kvartalis 2005 oli töötuse määr Eestis 9,5%, mis sealt edasi langes suhteliselt pidevalt 2008. aasta teise kvartalini, mil jõudis 4,0%-ni. Järgnes töötuse määra kiire tõus, mis saavutas maksimumi 2010. aasta teises kvartalis – 19,8%. Töötuse määra muutumist maakondlikul tasandil pole võimalik detailsemalt uurida, sest Eesti tööjõu-uuringu valimi suurus ei võimalda töötuse kohta maakondlikke andmeid usaldusväärset avaldada. 2009. aasta oli vaadeldaval perioodil esimene aasta, mil töötuse andmed olid usaldusväärset avaldatavad kõikide maakondade lõikes. Kõigis maakondades küündis 15–74-aastaste töötuse määr 2009. aastal üle 10%. Vahe suurima töötuse määraga Jõgeva maakonna (20,1%) ja väikseima töötusega Saare maakonna (10,4%) vahel on pea kahekordne (joonis 4).

Joonis 4. Töötuse määr maakondades, 2009
Figure 4. Unemployment rate by counties, 2009

Töötuse taset omavalitsusüksustes saame hinnata registreeritud töötuse määra kaudu. 2009. aastal oli see teistest kõrgem Öru, Misso ja Aseri vallas ning madalam Ruhnu, Nõva ja Kiili vallas (joonis 6, lisa 1). Ruhnu valla madal registreeritud töötuse näitaja on muidugi meeldiv, kuid selle kommenteerimine vajaks rohkem andmeid – ei julge väita, et Ruhnul töötusega probleeme ei ole. Piirkonniti saame madalamast registreeritud töötusest rääkida Põhja- ja Loode-Eesti rannikualal ning kõrgeast registreeritud töötusest Kagu-Eestis (kaart 8, lisa 1).

2009. aastat iseloomustas töötuse taseme kiire tõus. Sellistes tingimustes peame arvestama, et olukorra kirjeldamisel aastakeskmise näitaja kaudu on selgeid puudusi: olukorda tuleks vaadelda hoopis detailsemalt, kuid see pole käesoleva ülevaate eesmärk.

Majandus

- sisemajanduse koguprodukti muutus
- ettevõtete arvu muutus (sh loodud ja likvideeritud)
- avalike ja tootlike investeeringute maht (sh välisinvesteeringud)
- kinnisvaratehingute keskmine maksumus

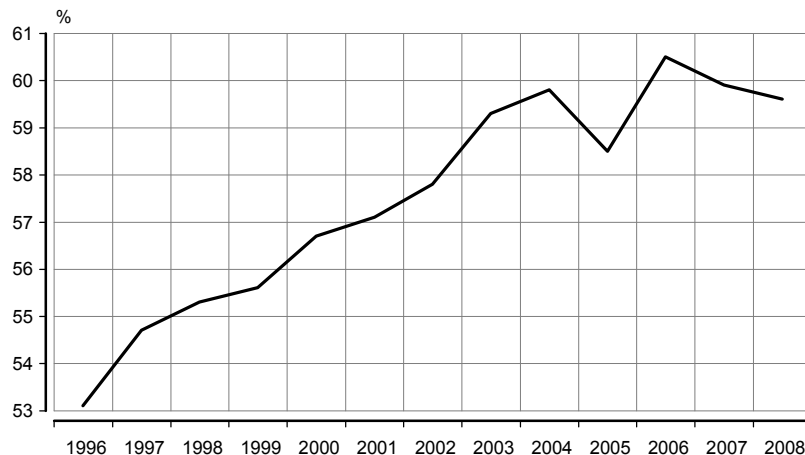
Sisemajanduse koguprodukti muutus

Maakondlik SKP avaldatakse jooksevhindades ja seepärast on keeruline jälgida maakondliku SKP sisulist muutumist: jooksevhindades SKP ei arvesta hinnamuutustega. Eesti regionaalarengu strateegia kontekstis vaadeldakse sisemajanduse koguprodukti näitajat eelkõige regionaalarengu tasakaalustatud arengu mõõdikuna. Seega on strateegia seisukohalt kõige olulisem jälgida maakondade osatähtsuse muutumist SKP-s, mitte SKP enese kasvu. Selle protsessi kirjeldamiseks ei piisa strateegia kehtimise perioodi, st aastate 2005–2008 (hilisemad andmed pole veel kättesaadavad) analüüsimisest, sest pikema perioodi vaatlemisel näeme, et viimastel aastatel pole areng toimunud eelneva pika perioodi trendi kohaselt (joonis 5).

Aastatel 1996–2004 kasvas Harju maakonna osatähtsus Eesti SKP-s pidevalt. Aastal 2005 see langes ja tõusis 2006. aastal uuele rekordtasemel. Aastate 1996–2006 kontekstis võiksime aastat 2005 käsitleda juhusliku erandina. 2007. ja 2008. aasta andmete lisandudes seda enam teha ei saa, sest neil aastatel langes Harju maakonna SKP osatähtsus Eesti SKP-s. Kas tegemist on uue trendiga? Arvestades ülevaates juba kirjeldatud rahvastikuprotsessidega ja järgnevalt kirjeldatava ettevõtete arvu muutuse trendiga, pole sellise väite kinnitamiseks julgust. Harju maakonna SKP osatähtsuse vähenemist Eesti SKP-s lähemalt vaadates näeme, et selle taga on Tallinna linna osatähtsuse langus, sest kui vaadata Harju maakonda Tallinnata, pole selle piirkonna osatähtsus vähenenud. Tasub tähele panna ka seda, et Harju maakond Tallinnata toodab SKP-d rohkem kui ükski Eesti maakond. Tõsi, Tartu maakonnaga on maht praktiliselt võrdne.

Üle 5% küünib maakondliku SKP osatähtsus Eesti SKP-s vaid Tartu ja Ida-Viru maakonnas. Nende maakondade osatähtsus on viimastel aastatel näidanud väikest kasvu. Ülejäänud maakondade puhul on, arvestades mõõtmisvigadega, kõige õigem rääkida osatähtsuse stabiliseerumisest.

Joonis 5. Harju maakonna SKP osatähtsus Eesti SKP-s, 1996–2008
Figure 5. The share of the GDP of Harju county of the Estonian GDP, 1996–2008

Ettevõtete arvu muutus

Statistilisse profiili kuuluvate ettevõtete arvu vaadeldes võib näha, et see on Eestis kasvanud perioodi 2005–2009 igal aastal. Igal aastal on kasvanud ettevõtete arv ka kõikides maakondades (erandiks aasta 2008, kus ettevõtete arv langes veidi Jõgeva ja Pärnu maakonnas ja 2009. aasta, kus väike langus oli Hiiu maakonnas). Enamik Eesti ettevõtetest asub Harju maakonnas ja aastatel 2005–2009 on Harju maakonna ettevõtete osatähtsus Eesti ettevõtete koguarvust suhteliselt vähe, kuid pidevalt, kasvanud – 2005. aastal oli Harju maakonna ettevõtete osatähtsus 52,2% ja 2009. aastal 54,4%. 20 ja enama hõivatuga ettevõtete arv Eestis kasvas 2006. ja 2007. aastal ning sisuliselt jäi 2008. aastal 2007. aasta tasemele. Harju maakonna 20 ja enama hõivatuga ettevõtete osatähtsus Eesti vastavate ettevõtete arvust oli 2005. aastal 54,2% ja 2008. aastal 55,7% ehk veidi suurem kui statistilisse profiili kuuluvate ettevõtete korral.

Ettevõtluse struktuur tegevusalade järgi on maakonniti väga erinev. Eelkõige erineb põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügiga tegelevate ettevõtete osatähtsus: kui Harju maakonnas tegeles selle valdkonnaga 2009. aastal 1,9% kõikidest ettevõtetest, siis Jõgeva maakonnas 45,5%.

2009. aasta võrdluses 2005. aastaga ei kahanenud statistilisse profiili kuuluvate ettevõtete arv 191 omavalitsusüksuses ja kahanes 35 omavalitsusüksuses. Suhteliselt oli kõige suurem kasv Ruhnu, Rae ja Kiili vallas ning kõige suurem kahanemine Piirissaare, Torgu ja Ōru vallas. Ruhnu valla suhteliselt suure kasvu ja Piirissaare valla suhteliselt suure languse taga on siiski väike muutus absoluutnumbris – väikese valla andmete statistilise töötlemise eripära, millele hinnanguid andes tuleb arvestada.

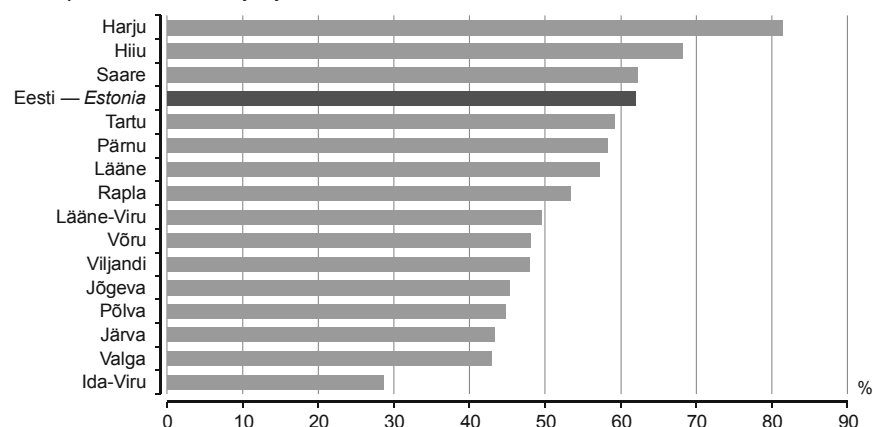
2009. aasta võrdluses 2008. aastaga ei kahanenud statistilisse profiili kuuluvate ettevõtete arv 162 omavalitsusüksuses. Rohkem kui 10% kahanes ettevõtete arv vaid 9 omavalitsusüksuses.

Ettevõtete loomise ja likvideerimise dünaamikat saab jälgida ettevõtluse demograafia näitajate alusel. Kuna see statistiline vaatlus ei arvesta primaarsektori ettevõtetega, siis piirkondliku võrdluse üldisel tasandil ei peegelda need andmed olukorda adekvaatselt. Käesolevas ülevaates autor ettevõtete loomist ja likvideerimist ei käsitlenud.

Kuna perioodil 2005–2009 kasvas ettevõtete arv, siis on loomulikult kasvanud ka ettevõtlusaktiivsus. Kõige suurem oli kasv Harju maakonnas, kus ettevõtlusaktiivsus oli kõige kõrgem ka 2005. aastal. Väiksema ettevõtlusaktiivsuse kasvuga maakonnad olid Jõgeva, Valga ja Ida-Viru. Maakondlikud erinevused on suured: 2009. aastal oli ettevõtlusaktiivsus Harju maakonnas 81,4% ja Ida-Viru maakonnas 28,6% (joonis 6).

Joonis 6. **Ettevõtlusaktiivsus maakondades, 2009**

Figure 6. *Entrepreneurial activity by counties, 2009*

Investeeringud põhivarasse (sh kapitalirent)

20 ja enama hõivatuga ettevõtete investeeringud põhivarasse jooksevhindades (tabel 5) kasvasid Eestis võrreldes eelmise aastaga aastatel 2006 ja 2007 ning kahanesid 2008. aastal. Enamik investeeringuid tehakse Harju maakonnas. Aastatel 2005–2008 Harju maakonna osatähtsus Eesti koguinvesteeringutes oluliselt ei muutunud ja jäi vahemikku 61,6–64,5%. Kümne protsendi piiri lähedal (vahemikus 9,6–11,5%) oli kogu investeeringutes Ida-Viru maakonna osatähtsus. Ülejäänud maakondade osatähtsus oli tunduvalt alla 10%, näiteks Tartu maakonnal 2008. aastal 5,7%.

Maakonniti on investeeringute mahu muutus aastatel 2005–2008 toimunud üsna erinevalt. Eesti skeem – kasv esimesel kahel aastal ja langus viimasel aastal – toimus kuues maakonnas. Samuti on investeeringute mahu muutus aastate lõikes suur. Peamine põhjus seisneb selles, et üksikute suuremate investeeringute osatähtsus on suhteliselt suur ja suuri investeeringuid ei tehta igal aastal.

2008. aastal, kui investeeringute maht Eestis võrreldes 2007. aastaga langes, kasvas see ometi kuues maakonnas, sh Viljandi maakonnas 158,7%, Järva maakonnas 154,3% ja Pärnu maakonnas 142,3%. Nendes maakondades olid kasvu peamiseks allikaks ehitiste soetamine (Pärnu maakonnas 479,1%, Järva maakonnas 242,3%) ja/või ehitamine ja ehitiste rekonstrueerimine (Järva maakond 242,8%, Viljandi maakond 208,1%).

Tabel 5. **Ettevõtete (20 ja enama hõivatuga) investeeringud põhivarasse (k.a kapitalirent), 2005–2008**

Table 5. *Investments in fixed assets (incl. capital lease) in companies with 20 or more persons employed, 2005–2008*
(tuhat krooni, jooksevhindades – thousand kroons, at current prices)

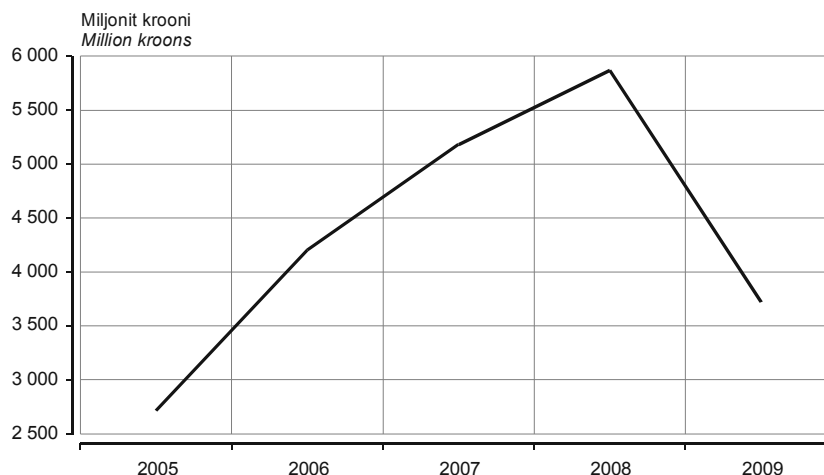
Maakond County	2005	2006	2007	2008
Eesti Estonia	23 633 908	29 658 425	35 663 456	32 577 186
Harju	14 758 082	18 261 325	22 994 639	20 755 493
Hiiu	79 440	87 287	121 518	118 288
Ida-Viru	2 267 765	2 901 418	4 096 921	3 536 095
Jõgeva	293 247	344 305	366 835	282 325
Järva	519 896	420 493	520 659	803 174
Lääne	286 130	344 261	369 186	364 743
Lääne-Viru	678 352	1 345 103	1 031 155	860 756
Põlva	187 915	236 881	252 143	303 726
Pärnu	994 851	1 046 292	1 015 345	1 445 261
Rapla	228 236	361 054	353 401	270 310
Saare	397 160	402 142	515 798	522 967
Tartu	1 782 072	2 658 175	2 817 619	1 844 564
Valga	293 996	366 033	352 012	360 912
Viljandi	567 185	585 583	431 830	685 100
Võru	299 581	298 073	424 395	423 472

Kohalike omavalitsuste investeeringud

Kohalike omavalitsuste investeeringute teema väärrib põhjalikku artiklit. Käsitleda tuleks kindlasti, mis on investeering, ja eelkõige seda, mis investeeringute taga sisuliselt on. Käesolevas ülevaates kohalike omavalitsuste investeeringute teema põhjalikku käsitlust ei leia, toome teieni vaid kõige üldisema pildi. Algardmetena kasutasime Rahandusministeeriumi andmeid kohalike omavalitsuste investeeringute suuruse kohta. Ka investeeringu definitsioon pärineb Rahandusministeeriumist (investeeringud = kinnisvara + maa + hooned ja rajatised + masinad ja seadmed + info- ja kommunikatsioonitehnika + muu amortiseeruv põhivara + mitteamortiseeruv põhivara + lõpetamata ehitus ja ettemaksud + immateriaalne põhivara + bioloogilised varad + sihtfinantseerimine + remont) ja erineb veidi ootuspärasest. Rahvaarvuna on kasutatud Statistikaameti andmeid.

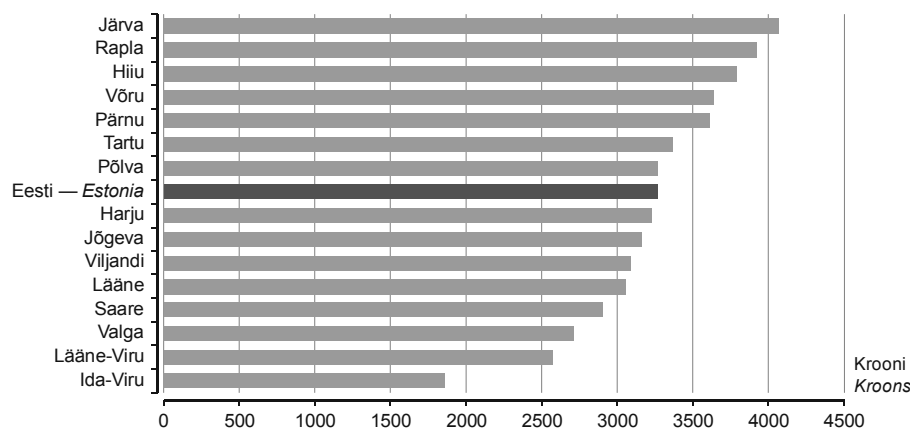
Kohalike omavalitsuste investeeringud Eestis kasvasid võrreldes eelmise aastaga perioodil 2005–2008. 2009. aastal langes investeeringute maht järsult (joonis 7). Investeeringud vähenesid 2009. aastal kolmeteistkümnes maakonnas ja kasvasid kahes maakonnas (Jõgeva ja Pärnu). Investeeringute mahu muutumise muustrid maakonniti on üsna erinevad. 2005–2009 toimusid Eesti keskmisega sarnase muustriga muutused – neljal esimesel aastal tõus ja viiendal aastal langus – viies maakonnas (Ida-Viru, Järva, Põlva, Viljandi ja Võru maakond). Maakondade võrdlemiseks kasutame perioodi 2005–2009 aastakeskmist investeeringute suurust aastakeskmise elanike arvu kohta. Maakondlikud erinevused on suured. Kõrgeim on näitaja Järva, Rapla ja Hiiu maakonnas ning madalaim Ida-Viru, Lääne-Viru ja Valga maakonnas (joonis 8). Kohalikes omavalitsustes erineb vaadeldav näitaja veel mitu korda enam (joonis 8, lisa 1). Huvitav on, et nii selle pingerea ülemises kui ka alumises otsas paiknevad Ida-Viru maakonna kohalikud omavalitsused. Kõrgeim on näitaja Mäetaguse vallas ja Illuka vallas ning madalaim Alajõe vallas. Kandes näitaja kaardile, saame tulemuse, mis erineb oluliselt teistest käesolevas ülevaates toodud kaartidest – ei tekki positiivseid piirkondi Tallinna ja Tartu ümber. Tähelepanu tuleb juhtida asjaolule, et visuaalne mulje Ida-Virumaa kohta on eksitav (kaart 9, lisa 1).

Joonis 7. **Kohalike omavalitsuste investeeringud Eestis, 2005–2009**
 Figure 7. *Local government investments in Estonia, 2005–2009*
 (miljonit krooni – million kroons)

Allikas: Rahandusministeerium
 Source: Ministry of Finance

Joonis 8. **Kohalike omavalitsuste aastakeskmise investeering aastakeskmise elaniku kohta, 2005–2009**
 Figure 8. *Annual average local government investments per annual average population, 2005–2009*
 (krooni – kroons)

Allikad: Rahandusministeerium, Statistikaamet
 Sources: Ministry of Finance, Statistics Estonia

Kinnisvaratehingute keskmine maksumus

Perioodi 2005–2009 esimesel kahel aastal Eesti kinnisvaraturg kasvas: võrreldes eelmise aastaga kasvas notariaalselt tõestatud kinnisvaratehingute arv, tehingute koguväärtus ja ühe tehingu keskmine väärtus. Järgnevatel aastatel on kinnisvaraturg olnud kiires languses. 2009. aastal sooritati perioodi kõige väiksem arv kinnisvaratehinguid, tehingute koguväärtus oli kõige väiksem ja kõige väiksem oli ka ühe tehingu keskmine väärtus (tabel 6).

Maakondlikud erisused on kinnisvaraturul suured. Nii on ühe notariaalselt tõestatud kinnisvaratehingu keskmine väärtus Harju maakonnas mitu korda kõrgem kui madalaima tehinguväärtusega maakonnas. Samas ei iseloomusta kinnisvaraturgu koondumine Harju maakonda. Regionaalarengu strateegia kehtimise perioodil vähenes Harju maakonna osatähtsus kinnisvara tehingute arvus ja tehingute koguväärtuses ning seda üsna oluliselt. 2009. aasta võrdluses 2005. aastaga vähenes Harju maakonna osatähtsus notariaalselt tõestatud kinnisvaratehingute arvus 55,4%-lt 41,1%ni ja tehingute koguväärtuses 80,0%-lt 61,9%ni. Väärrib märkimist, et nende aastate võrdluses kasvas kõigi ülejäänud maakondade osatähtsus tehingute koguväärtuses – enim kasvas Lääne-Viru maakonna osatähtsus ja enamiku maakondade osatähtsus tehingute arvus (vähenenud on lisaks Harjule veel Tartu, Pärnu ja Võru maakonna osatähtsus).

Tabel 6. Notariaalselt tõestatud kinnisvaratehingud maakondades, 2005–2009
 Table 6. Notarised real estate transactions by counties, 2005–2009

Maakond County	2005	2006	2007	2008	2009
Tehingute arv <i>Number of transactions</i>					
Eesti Estonia	56 131	60 208	49 348	34 024	26 291
Harju	31 119	33 163	21 813	14 183	10 798
Hiiu	278	358	538	309	445
Ida-Viru	3 232	3 169	3 978	3 102	2 383
Jõgeva	830	938	1 276	929	744
Järva	685	788	1 287	859	684
Lääne	1 081	1 194	1 396	858	687
Lääne-Viru	1 665	2 036	2 263	1 555	1 206
Põlva	479	599	1 064	846	611
Pärnu	3 860	3 643	3 619	2 155	1 628
Rapla	1 353	1 263	1 419	976	842
Saare	1 085	1 749	1 684	1 364	1 635
Tartu	6 145	6 548	5 106	3 562	2 411
Valga	1 208	1 473	1 173	814	613
Viljandi	1 523	1 657	1 535	1 614	924
Võru	1 588	1 630	1 197	898	680
Tehingute väärtus, tuhat krooni <i>Value of transactions, thousand kroons</i>					
Eesti Estonia	47 482 174	73 790 306	58 494 288	32 876 244	17 756 924
Harju	37 987 272	57 785 712	38 212 942	20 807 732	10 982 752
Hiiu	59 443	101 341	219 770	141 615	101 495
Ida-Viru	597 387	1 047 801	2 732 720	1 520 877	627 529
Jõgeva	138 354	215 096	397 426	338 609	162 783
Järva	149 264	232 249	624 094	391 446	229 194
Lääne	338 618	521 624	908 378	442 342	313 816
Lääne-Viru	425 120	935 553	1 332 436	784 678	943 411
Põlva	83 012	191 990	410 568	256 000	187 271
Pärnu	2 056 247	3 305 379	3 786 631	1 959 779	1 174 774
Rapla	403 789	446 706	857 951	477 664	209 850
Saare	371 367	715 117	957 329	731 200	505 825
Tartu	3 741 286	6 412 412	6 010 716	3 390 120	1 644 937
Valga	324 747	562 908	624 235	461 373	177 079
Viljandi	442 556	710 841	883 363	735 025	279 870
Võru	363 712	605 577	535 729	437 784	216 337
Ühe tehingu keskmine väärtus, tuhat krooni <i>Average value of one transaction, thousand kroons</i>					
Eesti Estonia	845,9	1 225,6	1 185,3	966,3	675,4
Harju	1 220,7	1 742,5	1 751,8	1 467,1	1 017,1
Hiiu	213,8	283,1	408,5	458,3	228,1
Ida-Viru	184,8	330,6	687,0	490,3	263,3
Jõgeva	166,7	229,3	311,5	364,5	218,8
Järva	217,9	294,7	484,9	455,7	335,1
Lääne	313,2	436,9	650,7	515,5	456,8
Lääne-Viru	255,3	459,5	588,8	504,6	782,3
Põlva	173,3	320,5	385,9	302,6	306,5
Pärnu	532,7	907,3	1 046,3	909,4	721,6
Rapla	298,4	353,7	604,6	489,4	249,2
Saare	342,3	408,9	568,5	536,1	309,4
Tartu	608,8	979,3	1 177,2	951,7	682,3
Valga	268,8	382,2	532,2	566,8	288,9
Viljandi	290,6	429,0	575,5	455,4	302,9
Võru	229,0	371,5	447,6	487,5	318,1

Elanike sissetulekud

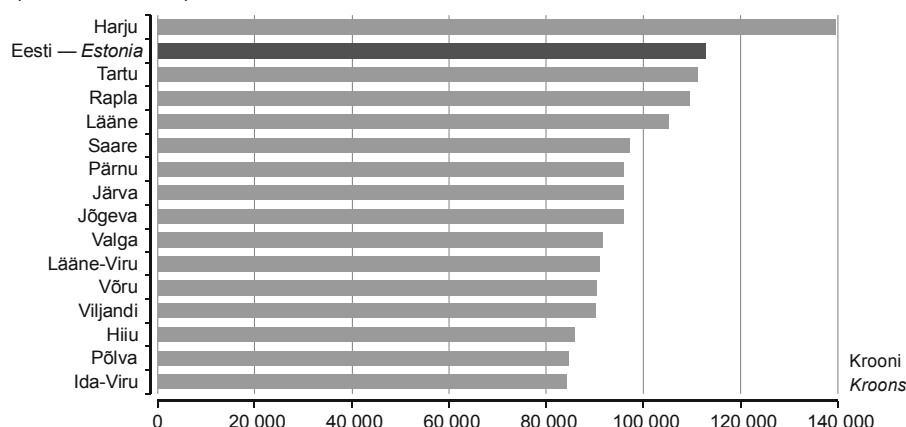
- keskmiste sissetulekute muutus
- elanike vaesus/toimetulekutoetuste saajate arv

Elanike aasta ekvivalentneto-sissetulek. Palgatöötaja kuukeskmine brutotulu

Regionaalarengu strateegia nägi ette, et elanike sissetulekute muutust vaadeldakse leibkonnaliikme keskmise sissetuleku muutuse kaudu. Statistikaamet sellise nimetusega ja strateegia vastuvõtmise ajal kehtinud meetodikaga näitajat enam ei tooda. Suundumuse hindamiseks saame aga kasutada elanike aasta ekvivalentnetosissetulekut. Perioodil 2005–2008 kasvas see näitaja kõikides maakondades kõikidel aastatel. Suurim kasv oli Jõgeva, Rapla ja Lääne maakonnas ning väikseim Viljandi, Järva ja Pärnu maakonnas.

Strateegia seadis eesmärgiks, et üheski maakonnas poleks leibkonnaliikme keskmine sissetulek madalam kui 61% kõrgeima sissetulekuga maakonna tasemest. Olukorra hindamiseks rakendame 61% piiri ka elanike aasta ekvivalentnetosissetuleku korral. Perioodil 2005–2008 oli igal aastal kaks-kolm maakonda, mis jäid kriitilisest piirist allapoole. Igal aastal on piirist allpool olnud Põlva maakond. Kolmel aastal (sh 2008. aastal) on piirist allpool olnud Ida-Viru maakond. 2008. aastal, nagu perioodi kõikidel ülejäänud aastatelgi, oli elanike aasta ekvivalentnetosissetulek kõige suurem Harju maakonnas. 2008. aastal järgnesid Harju maakonnale Tartu ja Rapla maakond (joonis 9).

Joonis 9. **Elanike aasta ekvivalentnetosissetulek maakondades, 2008**
Figure 9. *Equalised yearly disposable income of residents by counties, 2008*
(krooni – kroons)

Omavalitsusüksuse tasandil saame sissetulekute erinevusi hinnata palgatöötaja kuukeskmise brutotulu abil. Perioodil 2005–2009 kasvas see näitaja kõigis omavalitsusüksustes. 2009. aasta võrduses 2008. aastaga aga toimus tõus vaid kolmes omavalitsusüksuses. Vahed omavalitsusüksuste vahel on rohkem kui kolmekordsed. 2009. aastal olid suurema palgatöötaja keskmise brutosissetulekuga Viimsi vald (18 367 krooni), Harku vald (17 280 krooni) ja Kiili vald (16 115 krooni) ning väikseimaga Piirissaare vald (5793 krooni), Peipsiääre vald (7480 krooni) ja Kallaste linn (8320 krooni) (joonis 7, lisa 1). Suurima kuukeskmise brutotuluga piirkond on Tallinna ümbrus. Ühena väikest brutotulu saavaist piirkondadest võib esile tõsta Mulgimaa (kaart 10, lisa 1).

Suhtelise vaesuse määr

Vaesuse maakondlike erinevuste kirjeldamiseks kasutame suhtelise vaesuse määra. Näitaja on aastatel 2005–2008 Eestis veidi, aga pidevalt kasvanud – 2005. aasta 18,3%-lt 19,7%-ni 2008. aastal. Aastate 2005 ja 2008 võrdluses on suhteline vaesus kasvanud kümnes maakonnas ja kahanenud viies maakonnas. Enim kerkis vaesus Võru, Pärnu ja Viljandi maakonnas, kahanes aga Jõgeva, Lääne ja Põlva maakonnas (tabel 7).

Tabel 7. **Suhtelise vaesuse määr, 2005–2008**
 Table 7. *At-risk-of-poverty rate, 2005–2008*

(protsenti – percentages)

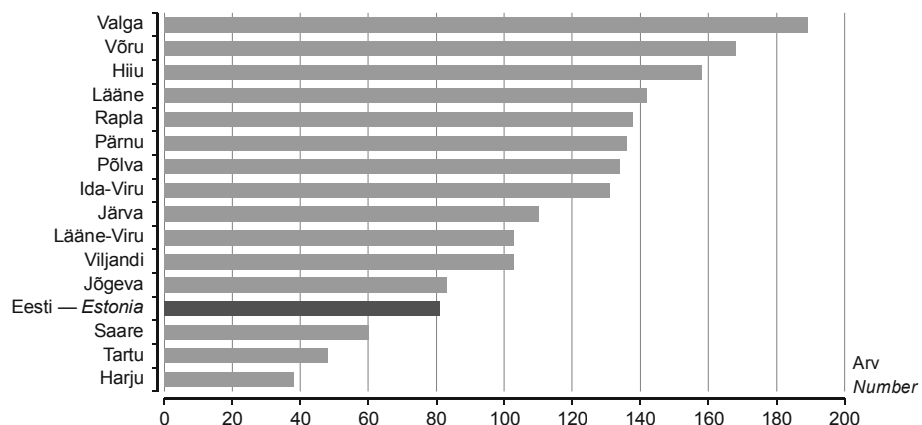
Maakond County	2005	2006	2007	2008
Eesti Estonia	18,3	19,4	19,5	19,7
Harju	11,9	11,1	11,1	11,3
Hiiu	27,3	24,0	36,8	31,7
Ida-Viru	27,9	32,6	31,6	30,8
Jõgeva	34,0	30,2	27,0	28,5
Järva	23,0	23,7	28,3	23,7
Lääne	21,9	21,1	21,3	17,2
Lääne-Viru	24,6	23,8	23,0	26,5
Põlva	29,0	33,2	27,8	26,3
Pärnu	17,0	20,5	22,7	24,0
Rapla	19,6	19,5	17,9	20,9
Saare	22,1	24,1	25,0	27,4
Tartu	12,8	15,3	19,3	16,4
Valga	28,4	29,8	28,6	26,0
Viljandi	22,8	26,6	21,7	29,5
Võru	22,8	26,3	25,0	30,9

Rahuldatud taotluste arv toimetuleku piiri tagamiseks 1000 elaniku kohta

Toimetulekutoetuse kohta on kättesaadav üsna mitmekesine statistika, kuid regionaalarengu strateegia mõõdikuna kasutatud toimetuleku toetuse saajate aastakeskmist arvu pole praegu võimalik riikliku statistikana leida. Teada on toimetulekutoetust saavate perekondade arv, mida on haldusüksuste tasandil keeruline sisuliselt võrreldavaks teha, sest perede üldkogumi suurus pole teada. Samuti on teada, palju oli rahuldatud toimetulekutoetuse taotluste peredes elanikke, kuid selles arvus on mitu korda toetust saanud perede liikmed mitmekordselt sees. Tundub, et kõige mõistlikum on toimetuleku saajate arvu kontekstis vaadelda rahuldatud taotluste arvu toimetuleku piiri tagamiseks 1000 elaniku kohta. Näitaja vähenes aastatel 2005–2008 igal aastal võrreldes eelmise aastaga kõikides maakondades ja kasvas 2009. aastal võrreldes 2008. aastaga samuti kõikides maakondades. Kõige kiirem oli suhteline kasv Harju maakonnas, kuid vaatamata sellele jäi rahuldatud taotluste arv toimetuleku piiri tagamiseks 1000 elaniku kohta Harju maakonnas 2009. aastal väikseimaks Eestis (joonis 10). Vahed maakondade vahel on suured: Valga maakond ületas Harju maakonna taset pea viiekordselt.

Joonis 10. **Rahuldatud taotluste arv toimetuleku piiri tagamiseks 1000 elaniku kohta maakondades, 2009**

Figure 10. *Number of applications satisfied to guarantee the subsistence level per 1,000 inhabitants by counties, 2009*

Kokkuvõte

Käesolev ülevaade kirjeldab Eesti regionaalarengu strateegias püstitatud ülesannete täitmist strateegiast toodud mõõdikute alusel. Olulisemad tulemused on järgmised:

- **Harju maakonna rahvastiku osatähtsus on Eesti rahvastikus on suurem kui regionaalarengu strateegias püstitatud maksimaalne tase.**
- Perioodil 2005–2010 on Harju maakond ainus maakond, kus rahvaarv on pidevalt kasvanud. Samal perioodil on rahvaarv suhteliselt kõige rohkem vähenenud kõrvuti asetsevates Jõgeva, Viljandi ja Järva maakonnas.
- Aastatel 2005–2009 oli loomulik iive Eestis pidevalt negatiivne, kuid selge trendiga positiivse loomuliku iibe suunas. Perioodi kõikidel aastatel oli loomulik iive positiivne Harju ja Tartu maakonnas.
- Aastatel 2005–2009 oli rändesaldo positiivne ainult Harju maakonnas.
- Kesk-Eesti on Eesti peamine rahvastiku ärarände piirkond.
- Tööturusurve indeks on 2010. aastal võrreldes 2005. aastaga langenud kõikides Eesti maakondades ning on ühest väiksem kõigis maakondades, v.a Tartu maakond. See tähendab, et tööturule potentsiaalselt sisenejaid on vähem kui sealte lahkujaid. Kui majandus kasv eeldab endiselt hõivatute arvu kasvu, siis on maakondade tööjõupotentsiaal võrdne töötute arvuga.
- Kõikides maakondades on 2010. aasta võrdluses 2005. aastaga kasvanud 65-aastaste ja vanemate arv 100 15–64-aastase kohta.
- Kolmanda haridustasemega inimeste osatähtsus 15–74-aastaste seas on maakonniti väga erinev. Harju maakonnas on see näitaja 37,9%, aga Põlva maakonnas vaid 14,8%. Kolmes maakonnas on 2009. aastal võrreldes 2005. aastaga kolmanda haridustasemega inimeste osatähtsus 15–74-aastaste seas langenud. Need maakonnad on Põlva, Viljandi ja Valga.
- Inimeste tegelemine enesetäiendamisega erineb maakonniti oluliselt. 2009. aastal tegeles enesetäiendamisega nelja viimase nädala jooksul 42,1% Hiiumaa 25–64-aastastest elanikest. Jõgeva maakonnas oli vastav näitaja vaid 8,8%.
- **Perioodil 2006–2009 ei olnud Eestis ühtegi maakonda, kus tööhõive määr oleks madalam regionaalarengu strateegias püstitatud eesmärgist.**
- Töötuse määr ületas 2009. aastal 10% piiri kõikides maakondades. Kõrgeima töötuse määraga maakonnas Jõgeva maakonnas oli töötuse määr üle 20%.
- **Harju maakonna SKP osatähtsus Eesti SKP-s pole ületanud regionaalarengu strateegias maksimaalselt lubatud taset. Viimastel aastatel pole Harju maakonna osatähtsus riigi SKP-s suurenenud.**
- Üle poole Eesti ettevõtetest on registreeritud Harju maakonda. Harju maakonna ettevõtete osatähtsus Eesti ettevõtete koguarvus kasvab aeglaselt, aga pidevalt.
- Eesti kinnisvaraturgu ei iseloomusta koondumine Harju maakonda.
- **Kuigi Statistikaamet ei tooda enam täpselt seda näitajat, millega regionaalarengu strateegias hinnati elanike sissetulekute maakondlike erinevusi, võib uue toodetava näitaja abil väita, et strateegias püstitatud eesmärk on täitmata.**

Mõisteid

- Töõjõud ehk majanduslikult aktiivne rahvastik – isikud, kes soovivad töötada ja on võimelised töötama.
- Töõjõus osalemise määr – töõjõu osatähtsus tööealises rahvastikus.
- Töõhõive määr – hõivatute osatähtsus tööealises rahvastikus.
- Töötuse määr – töötute osatähtsus töõjõus.
- Registreeritud töötuse määr – aastakeskmise registreeritud töötute arvu suhe aastakeskmise rahvastikku vanuses 16 aastat kuni pensioniiga.
- Ülalpeetavate määr – 0–14-aastaste ning 65 ja vanemaeliste arv 100 15–64-aastase kohta.
- Demograafiline tööturusurve indeks – 5–14-aastase rahvastiku suhe 55–64-aastastesse.
- Kolmanda taseme haridus – keskeri- või tehnikumiharidus pärast keskharidust, kutsekõrgharidus, rakenduskõrgharidus, diplomiope, bakalaureus, magister või doktor.
- Statistiline profiil – majanduslikult aktiivsete üksuste (äriühingute, füüsilisest isikust ettevõtjate, asutuste, mittetulundusühingute) kogum, mida Statistikaamet kasutab majandusstatistika üldkogumina.
- Ettevõtlusaktiivsus – statistilisse profiili kuuluvate majanduslikult aktiivsete ettevõtete (äriühing ja füüsilisest isikust ettevõtja) arv 1000 elaniku kohta.
- Ekvivalentsissetulek – leibkonna sissetulek, mis on jagatud leibkonnaliikmete tarbimiskaalude summaga.
- Netosissetulek – palgatöö eest ja individuaalsest töisest tegevusest saadud sissetuleku, omanditulu, sotsiaalsete siirete, teistelt leibkondadelt saadud regulaarsete rahaliste maksete ja enamakstud tulumaksu tagastuse summa, kust on maha arvatud leibkonna tehtud regulaarsed rahalised maksed teistele leibkondadele, varalt tasutud maksud ja tulumaksu juurdemaksed.
- Tarbimiskaal – leibkonnaliikmele sõltuvalt tema vanusest määratud kaal, mis võtab arvesse leibkonna ühist tarbimist.
- Suhtelise vaesuse määr – isikute osatähtsus, kelle ekvivalentnetosissetulek on suhtelise vaesuse piirist madalam.
- Suhtelise vaesuse piir – 60% leibkonnaliikmete aasta ekvivalentnetosissetuleku mediaanist.

Kirjandus *Bibliography*

Eesti regionaalarengu strateegia 2005–2015. a. (s.a.) [www]
http://www.siseministeerium.ee/public/EESTI_REGIONAALARENGU_STRATEEGIA_2005___2015.doc

Eesti inimarengu aruanne 2009. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, lk 49–72

Säästva arengu komisjon. (2010). *Eesti inimvara raport (IVAR): võtmeprobleemid ja lahendused 2010.* [www] http://www.kogu.ee/public/Eesti_Inimvara_Raport_IVAR.pdf

Ülevaade: Regionaalsed erinevused Eestis aastatel 2000–2009. 2009. Tallinn: Siseministeerium

Lehto, K., K. Söstra, 2006. Palgatöötaja brutotulu omavalitsusüksustes. – *Linnad ja vallad arvudes 2006. Cities and Rural Municipalities in Figures.* Tallinn: Statistikaamet, lk 29–55

REGIONAL DEVELOPMENT OF ESTONIA

Mihkel Servinski
Statistics Estonia

The objectives and indicators of Estonian regional development are formulated in the Regional Development Strategy of Estonia 2005–2015. It has become a tradition that once a year, an overview of the attainment of these objectives is provided in the collection of regional statistics published by Statistics Estonia. This overview continues the tradition. It should be noted, however, that in 2010, several important surveys relating to the regional development of Estonia were published, which met with various reactions in the society. These surveys deserve a mention since they help better to understand Estonian regional development. This pertains in particular to the chapter “Regional Development and Living Environment” of the Estonian Human Development Report 2009 and the Estonian Human Assets Report. Furthermore, attention should be paid to the overview prepared by the Ministry of Social Affairs titled “Regional Differences in Estonia in 2000–2009”.

The general objective of the set of measures provided for in the state regional policy until 2015 is the restoration of sustainable development of all regions, using their underlying prerequisites for development and unique characteristics, and relying on the qualitative development of the competitiveness of the capital region and other urban areas. Paying heed to the consistent and balanced regional development of Estonia, these measures are also aimed at curbing the concentration of population as well as economic activity in the capital region.

To observe the movement toward the general aim of the measures of the state regional policy, four indicators are used:

- the proportion of the population living in Harju county is below 41% of the total population of Estonia (in 2003, the population of Harju county accounted for 38.5% of the total population of Estonia);
- the growth of the share of the GDP of Northern Estonia is hindered and remains at the level of 70% of Estonian GDP (in 2001, the same indicator of Northern Estonia accounted for 61% of Estonian GDP);
- no county has a yearly average employment rate (measured in accordance with the methodology set by the International Labour Organization) lower than 45% (in 2003, the lowest indicator at a county level was 43%), and
- no county has an average standard of living (measured as the average income of a household member) lower than 61% of the highest county indicator thereof (in 2003, the lowest county indicator was 59%).

In addition to the indicators listed above, the strategy also provides for several other indicators, the changing of which should be followed to assess the performance of the strategy, and which are contained in four subject areas: population, labour market, economy, and residents' incomes. These topics are discussed in more detail below. The time limit of the overview is 2005–2010, i.e. the period of strategy performance.

Population

- change in the size of population
- natural increase
- net migration
- population age structure (demographic labour pressure index and changes in dependency ratio)
- number of people with upper secondary and higher education (incl. professional higher education)
- number of adults participating in in-service and retraining (individual development)

Change in the size of population

According to Statistics Estonia, 1,323,323 persons lived in Estonia as of 1 January 2010, which is 1.2 percentages less than on 1 January 2005. The population of Harju county was 552,282 on 1 January, which is 3.4 percentages more than on 1 January 2005, and which

accounted for 41.7% of the total population of Estonia. Thus, the proportion of Harju county of the total population of Estonia is greater than the maximum level envisaged in the Regional Development Strategy.

Harju county is the only county where the population grew in the period between 2005 and 2010. The population of Harju county has grown in all years examined. In 2007–2009, the population of Tartu county also grew. In other counties, the population has continuously decreased in the period under observation. The neighbouring counties, Viljandi, Jõgeva and Järva, have undergone the steepest (relatively) decline in the size of population (Figure 1, p. 10).

In local government units, the population has increased the most in Alajõe, Ruhnu and Kiili rural municipalities, and decreased in Tootsi, Tudulinna and Sonda rural municipalities (Figure 1, Annex 1, p. 111). The statistical growth of the size of population in some local government units may be due to political gambles, where prior to the local government council elections, a mass registration of residents, essentially fictitious, occurred. There were 36 local government units where population grew in the period between 2005 and 2010. The areas surrounding the cities of Tallinn, Tartu and Pärnu have a growing population (Map 2, Annex 1, p. 101).

Natural increase

In 2005–2009, the natural increase was continuously negative in Estonia; however, with a clear trend toward positive natural increase: in 2005, Estonian natural increase was -2,966, and in 2009, -318. In all the years examined, natural increase was positive in Harju and Tartu counties. The rest of the counties had a continuous negative natural increase. There are no clear trends regarding natural increase in the counties to speak of: the years of decrease alternate with those of increase.

In 2005–2008, the number of births was on the increase in Estonia but fell in 2009. At the same time, there was no county in Estonia where, compared to the previous year, the number of births had grown in each year. In two counties – Harju and Pärnu – the number of births grew in four years out of five. There were six counties where the number of births grew in three years. In no county did the number of births fall in all five years. In the case of the number of deaths, the years of decrease also alternated with those of increase. Only in Järva county did the number of deaths fall in all five years.

The yearly average natural increase per 1,000 residents in 2005–2009 was the highest in Viimsi, Harku and Kiili rural municipalities and the lowest in Piiressaare, Alajõe and Torgu rural municipalities. 33 local government units had non-negative yearly average natural increase in 2005–2009 (Figure 2, Annex 1, p. 112). Areas, where the natural increase was positive in the period studied, were the rural municipalities surrounding the city of Tallinn. Areas with positive increase were also the fringes of Tartu, Rakvere, Pärnu, Paide and Kuressaare (Map 3, Annex 1, p. 101).

Net migration

From 2005 to 2009, net migration was positive only in Harju county. Harju county has positive net migration with all Estonian counties except for Rapla county. It is important to note that net external migration is negative in all Estonian counties (Table 1, p. 11).

The highest annual net migration per 1,000 residents was in Alajõe, Ruhnu and Rae rural municipalities and the lowest in Tudulinna, Tootsi and Koonga rural municipalities in the period 2005–2009. I shall stress that it is likely that in some rural municipalities a fictitious mass registration of people occurred prior to local elections (Figure 3, Annex 1, p. 113). Annual average net migration was not negative in 50 local government units. Yearly average net internal migration was positive in 64 local government units and net external migration was not negative in 19 local government units. Areas with positive net migration are the rural municipalities surrounding the cities of Tallinn, Tartu, Pärnu and Kuressaare, and the seaside rural municipalities of Lääne county. Rural municipalities with positive net migration are found in South-Eastern Estonia and Ida-Viru county. Central Estonia, however, seems to be a region with the most negative net migration (Map 4, Annex 1, p. 102).

Population age structure (change in demographic labour pressure index and the dependency ratio)

Demographic labour pressure index was below 1 at the beginning of 2010 in every county except for Tartu county, where the indicator equalled 1.0. That is to say that in most counties there are less persons entering the labour market than those exiting it. Compared to the situation at the beginning of 2005, the labour pressure index had decreased in all counties by the beginning of 2010. The index is the largest in Hiiumaa, Põlva and Lääne counties and the

smallest in Tartu, Harju and Valga counties. There are 21 local government units where the labour pressure index has undergone no changes.

At the beginning of 2010, the demographic labour pressure index was larger than one in 28 local government units. The demographic labour pressure index was the highest in Paikuse, Ülenurme and Harku rural municipalities and the lowest in Alajõe, Piirissaare and Nõva rural municipalities (Figure 4, Annex 1, p. 114). By regions, one may notice a concentration of local government units with demographic labour pressure index bigger than one in the vicinity of the city of Tartu, as well as around the city of Tallinn. A region with a low demographic labour pressure index is Hiiu county (Map 5, Annex 1, p. 102).

Compared to 2005, the dependency ratio had somewhat grown in Estonia by 2010. In most counties – ten – the dependency ratio fell. At first glance, the falling dependency ratio could be assessed as a positive phenomenon, for in the general sense social expenditure may consequently decrease to some extent. However, if one was to observe the changes in dependency ratio by components – the number of persons aged 0–14 per 100 persons aged 15–64 and the number of persons aged over 65 per 100 persons aged 15–64 separately –, positive assessment on the changes in population age structure could not be given to any county, where the dependency ratio has fallen, for the decrease results from the smaller number of persons aged 0–14 per 100 persons aged 15–64 (Table 2, p. 12).

Comparison between 2010 and 2005 shows that dependency ratio has fallen in 161 local government units and increased in 65 local government units. By components, the most frequent pattern proved to be the decreasing number of persons aged 0–14 per 100 persons aged 15–64, whereas the number of persons aged 65 and over per 100 persons aged 15–64 grew and the dependency ratio fell. Such local government units numbered 108.

Large area with low dependency ratio was that surrounding the city of Tallinn (Map 6, Annex 1, p. 103).

Number of people with upper secondary and higher education (incl. professional higher education)

Level of education of the population is characterised by the share of persons aged 15–17 with tertiary education of the population aged 15–74. We use the data of the Estonian Labour Force Survey conducted by Statistics Estonia, which indicate a considerable difference between the counties: if in Harju county the proportion of persons with tertiary education was 37.9%, then in Põlva county it was only 14.8% (Figure 2, p. 12). Comparison between 2009 and 2005 reveals that the proportion of people with tertiary education of the population aged 15–74 has grown by 2.2 percentage points. The growth occurred in most counties (incl. Tartu county, where the indicator grew even by 7.1 percentage points), but in three counties – Põlva, Viljandi and Valga – the proportion of persons aged 15–74 with tertiary education fell.

Number of adults participating in in-service training and retraining

Participation in continuing education can be assessed by counties using the proportion of persons who were engaged in individual development within the last four weeks. We observe the people aged 25–64 and use the data of the Estonian Labour Force Survey (Statistics Estonia).

Inter-county differences are quite considerable. If in Hiiu county 42.1% of persons aged 25–64 were engaged in individual development within the last four weeks of 2009, the indicator thereof was only 8.8% in Jõgeva county (Figure 3, p. 13). Comparison between 2009 and 2005 shows a remarkable increase in participation in individual development – the indicator examined grew by 12.8% in Estonia. Nevertheless, there were two counties – Jõgeva and Lääne-Viru county – where the share of people participating in individual development decreased.

Labour market

- labour force participation rate and employment rate
- number of jobs and unemployment

Various indicators can be used to characterise the labour market. Unemployment rate is probably the most frequent of these. However, the regional development strategy uses employment rate. Naturally, the indicator selected correlates with unemployment rate, though their difference is of essential nature – whether the number of employed people is deemed important or that of the unemployed. The strategy considers the number of

employees to be more relevant. At the same time, due to the economic crisis the situation in 2010 is such that it is not possible to speak about the labour market without referring to unemployment.

Labour force participation rate

The number of employed people grew in Estonia from 2006 to 2008 and fell in 2009 compared to 2008. The comparison between 2009 and 2005 revealed that employment rate had increased by 31,300 persons in Estonia. The employment rate had grown in 11 counties and fallen in four – Ida-Viru, Põlva, Hiiu and Lääne-Viru county. Comparing the year 2009 to 2008, the number of employed people decreased in eight counties and did not in seven counties.

The labour force participation rate grew in Estonia from 2006 to 2008. A slight decrease emerged in 2009, but it would be adequate to say that the employment rate of 2009 was essentially at the level of 2008. The labour force participation rate was the highest in Harju county (72.2%) in 2009 and the lowest in Põlva county (51.4%). The labour force participation rate has been the highest in Harju county in most years examined (with the exception of 2007 when the rate was the highest in Hiiu county). In most years, the labour participation rate was the lowest in Põlva county (with the exception of 2008 when the rate was the lowest in Võru county).

The labour force participation rate differed significantly by counties, both in absolute figures and in the rate of change thereof. The comparison of labour force participation rate in years 2009 and 2005 shows the largest growth in Rapla county (by 10.9 percentage points) and the largest fall in Hiiu county (by 7.5 percentage points) (Table 3, p. 14).

Employment rate

According to Statistics Estonia, there were no counties in Estonia where the employment rate of persons aged 15–74 had been lower than 45% in 2006–2009. Even in the time of economic crisis (2009), the employment rate of persons aged 15–74 exceeded 45% in all counties. The employment rate was the lowest in Põlva county in 2009 – 45.2%. The last time the employment rate was lower than the limit specified in the strategy was in 2005 – in Jõgeva county, 44.5% (Table 4, p. 14). One may ask if the objective set in the strategy is too low. This question cannot be answered unequivocally in the affirmative, for during 2000–2003 employment rate was repeatedly lower than 45% in Jõgeva, Põlva and Võru counties. Undoubtedly, in the first five years of the strategy period no real effort was needed to meet the employment rate criterion.

Whether the attainment of the objective becomes problematic again in some counties as a result of the financial and economic crisis, naturally depends on the subsequent economic development, in which several opinion leaders see the signs of recovery, but where the labour market statistics for the 1st quarter of 2010 surprised with a considerable growth in unemployment. As the Estonian Labour Force Survey does not provide county indicators by quarters, it cannot be stated in all certainty whether the employment rate fell or will fall below 45% in 2010. However, the yearly average indicator of 2010 only becomes clear in the middle of February 2011.

Employment rate has not changed by a similar pattern in the counties. The periods of growth and decline and the speed of changes thereof have been quite different. Comparison of the years reveals steep drops and quick rises. The differences are mostly the result of different advancements on local (county) labour markets but one must be careful in giving assessments, for county labour markets are relatively small and individual cases carry considerable importance. Moreover, this is a sample survey where statistical error plays an important role.

One of the underlying ideas of the strategy is the reduction of regional differences. In this sense it is evident that in counties with both the highest and lowest employment rate, the indicator was the lowest in the most devastating year of the current crisis, in 2009 – 1.39. In other years of the period examined the rate ranged between 1.44 and 1.50.

These data do not allow assessing employment rate in local government units according to the methodology of the International Labour Organization. Differences in employment rate in local government units could be examined using an indicator such as the number of earners of gross income (employees) per 100 persons aged 19–64 (more detailed overview of the methodology for specifying the number of the earners of gross income is provided in the article by Kristi Lehto and Kaja Sõstra "Gross income per employee in local government

units”, which was published by Statistics Estonia in the collection titled “Cities and Rural Municipalities in Figures” 2006). Differences between local government units are considerable: in 2009, the indicator was the highest in Saue city, 69.3, and the lowest in Piiressaare rural municipality, 25.0 (Figure 5, Annex 1, p. 115). Grouping of local government units by the share of the earners of gross income results in fairly clear zoning where the local government units with higher proportion of employees are located around the city of Tallinn and those with lower proportion thereof are situated in areas surrounding Lake Peipus and in South-Eastern Estonia (Map 7, Annex 1, p. 103).

Unemployment

In the 1st quarter of 2005, Estonian unemployment rate amounted to 9.5%, continuing a steady decline from there on until the 2nd quarter of 2008, arriving at the level of 4.0%.

A quick increase followed, which reached its peak in the 2nd quarter of 2010 – 19.8%. Changes in unemployment rate cannot be studied in more detail at a county level, for the sample size of the Estonia Labour Force Survey does not allow publishing reliable unemployment statistics by counties. 2009 was the first year within the period examined where unemployment statistics were reliably published for all counties. Unemployment rate of persons aged 15–74 exceeded 10% in all counties in 2009. The difference between the county with the highest unemployment rate, Jõgeva (20.1%), and that with the lowest rate thereof, Saare (10.4%), is almost twofold (Figure 4, p. 15).

The level of unemployment in local government units could be assessed using the registered unemployment rate. In 2009, it was the highest in Öru, Misso and Aseri rural municipalities and the lowest in Ruhnu, Nõva and Kiili rural municipalities (Figure 6, Annex 1, p. 116). The low registered unemployment of Ruhnu rural municipality is, of course, positive, but its interpretation would require more data – I dare not say that Ruhnu has no problems with unemployment. By regions, low registered unemployment is characteristic of the coastal areas in Northern and North-Western Estonia and the high rate thereof pertains to South-Eastern Estonia (Map 8, Annex 1, p. 104).

2009 was characterised by a rapid rise in unemployment rate. In such conditions we must pay attention to the fact that the average annual indicator has distinctive limitations in describing the situation, which requires a more detailed examination that is not, however, the objective of this overview.

Economy

- change in gross domestic product
- change in the number of companies (incl. established and liquidated)
- volume of public and productive investments (incl. foreign investments)
- average value of real estate transactions

Change in gross domestic product

County-level GDP is recorded by current prices and thus it is difficult to observe its essential changes for current-price GDP does not consider price changes. In the context of Estonian regional development strategy, GDP is used in particular as the indicator for balanced regional development, i.e. according to the strategy the most important is to observe the changes in county-based GDP, not simply the growth in GDP. To describe this process, the analysis of the strategy period, i.e. 2005–2008 (later statistics are not yet available), is not sufficient, for by examining a longer period we discover that in recent years development has not occurred according to the trends of the previous long period (Figure 5, p. 16).

From 1996 to 2004, the proportion of the GDP of Harju county of the Estonian GDP grew gradually but steadily. In 2005, it fell and climbed back up to a new record level in 2006. In the context of 1996–2006 we could consider the year 2005 as a random exception. With the addition of the data for 2007 and 2008, we can no longer do that, for in these years the proportion of the GDP of Harju county of the Estonian GDP decreased. Is this a new trend? Considering the demographic processes already described in the overview and the changes in the number of companies discussed below, such statement could not be based on any definite grounds. By taking a closer look at the reduction in the proportion of the GDP of Harju county of the Estonian GDP, we discover that such decrease has occurred owing to the decline in the proportion of the city of Tallinn, for if we were to look at Harju county without Tallinn, the share of that county has not declined. It is interesting to note that Harju

county without Tallinn produces more GDP than any other county in Estonia. In fact, the volume is almost equal with Tartu county.

The share of county GDP exceeds 5% of the Estonian GDP only in Tartu and Ida-Viru counties. The share of these counties has demonstrated a slight growth during recent years. Measurement errors considered, the GDP of the remaining counties has become stable.

Change in the number of companies

The number of companies in the Statistical Profile (see the definitions below) has increased in every year in Estonia from 2005 to 2009. The number of companies has also increased every year in all counties (with the exception of 2008, where the number of companies fell slightly in Jõgeva and Pärnu counties, and 2009, where a slight decrease emerged in Hiiu county). The majority of Estonian companies are situated in Harju county, and even though in the period 2005–2009, the share of the companies of Harju county of the total number of Estonian companies was relatively small, it has grown constantly – in 2005, the share of companies of Harju county accounted for 52.2% and in 2009 already 54.4% of the total number of Estonian companies. The number of companies having 20 or more employees grew in Estonia in 2006 and 2007, but in 2008 basically retained the level of 2007. The proportion of companies with 20 or more employees in Harju county accounted for 54.2% in 2005 and 55.7% in 2008 of the number of all such Estonian companies, i.e. slightly more than in the case of companies in the Statistical Profile.

The structure of entrepreneurship based on economic activities differs greatly by counties. The share of companies operating in agriculture, forest management and fishing differs the most: if in Harju county, these economic activities were undertaken by 1.9% of all companies in 2009, the figure amounted to a staggering 45.5% in Jõgeva county.

The comparison between 2009 and 2005 shows that the number of companies in the Statistical Profile did not decrease in 191 local government units and decreased in 35 local government units. Relatively speaking, the growth was the highest in Ruhnu, Rae and Kiili rural municipalities and the fall the steepest in Piiressaare, Torgu and Öru rural municipalities. The relatively big growth of Ruhnu rural municipality and the relative big decline in Piiressaare rural municipality result from a moderate change in the absolute figure – the specifics in processing the statistics of small rural municipalities, which has to be taken into consideration when expressing judgements.

The comparison between 2009 and 2008 revealed no change in the number of companies in the Statistical Profile in 162 local government units. The number of companies fell more than 10% in only 9 local government units.

The dynamics of the establishment and liquidation of companies could be viewed on the basis of the demographics of enterprise. As such statistical contemplation does not consider the companies of the primary sector, these statistics do not provide an adequate picture of the situation at the general level of regional comparison and this overview does not relate to the establishment and liquidation of companies.

As the number of companies grew from 2005 to 2009, entrepreneurial activity has also been on the increase. The highest growth emerged in Harju county, where entrepreneurial activity was also the highest in 2005. Entrepreneurial activity expanded less in Jõgeva, Valga and Ida-Viru counties. Moreover, inter-county differences were considerable in that respect: in 2009, entrepreneurial activity in Harju county was 81.4% and only 28.6% in Ida-Viru county (Figure 6, p. 17).

Investments in fixed assets (incl. capital lease)

Compared to the previous years, investments in fixed assets of companies with 20 or more employees by current prices (Table 5, p. 18) grew in Estonia in 2006 and 2007, and fell in 2008. Most investments are made in Harju county. In the period 2005–2008, the share of Harju county in the total investments in Estonia did not change, ranging between 61.6–64.5%. The share of Ida-Viru county in total investments is close to 10% (ranging between 9.6 and 11.5%). The share of the remaining counties is considerably below 10%, e.g. that of Tartu county was 5.7% in 2008.

Changes in the investment volume differed quite considerably by counties in 2005–2008. Estonian scheme seems to be the following – the growth in the first two years and the decline in the last year – six counties demonstrated such pattern. Furthermore, the change in investment volume was remarkable in the period studied. This is mainly due to the fact

that the share of one larger investment tends to be relatively high and such large investments are not always made annually.

In 2008, when Estonian investment volume fell compared to 2007, it was still on the increase in six counties, incl. Viljandi (158.7%), Järva (154.3%) and Pärnu counties (142.3%). In these counties the growth mostly resulted from the acquisition of buildings (479.1% in Pärnu county, 242.3% in Järva county) and/or the construction and reconstruction of buildings (242.8% in Järva county, 208.1% in Viljandi county).

Local government investments

Local government investments deserve a separate detailed article discussing what is meant by an investment, and in particular what is behind such investments. Instead of providing a thorough account of local government investments, this overview relates to the topic in general. Statistics of the Ministry of Finance about the size of local government investments have been used as source data. Furthermore, the definition of an investment also originates from the Ministry of Finance (investments = immovable property + land + buildings and structures + machinery and equipment + information and communication technology + other fixed assets subject to depreciation + fixed assets not subject to depreciation + incomplete construction and advance payments + intangible assets + biological assets + targeted financing + repairs) and is slightly different from the expected. Demographic data were obtained from Statistics Estonia.

Compared to the previous year, local government investments were on the increase in Estonia from 2005 to 2008. In 2009, the volume of these investments fell steeply (Figure 7, p. 19). The decline of 2009 affected thirteen counties. However, the growth in local government investments occurred in two counties (Jõgeva and Pärnu). Changes in investments volumes differ fairly considerably by counties. In the period 2005–2009, a pattern characterising Estonia in general – the growth in the first four year and decline in the fifth – emerged in five counties (Ida-Viru, Järva, Põlva, Viljandi and Võru counties). To compare the counties, we use the yearly average volume of investments per capita in the period 2005–2009. The differences between the counties are remarkable. The indicator was the highest in Järva, Rapla and Hiiu counties and the lowest in Ida-Viru, Lääne-Viru and Valga counties (Figure 8, p. 19). The differences were even greater by local governments (Figure 8, Annex 1, p. 118). It is interesting to note that at the beginning and end of this list are the local government units of Ida-Viru county. The indicator was the highest in Mäetaguse and Illuka rural municipalities, being the lowest in Alajõe rural municipality. By mapping the indicator we get a picture differing markedly from the rest of the maps provided herein – there are no positive areas around Tallinn and Tartu. Attention should be paid to the fact that visual impression of Ida-Viru county is misleading (Map 9, Annex 1, p. 104).

Average value of real estate transactions

In the first two years of the period 2005–2009, Estonian real estate market was on the increase: the number of notarised real estate transactions, total value of the transactions as well as the average value of one transaction thereof grew compared to the previous year. In the years that followed, the real estate market underwent rapid decline. Within the period examined, the lowest number of real estate transactions were concluded, and both the total value of the transactions and the average value of one transaction thereof were the lowest in 2009 (Table 6, p. 20).

Again, real estate market differs considerably by counties. So that the average value of one notarised real estate transaction is many times higher in Harju county than in those with the lowest value thereof. At the same time, Estonian real estate market is not concentrated in Harju county. Within the period of regional development strategy, the share of Harju county of the number of real estate transactions and of the total value of transactions thereof has decreased and fairly considerably. The comparison between 2009 and 2005 reveals that the share of Harju county of the number of notarised real estate transactions has dropped from 55.4% to 41.1%, and the total value of transactions thereof from 80.0% to 61.9%. It is interesting to note that the aforesaid comparison shows growth in the share of all the remaining counties of the total value of transactions thereof – the proportion of Lääne-Viru county has grown the most, and the proportions of the majority of counties of the number of transactions thereof also grew (in addition to Harju county decline thereof also emerged in the share of Tartu, Pärnu and Võru counties).

Residents' incomes

- changes in average incomes
- poverty of residents/number of persons receiving subsistence benefits

Equalised yearly disposable income of residents. The average monthly gross income per employee

The regional development strategy envisaged that the change in the residents' income is viewed through changes in the average income of a household member. Statistics Estonia no longer produces statistics about the indicator using the methodology applied at the time of adopting the strategy. To assess the trends, we can use the equalised yearly disposable income of residents. In the period 2005–2008, the indicator was on the increase in all counties in all the years examined. The growth was the greatest in Jõgeva, Rapla and Lääne counties and the most modest in Viljandi, Järva and Pärnu counties.

According to the strategy, the average disposable income of a household member shall not be lower in any county than 61% of the highest income level in a county. To assess the situation, we apply this 61% limit also to the equalised yearly disposable income of residents. From 2005 to 2008, there were two-three counties each year, which were below the critical level, whereas Põlva county was below the limit every year. In three years (incl. 2008) Ida-Viru county was below the level. In 2008, as in any other years of the period, the equalised yearly disposable income of residents was the highest in Harju county. In 2008, Harju county was followed by Tartu and Rapla county (Figure 9, p. 21).

At the level of local government units, the differences in income could be assessed by the average monthly gross wages (income) of an employee. In 2005–2009, this indicator grew in all local government units. The comparison between 2009 and 2008 shows that only three local government units were on the increase. Even three-fold differences emerged between local government units. In 2009, the highest average gross wages of an employee were in Viimsi rural municipality (18,367 kroons), Harku rural municipality (17,280 kroons) and Kiili rural municipality (16,115 kroons) and the lowest wages thereof were in Piirissaare rural municipality (5,793 kroons), Peipsiääre rural municipality (7,480 kroons) and the city of Kallaste (8,320 kroons) (Figure 7, Annex 1, p. 117). Employees have the highest average monthly income in the area around Tallinn, whereas Mulgimaa is one of the regions with the lowest average monthly wages (Map 10, Annex 1, p. 105).

At-risk-of-poverty rate

To assess poverty related differences between counties we use the at-risk-of-poverty rate. From 2005 to 2008, the indicator has slightly but steadily grown in Estonia – from 18.3% in 2005 to 19.7% in 2008. Comparison between 2008 and 2005 shows that at-risk-of-poverty rate increased in ten counties and fell in five counties. Among the largest gainers are Võru, Pärnu and Viljandi counties, whereas the largest droppers are Jõgeva, Lääne and Põlva counties (Table 7, p. 22).

Number of applications satisfied to guarantee the subsistence level per 1,000 residents

The statistics available for subsistence benefits are quite varied, but the indicator used by the regional development strategy, i.e. the yearly average number of recipients of subsistence benefit could not currently be found from the official statistics. However, the number of families receiving subsistence benefit is known but its application to compare local government units is complicated by the fact that the sizes of these families are unknown. Nevertheless, the number of family members among the recipients of subsistence benefit applications is known, but this number also comprises family members that have received the benefit repeatedly. Thus, it seems that as regards the number of recipients of subsistence benefit, the most reasonable would be to look at the number of accepted subsistence benefit applications per 1,000 residents. The value of this indicator was on the decline in every year compared to the previous year in all counties from 2005 to 2008, but grew in 2009 in all counties compared to its level in 2008. Relative growth was the quickest in Harju county; however, the number of accepted subsistence benefit applications per 1,000 residents was the most modest in Harju county in 2009 (Figure 10, p. 22). Inter-county differences are considerable, e.g. Valga county exceeded the level of Harju county almost fivefold.

Summary

This overview relates to the attainment of objectives set in the Regional Development Strategy of Estonia according to the indicators provided for in the strategy. The most important results were as follows:

- **The share of the population of Harju county of Estonian population is higher than the maximum level indicated in the strategy.**
- From 2005 to 2010, Harju county was the only county where the population demonstrated a steady increase. In the same period, the population decreased the most, relatively speaking, in Jõgeva, Viljandi and Järva counties.
- From 2005 to 2009, Estonian natural increase was continuously negative, however with a clear trend toward positive natural increase. In all the years examined, the natural increase was positive in Harju and Tartu counties.
- From 2005 to 2009, net migration was positive only in Harju county.
- The majority of people migrate from Central Estonia.
- Compared to 2005, the demographic labour pressure index had fallen in all Estonian counties by 2010, and was smaller than one in all counties except for Tartu county. That is to say that the number of persons potentially entering the labour market was lower than that of those exiting the labour market. If economic growth supposes an increase in the number of employed people, the labour force potential of the counties equals the number of the unemployed.
- In 2010 compared to 2005, the number of persons aged 65 and over per 100 persons aged 15–64 has grown in all counties.
- The proportion of persons aged 15–74 with tertiary education differs markedly by counties. This proportion was 37.9% in Harju county but only 14.8% in Põlva county. Compared to 2005, the share of persons with tertiary education of the population aged
- 15–74 had fallen in three counties, Põlva, Viljandi and Valga, by 2009.
- Participation in individual development also differs remarkably by counties. In 2009, 42.1% of persons aged 25–64 had engaged in individual development within the last four weeks in Hiiu county, whereas the indicator thereof was only 8.8 in Jõgeva county.
- **From 2006 to 2009, there were no counties in Estonia, where the employment rate was lower than the objective set in the Regional Development Strategy.**
- Unemployment rate exceeded 10% in all counties in 2009. Unemployment rate was the highest in Jõgeva county – over 20%.
- **The share of the GDP of Harju county of the Estonian GDP has not exceeded the level set in the Regional Development Strategy. The share of Harju county has not increased in the national GDP in recent years.**
- Over a half of Estonian companies are registered in Harju county. The share of the companies of Harju county of the total number of Estonian companies shows a slow but steady increase.
- Estonian real estate market is not concentrated in Harju county.
- **Although Statistics Estonia no longer produces statistics for the indicator used in the Regional Development Strategy to assess the differences in residents' incomes by counties, the new indicator provided enables to demonstrate that the objective set in the strategy has not yet been attained.**

Definitions

- Labour force, i.e. economically active population – persons who wish to work and are capable of working.
- Labour force participation rate – the share of the labour force in the working-age population.
- Employment rate – the share of the employed persons in the working-age population.

- *Unemployment rate – the share of the unemployed in the labour force.*
- *Registered unemployment rate – the ratio of the annual average number of registered unemployed to the annual average population aged 16 and over (pension age).*
- *Dependency ratio – the number of population aged 0–14 and over 65 per 100 persons aged 15–64.*
- *Demographic labour pressure index – the ratio of persons aged 5–14 to persons aged 55–64.*
- *Tertiary education – secondary specialized education or technical education following upper secondary education, higher vocational education, professional higher education, Diploma study, Bachelor’s, Master’s or Doctoral study.*
- *Statistical Profile – the set of economically active units (companies, self-employed persons, institutions, non-profit associations), which are used as a population in economic statistics by Statistics Estonia.*
- *Entrepreneurial activity – the number of economically active units (companies and self-employed persons) in the Statistical Profile per 1,000 residents.*
- *Equalised income – the total household income, which is divided by a sum of equivalence scales of all household members.*
- *Disposable (net) income – a sum of income from wage labour, benefits and losses from self-employment, property income, social transfers, regular inter-household cash transfers received and receipts of tax adjustment of which inter-household cash transfers paid, taxes on wealth and repayments for tax adjustment have been subtracted.*
- *Equivalence scale – a weight designated to a household member depending on his/her age to reflect the joint consumption of a household.*
- *At-risk-of-poverty rate – the share of persons with an equalised yearly disposable income lower than the at-risk-of-poverty threshold.*
- *At-risk-of-poverty threshold – 60% of the median equalised yearly disposable income of household members.*

PÄRNUMAA – KUIDAS EDASI?

Maakonna arengustsenaariumid

Urmas Kase^a
Pärnu Maavalitsus

Sissejuhatus

Sarnaselt koostatava üleriigilise planeeringuga „Eesti 2030+“ vaatab Pärnumaa arengustrateegia ajahorisondi – aasta 2030 – taha ja markeerib maakonna soovitud tuleviku, näidates, millistele arenguliste väljakutsete lahendustele on maakonnas oluline keskenduda. Pärnumaa majanduse kohandamine uutele oludele võtab kindlasti aega. Siiski on positiivse tuleviku kaalukeeleks ennekõike Pärnumaa elanike eneste nutikus, ettevõtlikkus ja hoolivus, sotsiaalne vastutus kogukonna hea käekäigu eest. Strateegia tähtsustab regionaalse juhtimise olulist kasvu.

Pärnumaa arengu neli stsenaariumit

Pärnumaa strateegiat koostades peeti otstarbekas esitada maakonna arengu neli võimalikku stsenaariumit, hiljem osutus vajalikuks lisada kriisistsenaarium. Nende võrdluse põhjal näidatakse seoseid tegelikkuse ja soovitu vahel. Strateegia ei ole universaalne tõde. Tulevikku ei saa dokumenteerida teaduslike teoreemide ja tõestuste abil. Strateegia toob esile ideed, mis markeerivad maakonna soovitud teekonna. Viimane sõltub nii Pärnumaa sisestest kui ka välistest teguritest.

Iga kooskõlastatud strateegia vajab elluviimiseks osapoolte vettpidavat kokkulepet. Sellepärast on strateegias toodud ära Pärnumaa suurprojektid ja olulisemad tegevused, mille elluviimist peetakse maakonna arengus esmatähtsaks. Tulenevalt käesoleva väljaande spetsiifikast leiavad need projektid vähem tähelepanu, kuid kõik huvilised võivad nendega strateegias lähemalt tutvuda.

Arengustrateegia „Pärnumaa 2030+“ koostati Pärnu Maavalitsuse ja Pärnumaa Omavalitsuste Liidu initsiatiivil. Töö korraldusliiku poolega tegeles SA Pärnumaa Ettevõtlus- ja Arenduskeskus (PEAK). Strateegia koostamist nõustas konsultatsiooni- ja koolituskeskus Geomedia. Tegevuskava koostades otsis juhtgrupp (kuhu kuulusid ülalmainitud organisatsioonide esindajad ja PEAK-i nõukogu liikmed) sisendit Pärnumaa Omavalitsuste Liidu valdkondlikelt komisjonidelt ja eri eluvaldkondades tegutsevatest inimestelt. Väga olulised olid kohtumised ministriumides. Suureks abiks olid Pärnumaa valdkondlikud arengudokumendid, maakonna planeeringud ja 2007. aastal Pärnumaa visioonikonverentsil väljaõeldu. Viimase töös osales enam kui 150 inimest eri eluvaldkondadest. Kokku osales strateegia koostamise käigus korraldatud seminaridel jm strateegiat puudutavatel üritustel ca 800 inimest.

„Pärnumaa 2030+“ ei ole esimene Pärnu maakonna arengustrateegia. Pärnumaa arengustrateegia aastani 2010 koostati Pärnu maakonna planeeringu osana 1998. aastal. Seal püstitati visioon „Pärnumaa 2010“ ja mitu olulist strateegilist põhieesmärki: kultuuriline mitmekülgus, hariduse kvaliteetsus, arenev ettevõtlus, tehnilise infrastruktuuri optimaalsus, sotsiaalne turvalisus, maa-asustuse elujõulisus, avatus ja atraktiivsus, keskkonna ökoloogiline puhtus. Uues strateegias leidub põhjalik ülevaade eelmise strateegia täitmisest. Siinkohal vaid üks tähelepanek. Prognoositi, et aastaks 2010 on Pärnumaa rahvaarv vahemikus 94 200–111 200. 10 aastat hiljem tuleb öelda, et olukord on pessimistlikumast prognoosist kehvem: Pärnumaa elanike arv oli seisuga 1. jaanuar 2010 Statistikaameti andmetel 88 428 ja Rahvastikuregistri andmetel 90 496 elanikku.

^a Ülevaade põhineb valmival arengustrateegial „Pärnumaa 2030+“, mis on koostajate ühise mõttetöö villi.

Pärnumaa arengueeldused: olulisemad trendid Pärnumaa ja väliskeskonna arengus

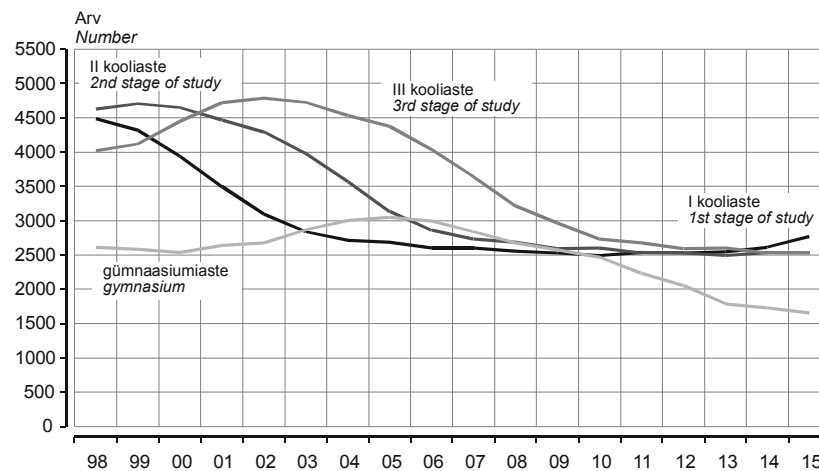
Kohaliku omavalitsuse üksusi on maakonnas 20, neist 17 valda, üks alev ja kaks linna. Neist 19 kuuluvad Pärnumaa Omavalitsuste Liitu, üksnes Hädemeeste vald ei ole maakondliku liidu liige.

Rahvastikuprotsesside senine areng

Pärnumaa elanike arv on paarikümne aasta jooksul pidevalt vähenenud, stabiliseerudes viimastel aastatel 88 000–89 000 juures. Maakonnakeskuses Pärnu linnas elab 44 083 elanikku, koos lähiümbruse omavalitsustega moodustub Pärnu linnapiirkonna elanike arvuga ca 61 000. Trendina väheneb maapiirkondade ja kasvab Pärnu linna lähiümbruse omavalitsusüksuste elanike arv. Siserändesaldo on viimastel 10 aastal kõikunud -294 ja +251 vahemikus: see on mõnevõrra kompenseerinud negatiivset loomulikku liivet.

Rahvastikuprotsessid kajastuvad ka tulevaste õpilaste arvus. Trend on esitatud joonisel 1.

Joonis 1. Pärnumaa üldhariduskoolide õpilaste arv, 1998–2015
Figure 1. Number of pupils in general education schools of Pärnu county, 1998–2015

Allikas: Pärnu Maavalitsus
Source: Pärnu County Government

Pärnumaa majandus ja tööturg

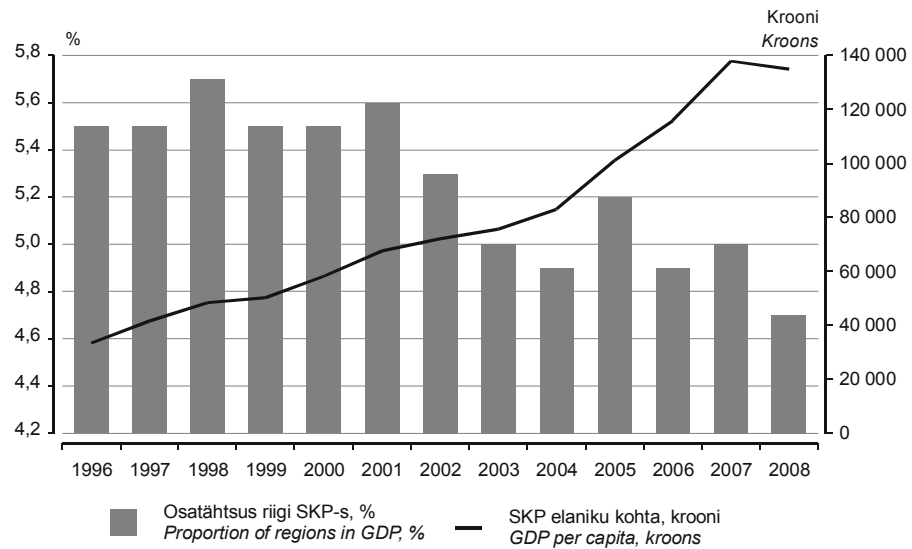
Elanike sissetulekud on maakonnas viimase 10 aasta jooksul kiiresti kasvanud sarnaselt riigis toimuvaga, aga jäävad keskmiselt 15–20% võrra Eesti keskmisele sissetulekule alla, küündides 11 000 kroonini. Samas veab Eesti keskmise näitaja kõrgele Harjumaa, sest ülejäänud maakonnad Eesti keskmist ei ületa. Alates 2009. aastast on sissetulekud vähenenud seoses majanduskriisiga. Üldiselt madal registreeritud töötuse tase kasvas viimase paari aasta jooksul 4%-lt 15%-ni (märts 2010), olles praeguseks siiski taandunud 10%-ni. Suhtelise vaesuse määr on viimastel aastatel tõusnud Eesti keskmisest kiiremini.

Pärnumaa regionaalne SKP jääb alla 12 miljardi krooni aastas. SKP elaniku kohta kasvas 2007. aastale eelnenud kümnendi jooksul pidevalt (joonis 2), kuid mahajäämus Harju- ja Tartumaast siiski kasvab (näiteks 2001. aastani ületas Pärnumaa vastav näitaja Tartumaa oma, aga 2008. aastal moodustab sellest 77%). Teenindussektor annab 62%, tööstussektor 32% ja primaarsektor 6% majanduslikust lisandväärtusest.

Pärnumaad külastab aastas hinnanguliselt 500 000 inimest, majutuskohtade arv on 10 aastaga kolmekordistunud (üle 6000 voodikoha), suurem osa turistide teenindavast majandustegevusest paikneb Pärnu linnas. Pärnumaa on Eesti turismi sihtkoht nr 2 pärast Tallinna.

Pärnumaal on Eestis suurim erasektoris töötavate inimeste osatähtsus (ca 80%) (tabel 1). Sellega võib kaasneda oht jääda nn vaesuslõksu, kujunedes odava tootmise ja teeninduse kohaks, kuivõrd teadmismahukam majandus eeldab avaliku sektori olulist toetust (eelkõige hariduses ja teaduses) ning vastavalt haritud tööjõudu.

Joonis 2. SKP elaniku kohta ja osatähtsus riigi SKPs, 1996–2008
 Figure 2. GDP per capita and proportion thereof of national GDP, 1996–2008

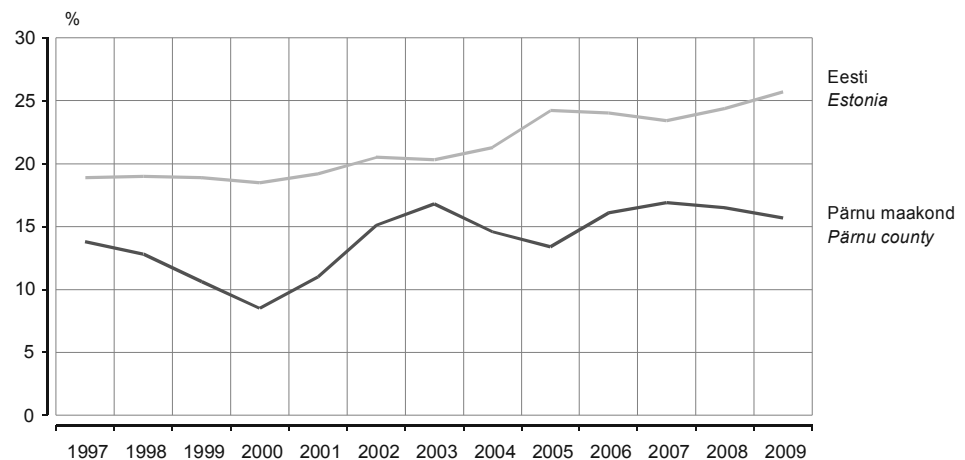

Tabel 1. Hõivatute osatähtsus (avalik ja erasektor kokku=100), 1997–2009
 Table 1. Proportion of persons employed (public and private sector total = 100), 1997–2009 (protsenti – percentages)

		1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Avalik sektor Public sector	Eesti Estonia	31,9	31,1	31,1	28,8	28,7	26,7	26,3	25,5	24,5	25,2	24,1	23,7	26,6
	Pärnu maakond Pärnu county	22,8	23,9	27,7	27,3	22,8	23,8	24,0	19,2	16,8	22,1	17,5	17,7	19,8
Era-sektor Private sector	Eesti Estonia	68,1	68,9	68,9	71,2	71,3	73,3	73,7	74,5	75,5	74,8	75,9	76,3	73,4
	Pärnu maakond Pärnu county	77,2	76,1	72,4	72,7	77,2	76,2	76,0	80,8	83,2	77,9	82,5	82,3	80,2

Kõrgharidusega töötajate osatähtsus töäjõus on suhteliselt madal, 15,7% (Eesti keskmisena 25,7%) (joonis 3), tagasihoidlik on ka elanike enesetäiendamise aktiivsus.

Joonis 3. Kõrgharidusega inimeste osatähtsus töäjõus, 1997–2009
 Figure 3. Proportion of persons with higher education in labour force, 1997–2009 (protsenti – percentages)

Peamised transpordi- ja logistikakanalid on läbi Balti riikide kulgev Via Baltica maantee ja kaubasadam. Raudtee- ja lennuühendus on marginaalne ning halvas seisukorras infrastruktuuriga. Samas peaks otsima võimalusi suhteliselt soodsat asukohta Tallinna ja Riia vahel paremini ära kasutada.

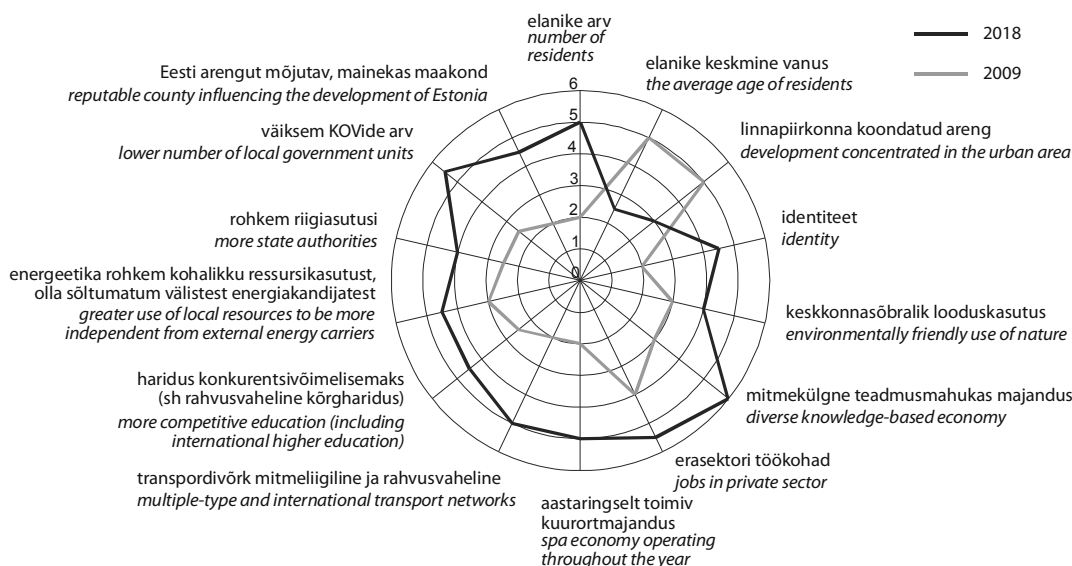
Arengeelduste ja -vajaduste koondhinnangud

Senised trendid peavad muutuma

Muutmisvajaduse suhtelist ulatust peamistel arengutelgedel võimaldavad kirjeldada maakonna eri eluvalade esindajate kvantitatiivsel skaalal antud hinnangud 2009. aasta seisundi ning 2018. aastaks soovitud taseme kohta (joonis 4).

Arengut soovitakse näha kõigis suundades. Rahvastikuarengus on suurim vahe praeguse olukorra ja soovitu vahel seniste trendide muutmises – praegune negatiivne rändesaldo peab asenduma positiivse näitajaga. Sotsiaalse arengu mõõtnes on suurim arenguvajadus kohaliku omavalitsemise osas. Oluliselt tuleb vähendada omavalitsusüksuste arvu. Majandusarengus tuleb võrdset ambitsioonikas hüpe saavutada mitmekülgset teadmismahukat majandust ning aasta läbi toimivat kuuortmajandust arendades. Tehnilise infrastruktuuri valdkonnas on tõsisem väljakutse mitmeliigilise ja rahvusvahelise transpordiühenduse tagamine.

Joonis 4. Olukord 2009. aastal ja soovitu 2018. aastal Pärnu maakonnas
Figure 4. Situation in Pärnu county in 2009 and that expected in 2018

Allikas. OÜ Geomedia
Source: OÜ Geomedia

Pärnumaa arengutsenaariumid

Varasematel aastatel kasvu hoogustanud laenuboomist on Eesti majandus jõudnud karmimate laenuõuetega keskkonda. Nii või teisiti sõltub Eesti, sh Pärnumaa majandus peamiste kaubanduspartnerite juures ning seeläbi terves maailmas toimuvast, kus kriisi tunnused on veel selgelt olemas. Sellest tulenevalt käsitletakse Pärnumaa arenguvõimalusi ja -vajadusi kahes ajalises mõõtnes: esmalt analüüsitakse lähima 3 aasta arengu n-ö kriisitsenaariumit neljas arengudimensioonis (majandusareng, sotsiaalareng, rahvastikuareng, keskkonnamuutused ja infrastruktuuride areng), seejärel aga alternatiivseid stsenaariume edasiste arenguvõimaluste kohta aastani 2030 ja pärast seda.

Kriisistsenaarium

Majandusareng

Ettevõtete käibe, ekspordi, kasumi vähenemine ning ekspordinõudluse ja sisetarbimise kasvul tuginev majanduse kohandumine ja järk-järguline taastumine. Kõige enam mõjutab kriis sisetarbimisele suunatud ehitus- ja kinnisvarasektori ettevõtlust ning ekspordile suunatud lihtsamat tööstustootmist. Toodete eksport on vähenenud tippaastatega võrreldes umbes kolmandiku võrra, mõnes sektoris on toodete kasumlik eksport aga ülimalt raskendatud ning mahud mitu korda langenud. Pärnu kui turismilinna arengu seisukohast on oluline reisi- ja puhketeenuste nõudluse vähenemine nii sise- kui ka eksporditurudel. Sise- ja ekspordituru nõudluse langusele lisaks vähendab ettevõtete konkurentsivõimet kasvanud usaldamatus Eesti majanduse jätkusuutlikkuse vastu, mida mõjutab ka Läti halb majandusolukord.

Kriisi üks positiivne tulem on kinnisvara rendihindade ja ehitushindade oluline alanemine. Esimene neist toetab ettevõtete kulude vähendamist, teine loob eeldused uuteks kinnisvaraarenduse projektideks, seda aga buumiaastatega võrreldes madalamal hinnatasemel. Mõnevõrra leevendavad majanduse kohandumist langevad intressimäärad ja inflatsiooni positiivne mõju sissetulekutele.

Kriisi kaks võimalikku taandumisteed

Majanduse taastumise kiirust ja ajastust on raske prognoosida. Tüüpilise tsüklilise kriisi taandumisega taastub korralik majanduskasv ja halvemal juhul jäävad 2010.–2012. aasta majanduskasvud lähiminevikuga võrreldes madalamaks, aga siiski positiivseks. Teine võimalus on, et kohandumine võtab rohkem aega, ent selle tulemusel väljub maailmamajandus kriisist hoogsalt ja jätkusuutlikumana kui varem. Tarbijate ja ettevõtjate kindlustunne taastub 2012. aastal, kuid aasta lõpeb siiski veel nullkasvuga reaalmajanduses. Majanduskasvu taastumine Eesti kaubanduspartnerite juures hoogustaks ühtlasi Eesti majandusaktiivsust, pikemaajalisem maailmamajanduse langus aga lükkaks ka meie majanduskasvu taastumist edasi. Majanduse reaalne kosumine algab alles 2013. aastast. Põhiline strateegiline küsimus ei ole siiski mitte konkreetne aeg, mil majandustsükli faas muutub, vaid ettevõtete, piirkondade ja riikide valmisolek muutunud majandusruumis edukalt toime tulla.

Tööturg on tundlik, kuid ka võimalusterohke

Töökohtade arvu vähenemine ja surve töötasude alandamiseks. Viimase paari aasta jooksul on majanduslanguse tingimustes hõivatute arv oluliselt vähenenud. Tööpuudus on märgatavalt suurenenud, mis tuleneb töökohtade kadumisega kaasnevast tööjõu nõudluse vähenemisest. 2010. a prognoosib Rahandusministeerium tööpuudust tasemele 17,5%, prognoosi kohaselt langeb 2011. a tööpuudus Eestis 15,4%-ni ja prognoosiperioodi lõpuks 2014. a on tööpuuduse määr alla 10%. Pärnumaa majanduse töökohtade struktuur on kriisi suhtes väga tundlik, kuivõrd löögi all on traditsioonilised valdkonnad: metsa-, puidu- ja mööblitööstus, õmblus-, tekstiili- ja ehitusmaterjalide tööstus, põllumajandus, kaubandus-teenindussektor. Suuremate tööstusettevõtete paiknemisest lähtudes on asulatest otseseima löögi all Tootsi kui monofunktsionaalne asula. Valdadest on kriisi mõjud enim tuntavad Kaisma ja Are vallas. Tulevase arengu seisukohalt on probleemsed eelkõige Lavassaare ja Varbla. Tööjõu nõudluse langus loob tugeva surve töötasude vähenemiseks.

Teiselt poolt sisaldab töötuse kasv ja töötasude langus ka olulist potentsiaali majanduse kohandumiseks ja taastumiseks. Esiteks on ettevõtjate võimekus palgaläbirääkimistel aastate tagusega võrreldes oluliselt suurem ning töötuse kasvades suureneb veelgi. See võimaldab tootlikkuse ja konkurentsivõime kasvu tööjõukulude arvelt (pikaajaliselt on olulisem kõrgema lisandväärtuse loomine ja seeläbi töötasude kasv). Teiseks vabastab töötuse kasv tööjõudu uute ettevõtete ja majandusharude tarbeks. Töötuse kasv ja võimalus töö kaotada loob eeldused, et inimesed teadvustaksid enam enesearengu ja täiendkoolituse olulisust. Suureneb ka motivatsioon ettevõtjaks hakata.

Avaliku sektori tulude vähenemine, sh kohalike eelarvete tulude vähenemine. Tulude langus on kaasa toonud riigi eelarvedefitsiidi Maastrichti kriteeriumite raames (st kuni 3% SKP-st). Selle katmiseks peab Eesti kasutama laenu raha, mis on vaja tagasi maksta. Mitmest sotsiaalarengu programmist tuleb loobuda või need kaugemas tulevikku edasi lükata. Kuivõrd omavalitsusüksuste tulubaas sõltub nii elanike sissetulekutest kui ka riigitoetustest,

siis kaasneb majanduslangusega kohalike eelarvete tulude vähenemine, mis suure laenukoormuse ja juhtimisvigade korral võivad resultaadiks anda kohaliku omavalitsuse üksuste sisulised pankrotid. Alternatiiviks on see, et osa kohalikest ülesannetest nõrgemates omavalitsusüksustes lihtsalt ei täideta, st avalike teenuste kättesaadavus halveneb, mis omakorda loob eeldused aktiivsemate elanike elukohavahetuseks.

Uueks kasvuetapiks valmistudes on toeks tugev pangandussüsteem, paindlik ettevõtluskeskkond ja tööturg ning eelmistel aastatel kogutud reservid. Lisaks vajavad ettevõtted pangandussektori tuge ja laenuressurssi. Tööhõive vähenemine langeva nõudlusega valdkondades loob eeldused kasvuks teistes majandusharudes. Arusaadavalt toetab seda tööturu paindlikkus, mis on konkurentsivõime peamine eeldus, et soodustada tööjõu kiiret ümberpaiknemist vähetootlikest ettevõtetest konkurentsivõimelisematesse koos asjakohase väljaõppega. Kuid lõpuks sõltub tööhõive siiski sellest, kui hõlbus või kulukas on luua uusi töökohti ja kuivõrd ettevõtte suudab tootmissisendeid kontrollida. Ent samavõrra oluline on tagada stabiilne maksukeskkond. Selles suhtes on Pärnumaa võimalused olukorda mõjutada minimaalsed.

Sotsiaalareng

Muutused elukeskkonnas ja väärtustes

Elanike sissetulekud vähenevad ja toimetulekuraskustes elanike arv kasvab. Alates 2009. aastast on keskmine palk olnud languses (-4,6%), 2010. aastal on oodata keskmise palga langust 0,6% ja edaspidi prognoosib Rahandusministeerium palgakasvu 2,6–4% aastas. Suurem korrektsioon keskmises palgas on toimunud ehituses, mäetööstuses, avalikus halduses, rahanduses, kindlustuses ning kinnisvaras. Sissetulekute ja sotsiaalse turvalisuse vähenemise mõjud võivad olla erisuunalised. Ühelt poolt loob see kasvupinnase alkoholismi ja narkomaania kasvule, perevägivalle, tervislikest eluviisidest loobumisele. Suureneb oht kuritegevuse kasvuks. Keskkond muutub vähem turvaliseks, kasvab elanike surve tõstmaks avaliku korra kaitse kulusid ning ka perede eelarvetes tõuseb turvakulude osatähtsus. Teiselt poolt tekib inimestele rohkem aega kodu jaoks, suureneb vajadus pereelu ja ühistegevuse järele. Inimesed on sunnitud olema loovamad, mõtlema enam omaenda ja lähedaste tulevikule. Uue olukorraga kohanemine eeldab muutusi elanike väärtushinnangutes ja kõrget riskitaluvust.

Koos elanike tulude langusega vähenevad maksutulud ning avaliku sektori võime edendada sotsiaal-, tervishoiu-, haridus jm avalikke teenuseid. Esmase surve all on väiksemate keskuste sotsiaalne infrastruktuur. Tulude vähenemise loov jõud tõstatab senisest teravamalt üles vajaduse tõsta kohaliku omavalitsemise kvaliteeti ning optimeerida sotsiaalne infrastruktuur, eeskätt üldhariduskoolide võrk kui suurim omavalitsuste kuluallikas.

Rahvastikuareng

Kriisiga võib kaasneda spetsialistide ja oskustöölise äravool, seda eriti juhul, kui olukord ja arengud lähiregionides on positiivsemad. Oluline on kriisist väljumise aeg, kuivõrd ka 1–2-aastane hilinemine tõstab märkimisväärselt võimalust, et paljud aktiivsemad elanikud otsivad ja leiavad tööd mujal – kas Eesti teistes maakondades või mujal Euroopas, kus tööturg on Pärnumaa elanikule avatud.

Kriisi mõju sündimusele on raskem prognoosida. Sotsiaalse turvalisuse kahanemine peaks vähendama laste arvu eelkõige n-õ ambitsioonikama elanikekihi seas. Sündinud laste arvu langust mõjutab ka noorte perede väljaränne. Samas näitab kogemus, et kriisiajal pööratakse rohkem tähelepanu perele ja pere juurdekasvule.

Pikemas perspektiivis mõjutab kriis elanike tervist ja eluiga tõenäoliselt negatiivselt, st oodatava eluea kasv pidurdub mõnevõrra, nagu ka elanikkonna vananemine.

Keskkonnamuutused ja tehniline infrastruktuur

Majanduskriisi põhiline keskkonnaaht tuleneb tootmise alarahastusest ning kokkuhoiust keskkonnanõuete täitmise arvelt. Ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni (ÜVK) süsteemide väljaehitamine EL-i toetuste abil viiakse kõige tõenäolisemalt igal juhul ellu, kuigi neil väiksematel üksustel, kuhu on koondunud spetsiifilised probleemid, võib kaasrahastusega probleeme tekkida. Elanike sissetulekute alanedes suureneb kiusatus saavutada kokkuhoidu jäätmete äraveo arvelt ning vedada olmejäätmeid, ehitusprahti ja ohtlikke jäätmeid metsa alla.

Investeeringute mahud teede ja tänavate remondiks ning rekonstrueerimiseks vähenevad, kuid seda kompenseerib ehitushindade oluline langus. Seega mingit suurt, senisest mastaapsemat põhiteede ja linnatänavate amortisatsiooni ei ole ette näha. Probleemsem on väiksemate vallateede suvine korrashoid ning talvine sõidukorras hoidmine.

Peamised strateegilise sekkumise vajadused

Arengu tagavad teadmumahukas ettevõtlus ja logistika

Ettevõtluse konkurentsivõime toetamine. Kõrgemat lisandväärtust loov teadmumahukam majandustegevus on kogu maakonna arengu võti, sest selle abil suurenevad elanike sissetulekud ja rahulolu, maksutulude kasv võimaldab pakkuda kõrgemal tasemel avalikke teenuseid. Maakondlikul ja kohalikul tasandil on võtmesõnaks koostöö ja võrgustumine, millesse avaliku sektori struktuurid saavad ja peavad panustama. Lisaks soovile koos paremini teha on konkurentsivõime tõstmiseks tähtis toetada arendustegevust, tuginedes asjakohasele parimale teadmisele ressursidest, tehnoloogiast, turgudest, tarbijatest, võimalikest partneritest jne. Üldine suund peaks olema vääridada kohalikke ressursse maksimaalselt kohapeal.

Logistika on selle aluseks, et majandus saaks hästi toimuda. Seega on vajalikud investeeringud transporti ja ka muusse tehnilisse infrastruktuuri. Sellega suurendatakse kriisiajal tööhõivet, ehitushindade languse tõttu saavutatakse sama raha eest rohkem ning ühtlasi luuakse eeldused järgnevas kasvus.

Töehõive tagamine ning tööjõuressursi säilitamine ja arendus, võimaldamaks kasvu. Ajutise lahendusena tuleb leida kohalikul tasandil eelarvevahendeid sotsiaalsete töökohtade loomiseks, samas tagades sotsiaalse töö kasulikkuse nii kohe kui ka tulevikuperspektiivis. Oluline on motiveerida töötute ja väikese tootlikkusega sektorite töötajate ümberõpet.

Omavalitsusreform vajab riigi tuge

Kohaliku omavalitsemise reform ning selle tulemusel haldusvõime ja avaliku sektori teenuste kvaliteedi tõstmine. Omavalitsusüksustel on otstarbekas ühineda suuremate keskuste ümber 4–6 omavalitsusüksuseks. See võimaldab tõsta avalike teenuste kvaliteeti (töökorraldus ja erialaspetsialistid): ressursikasutus läheb efektiivsemaks, kui arendustegevusi viia ellu laiemas piirkonna kontekstis; suurem eelarve võimaldab ellu viia piirkonna pikaajalise arengu seisukohalt olulisi arendustegevusi; suurema hulga inimeste demokraatlikult valitud esindusorganina on võimalik jõulisemalt esindada kogukonda ja olla võrdväärsem partner suhtluses riigiasutuste, finantsinstitutsioonide jt isikutega. Samuti suurendab üksuste ühinemine nende usaldusväärsust finantsinstitutsioonide ees, mis on arendustegevuse rahastamise seisukohast väga oluline. Kuivõrd ühinemise protsess ei muuda olematuks koostöövajadust mitmes valdkonnas, siis tuleb riiklikul tasandil luua mehhanismid ühistegevuse koordineerimiseks. Tähtsal kohal peab olema kohaturunduse ühise võimekuse väljaarendamine ja rakendamine, et tuua maakonda investeeringuid ning tarbijaid, samuti e-teenuste väljaarendamine, et tagada asjaajamise kiirus, täpsus ja läbipaistvus.

Ühenduses peitub jõud

Pärnu kui vedava mootori tugevdamine Eesti kolmandaks kasvukeskuseks. Eesti kontekstis on vaja ressursid ühendada regiooni kui tugeva keskuse säilimiseks pikemas perspektiivis, millest pikaajaliselt võidavad kõik Pärnumaa elanikud. Selleks tuleb tugevdada osapoolte koostööd ja sõlmida pikaajalise arengu seisukohalt vajalikud kokkulepped, näiteks koostada maakonna omavalitsuste, era- ja kolmanda sektori ühine kava Pärnu kui maakonnakeskuse tugevdamiseks Eesti kolmandaks kasvukeskuseks. See tähendab mõne näitena lisaks klassikalisele Lääne-Eestile eri võrgustikes Raplamaa, Järvamaa ja Viljandimaa kaasamist, Eesti regionaalarengu kahe keskuse Eesti (Tallinn ja Tartu) muutmist, seega tööd riiklike arengudokumentide muutmiseks, tööd ministeeriumitega, riigi- ja avalik-õiguslike institutsioonide tugevdamist, loomist ja ületoomist väiksematest piirkondadest Pärnusse.

Parema aegruumilise kättesaadavuse tagamine ja tehnilise infrastruktuuri arendamine. Pärnumaa elanike igapäevaseks toimetamiseks, eri eluvaldkondade arenguks ja ühenduseks muu maailmaga on vaja mitmesugust tehnilist infrastruktuuri, mille arendamine on protsess ja mis ei saa kunagi ideaalselt valmis. Pärnumaal on palju teha nii transpordi infrastruktuuri (näiteks maanteed ja raudtee), kommunaalmajanduse (näiteks vee- ja kanalisatsioonüsteemide) kui ka muu toetava tehnilise infrastruktuuri arendamisel. Tänapäevastele nõuetele vastav ja toimiv tehniline infrastruktuur loob eeldused teiste eluvaldkondade sisuliseks arenguks, muudab piirkonna ligipääsetavaks ja atraktiivseks väljapoole, võimaldab piirkonna elanikel oma igapäevategemistes sujuvalt toimetada.

Kõige peamine ja üldisem arendustegevuse põhimõte on, et kriisiaja otsuseid tehes kaalutaks alati ka nende mõjusid pikemas perspektiivis. See, kuivõrd suuri jõupingutusi on tarvilik teha eri tulevikutsenaariumite realiseerimiseks, sõltub oluliselt sellest baasist, millest lähtutakse.

Pikaajalised stsenaariumid

**Neli tulevikku:
Läänemere pärlist
Vaeste-patuste alevini**

Pärast 2013. aastat võib arengut näha neljas arenguvõttes, mis erinevad teineteisest esmajoonelise ambitsioonikusega. Esimene, kõige ambitsioonikam, seab sihiks Pärnumaa kujundamise Läänemere pärliks. Tegemist on arengutsenaariumiga, mis põhineb inimkapitali arengul ja tarkadel töökohtadel, mille tulemusel luuakse mitmekesise struktuuriga ja ennekõike Pärnumaa looduslikel arengueeldustel põhinev tasakaalustatud majandus ja ühiskond. Samas peab Pärnumaa olema rahvusvaheliselt väga hästi kättesaadav. Teine stsenaarium visandab Pärnumaa arengu kontsentreerituma tee, kus läbimurdeid ja edu saavutatakse kitsamates valdkondades ning eelkõige võrdluses ja võrgustumises Balti majandusruumiga. See on struktuursete pingete, sotsiaal-ruumilise polariseerumise ja dialektiliste vastuolude tee. Kolmas stsenaarium näeb Pärnumaa arengusuunda mugavas, provintslikus rahulolus, kus peamine on tugineda traditsioonidele ning kohandada sise- ja välisteguritest tulenevate olemasolevate võimalustega. Ning neljandaks, Pärnumaa tulevik võib suunduda ka teele, kus arenguambitsioon on minimaalne ja väheneb ka elanike rahuolu iseenda ning eluga Pärnumaal. Olemasolevat raisatakse, maakonna ressursid lastakse ära kasutada teistel regioonidel.

1. stsenaarium: Läänemere pärl ehk läbimurre Läände

Majandusareng

Pärnumaast kujuneb rahvusvaheliselt tuntud ja avatud piirkond konkurentsivõimelise majanduse ning atraktiivse investeerimis- ja ettevõtluskeskkonnaga. Pärnumaa tuleb kriisist väljudes kiiresti toime konkurentsivõimelise arengu taastamisega, samas kui majanduskriis pole võimaldanud lähematel konkurentlinnadel turismi- ja kuurordimajandusse investeerida. Õnnestub luua ekspordile suunatud uusi tooteid ja teenuseid. Uuenduste allikaks on prioriteetsete valdkondade, funktsioonide ja tegevuste koosmõjus sündiv uus tervik.

Tehtud investeeringud puhke- ja tervise teenustesse toovad nii Pärnusse kui ka mujale maakonda senisest enam külastajaid. Pärnu koos maakonnaga kujuneb Põhjamaades tuntud ja hinnatud kuurordiks, mitmekesiste ja lõimitud teenustega (sanatoorium, taastusravi, meelelahutus, maa- ja mereturism, kultuuri- ja konverentsiturism, loodusturism) kõigile vanuserühmadele suunatud puhkuse ja tervisetaastamise kvaliteetkeskuseks. Maakonna loodus- ja vaatamisväärsused on oskuslikult seotud külastuspakettidesse. Kuurordi- ja tervisetaastamise sektori arengut toetavad investeeringud meditsiiniteenuste kvaliteeti ja mitmekesisusse.

Kohalikel loodusressurssidel tugineva majanduse konkurentsieelised on kvaliteet ja tootearendus. Puidutööstuses väärindatakse toormaterjal mõõbliks, moodulmajadeks jms lõpptoodeteks, mille disain töötatakse välja Pärnumaa ettevõtetes. Turbatööstuses kasvab pakendatud aiandusturba osatähtsus ning saavutatakse piirkondliku kaubamärgi tunnus ja hea maine olulisematel sihtturgudel (nt Benelux, Põhjamaad). Kalanduses kujuneb Audru kalakasvatuse baasil välja valdkondlik klaster, mida toetavad kohalikes ettevõtetes ning teadus- ja arendusasutustes välja töötatud uued tehnoloogiad ja siinsetes kutse- ning kõrgkoolides koolitatud spetsialistid. Põllumajanduses ja toiduainetööstuses toimub tugev regionaalne klasterdumine, võrgustumine ja koondumine. Mahepõllumajanduse osatähtsus kasvab, tähtsustub regionaalne kaubamärk ja turunduskompetents. Märgilisema tähenduse saab Tartu Ülikooli Pärnu kolledž, mille põhjal arendatakse välja kompetentsivõrgustik (Pärnu Oskusteabe Keskus), kus juhtroll on ettevõtjate vajadustega arvestamisel.

Maakond muutub elektrienergia importijast selle tootjaks. Välja areneb tuuleenergia, päikeseenergia ja koostootmisjaamade süsteem. Kohapeal toodetud energiaga kaetakse suurem osa energiavajadusest. Metall-, masina- ja elektroonikatööstuses suureneb kõrgtehnoloogiliste ja lõpptarbija toodete osatähtsus, tootmisettevõtluse osaks on kohalik

tootearendus. Ettevõtted liiguvad kõrgematele ja kasumlikumatele funktsionaalsetele positsioonidele rahvusvahelistes tootmisvõrgustikes.

Majandusarengu eelduseks on maailmamajanduse ja Eesti siseturu kosumine. Antud stsenaariumi eeldused võivad piirkonna majandusele olla nii positiivse kui ka negatiivse mõjuga, sõltuvalt sellest, kuidas suudetakse uusi ärivõimalusi ära kasutada. Vanaviisi jätkates jäädakse uues globaalses kasvus kõrvaltvaatajaks.

Sotsiaalareng

Majandusarengu edumudel toob kaasa töötuse languse alla 5% taset. Maakonna ettevõtlus ja avalik sektor suudavad pakkuda töökohti mitmekesise ettevalmistusega spetsialistidele. Hõives suureneb oskustöö ja kõrgharidust nõudva töö osatähtsus. Tänu õpi-, töö- ja elukeskkonna konkurentsivõimele hakkab elatustase kiiresti kasvama ning elukvaliteet läheneb Põhjamaade tasemele.

Tugev haridus tagab püsiva tööhõive

Pärnust kujuneb rahvusvaheliselt tunnustatud tipposkuskeskus koos areneva ülikooli ja teadusasutustega. Olulisemates spetsialiseerimisvaldkondades (turism, kalandus) pakuvad kohalikud kõrg- ja kutsekoolid haridust, mis muudab selle atraktiivseks kogu Põhjamaade regioonis – haridus rahvusvahelistub. Tartu Ülikooli Pärnu kolledž saavutab regionaalse teaduskeskuse staatuse. Elukestev õpe muutub normiks – elanike sisemist motivatsiooni toetab kvaliteetne kohalik pakkumine. Maakonnas tagatakse elanikele alus-, alg- ja põhihariduse kättesaadavus kodu lähedal. Kujundatakse välja mitme paralleelklassiga tugevad gümnaasiumid Pärnus ja veel 2–3 piirkondlikus keskses. Kutseharidusasutused tagavad lõpetajatele tööturul vajalikud oskused ning hea üldhariduse taseme. Huviharidus on oluline osa haridusest, sellesse kaasatakse kutse- ja kõrgkoolid.

Kultuuri- ja spordielu iseloomustavad rahvusvaheliselt huvipakkuv üritustekalender, elanike aktiivne isetegevus ning tänapäevased tegutsemistingimused. Pärnus ja Pärnumaal viljeletakse rahvusvaheliselt huvipakkuvat kunsti, hoogu kogub loomemajandus.

Tervislikud eluviisid on üldlevinud ning neid toetab terviklikult välja arendatud spordi- ja terviserajatiste võrgustik. Pärnu Haigla pakub väga heal tasemel raviteenust, mida eksporditakse spetsialiseeritud valdkondades ka Põhjamaadesse. Liiklusohutus ja turvalisus suureneb elanike vastutustunde ja õiguskuulekuse kasvule tuginedes.

Kohaliku omavalitsemise tase ja avalike teenuste kvaliteet tugevnevad oluliselt. Igas omavalitsusüksuses töötavad ametnikena valdkonna spetsialistid, normiks on teadmiste-põhine ja avalikkust kaasav otsustusprotsess. Läänemere koostöö on prioriteetne ja tulemuslik. Kaob Balti ja Põhjamaade koostöö põhimõtteline erisus. Pärnu on Põhjamaades tuntud (sarnaselt näiteks Lundi, Oulu, Turku, Malmö ja Århusiga) ja hea mainega.

Rahvastikuareng

Rahvastikuprotsessides domineerib sisseränne, sh ka rahvusvahelises rändes. Pärnumaale saabuvad siinsetes kutse- ja kõrgkoolides õppivad noored, elu- ja töökoha otsingul pered, mõnusat miljööd ja kvaliteetset raviteenust soovivad eakad. Väljaränne on väike ja mittestruktuurne, sõltuvalt individuaalsete eluprojektide vajadustest.

Sündimus tõuseb nii noorte sisserände kui ka sotsiaalse turvalisuse, elutingimuste jms paranemise tõttu. Sündimus tagab rahvastiku taastootmise. Keskmise eluiga tõuseb lähedaseks Põhjamaade tasemele. Suremus väheneb ning loomulik iive on positiivne. Rahvastiku vanusstruktuur stabiliseerub ja isegi kergelt nooreneb – eluea tõusust põhjustatud vananemist kompenseerivad noorte ja perede sisseränne ning sündimuse kasv. Tervena elatud aastate arv kasvab.

Kokkuvõttes kasvab elanike arv nii Pärnus, väikelinnades kui ka maal. Toimub mõningane elanike ümberpaiknemine – kinnisvarahindade tõusu mõjul liiguvad väiksema sissetulekuga isikud korruselamurajoonidesse ja väikelinnadesse.

Säästlikkusest saab konkurentsieelis**Keskkonnamuutused ja tehniline infrastruktuur**

Valdaval osal ehitistest on heakorrastatud nii fassaadid kui ka interjöörid. Miljöö- ja arhitektuuriväärtused on säilitatud, vahepeal rikutu on taastatud, uuesti üles ehitatud. Pärnus toimub kesklinna tööstusalade ja agulipiirkondade, väikelinna tüüpi asulates vanema hoonestusega keskuse uuenemine (*gentrification*) miljööväärtuse printsiipe järgides.

Elamud, majapidamised ja tootmisettevõtted on keskkonnasäästlikud. Uusi hooneid ehitades ja vanu rekonstrueerides rajatakse ka tänapäevased energiakogumissüsteemid, töhustatakse soojapidavust ja kasutatakse keskkonnasõbralikke materjale. Veekasutus on optimeeritud ning veeheide keskkonnasäästlike tehnoloogiaid kasutades puhastatud. Jäätmete ke on vähenenud, toimub süsteemne ja üldine jäätmete sorteerimine ja taaskasutus. Kõik majapidamised on liitunud korraldatud jäätmekogumissüsteemidega. Kõik jääkreostuskolded on likvideeritud, järved ja jõed tervendatud. Maakonna majapidamiste ja ettevõtete säästlik tegutsemise on rahvusvaheliselt teadvustatud konkurentsieelis ja müügiargument.

Linnatänavad on rekonstrueeritud – kõvakattega, kõnniteedega ja valgustatud – nii Pärnus kui ka väikelinnades ja alevike keskustes. Tänavate väljanägemine toetab asularuumi arhitektuuri- ja miljööväärtust. Kõik maakonna kandidid on üksteisega hierarhilises süsteemis kõvakattega teedega ühendatud. Talude lähedusest mööduvad kruusateed on kaetud kõvakattega.

Pärnumaal on kiired ühendusvõimalused muu maailmaga. Pärnut ühendab kiirrong Tallinna ja Riiaga, kohalik rongiliiklus toimub Kilingi-Nõmme suunal. Bussi- ja rongiliiklus on omavahel integreeritud ühtsesse süsteemi, toimib kohalik ettevõtte maakondlikele liinidele. Ühtne hierarhiline ja multimodaalne ühistranspordivõrgustik tagab ka kõige kaugematele kantidele hea ühenduse piirkondliku keskuse ja maakonnakeskusega.

Lennujaam vastab rahvusvahelistele nõuetele ja on osa rahvusvahelisest võrgustikust. Toimivad regulaarlennud vähemalt ühte Skandinaavia pealinna, suvised tšarterreisid ja eralennukite aktiivne vastuvõtt. Kõik maakonna sadamad ja sildumiskohad on korrastatud. Maakond on valmis nii parvlaevade kui ka jahtide ja väikelaevade vastuvõtuks. Lisaks Pärnu, Munalau ja saarte sadamatele on aktiivses kasutuses ka Tõstamaa, Häädemeeste, Liu, Tahkuranna jt väikesadamad ning paadisadamad Pärnu jõel. Toimivad regulaarreisid saartele, turismimajandust toetavad huvireisid Pärnu ja Liivi lähel ning Pärnu jõel. Pärnu kaubasadam on oluline Läänemere regionaalsadam.

2. stsenaarium: Balti kett ehk tagasi tulevikku**Majandusareng**

Balti riikide taustal läheb Eesti majandusel hästi ja suudetakse säilitada toimiv äriklima. Pärnu suudab ära kasutada Tallinna ja Riia vahelise positsiooni, saavutamaks mitmes valdkonnas konkurentsieelist. Pärnumaa majanduse seosed Riia regiooniga tugevnevad, arendatakse välja ja suudetakse kasumlikult pakkuda teenuseid Riia ja Läti turule. Tänu logistilisele asukohale ja majanduslike huvide oskuslikule väljamängimisele suudetakse meelitada maakonda eelkõige Eesti ja teiste Balti riikide ettevõtjate investeringuid. Majandusareng koondub Via Baltica arengutsiooni, muud piirkonnad taanduvad perifeeriaks.

Turismis suureneb väliskülastajate arv Soomest, Lätist ja Venemaalt. Turismi- ja puhkemajanduse põhilised teenused on seotud Pärnuga – sanatooriumid ja noortele suunatud meelelahutusasutused. Kaugemalt tulnute jaoks on Pärnu osa Baltimaade turist. Säilib turismi- ja puhkemajanduse tugev sesoonsus.

Puidu- ja turbatööstuses kasvavad mahud. Suurem osa puidust väärindatakse massitoodanguna (puitmaterjal ja -detailid, mööbel jms). Turbatööstuses muutub põhiliseks konkurentseeliseks hind, seda nii aiandusturba kui ka küttureurba osas. Kalanduse areng seisneb eelkõige Audru kalakasvatuse rajamises, samuti suurendatakse püüki Läänemeres ja kaugemal. Põllumajanduses efektiivsus tõuseb ja kontsentreerumine jätkub. Toiduainetööstused kuuluvad valdavalt ülebaltilistesse või Eesti kettidesse.

Masina- ja metallitööstuses domineerib kvalifitseeritud allhange Balti- ja Põhjamaade ettevõtetele. Töökohtade arv sektoris kasvab eelkõige kutsehariduse baasil koolitatud

Maakonna tööturg vajab Pärnu poole kaldu

oskustööliste arvelt. Energeetikas jätkatakse põhiliselt mujal toodetud elektrienergia tarbimist ja maagaasi kasutust. Tarbekindlust parandab ja võimsusi suurendab ühendus uue 330kV Tallinn–Riia kõrgepingeliiniga.

Sotsiaalareng

Töötus alaneb ning ei ületa 5% taset. Loodud töökohad nõuavad pigem kutse- ja rakenduskõrgharidust. Töökohad kontsentreeruvad piiratud hulka valdkondadesse – kujuneb struktuurne tööpuudus, paljudel erialadel maakonnas tööd ei ole. Piirkondlikult koonduvad töökohad Pärnusse ja lähiümbrusesse, mis suurendab tööalase pendelrände mahtu ning loob eeldused elukoha vahetuseks maalt linna. Teistes suuremates asulates on töövõimaluste mitmekesisus veelgi piiratum ning monofunktsionaalsete asulatega seotud ohud säilivad ja isegi suurenevad. Palgad on Pärnu piirkonnas Harjumaa lähedased, mujal Eesti keskmisel tasemel.

Kutse- ja kõrgkoolid spetsialiseeruvad võtmevaldkondadele. Koostöö ettevõtete, avaliku sektori ja haridusasutuste vahel on tõhus ja suunatud, koostöösidemed piirduvad põhiliselt Eesti ja Lätiga. TÜ Pärnu kolledž tõestab ennast kui Baltikumi parim turismiala õppe- ja teadusasutus.

Konkurentsivõimelist gümnaasiumiharidust pakutakse eelkõige Pärnus, maakonna teistes asulates tegutseb veel 4–5 gümnaasiumi. Huvihariduses suurendatakse programmipõhiselt huviringide arvu majanduse võtmevaldkondades (turism, puhkemajandus, loodusvarad).

Elanike terviseteadlikkus kasvab ja tervisekäitumine paraneb, kuid on tugevalt segmenteeritud. Positiivsed arengud puudutavad eelkõige haritud, jõukamat eliiti ja linlasi. Pärnu Haigla võimekus raviteenuse osutamiseks tugevneb veelgi, probleemiks on teenuse majanduslik, ajaline ja piirkondlik kättesaadavus.

Kultuurielus eristub muust maakonnast Pärnu oma atraktiivsete, puhkajatele ja noortele suunatud meelelahutuslike üritustega. Kultuurikorralduse aluspõhimõtteks on majanduslik tasuvus, edu saavutavad eelkõige suured kultuuriasutused (teater Endla, Pärnu kontserdimaja). Eelistatakse laia publikumenu tagavaid sündmusi. Elanike huvi on suur ja kultuuritarbimine kõrge, kuid kultuurilelu iseloomustab ühekülgsus ning kohaliku kunsti vähesus.

Avaliku korra kaitse tagatakse kontrolli- ja karistussüsteemide tugevdamisega. Sellest hoolimata säilivad eelkõige noorteüritustega kaasnevad avaliku korra rikkumised, agressiivne jõmlus ja varavastaste kuritegude suhteliselt kõrge tase.

Kohaliku omavalitsuse korralduses tõusevad suuremate omavalitsusüksuste haldusvõime ja avalike teenuste tase. Nende kõrval säilib ka oluliselt kesisema võimekusega valdasid. Koostöös on prioriteetne tegevus Balti riike hõlmavates koostöövõrgustikes. Pärnut tuntakse Balti riikides Tallinna ja Riia vahelise suuna sõlm- ja vahepunktina, osana nii Tallinna kui ka Riia laiema tagamaast.

Rahvastikuareng

Positiivne rändesaldo on Pärnu linnal ja lähivaldadel kasvava sisserände arvelt nii mujalt Eestist kui ka maakonna äärealadelt. Rändes on olulisel kohal oskustöölised ning kutse- ja kõrgkoolide õpilased. Maakonna perifeeriast rännatakse välja, mille tulemusena maarahvastik jätkuvalt väheneb.

Sündimus on mõõdukalt kõrge, kuid allpool taastootmistaset. Keskmine oodatav eluiga kasvab aeglaselt ja jääb Põhjamaade tasemele selgelt alla. Loomulik iive on negatiivne. Rahvastik vananeb, eriti maapiirkondades ja väikelinnades. Rahvaarv väheneb maapiirkondade ja väikelinnade arvelt, Pärnus ja selle ümbruses elanike arv stabiliseerub.

Keskkonnamuutused ja tehniline infrastruktuur

Ehitatud keskkonna positiivne areng koondub Pärnu kesklinna ja uuselamurajoonidesse. Domineerib uusehitus, olemasoleva miljööväärtuse säilitamine on teisejärguline. Mujal ei suudeta tagada asularuumi ühtlaselt heatasemelist ja heakorrastatud miljööd – uued ja rekonstrueeritud ehitised vahelduvad amortiseerunud hoonete ja jäätmaadega.

Maalt rännatakse Pärnusse

Elamute ja majapidamiste juures täidetakse kehtivad keskkonnanormatiivid – suuremate asulate majapidamised liidetakse toimivate ÜVK süsteemidega, tagatakse energiaauditi süsteemi rakendumine, peaaegu kõik majapidamised liituvad korraldatud jäätmevoosüsteemidega.

Teede ja tänavate areng toimub kooskõlas muu arenguga – paraneb tänavate kvaliteet Pärnu kesklinnas ja elamurajoonides ning teekate põhimaanteedel. Lõpetatakse Via Baltica arengukoridori väljaarendamine, paraneb ka vallakeskusi ühendavate teede kvaliteet.

Hea bussi- ja rongiühendus on Pärnu ning Tallinna ja Riia vahel. Taastatakse rongiühendus Riiaga. Paraneb piirkondlikke keskusi Pärnuga siduv ühistranspordiühendus, samuti arendatakse välja tõhus linnastupõhine ühistranspordivõrk. Pärnu, Munalau ja saarte sadamatevõrk suudab kvaliteetselt teenindada nii reisipraame kui ka elanike ja turistide väikelaevu. Pärnu kaubasadam viiakse kesklinnast välja ja säilitab praegused võimsused. Lennujaam keskendub saarte teenindamisele ja puhkemajandust toetavatele tšarterreisidele eelkõige suvel.

3. stsenaarium: Meil aiaäärses tänavas

Majandusareng

Maakond sulgub endasse

Pärnumaa kapseldub ja ennekõike imetletakse varasemaid saavutusi (suvepealinn!). Keskendutakse peamiselt siseturule ja kohalike ressursside töötlemisele. Maakonna majandus jätkab paljuski kriisieelse struktuuriga. Majandusareng põhineb väliskapitalil ja eriti laenurahal, napib sobiva kvalifikatsiooniga tööjõudu, tööturul jätkuvad struktuursed probleemid. Välisurgude kiire taastumine toob mõningast, aga mitte pikaajalist leevendust. Väliskeskonna muutustest toetab stsenaariumi realiseerumist rahvusliku proteksionismi kasv.

Turismimajanduses on põhiohk sanatooriumitel, mille kliendibaas kujuneb põhiliselt Soome ja Eesti turistidest. Kodumaine pereturist käib suvel Pärnus rannas või maakonna teistes piirkondades turismitaludes.

Puidutööstuses toob põhilist tulu materjali väljavedu, töökohti pakub ka kohalikule turule suunatud (väike)tootmine. Turbatööstuses on põhituruks siseturg – toodetakse aiaturvast ja briketti individuaalmajapidamistele. Kalanduses suurenevad rannakaluri võimalused ja toodang. Kalakasvatus areneb väikeses mastaabis koos maaturismiga. Audru kalakasvatus jääb rajamata.

Põllumajanduses kasvab väikemajapidamiste arv. Oluline osa toodangust on suunatud kohaliku tarbimisele – oma majapidamisele, kohalikule turule ja kauplustele. Suurtootmise ja toiduainetööstuse suhted on kaubalis-rahalisel, neid kontrollivad toiduainetööstuste ketid. Masina- ja metallitööstuses tehakse mitmesugust odavamast laadi allhanget Põhjamaade vms tehastele. Energeetikas taastatakse lokaalkatlamaju, mis viiakse üle puiduküttele.

Sotsiaalareng

Pole spetsialiste, pole ka ettevõtteid

Tööpuudus säilib mõõdukalt tasemel, u 5–10%. Suureneb koduste arv ja väheneb majanduslikult aktiivse elanikkonna suurus. Töökohad on valdavalt traditsioonilistes valdkondades, kõrgharitud spetsialistide nõudlus väljaspool avalikku sektorit on väike. Kasvab avaliku sektori osatähtsus tööhõives. Täheldada võib nii töö kui ka tööjõu struktuurset puudust. Piisava spetsialistide kaadri nappuse tingimustes on maakonda tänapäevast tehnoloogiat vajavaid tootmisüksusi raske luua. Elanike sissetulekud on Eesti maakondade keskmisel tasemel.

Toimib ühtne ja korralik alus-, põhi- ja keskkoolide võrgustik. Maapiirkondades säilitatakse kõik gümnaasiumid, samuti alla 20 õpilasega algkoolid. Kutsekooli valivad haridustee jätkamiseks eelkõige kesisea põhikooli õppeedukusega noored või need, kes ei soovi palju õppida. Kutsehariduskeskuse peamine ülesanne on pakkuda kohalikele noortele võimalust jätkata jõukohast haridusteed. Taastatakse kutseõpe Sindis. TÜ Pärnu kolledž loob maakonna noortele kodulähedase kõrghariduse võimaluse ning töökohti õppejõududele. Koolis keskendutakse õppetööle, teadustegevus toimub personaalsetest huvidest ja võimetest lähtuvalt.

Suurenevad avaliku sektori hariduse, sotsiaal- ja vaba aja valdkonna kulud. Igas kandis on hästi kättesaadavad rahvamaja, noorte- ja päevakeskused. Toimub aktiivne isetegevus traditsioonilistes valdkondades – laul, tants ja näputöö. Elanike terviseteadlikkus on kesine ja valitsevad mugavad eluviisid. Tervis sõltub peaaugalt töo iseloomust ja geneetilistest eeldustest. Pärnu Haigla tegutseb tubli maakonnahaiglana, erialade valik väheneb. Taastatakse ravivoodikohad väiksemates haiglates. Elanike turvatunne suureneb – vähenevad nii avaliku korra rikkumised kui ka oht liikluses.

Kohaliku omavalitsuse juhtimises suureneb isiklike tutvuste ja suhete tähtsus, mis võib realiseeruda kohalikes “käsi peseb kätt” süsteemides. Avalikkuse kontroll võimu üle väheneb ning poliitmaastik konnatiigistub.

Omavalitsusüksuste koostöö piirdub maakondliku omavalitsusliidu tegemistega. Koostöö rahvusvahelisel tasandil seisneb põhiliselt linna- ja vallavalitsuste delegatsioonide ning kultuuriseltside vahetuses sõpruslinnade ja -valdadega. Rahvusvaheliselt Pärnut ja Pärnumaad ei tunta. Eestis tuntakse maakonda kui hubast soodsaid puhkevõimalusi pakkuvat provintsi.

Rahvastikuareng

Rahvastik vananeb ja väheneb

Maakonnast rändavad välja nutikamad ja uuendusmeelsemad, eelkõige noored. Sisseränne on juhuslik, peaaegu lakkab noorte õppimisega seotud sisseränne. Kesk- ja vanemaealised, kes soovivad rahulikult elupäevade lõpetamise suunas tiksuda, kasutavad langevaid kinnisvarahindu, et maakonda kodu rajada.

Sündimus jääb praegusest madalamale tasemele. Keskmise eluiga natuke suureneb ja suremus väheneb, mis kokku realiseerub negatiivses iibes. Rahvastik vananeb oluliselt nii maakonnakeskuses kui ka maakonnas tervikuna. Rahvaarv väheneb kõikjal, erilise surve all on uuselamurajoonid.

Keskkonnamuutused ja tehniline infrastruktuur

Olemasolev hoonestus ja rajatised amortiseeruvad järk-järgult, osaliselt kompenseeritakse ja varjatakse seda hoolika sanitaarremondiga. Ehitatud keskkond vananeb struktuuriselt ja moraalselt, kuid asularuumi üldine korrastatus ja heakord suudetakse tagada.

Elamu- ja kommunaalmajanduses naastakse osaliselt traditsioonilistest tehnoloogiate juurde: lokaalsed puurkaevud, jäätmete kohapealne komposteerimine, põletamine ja ladestamine. Jäätmekäitluse põhirõhk on segaolmejäätmete äraveol, jäätmete sorteerimisest loobutakse, kuna puudub võimalus sorteeritud jäätmete mõistlikuks kasutuseks. Surve loodusele on lokaalse mõjuga.

Teede ja tänavate seisund halveneb üksnes tiheda liiklusega sõlmedes. Jooksev remont tagab sõidetavuse. Säilib raudteeühendus Tallinnaga, taastatakse liiklus Kilingi-Nõmmega. Ühistranspordi vajadus väheneb, kuivõrd töö ja kaubandus on kättesaadav ka kodule lähemal. Valdade elanikele tagatakse võimalus käia ühistranspordiga linnas asju ajamas. Säilib regulaarne laeva- ja lennuühendus saartega.

4. stsenaarium: Vaeste-patuste alev

Majandusareng

Majanduse ühekülgsuse kurvad tagajärjed

Pärnumaa suhteliselt suur orienteeritus ühekülgsel majandusele saab majanduskriisis ränga hoobi. Välisinvestorite kõrval on ka kohalikud investorid kaotanud usu investeerida Pärnumaale. Uusi töökohti olulisel määral juurde ei teki, pigem kaovad varasemadki töökohad. Turism kui oluline majandusharu mandub, kuivõrd konkurentsis teiste Eesti keskustega (Haapsalu, Narva-Jõesuu, Kuressaare, Otepää, Värskas) jääb Pärnu alla. Olemasolev ressursid leiab kasutust, pakkudes puhkevõimalusi kohalikele elanikele ja laiemalt odavate pansionaatidena. Küllastajatele mõeldud teenuste mitmekesisus väheneb, väärtsüdmuste arv langeb.

Puidutööstuse tulud saadakse toorme väljaveost ja raielankide edasimüügist rahvusvahelistele ettevõtetele. Turbatööstuses mahud vähenevad ja pikemas perspektiivis on oht, et tootmised suletakse. Kalandus tagab harrastuskalastajatele täiendava sissetuleku,

oluliseks muutub jääpüük, peetakse (illegaalset) hülgejahti. Põllumajanduses jääb osa haritavaid maid taas sööti ning kariloomade arv väheneb oluliselt. Suureneb tootmine kodumajapidamistes – kartuli- ja aedviljakasvatuse, mõni lehm ja kümmekond kana. Toiduainetööstus on suunatud maakondlikule ja kohalikule turule.

Töökohti tekib juurde tekstiili- ja metallitööstuses, samuti välisomanikele kuuluvas komplekteerivas masina- ja aparaaditööstuses. Energeetikas tagatakse soojus- ja elektrienergia olemasolevate süsteemide abil, keskkonnakaalutlusi ignoreeritakse.

Sotsiaalareng

Napib haridust ja turvalisust

Tööpuudus saavutab maksimaalse taseme, jäädes pikaks ajaks üle 10% taseme. Kujuneb välja arvukas pikaajaliste töötute ja juhutöölise kiht. Elanike töötasud langevad ning maakonna keskmine sissetulekute tase on üks Eesti madalamaid. Ühelt poolt valitseb käegalöömise meeleolu, teiselt poolt kasvavad sotsiaalsed pinged. Turvalisuse tase nõrgeneb – sagenevad vargused ja purjus peaga põhjustatud liiklusõnnetused, mitu piirkonda getostuvad. Suurenevad nõudmised riigile ja kohalikule omavalitsusele. Neid nähakse kui viimase lootuse ja toe pakkujaid kiriku ja selgeltnägijate kõrval. Kohaliku omavalitsuse, kiriku ja perede ühistes jõupingutustes tagatakse hädaabi vaestele.

Hariduse tase langeb, kuna tugevad, motiveeritud õpetajad lahkuvad ja õpikeskkond amortiseerub. Kutsekoolidest jääb tegutsema vaid Pärnumaa kutseõppekeskus Pärnus, Tihemetsa keskus suletakse, nagu ka TÜ Pärnu kolledž. Kultuurielus on tipp-sündmusteks Warmduscher, kino, jaanipidu ja suvetuurid.

Mittetervislikud eluviisid saavad elunormiks. Levivad alkoholism, suitsetamine, narkomaania, HIV, tuberkuloos jms nakkushaigused. Perearstiabi ja eriarstiabi kättesaadavus on kesine. Pärnu Haigla jätkab hooldus- ja esmatasandi haiglana. Kvaliteetset kõrgema taseme raviteenust saadakse Tartust või Tallinnast.

Kohaliku omavalitsuse süsteem likvideeritakse, kogu juhtimine ja elanike teenindamine koondatakse Pärnusse. Maakonnajuhte määravad üleriigilistel valimistel võitnud koalitsiooni-erakonnad.

Rahvastikuareng

Inimesed lahkuvad maakonnast üha kasvavas tempos – noored, haritumad, jõukamad, aga ka lihttöölised töö otsingul. Sisseränne on juhuslik, odava kinnisvara ja elamisvõimaluste ajendil.

Sündimus on madal, keskmine eluiga ei kasva, vaid isegi väheneb. Loomulik iive on tugevalt negatiivne. Rahvastik keskeastub – elanikkonnas on vähe noori ja pensioniealisi. Elanike arv väheneb oluliselt nii maal kui ka linnas. Monoasulad ja väiksemad külad võivad elanikest tühjaks jääda.

Keskkonnamuutused ja tehniline infrastruktuur

Olemasolev ehitatud keskkond amortiseerub tugevalt, uusehitisi lisandub napilt. Korruselamute piirkonnad nii linnas kui ka maal getostuvad, külad tühjenevad.

Teede ja tänavate katte kvaliteet halveneb. Ei suudeta tagada kõigi kohalike kruusateede hooldust ning talvel lume sahkamist. Raudteeühendus Tallinnaga likvideeritakse, kuna liiklejaid pole piisavalt. Ühendus saartega toimub vaid laevade ja hõljukitega, lennuühendus vaid erakorralistel asjaoludel. Sadamaid ei jõuta korras hoida, taas algab lagunemine. Ühistranspordiühendus bussiliinide näol on vaid Pärnu ja suuremate piirkonnakeskuste vahel. Investeeringud ÜVK süsteemidesse lakkavad ning sagenevad lekked. Jäätmekogumises piirduakse segaolmejäätmete äraveoga. Inimesed eelistavad tasuta ladestamist metsa alla. Keskkonnakaitse ja loodushoid ei ole inimeste ja ühiskonna jaoks olulised teemad. Pärnumaa keskkonnaseisund halveneb.

Maakonna areng nõuab pingutusi

Stsenaariumite võrdlus ja valik strateegia alusena

Eeltoodud stsenaariumite kirjeldustest on ilmne, et vaeste-patuste alevi stsenaarium ei ole enamiku pärnumaalaste jaoks vastuvõetav. Arendustegevuse suunajana saab see toimida üksnes kui hoiatav tulevikupilt, kuivõrd halvasti võivad asjad minna, kui midagi ei tehta või siis tehakse midagi väga rumalasti. Eelnevalt loodud tarbimisele suunatud ja mugavale provintslusele apelleeriv stsenaarium on küll kütkestav, kuid teravalt kerkib üles küsimus sellise arengutee jätkusuutlikkusest. Aiaäärne hubasus võib üsna ootamatult vaeseks ja patuseks aleviks muutuda või osutada. Pealegi on, nagu eelpool selgus, tunnetatud muutmisvajadused hoopis ulatuslikumad kui seda kolmas stsenaarium nõuaks.

Kaks esimest stsenaariumi on mõlemad suunatud arengule, erineb aga arenguhüppe ulatus ning eeldatav mõju sotsiaalsetele suhetele. Balti keti stsenaarium on konkurentsiststsenaarium, mis seab ülesandeks parematele ja suurematele järele jõudmise. Selliselt püstitatuna sisaldab see stsenaarium majanduslikust, sotsiaalsest ja piirkondlikust ebavõrdusest tulenevaid pingeid ja siseomast pidevat rahulolematust. Rahulolematust on selle stsenaariumi arengut toetav mehhanism. Kõige ambitsioonikam stsenaarium, mille järgi Pärnumaast kujuneks Läänemere pärl, on ainus, mis tagaks avatud maailmas ja pikaajalises perspektiivis pärnumaalaste rahulolu. Ei ole midagi rahuldust pakkuvat kui esirinnas pingutada.

Kuivõrd stsenaariumid on üles ehitatud arenguambitsioonide kahanevas järjestuses, siis on selge, et arenguvajadused on suurimad seoses Läänemere pärl stsenaariumiga ja väikseimad vaeste-patuste alevi stsenaariumi realiseerimisel. Kuid isegi vaeste-patuste alevis on vaja teha midagi selleks, et inimestel oleks töökoht ja lastel võimalik koolis käia.

Pärnumaa visioon 2030+

Pärnumaa visioon: avatud maakonna tasakaalustatud areng

Pärnumaa on tuntud ja hinnatud Euroopa ühes dünaamilisemas piirkonnas – Läänemere ruumis – paiknev regioon, mille edu põhineb haritud, ettevõtlikel, tervist ja elukvaliteeti väärtustavatel elanikel. Maakond on kõrge elukvaliteediga parim paik eneseteostuseks – elamiseks, õppimiseks, töötamiseks, laste kasvatamiseks ja puhkamiseks.

Pärnumaa on tasakaalustatult arenev maakond, mis loob võimalused väärikaks euroopalikuks eluks igas maakonna paigas. Tasakaalus asustussüsteem koos Suur-Pärnu jätkusuutliku ruumimustriga (asustus ja töökohad, transpordikoridorid, rohevõrgustik, väärtuslikud maastikud, vaba aja veetmise paigad) kindlustab elanikele loodussõbraliku ja kvaliteetse elukeskkonna, põhiteenuste ja ühiskondliku transpordi kättesaadavuse võimalikult kodu lähedal. Olulisel kohal on maakondliku keskustevõrgu tugevdamine, et tasakaalustada Suur-Pärnu kiiret arengut selle arengutempot kahjustamata. Tagatud on maa-asustuse elujõulisus. Maakonnakeskus Pärnu on Eesti suvepealinn – atraktiivne rahvusvaheliselt tunnustatud Eesti visiitkaart – omanäoline, miljööväärtuslik ja logistiliselt hästi kättesaadav ning maakonnaga sidus.

Pärnumaa on tugeva kodanikuühiskonnaga ja koostööle avatud maakond, mida iseloomustab kodanikeühenduste ja seltsingute aktiivne tegevus ning elanike tugev kodukohaidentiteet. Koostöö tugineb informeeritusele, avalikule arutelule, teotahtele, tolerantsusele, vastastikkusele austusele ja usaldusele partnerite vahel. Tegus ja usalduslik koostöö avaliku, era- ja kolmanda sektori vahel loovad sünergiat, investeerimiskindlust ja avarat mõtestatud tulevikuperspektiivi.

Arendustegevuse eesmärkide täitmise jälgimiseks on kokkulepitud tulemusnäitajad ja nende sihtväärtused

- Rändesaldo – positiivne (praegu negatiivne)
- Meeste keskmine oodatav eluiga – 75 aastat (praegu 70)
- Naiste keskmine oodatav eluiga – 84 aastat (praegu 80)
- Noorte õpetajate (alla 30 a) osatähtsus haridusasutustes (Pärnumaal praegu 6,4%) – vähemalt Eesti keskmisel tasemel (praegu 12,0%)
- Gümnaasiumiõpilaste ja kutseõpet omandavate õpilaste suhtarv – 60:40 (praegu 67:33)

- Muuseumide arv ja nende külastatavus – kasvanud (2009. aastal 12 muuseumi, 65 000 külastajat)
- Laulu- ja tantsupidudel osalevate Pärnumaa kollektiivide ja inimeste arv – kasvanud (2009 osales 159 kollektiivi: 2595 inimest)
- Kihnu elanike kui kultuurikandjate arv – kasvanud (praegu 484 alalist elanikku)
- Teater Endla etenduste ja külastajate arv – kasvanud (2009. aastal 288 etendust, 68 190 külastajat)
- Pärnu kontserdimaja sündmuste ja külastajate arv – kasvanud (2009. aastal 166 sündmust, 56 338 külastajat)
- Registreeritud kuritegude arv – väheneb (2009. aastal 2688 registreeritud kuritegu)
- Töötuse tase – alla 5% (praegu üle 10%)
- Sissetulekute erinevused omavalitsusüksuste vahel – mitte enam kui 15% (praegu 22%)
- Maakonna tuntus Põhjamaades ja Balti riikides – ¼ nimetab Pärnumaad küsitlusel ühe Eesti piirkonnana
- Pärnumaa regionaalne SKP – arvestuses elaniku kohta vähemalt Tartumaa keskmine (praegu 77%)
- Ettevõtlusaktiivsus – 7 tegutsevat ettevõtet 100 elaniku kohta (praegu 5,6)
- Kõrgharidusega inimeste osatähtsus tööjõust – vähemalt Eesti keskmisel tasemel (praegu Pärnumaal 15,7%, Eestis 25,7%)
- Keskmine palk – Eestis 2. kohal (praegu 3. kohal)
- Majutatute ööbimiste arv aastas – 1,2 miljonit ööbimist aastas (2009. aastal 627 621)
- Nõuetele vastava veega varustatud majapidamiste osatähtsus – 100%
- Puhastatud heitvete osatähtsus – 100%
- Sorteeritavate jäätmete osatähtsus – 70%
- Korraldatud jäätmeveo süsteemi haaratud majapidamiste osatähtsus – 97%
- Tolmuvaba kattega teede osatähtsus maakonnas – 70%
- Kergliiklusteed Pärnu linnas ja lähiümbruses välja ehitatud – 100%
- Rahvusvaheliste regulaarlennuliinide sihtkohtade arv Pärnust – 3
- Toimiv Pärnu linna ja lähiümbruse ühtne ühistranspordisüsteem – 100%
- Rekonstrueeritud väikesadamate toimiv võrgustik maakonnas – 100%
- Pärnu reisisadamast rahvusvaheliste regulaarühenduste arv – 1

Kokkuvõtteks

Pärnumaa edu sõltub keskendumisest maakonna eripärale ja unikaalsusele ning kiirest õppimisest ja innovatsioonivalmidusest uute majandus- ja sotsiaaloludega kohanedes. Tulenevalt Pärnumaa tulevikuambitsioonidest ja teemavaldkondade analüüsist saab Pärnumaa arengus tõsta esile järgmised strateegilised läbimurde suunad:

- teadmispõhine tootmine (sh kohalikel loodusressurssidel tuginev);
- tehniline infrastruktuur;
- turismi- ja puhkemajandus;
- haldus ja avalikud teenused.

Kas teadsite, et:

- Pärnumaa on Eesti suurim maakond (10,6% territooriumist) – suurim ulatus põhjast lõunasse on 100 km ja läänest itta 98 km.
- Pärnumaal on 177 meresaart ja -laidu, millest asustatud on Kihnu (16,37 km², 692 elanikku) ja Manija (1,87 km², 47 elanikku).
- Pärnu lahe piirkond on Eesti soojemaid, aastakeskmine temperatuur on Eesti kõrgeim juulis (17,5 °C) Pärnus ning augustis (16,9 °C) ja septembris (12,6 °C)

Kihnu saarel. Pärnus ulatub aastakeskmise aktiivsete õhutemperatuuride (üle 10 °C) summa rekordilise näiduni: 1998 °C. Maakonna ulatusliku territooriumi kliima suhtelist kontrastsust iseloomustavad kaks kliimapoolust. Eesti üks kuivemaid paiku Kihnu (aastakeskmise sademete hulk 549 mm) ja Eesti sademeterohkeim paik Jäärja (aastakeskmise sademete hulk 800 mm) jäävad sama maakonna piiridesse.

- Pärnumaa kuulub koos Tartumaaga nende maakondade sekka, kus maakonna keskpunkt jääb maakonnakeskuse territooriumile.
- Pärnus on mõõdetud (9. jaanuaril 2005) Eesti rekordiliselt kõrge 2,72 m (teistel andmetel isegi 2,95 m) merevee tõus üle Kroonlinna nulli.
- Aastatel 2005–2008 tehtud uurimuse tulemusena selgus, et Eesti sisemaa äikeserikkaim piirkond asub Pärnu- ja Viljandimaa piiril Aesoo, Leetva ja Toonoja vahel: keskmiselt 80 lööki 100 km² kohta aastas.
- Teatavasti asub Mandri-Eesti kese Adaveres Jõgevamaal. Vähem tuntud on fakt, et Eesti saarelis-mandriline kese (arvestatud on ka saartevahelist akvatooriumi) asub Pärnumaal Vändra vallas, mõni km Vändra alevist idas Kärü jõe alamjooksul, enne selle suubumist Pärnu jõkke.
- Eesti edelanurgas asuv Pärnumaa kuulub oma ajaloolise päritolu poolest n-õ vahepealsete maakondade sekka. Tegu pole muinasaegse põlismaakonnaga (nt Saaremaa), aga ka mitte Eesti Vabariigi (nt Valgamaa) või Nõukogude perioodi (nt Raplamaa) aegse uusmoodustisega. Aastatel 1562–1565 löid Rootsi võimud Pärnu lossilääni, mis ühendas praeguse maakonna põhiosa. Huvipakkuv on fakt, et kaks korda ajaloos on eksisteerinud Pärnu-Viljandi kaksikmaakond. Enne 1939. aastat oli maakonna suurus 5231 km², praegu on Pärnu maakonna pindala 4807 (täpsemalt 4806,68 km²). Võrreldes 1939. aasta haldusreformi eelset maakonna kuju ja asendit, märkame siiret kagust loodesse ja suuremat kompaktsust tänapäeval. See tähendab, et praegused maakonna piirid langevad paremini kokku Pärnu tagamaa piiridega.

Kirjandus Bibliography

Aasa, A., T. Pae, 2004. Igal maalapil oma naba. – Rohtmets, I. (koost.). *Lehed ja tähed*. Tallinn, lk 54–57

Arold, I. 2005. *Eesti maastikud*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus

Enno, S. E. 2009. Nüüdisaegsed pikseuuringud. – *Eesti Loodus*, nr 8

Pärnu maakonna regionaalareng. Statistiline ülevaade. 2004. Tallinn: Statistikaamet, Pärnu Maavalitsus

Pärnumaa: maadeteaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus. 1930. Tammekann, A. (peatoim). Tartu: Eesti Kirjanduse Selts

Pärnumaa. 1.–2. kd. 2008/2010. Tallinn : Eesti Entsüklopeediakirjastus (Sari: Loodus. Aeg. Inimene)

Pärnumaa aastaraamat 2007–2008. 2009. Pärnu: Pärnu Maavalitsus

Pärnu maakonna planeering. Pärnu 1999. Pärnu: Pärnu Maavalitsus

Raamatupidamise aruannete töötlus. Pärnu maakond. 12 vihikut: aastad 1994–2007. Pärnu: Pärnu Maavalitsus

Vassiljev, L., 1985. Eesti NSV pindala ja geograafiline keskpunkt. – *Eesti Loodus*, nr 7

PÄRNU COUNTY – WHERE TO?

Development Scenarios for Pärnu County

Urmas Kase^a
Pärnu County Government

Introduction

Similarly to the national spatial plan Eesti 2030+ under preparation, the development strategy of Pärnu county looks behind the time horizon – the year 2030 – and delineates the desired future for the county, indicating which solutions to development challenges should be focused on at the county level. Adapting the economy of Pärnu county to new circumstances takes time. However, on the positive side, the cleverness, initiative, concern and social responsibility of the residents of the county for the welfare of the community deserves a mention. The strategy places importance on a relevant growth in regional governance.

Four scenarios for the development of Pärnu county

While developing the strategy for Pärnu county it was deemed necessary to prepare four possible scenarios for the development thereof, afterwards a crisis scenario was added. The comparison between these reveals connections between reality and the desired outcomes. The strategies proposed constitute, by no means, any universal truth. Future cannot be documented by scientific theorems and proofs. Strategy points out ideas which envisage the desired path for the county. This path depends on factors both internal and external to Pärnu county.

To be executed, each coordinated strategy requires a binding agreement between the parties. To that end, the strategy provides large projects and most important initiatives in Pärnu county, the execution of which is considered essential for the development of the county. Arising from the specifics of this publication, these projects have not been described in greater detail; however, all those interested may read more in the original strategy.

The development strategy Pärnu County 2030+ was prepared following the initiative of Pärnu County Government and the Association of Local Authorities of Pärnu County. The organisation of work was coordinated by the Business and Development Centre of Pärnu County. The preparation of the strategy was conducted on the advice of the Consultation and Training Centre Geomedia. Upon preparing the action plan, input from the different committees of the Association of Local Authorities of Pärnu County and other people active in various fields was sought by the lead group (consisting of the members of abovementioned organisations and the council members of BDCPC). Meetings held in the state departments were of great importance. The strategy benefitted greatly from the area-specific development documents, county plans and the statements of the 2007 Vision Conference of Pärnu County. More than 150 people from various walks of life participated in the work of the latter. All in all, ca 800 people partook in the seminars and other events related to the preparation of the strategy.

The development strategy Pärnu County 2030+ is not the first development strategy of Pärnu county. The development strategy of Pärnu county up to 2010 was prepared as a part of the development plan of Pärnu county in 1998. This strategy contained a vision of "Pärnu County 2010" and several key strategic objectives, e.g. cultural diversity, quality education, advances in entrepreneurship, optimum technical infrastructure, social security, vitality of rural settlement, openness and attractiveness, ecological purity of the environment. The realisation of the previous strategy is discussed in greater detail in the new strategy. One thing should, however, be pointed out here. It was estimated that by 2010 the population size of Pärnu county would range between 94,200 and 111,200 persons. Ten years later, it must be admitted that the situation is worse than the most pessimistic prospect envisaged: as of 1 January 2010, the population of Pärnu county numbered 88,428 according to Statistics Estonia, and 90,496 according to the Population Register.

^a The overview is based on the development strategy Pärnu County 2030+ under preparation, which is a cooperation of compilers.

Prerequisites for development of Pärnu county: relevant trends in the development of Pärnu county and those in the external environment

There are 20 local government units in the county, 17 of which are rural municipalities, one town and two cities. 19 of them belong to the Association of Local Authorities of Pärnu County, only Häädemeeste rural municipality is not a member of the county association.

Development of demographic processes up to now

The number of residents in Pärnu county has been on a steady decline in the last couple of decades, stabilising in recent years at the approximate level of 88,000–89,000 people. The country centre, city of Pärnu, has 44,083 inhabitants, and together with the adjacent local government units the size of population in and around the city of Pärnu is ca 61,000. Population decreases in rural settlements and grows in local government units close to Pärnu. The net migration of Pärnu county has been swinging between -294 and +251 in last ten years. This has somewhat compensated for the negative natural increase.

Demographic processes are also reflected in the number of students (pupils), which trends have been presented in Figure 1, p. 37.

Economy and labour market of Pärnu county

Income of the residents of the county has increased quickly within the last 10 years similarly to the process in the whole county, but the average income of Pärnu county is still below the average of Estonia by ca 15–20%, amounting to approximately 11,000 kroons. At the same time, Harju and Tartu county push the average indicator of Estonia higher, but the remaining counties of Estonia do not exceed the national average. As from 2009, however, incomes have shrunk due to the economic crisis. In recent years, the level of registered unemployment, which was low earlier, has even increased from 4% to 15% (March 2010), having retreated to 10% now. Compared to the average of Estonia, the regional at-risk-of-poverty rate has grown at a quicker pace in recent years.

Regional GDP of Pärnu county is above 12 billion kroons per year, and its GDP per capita has also grown continuously within the 10 years before 2007 (Figure 2, p. 38), but the county is increasingly lagging behind Harju and Tartu county (e.g. up to 2001, the respective indicator of Pärnu county exceeded that of Tartu county, but in 2008, the first only accounted for 77% of the latter). The service sector produces 62%, industrial sector 32% and the primary sector 6% of the economic value added.

Approximately 500,000 people visit Pärnu county every year, the number of accommodation establishments has tripled during the last 10 years (over 6,000 beds), and the majority of accommodation establishments servicing the tourists are located in the city of Pärnu. Pärnu county is the second most popular tourist destination in Estonia after Tallinn.

Pärnu county has the largest proportion of people in Estonia working in private sector (ca 80%) (Table 1, p. 38), which may put the county at risk of poverty and it may develop into an area of cheap production/servicing, for knowledge based economy relies, to a considerable extent, on the supporting role of public sector (in particular, education and research), and educated labour force.

The proportion of persons with higher education is relatively low, 15.7% (Estonian average thereof 25.7%) (Figure 3, 38), and the activity of the residents of the county in individual development is also modest.

The main transport and logistics channels are the Via Baltica running through the Baltic States and the cargo port of Pärnu. Railway and flight connections are marginal with their infrastructure in a poor condition. However, there is potential in utilising this favourable location between Tallinn and Riga.

General assessments on the prerequisites for development and needs thereof

Current trends must change

The relative extent of necessary changes in the key development axes could be described by the assessments given by the representatives from various walks of life to the 2009 status of the county and that desired by 2018 (Figure 4, p. 39), using a quantitative scale.

Development is expected in all directions. In terms of demographic development, there is a great difference between the current and the desired situation regarding the size of

population – ongoing decrease in the population should be replaced by growth. As to social development, the greatest developmental need concerns local governance. The number of local government units should be reduced considerably. In economic development, an equally ambitious leap must be achieved in taking steps towards a diverse knowledge based economy as well as a spa economy operating throughout the year. In the field of the technical infrastructure, the most serious challenge is ensuring both multiple-type and international transport connections.

Development scenarios for Pärnu county

From the credit boom accelerating growth in the previous years, Estonian economic environment has adopted stricter borrowing requirements. Estimates on the depth of the economic crisis differ greatly. According to some opinions, the economic growth recovered in 2010 is sustainable and the harshest period is over, for others, however, this growth is a short-term result of the state stimulus packages and the crisis will be spanning another couple of years, after which the economy and the whole society would make a positive and sustainable recovery with the help of right decisions and a supporting external environment. In one way or another, Estonian economy, including that of Pärnu county, depends on the developments occurring with our main trade partners, and also those happening in the whole world, where the signs of recession have by no means disappeared. Therefore, the development opportunities and needs of Pärnu county are seen in two time dimensions – firstly, an analysis of development occurring in the next 3 years, i.e. the so-called crisis scenario in four development dimensions (economic development, social development, demographic development, environmental and infrastructural development); secondly, alternative scenarios for subsequent development opportunities until 2030 and after.

Crisis scenario

Economic development

The decrease in the turnover, export and profit of companies, adapting to economy relying on export demand and growing domestic consumption and its gradual recovery. The crisis has the most serious impact on the entrepreneurship in the field of construction and real estate sector directed at domestic consumption and simpler industrial production directed at export. The export of products has decreased by about a third compared to the peak years, and in some sectors, the profitable export thereof is extremely difficult and export volumes have declined many times. In terms of the development of Pärnu as a tourist city, the decline in demand for travel and holiday services on both domestic and export markets deserves attention. In addition to the reduced demand affecting domestic and export markets, the competitiveness of entrepreneurship is also curbed by growing distrust towards the sustainability of Estonian economy, which to some extent, is also influenced by the bad economic situation in Latvia.

Among positive outcomes of the crisis, falling lease and construction prices in the respective sectors deserve a mention. The first supports the cost-cutting in companies, whereas the second prepares the ground for new real estate development projects, even though at a lower price level than in the boom years. Economic adjustments are somewhat mitigated by falling interest rates and the positive effect of inflation on incomes.

Two potential ways of receding of crisis

It is difficult to predict the speed and time of economic recovery. According to a typical receding cyclic crisis, proper economic growth is recovered, and in the worst-case scenario, the economic growth will be lower in 2010–2012 compared to recent past, but it will still be positive. The second possibility is that adjustment takes more time, but, as a result, global economy will recover from the crisis vigorously and is more sustainable than before. The sense of security of consumers and business operators will recover in 2012, but the year will end with zero growth in the real economy. Revival of economic growth with Estonian trade partners would also facilitate Estonia's economic activity, whereas longer recession in global economy would also postpone the recovery of our economy. Economy will start to gain real strength only in 2013. The main strategic question is not the time when a phase of economic

Labour market is sensitive, but also offers many possibilities

cycle would change, but the readiness of companies, regions and counties to cope successfully in new economic environment.

Reduction in the number of jobs and pressure to reduce wages and salaries. Within the last couple of years the number of persons employed has fallen considerably in the depressive economic conditions. Indeed, unemployment has grown vigorously due to falling demand for labour force as a result of reduction in the number of jobs. The Ministry of Finance estimates the employment rate to be 17.5% in 2010, and in the following year, 2011, 15.4%, being below 10% by the end of the estimation period, i.e. 2014. The employment structure in the economy of Pärnu county is very sensitive to the crisis, as traditional areas of activity take the hit: forest, timber and furniture industry, sewing, textile and building materials industry, agriculture, trade and service sector. Considering the positioning of larger industrial enterprises, the recession hits Tootsi as a mono-functional settlement the hardest. As to rural municipalities, the crisis affects Kaisma and Are rural municipalities the most. In terms of future development, Lavassaare and Varbla rural municipalities are rather problematic. The decline in demand for labour force creates considerable pressure to reduce remuneration.

However, growing unemployment and falling wages also constitute a potential for economic adjustment and recovery. Firstly, the capability of entrepreneurs for salary negotiations is remarkably better compared to that years ago, and will increase further as the unemployment grows. This enables to increase the productivity and competitiveness at the expense of labour costs (in the long run, the production of higher value added as well as an increase in wages is more important). Secondly, rising unemployment vacates workers for new companies and sectors of economy. Increasing unemployment together with the likelihood of losing one's job prepare the ground for people to become increasingly aware of the importance of individual development and in-service training. Moreover, there will be more motivation to become an entrepreneur.

The decline in public sector revenue, incl. local budgets. The decrease in revenue has resulted in a state budget deficit in the context of the Maastricht criteria (i.e. up to 3% of the GDP). To cover that, Estonia is compelled to take loans, which need to be paid back in the following period. Several social development programmes are abandoned or pushed into the distant future. As the revenue base of local government units depends on the income of the residents as well as state funding, the recession will also bring about a decline in local budgets revenues, which in the case of previous loan load and management errors may result in the substantive bankruptcy of several local government units. Alternatively, some local duties are abandoned in weaker local government units, i.e. the availability of public services decreases, which in turn prepares the ground for relocation of more active residents.

Preparations for a new growth stage are facilitated by a strong banking system, flexible business environment and labour market, as well as the resources collected in the previous years. Furthermore, companies need the support and credit resources of banking sector. Decreasing employment together with falling demand thereof prepares the ground for growth in other economic sectors. Moreover, the latter is also supported by flexible labour market, which is the key prerequisite for competitiveness to facilitate the process of quick relocation of labour force from non-productive companies to the more competitive ones together with adequate training. But eventually, employment still depends on how easy or expensive the creation of new jobs is, as well as how the company can control its production input. However, it is equally important to ensure a stable tax environment. As to the latter, Pärnu county has minimal chances to affect the situation.

Social development

Changes in social environment and values

Residents' income decreases and the number of residents experiencing difficulties in coping grows. Since 2009, average wages (salaries) have been on a steady decrease (-4.6%), which continues at the estimated rate of 0.6% in 2010, but thereafter, the Ministry of Finance envisages a 2.6–4% growth in wages per year. Considerable changes in average wages (salaries) pertain to economic activities related to construction, mining and quarrying, public administration, finance, insurance and real estate. The impact of falling incomes and social security may have multiple directions. On the one hand, it prepares the ground for the

increase in alcoholism and drug addiction, domestic violence, and disregard for healthy lifestyle. The level of crime is likely to increase. The environment becomes less safe, pressure from residents to increase the expenditure on the maintenance of public law and order grows, and the family budgets also reflect a higher proportion of costs related to security measures. On the other hand, people have more time for their homes, with greater needs for family life and joint activities. People are bound to be more creative, think more about their own and their family's future. To adapt to new circumstances, considerable changes are required in the value judgements of people in addition to their high risk tolerance.

In relation to the decline in residents' income, tax revenue is on the decrease together with the capacity of public sector to further social, health, education and other public services. The pressure should firstly affect the social infrastructure of smaller centres. The creative force of falling revenue leads to the urgent need to increase the quality of local governance and optimise social infrastructure, in particular, the network of general education schools as the largest source of costs for local governments.

Demographic development

Economic crisis may result in the brain drain of specialists and skilled workers, especially due to circumstances where the situation and developments in the neighbouring regions are more optimistic. Time dimension is important in exiting the crisis, as even a delay of 1–2 years may considerably increase the odds that many active residents look for and find work elsewhere – in other counties of Estonia or elsewhere in Europe, where the labour market is open to the residents of Pärnu county.

The impact of the crisis on birth rate is more difficult to estimate. The decrease in social security should also reduce the number of children, in particular among the more ambitious members of the society. The decline in the number of births also results from the migration of young families. At the same time, more attention is paid to family life and children in the time of crisis.

In the long run, the crisis will also have a negative impact on people's health and lifetime, i.e. both growth in life expectancy and population ageing would decelerate to some extent.

Environmental changes and technical infrastructure

The main environmental risk arising from the economic crisis is the under-financing of production and economising by ignoring environmental requirements. Public water supply and sewerage systems will probably be constructed assisted by the EU funding, but those smaller units, which have to deal with specific problems, may experience difficulties in co-financing. As residents' incomes are falling, it is more likely that people try to economise on waste transport and might take municipal, construction and hazardous waste and dump it somewhere in nature.

Investment volumes pertaining to the reconstruction and repair of roads and streets are decreasing, compensated by a considerable decline in construction prices. Thus, no extensive depreciation of main roads and streets will occur. More problematic, however, is the maintenance of smaller roads in rural municipalities in summer and in winter.

Main needs for strategic intervention

Supporting the competitiveness of entrepreneurship. The key to the development of the entire county is knowledge based economic activity producing higher value added leading to the increase of income and residents' contentment, whereas the increasing tax revenue enables to offer public services at a higher level. At the county and local level, the keyword is cooperation and networking, to which public sector structures can, and must, contribute. In addition to the desire to do better together, to increase competitiveness, it is very important to support development on the basis of adequate and comprehensive knowledge of resources, technologies, markets, consumers, potential partners, etc. A general direction should be the maximum valuation of local resources locally.

For the economy to function properly it needs good logistics. Thus, investments in transport and other technical infrastructure are necessary. This increases employment during

**Knowledge based
entrepreneurship and
logistics ensure
development**

recession, and owing to falling construction prices, the same money buys more in order to prepare the ground for further growth.

Providing employment, maintaining and developing labour force to enable growth. As a temporary solution, budgetary resources must be found at a local level to create social jobs, at the same time ensuring the usefulness of social work at the present moment as well as in a long-term perspective. It is important to motivate the retraining of the unemployed persons and the employed persons in the sectors with low productivity.

Local government reform needs the support from the state

Local government reform and consequential increase in the quality of administrative capacity and public sector services. Merger of local government units around larger centres into 4–6 local government units would be expedient. This enables to increase the quality of public services (organisation of work and field experts) and make the use of resources more efficient if development is carried out in the context of a wider area, whereas bigger budgets allow for long-term progress. Moreover, as a representative body elected by a large number of people, the community could be represented more forcefully, being a more compatible partner in communicating with government agencies, financial institutions and other persons. Furthermore, the merger of local government units increases their credibility in the eyes of financial institutions, which is very important in terms of financing development. As the merging process does not remove the need for cooperation in different fields, coordination thereof requires the establishment of mechanisms for coordinating joint activity. Development of the joint capability of place marketing and the application thereof to bring investments and consumers to the county, as well as the development of e-services is important to ensure quick, accurate and transparent administration.

Co-operation is important

Strengthening Pärnu as the third growth centre of Estonia. In Estonian context, it is necessary to unite resources for the long-term maintenance of the region as a strong centre, which will benefit all residents of Pärnu county. This requires stronger cooperation between the parties and concluding agreements necessary for long-term development, e.g. preparation of a common plan for local governments, private and public sectors of the county to strengthen the role of Pärnu as a strong county centre, i.e. the third growth centre of Estonia, as well as, in addition to the classical inclusion of Western Estonia, engaging also Rapla, Järva and Viljandi counties in different networks, and the changing power structure of two regional centres of Estonia (Tallinn and Tartu), that is to say, working with national development documents, working with ministries, strengthening, creating and bringing national and public law institutions from smaller areas to the city of Pärnu.

Ensuring better time-spatial availability and development of technical infrastructure. Varied technical infrastructure is required to enable the residents of Pärnu county to go about their everyday activities, develop various fields of life, and make connections with the outside world. The development of such an infrastructure is a process that will never be ideally complete. There is a lot to be done for the development of transport infrastructure (e.g. roads, railway), utilities (e.g. water and sewerage systems) as well as other supporting technical infrastructure in the county. Functioning infrastructure meeting modern requirements prepares the ground for the essential development of other areas of activity, making the region accessible and attractive and enabling the residents to carry out their everyday business in a smooth manner.

The primary, more general principle of development is to weigh the long-term effects of the decisions made in the recession period. The extent of efforts necessary to realise various future scenarios depends in particular on the starting base.

Long-term scenarios

Four future scenarios: from Pearl of the Baltic Sea to the Borough of Poor Sinners

After 2013, development could be seen in four separate ways, which primarily differ in their ambitiousness. The first, the most ambitious scenario is aimed at developing Pärnu county into a Pearl of the Baltic Sea. This development scenario is based on furthering human capital and intelligent jobs, which result in the creation of diversely structured and balanced economy and society based, in particular, on the natural developmental prerequisites of the county. At the same time, Pärnu county must be well reachable internationally. The second scenario envisages a more concentrated path of development for the county, where advances and success are achieved in more narrow fields, in particular in comparison and networking with the economic space of the Baltic States. This is a path of structural

tensions, socio-spatial polarisation and dialectical contradictions. The third scenario envisages the development of Pärnu county in a peaceful and convenient provincial environment, where importance is placed on traditions and adapting to the existing opportunities and circumstances arising from internal and external factors. And fourthly, the future of Pärnu county may also take a path with minimum ambition for development, where the satisfaction of the residents with themselves as well as with the life in the county is on the decrease, leading to wasteful use of existing resources or letting them to be used by other regions.

1st scenario: Pearl of the Baltic Sea or advances to the West

Economic development

Pärnu county will develop into an internationally well-known and inviting region with competitive economy attracting investment and business. After exiting the crisis Pärnu county manages to recover competitive development at a quick pace, while the crisis has not enabled its closest competitive cities to invest in tourism and spa economy. Pärnu county manages to create new products and services targeted at export. These innovations draw from a new whole, born out of the interaction between priority areas, functions and activities.

Investments in the provision of holidays and rehabilitation bring more visitors to the city of Pärnu and the county in general. Both the city of Pärnu and the county will come to be a well-known and acknowledged resort in the Nordic counties, offering diverse and integrated services (sanatorium, medical rehabilitation, entertainment, rural and marine tourism, cultural and conference tourism, nature tourism), to become a quality holiday and rehabilitation centre directed at all age groups. Natural environment and places of interest in the county are skilfully incorporated into holiday and rehabilitation packages. The development of the resort and its rehabilitation sector is supported by investments in the quality and variety of medical services.

The competitive edge of the economy based on local natural resources lies in quality and product development. Raw material is manufactured into furniture, module houses and other end products, the design of which is developed in the companies of Pärnu county. In the peat industry, the proportion of packaged gardening peat will grow leading to increased recognition of the regional trade mark as well as good reputation thereof in the target markets (e.g. Benelux, Nordic counties). In the fishing industry, a sectoral cluster will develop on the basis of fish farms supported by new technologies developed in local companies and R&D institutions and experts trained in local institutes of vocational and higher education. In agriculture and food industry, a strong regional clustering, networking and concentration will occur. The proportion of organic farming grows; more importance is placed on the regional trade mark and marketing competency. More significance will be attributed to Pärnu College of the University of Tartu, on the basis of which a competence network (Pärnu Know-How Centre) will be developed, where the needs of entrepreneurs are of primary importance.

Instead of importing the county will start to produce electricity. A system integrating wind energy, solar energy and combined heat and power stations will be developed. Locally produced energy will cover most of the energy needs of the county. In metal, engineering and electronics industry, the proportion of technologically advanced end products will grow, whereas local production development will form an integral part of local production. Companies will move to higher and more beneficial functional positions in the international production networks.

Economic development presupposes global economic recovery and revival of Estonian domestic market. The realisation of these premises may have a positive or negative impact on the regional economy depending on the county's success in utilising its emerging business opportunities. By sticking to earlier methods and ideas, the county will be a bystander in new global growth.

Social development

Strong education will ensure permanent employment

The success model of economic development leads to a decrease in unemployment, which will fall below 5%. The business and public sector of the county can provide jobs for specialists from various fields of life. The share of skilled work and that requiring higher education will increase. The competitiveness of learning, working and living environment leads to a quick increase in the living standard and the quality of life will rise to the level close to the Nordic countries.

The city of Pärnu will develop into a top shopping centre acknowledged internationally together with its advancing university and research institutions. In specialised fields (tourism, fishing industry), local institutes providing vocational and higher education offer study opportunities attractive for the entire Nordic region, leading to internationalisation of local education. Pärnu College of the University of Tartu will achieve a reputation as regional research centre. Lifelong learning will become a norm – residents' motivation is fed by good quality local services. The county provides its residents with the availability of pre-school, primary and basic education near their homes. Strong upper secondary schools having several parallel forms will emerge in Pärnu in addition to 2–3 regional centres. Institutes of vocational education provide their graduates with skills necessary on the labour market and a good level of general education. Hobby education is an important part of education, which also includes institutes of vocational and higher education.

Culture and sports are characterised by internationally intriguing event calendar, high participation rate of the residents in amateur activities and initiatives, and modern facilities thereof. Art of global interest is cultivated in the city of Pärnu and in the county in general, and creative activities are gaining ground.

Healthy lifestyles are common and supported by a network of facilities meant for sports and recreation. Pärnu Hospital provides good-quality medical services, which in specialised fields are also exported to the Nordic countries. Sense of responsibility and law-abiding behaviour of the residents will lead to an increased road safety and overall security.

The level of local governance and public services will increase considerably. Each local government unit has specialists working as their officials, while knowledge based and public oriented decision-making becomes a norm. The Baltic Sea cooperation is efficient and has a priority. The essential difference between the Baltic Sea cooperation and that with the Nordic countries will become obsolete. Pärnu is well-known and has a good reputation in the Nordic counties (similarly to e.g. Lund, Oulu, Turku, Malmö, Århus).

Demographic development

Immigration dominates in demographic processes, including international migration. New arrivals are young people studying in local institutes of vocational or higher education, families changing jobs or their places of residence, the elderly in search of a pleasant atmosphere and quality medical services. Emigration is low and non-structural, depending on individual life projects.

Birth rate will increase owing to the immigration of young people and improvements in social security, living conditions and the like. Birth rate will ensure demographic reproduction. Average life expectancy will become comparable to that in the Nordic countries. Mortality rates will decrease and natural increase will be positive. Population age structure will stabilise and might even undergo certain rejuvenation – population ageing due to increased life expectancy is compensated by immigration of young people and families and growing birth rate. The number of healthy life years increases.

All in all, the number of residents in the city of Pärnu, small cities and rural areas of Pärnu county will increase. Certain relocation of residents will occur – due to an increase in real estate prices persons with lower income will move to blockhouse districts and smaller cities.

Sparing becomes advantage in competitiveness**Environmental changes and technical infrastructure**

Most of the buildings have properly maintained facades and interiors. Cultural and architectural values have been restored, reconstructed. The industrial areas of the centre of Pärnu, slums, and small-city-like settlements with older type of housing undergo gentrification according to the principles of cultural and environmental value.

Houses, households and production companies are environment-sparing. Construction of new and reconstruction of old buildings comprises the establishment of modern energy collection systems, improvement of thermal resistance and the use of environmentally-friendly materials. Water use is optimised and waste water treated using environment-sparing technologies. The county will produce less waste, which is systematically sorted and recovered. All households have joined the organised waste collection systems. Any residual sources of pollution have been eliminated; rehabilitation of lakes and rivers completed. Economical operation of local households and companies constitutes an internationally acknowledged competitive edge in addition to being a sales argument.

City streets have been repaired – having hard durable surface, pavements and lighting in the city of Pärnu as well as smaller cities and centres of small towns. The appearance of the streets supports the architectural, cultural and environmental value of built-up areas. Any corners of the county are hierarchically connected with one another via hard-surfaced roads. Gravel roads running between farmhouses also have a new hard surface.

Pärnu county has quick connections with the rest of the world. An express train connects Pärnu with Tallinn and Riga, local train traffic operates in the direction of Kilingi-Nõmme. Bus and train traffic have been integrated into a common system enabling connecting journeys within regional lines. A unified, hierarchical and multimodal public transportation system ensures good connections between regional centres and the county centre as well as the furthest corners of the county.

The airport complies with international requirements and forms a part of the international network thereof. There are regular flights to at least one capital in Scandinavia, charter flights in summer and active landing of private jets. All ports and moorings of the county are maintained and organised. The county is ready to receive ferryboats, yachts and recreational crafts. In addition to the ports of Pärnu, Munalaid and those located on the islands, the small ports of Tõstamaa, Häädemeeste, Liu, Tahkuranna, etc. are also in active use as well as the boat harbours on the River Pärnu. There are regular trips to local islands; tourism economy is also fuelled by tours on the Gulf of Riga and that of Pärnu as well as on the River Pärnu. The cargo port of Pärnu is an important regional port of the Baltic Sea.

2nd scenario: Baltic Way or back to the future**Economic development**

Compared to the other two Baltic States, Estonian economy is doing well by managing to maintain a functioning business climate. Pärnu can use its position between Tallinn and Riga to gain advantage in various areas of activity. Economic connections between Pärnu county and Riga region will strengthen, services will be developed and successfully offered in the markets of Riga and Latvia in general. Thanks to its beneficial logistic location and skilful utilisation of economic interests the county is able to entice investment from elsewhere in Estonia and, in particular, from the other two Baltic States. Economic development will be concentrated in the Via Baltica zone, whereas other areas will undergo peripheralisation.

The county will see a growing number of tourists from abroad, e.g. from Finland, Latvia and Russia. Most of the tourism and recreation economy is related to the city of Pärnu – sanatoriums and recreational establishments targeted at young people. For those coming from afar, Pärnu serves as a destination contained in the tour of the Baltic States. Strong seasonal aspects of tourism and recreation economy will continue.

Production capacity of local timber and peat industry will increase. The majority of timber is manufactured into mass production (timber and wooden details, furniture, etc.). In local peat industry, the main competitive edge will be the price, in terms of both gardening and fuel

peat. The development of fishing industry is led by the establishment of Audru fish farm, while fishing in the Baltic Sea and beyond will also gain in importance. In agriculture, efficiency is improved and further concentrated. Local food industries are mostly part of larger chains spread in Estonia and/or in the Baltic States.

Local engineering and metal industry is dominated by qualified outsourcing to other Baltic or Nordic companies. Employment in the sector grows owing mainly to skilled workers trained on the basis of vocational education. Local energy sector continues to consume imported electricity and natural gas. Consumption security and capacity is improved by the connection with the new 330 kV Tallinn-Riga high voltage power line.

Social development

Labour market of the county inclines toward Pärnu

Unemployment decreases and does not exceed 5%. The jobs created require rather vocational and professional higher education. The jobs are concentrated in a limited number of domains leading to structural unemployment where many experts cannot find specialised work in the county. Regionally speaking, the jobs will be concentrated in and around the city of Pärnu, leading to an increase in commuting and preparing the ground for changing residency between rural and urban settlements. In other larger settlements, the diversity of job options is even more limited and the risks related to monofunctional communities will not disappear but grow, requiring even more attention. Wages in and around the city of Pärnu are similar to those in Harju county, whereas remuneration elsewhere in the county is similar to the average of Estonia.

Institutions of vocational and higher education will specialise in key areas. Cooperation between companies, public sector and educational institutions is efficient and well-directed, close ties are for the most part limited to Estonia and Latvia. Pärnu College of the University of Tartu will prove itself as the best educational and research institution in the area of tourism in the Baltic States.

Competitive upper secondary education is provided mainly in the city of Pärnu, with the addition of 4–5 upper secondary schools in other communities in the county. In hobby education, the number of hobby groups in key economic domains (tourism, recreation economy, natural resources) will increase on an organised basis.

Residents' health awareness will grow and their health behaviour will improve, but will be strongly segmented. These positive trends mainly concern educated people, the rich elite and city people. The ability of Pärnu Hospital in providing medical services will improve, but the economic, time-related and regional availability of the services proves problematic.

In cultural life, the city of Pärnu differs from the rest of the county in its attractive and entertaining events directed at holidaymakers and young people. The underlying principle of cultural organisation is economic profitability, leading in particular to the success of larger cultural institutions (theatre Endla, Pärnu Concert Hall). People prefer events attracting wider audiences. Residents' interest towards cultural consumption is extensive, which will improve the level thereof, but the variety of cultural life is limited and the share of local art remains modest.

Maintenance of public order is ensured by strengthening surveillance and penal systems. Nevertheless, breaches of public order, bullying and criminal offences against property in connection with the youth are fairly frequent.

As to local governance, administrative capacity of larger local government units and the level of public services will increase. In addition to the aforementioned, there will also be rural municipalities with considerably poorer capacity thereof. Cooperation is a priority in various networks containing the Baltic States. Pärnu is known in the Baltic States as an intermediate point, or centre, between Tallinn and Riga, being part of the larger hinterland of both Tallinn and Riga.

Demographic development

People migrate from the rural areas to Pärnu

The city of Pärnu and the rural municipalities in its vicinity have positive net migration owing to growing immigration from elsewhere in Estonia and from regional periphery. Skilled workers and the students of institutes of vocational and higher education account for a

significant share of the migration. Emigration from the periphery of the county results in a continuous decrease in rural population.

The birth rate remains moderately high, yet lower than the reproduction level. Average life expectancy grows slowly and is clearly below that of the Nordic countries. The natural increase is negative. Population is ageing, especially in rural areas and small cities. Population decreases mainly on account of rural areas and small cities, whereas in and around the city of Pärnu the number of residents remains quite stable.

Environmental changes and technical infrastructure

Positive trends of the constructed environment are concentrated in the centre of Pärnu and new residential areas. New construction is prevailing; maintaining existing environmental and cultural value is secondary. Elsewhere in the county, harmonised architectural and cultural environment of built-up areas is difficult to achieve – new and reconstructed buildings go hand in hand with depreciated buildings and wasteland.

Valid environmental requirements are met by houses and households – any households of larger built-up areas are added to functioning public water supply and sewerage systems, application of energy auditing system is ensured, and almost all households have joined the waste collection systems organised.

Construction of roads and streets is coordinated with other development – the quality of streets in the centre and residential areas of Pärnu as well as the surfaces of main roads improve. The development of Via Baltica corridor is completed, the quality of roads connecting rural municipality centres improves.

There are good bus and train connections between Pärnu and Tallinn and Riga. Railway connection with Riga is restored. Public transport connections between regional centres and the city of Pärnu improve, an efficient conurbation-based public transport network is also constructed. The network of ports of Pärnu, Munalaid and the islands can service both ferryboats and recreational crafts of the residents and tourists. The cargo port of Pärnu is transferred out of the centre without compromising on its facilities and capacity. The airport concentrates on servicing of the islands and charter flights supporting recreation economy, mainly in summer.

3rd scenario: “The Village Lane by Our Garden” (Estonian folk song)

Economic development

Pärnu county becomes encapsulated and nostalgic about its earlier achievements (summer capital!). The county's main focus will be on the domestic market and processing local resources. Regional economy will use its pre-crisis structure. Economic development is based on foreign capital, especially loans; suitable qualified labour force is scarce, and thus the labour market continues to be haunted by structural problems. Quick recovery of foreign markets results in some, but no long-term, relief. As to the changes in the external environment, the realisation of this scenario is supported by growing national protectionism.

In tourism economy, the emphasis is on sanatoriums, the clientele of which mainly comprises Finnish and Estonian tourists. In summer, Estonian tourists like to go to the beach of Pärnu or visit local tourist farms in the county.

In timber industry, most revenue comes from export, whereas jobs are available in small-scale production targeted at local or domestic market. Domestic market is also the most important for peat industry, producing gardening and fuel peat for individual households. In fishing industry, the opportunities and production of coastal fishermen increase. Fish farming is developing on a small-scale together with rural tourism. Audru fish farm will not be established.

The number of small farmers grows in agriculture. A fair share of the production is directed at local consumption – local households, markets and shops. The connection between mass production and food industry pertains to goods and money and is controlled by food industry chains. In engineering and metal industry, various cheap outsourcing to factories in the

The county is enclosed in itself

Nordic countries, etc. is the mainstay. As to the energy sector, local boiler plants are restored and switched to timber fuel.

Social development

No specialists – no enterprises

Unemployment remains relatively stable, at ca 5–10%. The number of homemakers will grow and the size of economically active population will decrease. Jobs are mainly concentrated in the traditional domains; demand for specialists with higher education outside the public sector is low. The share of public sector in employment will grow. While work is lacking, structural unemployment is also evident. Need for a sufficient number of experts results in difficulties in establishing production units requiring modern technology. Residents' income is on the same level with the average of Estonian counties.

There is a functioning unified network of primary, basic and upper secondary schools. All upper secondary schools in rural areas are kept, in addition to primary schools with fewer than 20 pupils. Youth with more modest study results or those, who have no wish to study too hard, mainly opt for vocational schools. The primary task of the centre of vocational education is to provide local youth with the opportunity to continue their studies according to their abilities. The provision of vocational education will be restored in Sindi. Pärnu College of the University of Tartu creates opportunities for local youth to acquire higher education near home and provides jobs for teaching staff. The schools will concentrate on studies, research activities proceed from personal interests or abilities.

Public sector expenditure on education, social services and leisure activities will increase. Administrative units have their own community, youth and day centres. There is active individual initiative in traditional areas – singing, dancing and handicraft. Residents' health awareness is poor with comfortable lifestyles prevailing. Health mostly depends on the nature of one's everyday work and their genetic basis. Pärnu Hospital operates as a decent county hospital, but its level of specialisation will decrease. Beds for in-patient medical care are restored in smaller hospitals. The sense of security of the population will increase – breaches of public order and traffic offences become less frequent.

The importance of personal acquaintances and relations grows in local governance, which may result in local quid-pro-quo arrangements. Public control over power decreases and the political sphere will be contained in a "small pond".

Cooperation between local government units will be limited to the activities of the county association. Cooperation at an international level lies mainly in the exchange of the delegations of city or rural municipality governments as well as cultural societies with twin cities or rural municipalities. Neither the city of Pärnu nor Pärnu county in general is known internationally. In Estonia, the county is known as a province offering comfortable and fairly cheap holidays.

Demographic development

Population is ageing and decreasing

Cleverer and more liberally-minded residents, mostly young people, emigrate from the county. Immigration is sporadic, and that related to students comes to a virtual end. Middle-age and elderly people, who wish to live peacefully into old age, make use of the falling real estate prices to establish a home in the county.

Birth rate will be lower than at present. Average life expectancy will increase slightly and mortality rates will demonstrate a decline which results in a negative natural increase. Population is ageing to a considerable extent in both county centres and in the county at large. The population is on the decrease everywhere, in particular, in new residential districts.

Environmental changes and technical infrastructure

Existing buildings and structures will gradually become more and more depreciated which will be partially compensated or hidden by careful renovation and repairs. Constructed environment will age structurally and morally, but general organisation and maintenance of the built-up area is provided.

Housing and utilities will partially return to more traditional technologies – local bore wells, on site composting, burning and collection of waste. The emphasis of waste management is

on the dispatch of mixed municipal waste, waste sorting is abandoned due to a lack of reasonable use of sorted waste. Pressure on nature has a local impact.

The condition of roads and streets will worsen only in intersections with dense traffic. Ongoing repairs ensure road drivability. Train connection with Tallinn is kept, with railway traffic between Pärnu and Kilingi-Nõmme restored. Need for public transport decreases as work and trade are available near home. The residents of rural municipalities are provided with an opportunity to use public transport to do business in larger centres. Regular ferry and flight connections with the islands are kept.

4th scenario: “A Borough of Poor Sinners” (novel “Vaestepatuste alev” by A. Jakobson)

Economic development

Sad consequences of lopsided economy

Economic crisis will hit the economy of Pärnu county rather severely due to little variety of regional economic activities. In addition to foreign investors, local investors too have lost their faith in investing in Pärnu county. Labour market will see no considerable addition in jobs; on the contrary, even earlier jobs tend to be lost. Previously an important economic sector, tourism will degenerate since Pärnu tends to pale in comparison with other centres in Estonia (Haapsalu, Narva-Jõesuu, Kuressaare, Otepää, Värskä). Existing resources are used for offering holidays to local residents as well as wider public using cheap boarding houses. Variety of services meant for visitors decreases; the number of valuable events declines.

The revenue of timber industry comes from the export of raw material and reselling cutting areas to international companies. The volumes of peat industry decrease, resulting in the long run in the risk of closing the production. Fishing industry will provide additional income for hobby fishermen, whereas ice fishing is gaining in importance, together with seal hunting (illegal). In agriculture, some of the cultivated land is again allowed to lay fallow and the number of cattle decreases considerably. Production in private households is on the increase – people are growing potatoes and vegetables, in addition to a couple of cows and about ten hens. Food industry is directed at regional and local markets.

There will be more jobs in textile and metal industry as well as in engineering and equipment industry, which are in the hands of foreign owners. Energy sector provides thermal and electric energy using the existing systems and ignoring environmental considerations.

Social development

Shortage of education and security

Unemployment will reach its highest level remaining over 10% for a lengthy period. The period will also see the emergence of an army of long-term unemployed and intermittent employees. The wages of the residents will fall and the level of average income of the county will be one of the lowest in Estonia. On the one hand, people are in low spirits and almost ready to give up; on the other hand, social tensions will grow. Level of security is on the decline – thefts and traffic accidents caused by drunk driving become more frequent, many areas turn into slums. People demand more from the state and local governments. They are seen as the bearers of the last hope and support next to the church and psychics. The combined efforts of the local governments, church and families emergency relief is provided for the poor.

Level of education will decline, as strong and motivated teachers leave the county and local learning environment depreciates. As to the institutions of vocational education, only the Vocational Training Centre of Pärnu county located in the city of Pärnu remains, the centre of Tihemetsa as well as Pärnu College of the University of Tartu are closed down. Top events in cultural life are the Warmduscher, cinema, celebrating St John's Eve and summer tours.

Unhealthy lifestyles become the norm. Alcoholism, smoking, drug addiction, HIV, tuberculosis and other infectious diseases spread. The availability of family medical care and specialised medical care is poor. Pärnu Hospital continues as the provider of first-level nursing and medical care. Quality, higher level medical services are available in Tartu or Tallinn.

The system of local governance is completely altered by moving all governance related offices and the servicing of people to the city of Pärnu. County leaders are appointed in national elections by winning coalition parties.

Demographic development

More and more people leave the county – young, educated, well off people as well as unskilled workers looking for a job. Immigration is random and related to seeking cheap real estate or dwelling.

Birth rate is low, life expectancy is on the decline. Natural increase is solidly negative. Middle-ageing of the population occurs with few young and pension-aged people. The number of residents decreases considerably in both urban and rural areas. Mono-communities and smaller villages may be left empty altogether.

Environmental changes and technical infrastructure

The existing architectural environment depreciates considerably, with the addition of only few new buildings. The areas of blockhouses in both rural and urban areas will become slum-like, villages become increasingly empty.

The quality of the surface of roads and streets deteriorates. The county is unable to provide maintenance for all local gravel roads and snow removal in winter. Railway connection with Tallinn is lost due to the lack of passengers. Connections with the islands function only via ships and hovercrafts, flight connections operate only in extraordinary circumstances. Maintenance of ports is too much for the county resulting in deterioration thereof. Public transport connections in the form of bus lines only operate between the city of Pärnu and larger regional centres. There are no more investments in public water and sewerage systems resulting in a higher frequency of leakages. Waste collection is limited to the carriage of mixed municipal waste. Instead of paid service, people prefer dumping their waste in nature. Environmental protection and nature conservation loses its importance in the eyes of the people and society. The environmental condition of the county worsens.

Comparison and selection of scenarios as a basis for future development

County's development demands efforts

The scenario descriptions provided above reveal that the last scenario is not acceptable for the majority of residents of Pärnu county. In guiding development it can only function as a warning picture of a bleak future, of how badly things may go if nothing is done or if something is done very stupidly. The scenario directed at consumption and comfortable province life is appealing, but the sustainability of such development is highly questionable. The idyll of "the village lane by our garden" may suddenly turn into, or prove to be "a borough of poor sinners". Furthermore, as described above, the perceived needs for change are much more extensive than required by the third scenario.

First two scenarios are both directed at development, but the extent and impact of their developmental leap on social relationships differ. The Baltic Way scenario is a competitive strategy aimed at catching up with the best and biggest. Set as such, the scenario contains tensions arising from economic, social and regional inequality and is characterised by intrinsic dissatisfaction. The latter, however, is what induces development in this scenario. The most ambitious scenario, according to which Pärnu county would develop into a Pearl of the Baltic Sea, is the only one that would ensure long-term satisfaction in the open world for the residents of the county. There is nothing more satisfying than exerting oneself in the forefront.

As the scenarios have been constructed in the decreasing order of development ambitions, it is clear that developmental needs are the greatest in relation to the Pearl of the Baltic Sea scenario and the lowest in the realisation of the "Borough of Poor Sinners". However, even the latter requires action so that the residents of the county would have jobs and that their children could go to school.

Vision of Pärnu county 2030+

Vision of Pärnu county: balanced development of an open county

Pärnu county is well-known and valued region situated in one of the most dynamic areas of Europe – Baltic Sea region, the success of which is based on educated and entrepreneurial residents, who also place value on health and quality of life. The county offers high quality of life for self-actualisation – for living, studying, working and relaxing.

Pärnu county is subject to balanced development, creating opportunities for dignified European life in every corner of the county. Balanced settlement system together with the sustainable space pattern of the city of Pärnu and its fringe (Greater Pärnu) (settlement and employment system, transport corridors, green networks, valuable landscapes, places for leisure activities) provides the residents with environmentally-friendly quality living environment and the availability of basic and public transport services near their homes. Importance is placed on the strengthening the network of regional centres to balance the quick development of Greater Pärnu without hindering its pace of advancement. Viability of rural settlements is guaranteed. The county centre, Pärnu, is the summer capital of Estonia – an attractive, internationally valued business card of Estonia – unique, logistically accessible urban territory of cultural and environmental value having coherent connections with the rest of the county.

With its strong civil society, Pärnu county is open to cooperation, characterised by the activities of citizens' associations and partnerships as well as the strong local identity of the residents. The cooperation is based on information, public discussions, will-power, tolerance, mutual respect and trust between partners. Active and dependable cooperation between public, private and the third sector leads to synergy, security of investment and open-minded future prospects.

Agreed performance indicators and their target values are used to observe the attainment of development objectives

- *Net migration – positive (currently negative)*
- *Average life expectancy of men – 75 years (currently 70)*
- *Average life expectancy of women – 84 years (currently 80)*
- *Proportion of young teachers (less than 30 years) in educational institutions (currently 6.4% in Pärnu county) – at least on the average level of Estonia (now 12.0%)*
- *Proportion of students of upper secondary schools of those of vocational schools – 60:40 (currently 67:33)*
- *Number of museums and visitors thereof – increased (in 2009, 12 museums and 65,000 visitors)*
- *Number of collectives and people participating in song and dance celebrations – increased (in 2009, 159 collectives and 2,595 people)*
- *Number of residents of Kihnu island as bearers of culture – increased (currently 484 permanent residents)*
- *Number of shows and spectators in Endla theatre – increased (in 2009, 288 shows and 68,190 spectators)*
- *Number of events and spectators in Pärnu concert house – increased (in 2009, 166 events and 56,338 spectators)*
- *Number of registered criminal offences – decreased (in 2009, 2,688 registered criminal offences)*
- *Unemployment rate – less than 5% (currently over 10%)*
- *Differences in income between local government units – not more than 15% (currently 22%)*
- *Knowledge of the county in the Nordic countries and in the Baltic States – ¾ of those questioned refer to Pärnu county as a region in Estonia*
- *Regional GDP of Pärnu county – per capita, at least the average of Tartu county (currently 77%)*
- *Entrepreneurial activity – 7 operating companies per 100 residents (currently 5.6)*

- *Proportion of jobs requiring higher education – Estonian average thereof (currently, 25.7% in Estonia, 15.7% in Pärnu county)*
- *Average wages and salaries – on the 2nd place in Estonia (currently on the 3rd place)*
- *Number of nights spent by tourists in the county – 1.2 million nights per year (in 2009, 627,621)*
- *Proportion of households supplied with water systems meeting the requirements – 100%*
- *Proportion of treated waste water – 100%*
- *Proportion of sorted waste – 70%*
- *Proportion of households covered by organised waste collection system – 97%*
- *Proportion of roads with a dust-free surface in the county – 70%*
- *Construction of light traffic roads in and around the city of Pärnu completed – 100%*
- *Number of destinations of international regular flights from Pärnu – 3*
- *Functioning unified public transport system in and around the city of Pärnu – 100%*
- *Functioning network of reconstructed small ports in the county – 100%*
- *Number of international regular connections from the passenger port of Pärnu – 1*

Summary

The success of Pärnu county depends on its focus on its own specific character and uniqueness as well as on its readiness for innovations and ability to study and adapt to new economic and social circumstances in a quick and efficient manner. Arising from the future ambitions of Pärnu county and the analysis of subject areas thereof, the following directions of strategic advances may be pointed out in relation to the development of the county:

- *knowledge-based production (incl. that based on local natural resources);*
- *technical infrastructure;*
- *tourism and recreation economy;*
- *administration and public services.*

Did you know that:

- *Pärnu county is the largest county in Estonia (10.6% of the territory of Estonia) – the longest distance from north to south is 100 km, and that from west to east, 98 km.*
- *Pärnu county has 177 islands and islets, of which Kihnu (16.37 km², 692 residents) and Manija (1.87 km², 47 residents) are inhabited.*
- *The area around Pärnu Bay is one of warmest in Estonia. In Estonia, the average yearly temperature is the highest in Pärnu in July (17.5 °C) and on Kihnu island in August (16.9 °C) and September (12.6 °C). The sum of average yearly active air temperatures (over 10 °C) is record-shattering in Pärnu: 1,998 °C. The contrasts in the climate of the extensive territory of the county are characterised by two climatically different areas. One of the driest areas in Estonia is Kihnu island (yearly average precipitation 549 mm) and the wettest is Jäärja (yearly average precipitation 800 mm), both within the limits of the same county.*
- *Pärnu and Tartu county are among those counties where the central point of the county is located in the territory of the county centre.*
- *A record-shattering sea level rise in Estonia, 2.72 m above the Kronstadt zero (according to some sources even 2.95 m), was measured in Pärnu (on January 9, 2005).*
- *The survey conducted in 2005–2008 revealed that Estonian inland area richest in the occurrence of thunderstorms is situated on the border of Pärnu and Viljandi county between Aesoo, Leetva and Toonoja: on average 80 strokes of lightning per 100 km² a year.*
- *The geographic centre of continental Estonia is reputedly located in Adavere, Jõgeva county. Less known is the fact that the centre of continental-marine Estonia*

(waters between the islands also considered) is located in Vändra rural municipality, Pärnu county, a few kilometres east from the town of Vändra on the lower course of the Kärü River, before it flows into the Pärnu River.

- *Situated in the south-western part of Estonia, Pärnu county belongs among the so-called intermediate counties on the basis of its historical origin. This is neither an ancient county (such as Saare county – Saaremaa) nor a new administrative unit established in the period of the Republic of Estonia (e.g. Valga county) or Soviet occupation (e.g. Rapla county). In 1562–1565, the Swedish rulers established Pärnu “castle fief”, which was joined with the principal part of the current county. It is interesting to note that, on two occasions, local history has seen the existence of the twin county of Pärnu-Viljandi. Before 1939, the size of the county was 5,231 km², currently it is 4,807 (more specifically, 4,806.68) km². Compared to the shape and position of the county prior to the administrative reform of 1939, the current situation reflects a transition from the south-east to north-west and greater compactness. Consequently, the current borders of the county coincide better with the borders of the hinterland of the city of Pärnu.*

INIMVARA TARTU MAAKONNAS

Mihkel Servinski, Merli Reidolf
Statistikaamet, Tallinna Tehnikaülikool

2010. aasta suvel säästva arengu komisjoni avaldatud „Eesti inimvara raport (IVAR): võtmeprobleemid ja lahendused 2010” määratleb inimvara järgmiselt:

1. rahvastik,
2. selle tervis ja töövõime,
3. inimeste personaalne kvaliteet: haridus, oskused ja võimed,
4. võimalus neid realiseerida, s.o vastav majanduse ja tööhõive struktuur,
5. rahvakehandi sotsiaalne sidusus, ühiskonna eri osade panuse arvestamine,
6. kultuuri ja väärtuste ühtsus, avatus ja motiveeritus uuteks arengusuundadeks.

Samas raportis püstitakse Eesti pikaajalised eesmärgid nii: „Eesti pikaajaline eesmärk peaks olema tagada rahva arvuline stabiilsus, tervis ja pikaajaline, sotsiaalne ja kultuuriline sidusus, maailma parimatega võrreldav kvaliteet ning võimalikult suur rakendus”. Püstitatud eesmärkide selgust saab muidugi kritiseerida, sest ainsana neist on üheselt selge eesmärk säilitada Eesti rahvaarv. Millised on tervise, pikaajalise ja sidususe kriteeriumid, milliste näitajate osas taotleme võrreldavat kvaliteeti? Nendele küsimustele eesmärgi püstitusest vastuseid ei leia. Kuidas mõõdetakse rakendatust? Kui tööhõive määraga, siis see ei tohiks küll maksimaalne ehk 100% olla, sest selline määr tooks kaasa rea väga tõsiseid tagajärgi.

Käesoleva artikli eesmärk ei ole aga diskuteerida inimvara mõiste teoreetiliste aspektide üle. Vaatame, milline paistab inimvara raporti kontekstis välja üks Eesti maakond – Tartu maakond. Artiklis kasutatakse Merli Reidolfi ja Mihkel Servinski koostatud ja Tartumaa Arendusseltsi tellimisel valminud töö „Tartumaa inimressursi analüüs. Hetkeolukord ja trendid” materjale.

Rahvastik

Rahvaarv

2000. aastal elas Statistikaameti andmetel Eestis 1 372 438 inimest ja Tartu maakonnas 149 766 inimest. 2010. aastal olid need arvud vastavalt 1 323 038 ja 145 246. Aastate 2000 ja 2010 võrdluses on Tartu maakonna rahvastik vähenenud 3 protsendi võrra. Seda on mõnevõrra vähem, kui Eestis keskmiselt (vähenemine 3,6 protsenti). Rahvaarv on Eestis vähenenud kogu taasiseseisvumise perioodi. Tartu maakonnas on selle aja jooksul olnud kaks perioodi – aastad 1999–2002 ja 2007–2009 –, mil rahvaarv on kasvanud (joonis 1). Eurostati rahvastikuproгноosi kohaselt jätkub Eesti rahvaarvu vähenemine järgmise viiekümne aasta jooksul ja seega on inimvara raporti koostajate eesmärk jõuda Eesti rahvaarvu stabiilsuseni vägagi optimistlik. Tartu maakonna rahvastik on viimastel aastatel kasvanud ning see võiks tekitada lootust, et Tartu maakonna rahvaarv stabiliseerub 145 000 elaniku tasemel. Üldist fooni arvestades on see siiski samuti optimistlik lootus.

Tartu maakonna rahvaarvu muutumise graafikus äratav tähelepanu selle suur langus 2002. aastal. Peab arvestama, et sel ajal muutus Tartu linnas eluasemetoetuse maksmise kord ja paljud üliõpilased registreerisid oma elukohaks vanematekodu, ehkki sisuliselt jätkasid õpinguid Tartus. Täpsema pildi toimunud muutustest saame loodetavasti peale 2011. aasta rahvaloenduse andmete töötlemist ja jooksvasse rahvastikuarvestusse korrektsioonide sisseviimist.

Tartu maakonna sees on rahvaarv omavalitsusüksusete muutunud väga erinevalt. Kui Ülenurme valla rahvaarv oli 1. jaanuaril 2010 pea 29% suurem kui 2000. aasta alguses, siis Kallaste linnas oli see samade aastate võrdluses vaid 77,9%. Kokku oli rahvaarv kasvanud seitsmes Tartu maakonna omavalitsuses (joonis 2).

Joonis 1. **Rahvaarvu muutus Eestis ja Tartu maakonnas aasta jooksul, 1990–2009**
 Figure 1. *Change in population in Estonia and Tartu county in a year, 1990–2009*

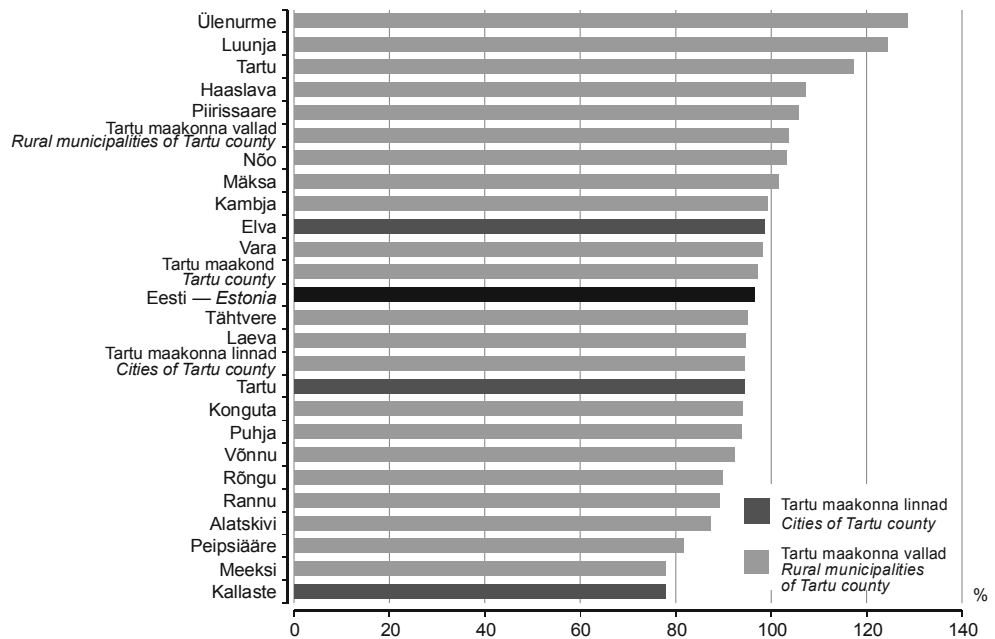
(protsenti – percentages)

Joonis 2. **Tartu maakonna omavalitsusüksuste rahvaarvu muutus, 2000–2010**
 (1. jaanuar, 2000=100%)

Figure 2. *Change in population by local government units in Tartu county, 2000–2010*
 (1 January, 2000=100%)

(protsenti – percentages)

Rahvaarvu muutuses ilmnevad Tartu maakonnas selged piirkondlikud erisused – kasvava rahvaarvuga vallad asuvad Tartu linna ümbruses. Erandiks on maakonna väikseima rahvaarvuga Piirissaare vald, mille rahvaarvu kasv on positiivne, kuid maakondlikus kontekstis suhteliselt ebaoluline nähtus (kaart 12, lisa 1).

Rahvaarvu muutuskomponendid

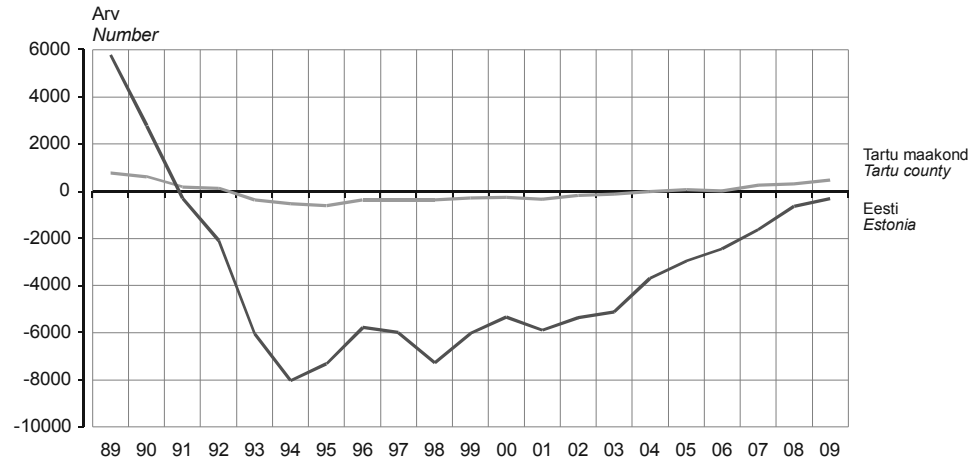
Rahvaarvu muutuse komponendid on loomulik iive ja rändesaldo. Tartu maakonna ja Eesti loomulik iive on muutunud üldiselt sarnase mustriga järgi, milles on siiski olulisi erinevusi. Peamine – Tartu maakonna loomulik iive on viimased kolm aastat olnud positiivne, aga Eestis negatiivne (joonis 3).

Loomulik iive muutus Tartu maakonnas positiivseks eelkõige sündide arvu kasvu tõttu, kuigi ka surmade arv on mõnevõrra vähenenud (joonis 4).

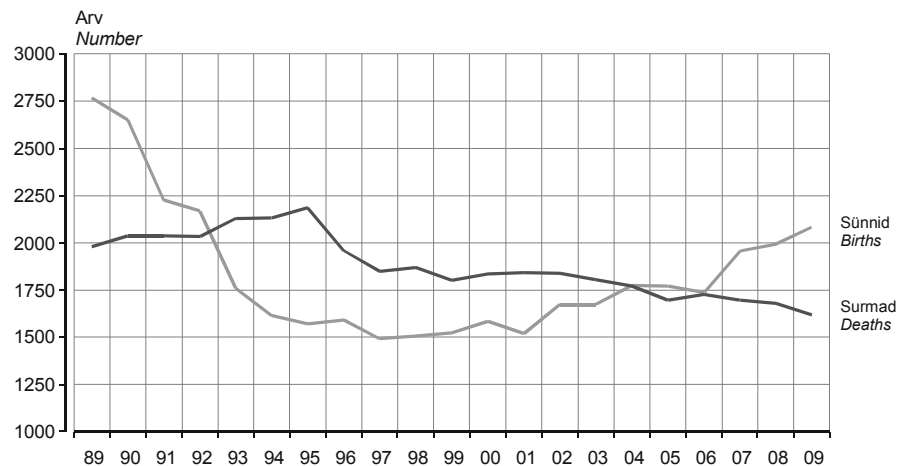

Peamise osa Tartumaa positiivsest loomulikust iibest andis Tartu linn – aastate 2007–2009 summaarne loomulik iive oli Tartu linnas 1324 inimest. Sama näitaja ülejäänud maakonna omavalitsusüksustes muutus vahemikus +72 (Ülenurme vald) kuni -56 (Rõngu vald). Kokku on maakonnas perioodil 2007–2009 summaarse positiivse loomuliku iibega omavalitsusüksusi seitse (Tartu linn, Ülenurme vald, Luunja vald, Haaslava vald, Laeva vald, Tartu vald ja Tähtvere vald).

Joonis 3. **Loomulik iive Eestis ja Tartu maakonnas, 1989–2009**
 Figure 3. *Natural increase in Estonia and Tartu county, 1989–2009*

Joonis 4. **Elussündide ja surmade arv Tartu maakonnas, 1989–2009**
 Figure 4. *Number of live births and deaths in Tartu county, 1989–2009*

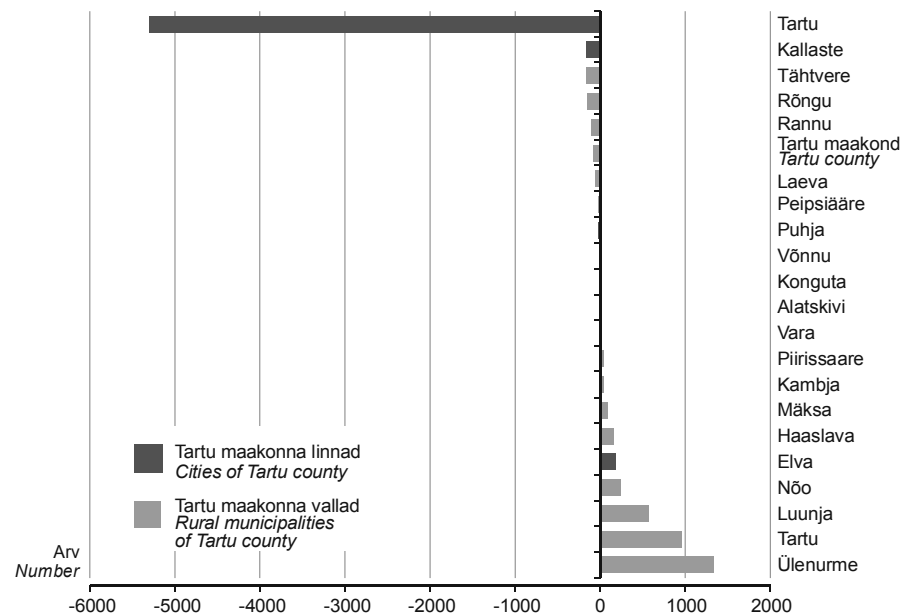
Kohaliku omavalitsusüksuse elujõulisuse üheks oluliseks näitajaks võib pidada sündide arvu muutust. Nagu eespool öeldud, on sündide arv Tartu maakonnas kasvutrendis. Kui uurida sündide arvu muutumist Tartu maakonna omavalitsusüksustes lineaarfunktsiooni abil, siis eristuvad selged piirkonnad (kaart 13, lisa 1). Tartu linnas ja selle ümber asuvates valdades (Tartu, Luunja, Mäksa, Haaslava ja Ülenurme) ning ka Puhja vallas, Rannu vallas ja Elva linnas on sündide arv kasvutrendis. Tartu linnaga külgnevas Tähtvere vallas, kus elanike arv on samuti kahanenud, on sündide arv kerges languses, kuid seda võib seletada teistest Tartu linna ümbruse valdadest suurema vanemaealiste osatähtsusega. Alatskivi, Laeva, Kambja, Meeksi ja Vara vallas on sündide arv stabiilne. Langustrend valitseb Kallaste linnas ning Peipsiääre, Võnnu, Nõo, Konguta ja Rõngu vallas. Matemaatiliselt on Piirissaare vald märgitud stabiilsete hulka, aga kuna seal on vaadeldavas ajavahemikus sündinud ainult 1 laps, siis on tegemist stabiilse nulliga.

Aastail 2000–2009 oli Tartu maakonna rändesaldo 2500 inimese võrra miinuses. Samas on Tartu maakonna rändesaldo olnud viimased kolm aastat napilt positiivne. Perioodi kogu

rändesaldo on negatiivne kolmel suunal: Harju maakonnaga 5500 inimest, välismaaga 1400 inimest ja Pärnu maakonnaga 5 inimest. Harjumaaga on Tartumaa rändesaldo pidevalt negatiivne alates aastast 2001. Seda miinust aitavad vähendada sisserännanud teistest maakondadest. Perioodil 2000–2009 on Harjumaalt Tartumaale saabunud 5000 inimest ja lahkunud 10 500 inimest. Välismaaga on rändesaldo olnud viimased kolm aastat positiivne. Negatiivne rändesaldo Pärnumaaga on suuruse poolest muidugi marginaalne, kuid äratub tähelepanu, et see on olnud negatiivne kümnest viimasest aastast kuuel. Ülejäänud maakondadega on Tartu maakonna summaarne rändesaldo aastatel 2000–2009 positiivne, kuid viiel aastal kümnest on see Lääne maakonnaga, Rapla maakonnaga ja Saare maakonnaga olnud negatiivne.

Tartu maakonna omavalitsusüksuste rändesaldot vaatame summeerituna perioodil 2000–2009. Positiivne on see üheksas üksuses. Kõige positiivsem on rändesaldo Ülenurme vallas – 1342 inimest ja kõige negatiivsem Tartu linnas – 5304 inimest (joonis 5).

Joonis 5. Tartu maakonna omavalitsusüksuste summaarne rändesaldo, 2000–2009
Figure 5. Total net migration by local government units in Tartu county, 2000–2009

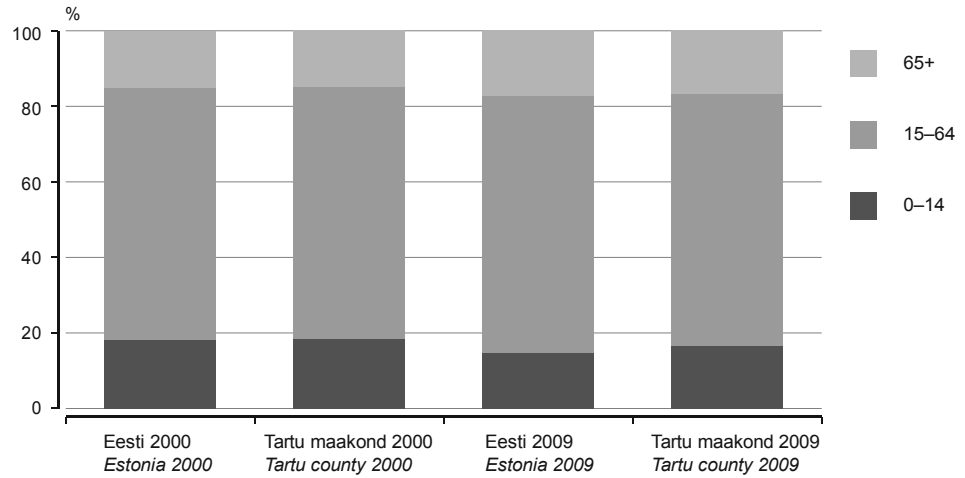

Vanuseline struktuur, ülalpeetavate määr

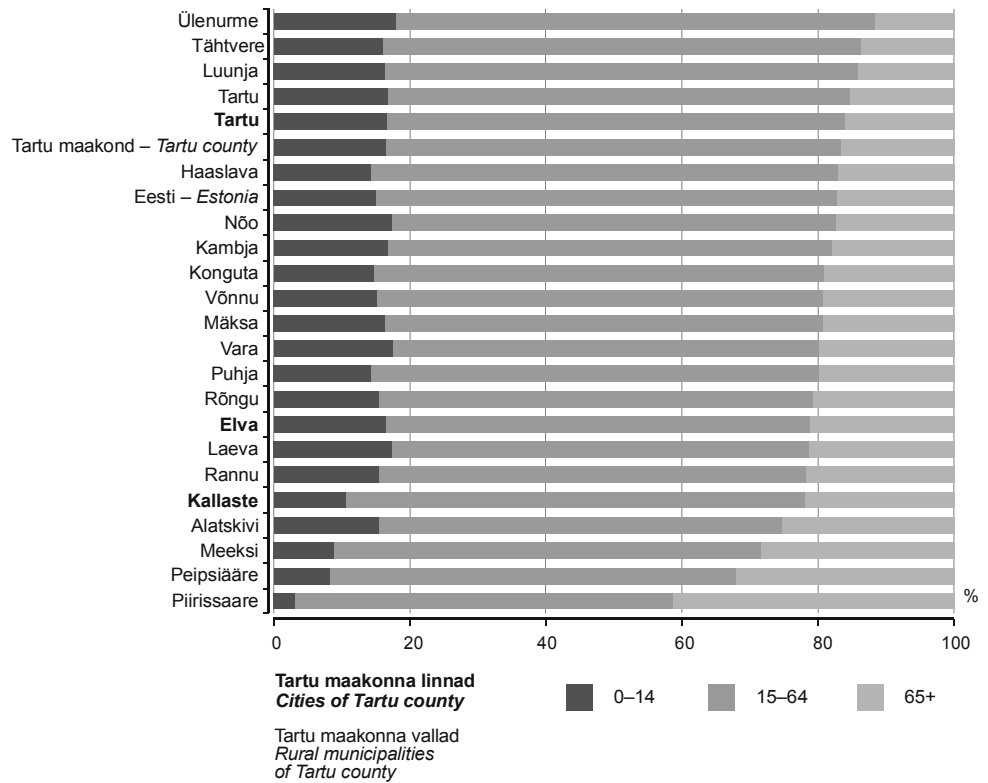
Joonisel 6 on Tartu maakonna ja Eesti vanuselise struktuuri võrdlus aastatel 2000 ja 2009. Tartumaa ja Eesti rahvastiku vanuseline struktuur on suhteliselt sarnane. Suures plaanis ei ole see struktuur 2000. aastaga võrreldes muutunud, mis on ka loogiline, sest rahvastikuprotsessid on aeglased. Pisut on vähenenud 14-aastaste ja nooremate osatähtsus ning suurenenud 65-aastaste ja vanemate hulk. Tartu maakonnas oli 2009. aastal alla 15-aastaseid 16%, 15–64-aastaseid 68% ning 65-aastaseid ja vanemaid 17%.

Valdade kaupa on olukord erinev (joonis 7). Tartu linnas ja selle ümbruse valdades on vanemaealisi vähem kui maakonnas ja Eestis keskmiselt, 15–64-aastaste osatähtsus on pisut suurem ning kuni 14-aastaste hulk on sarnane maakonna keskmisega. Mida kaugemale jääb vald maakonna keskusest, seda vanem on tema elanikkond. 25% või rohkem on 65-aastaseid ja vanemaid Alatskivi, Meeksi, Peipsiääre ja Piirissaare vallas, samas on ka laste osatähtsus alla 10% (välja arvatud Alatskivil). Kui Ülenurme, Tähtvere ja Luunja vallas on 15–64-aastaste osatähtsus 70%, siis Alatskivi ja Piirissaare vallas on 15–64-aastaseid vähem kui 60% elanikkonnast.

Joonis 6. Eesti ja Tartu maakonna elanike vanuseline jaotus 2000. ja 2009. aastal (1. jaanuar)
 Figure 6. Age structure of the residents of Estonia and Tartu county, 2000 and 2009 (1 January)
 (protsenti – percentages)

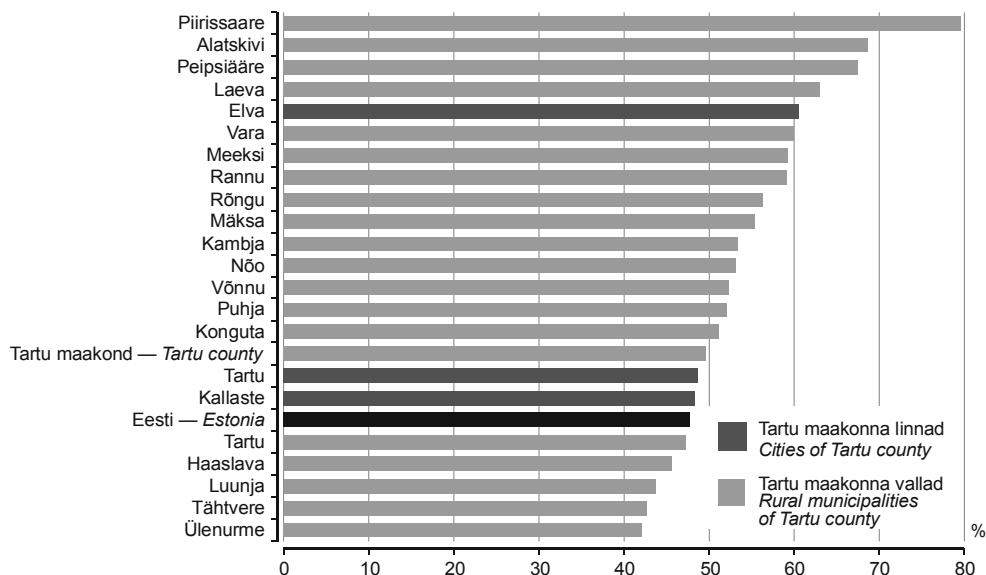

Joonis 7. Elanike vanuseline struktuur Tartu maakonna omavalitsusüksustes, 2009 (1. jaanuar)
 Figure 7. Age structure of the residents in local government units of Tartu county, 2009 (1 January)
 (protsenti – percentages)

Ülalpeetavate määr näitab, kui mitu last (0–14-aastast) ja vanemaealist (65-aastast ja vanemad) tuleb saja tööealise (15–64-aastase) inimese kohta.

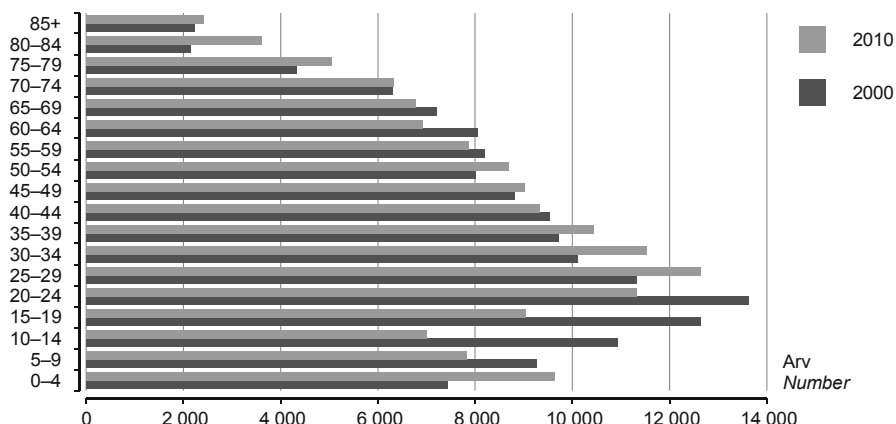
Joonis 8. Ülalpeetavate määr Tartu maakonna omavalitsusüksustes, 2009 (1. jaanuar)
 Figure 8. Dependency ratio in local government units of Tartu county, 2009 (1 January)
 (protsenti – percentages)

Tartu maakonna ülalpeetavate määr on suurem kui Eestis keskmiselt (joonis 8). Eesti keskmisest madalama ülalpeetavate määraga on Tartu linna ümbritsevad vallad, kuna nendes on tööelisi rohkem ja vanemaalisi vähem. Joonise teises servas (ehk kõige suurema ülalpeetavate määraga) on kolm Peipsi järve äärses valda. Nendes valdades on ülalpeetavate määr suur just vanemaaliste tõttu. Paremas olukorras on need piirkonnad, kus ka laste osatähtsus on suurem (nt Elva), seal saabub mingi aja pärast tööjõuturule uusi töökäsi.

Kui võrrelda Tartumaa elanike vanuselist jaotust viieaastaste intervallide kaupa (joonis 9), võib täpsemalt näha, millised muutused on Tartumaal 2000. aasta esimesel kümnendil aset leidnud.

Joonis 9. Tartu maakonna elanike vanuseline jaotus 2000. ja 2010. aastal
 Figure 9. Age structure of residents of Tartu county, 2000 and 2010

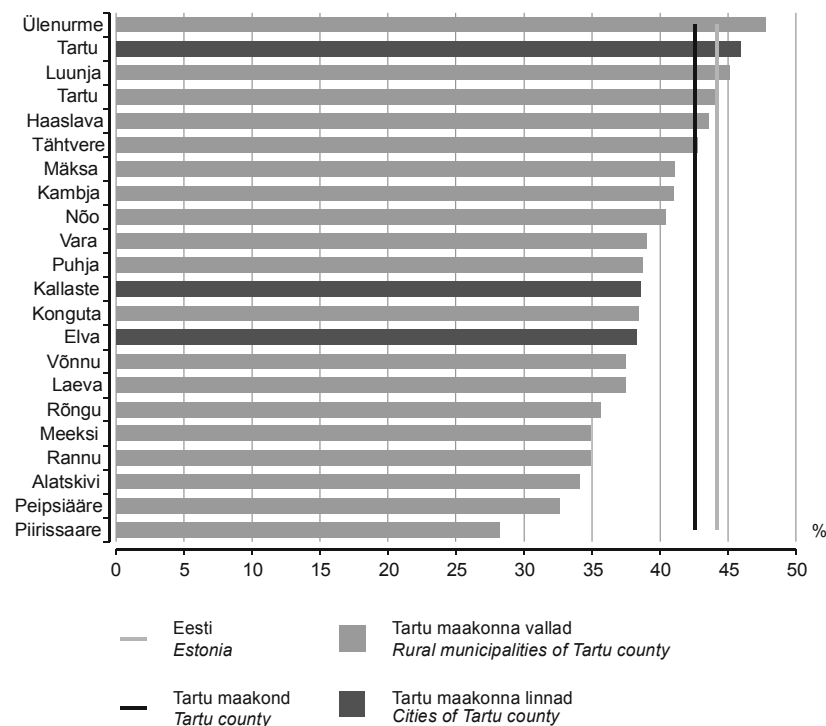
Tänu sündimuse kasvule viimastel aastatel on alla 4-aastaseid rohkem kui 10 aastat tagasi. Aga kooli minevate ja koolis käivate laste arv on oluliselt väiksem kui 10 aasta eest. Ka 20–24-aastaste hulk on kogu maakonna peale kokku üle 2000 inimese võrra väiksem kui 10 aastat tagasi. Ilmselt võib selle vanuserühma suurusel teataval määral mõjutada ka see, kas üliõpilastel on mingite soodustuste saamiseks mõttekam ennast registreerida Tartu linna elanikeks või jääda oma kodukohta. 25–39-aastaseid on 2010. aastal rohkem kui oli 2000. aastal. See peaks olema positiivne näitaja, sest tegemist on elujõuliste nooremate

töötajatega, kes loovad perekondi. 40–75-aastaste arv on suhteliselt sarnane 2000. aastaga, mõnes viieaastases vahemikus oli 2000. aastal rohkem inimesi, järgmises jälle vastupidi. Üle 75-aastaseid on 2010. aastaks rohkem kui oli 2000. aastal.

Ettevõtlusaktiivsuse ja tööealise inimressursi mõttes on oluline nooremapiisvate tööealiste olemasolu. Seetõttu oleme eraldi vaatluse alla võtnud 20–49-aastased elanikud (joonis 10). Kogu Tartumaal on 20–49-aastaseid 43% kõigist elanikest (Eestis keskmiselt 44%), aga Tartumaa omavalitsusüksustes erineb olukord ka 20–49-aastaste elanike poolest. Tartu linnas ja seda ümbritsevates valdades (Ülenurme, Luunja, Tartu, Haaslava ja Tähtvere vallas) on 20–49-aastaste osatähtsus maakonna keskmisest suurem või sellega võrdne.

Joonis 10. **20–49-aastaste elanike osatähtsus kogu elanikkonnast Tartu maakonna omavalitsusüksustes, 2010 (1. jaanuar)**

Figure 10. *Proportion of residents aged 20–49 in the total population of rural municipalities and cities of Tartu county, 2010 (1 January)*
(protsenti – percentages)

Samas jääb nooremate tööealiste osatähtsus Tartumaa äärealade valdades Eestis ning ka Tartumaa valdade keskmisele tunduvalt alla. Rõngu, Rannu, Meeksi, Alatskivi, Peipsiääre ja Piirissaare vallas jääb 20–49-aastaste osatähtsus alla 1/3 kogu elanikkonnast. Selgelt on näha, et maakonna keskusele lähemal asuvates valdades, mille elanikkond on kiiremini kasvanud, on ka nooremate tööealiste elanike osatähtsus suurem.

Tervis

Statistikaameti andmetel on Tartu maakonna 16-aastaste ja vanemate tervis mõnevõrra halvem kui Eestis keskmiselt. Seda näitab, et 16-aastaste ja vanemate seas on inimeste osatähtsus, kelle tervis on hea või väga hea, väiksem kui Eestis keskmiselt ja vastavalt halva või väga halva tervisega inimeste osatähtsus suurem (tabel 1). Vahe ei ole küll suur, kuid see on püsinud kogu vastava statistilise vaatluse aja. Tartu maakonna elanike halvem tervist näitavad ka nende inimeste suurem osatähtsus, kelle igapäevategevus on tervisest tulenevalt suurel määral piiratud (tabel 2), ja pikaajalise haigusega inimeste suurem osatähtsus (tabel 3).

Tabel 1. **16-aastaste ja vanemate tervis Eestis ja Tartu maakonnas, 2004–2009**
 Table 1. *Health of people aged 16 and over in Estonia and Tartu county, 2004–2009*
 (protsenti – percentages)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Eesti							Whole Estonia
Väga hea või hea	50,0	54,0	53,4	53,3	55,8	54,1	Very good or good
Ei hea ega halb	34,9	29,9	31,5	32,0	30,0	32,8	Neither good nor bad
Halb või väga halb	15,0	16,1	15,0	14,7	14,2	13,1	Bad or very bad
Tartu maakond							Tartu county
Väga hea või hea	48,9	51,8	51,4	50,5	53,3	53,2	Very good or good
Ei hea ega halb	28,2	26,9	29,6	30,0	28,2	32,1	Neither good nor bad
Halb või väga halb	22,9	21,3	19,0	19,5	18,5	14,7	Bad or very bad

Allikas: Statistikaamet, Eesti sotsiaaluuring
 Source: Statistics Estonia, Estonian Social Survey

Tabel 2. **16-aastaste ja vanemate tervisest tingitud igapäevategevuse piiratus Eestis ja Tartu maakonnas, 2004–2009**
 Table 2. *Health related limitations in everyday activities among people aged 16 and over in Estonia and Tartu county, 2004–2009*
 (protsenti – percentages)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Eesti							Whole Estonia
Suurel määral piiratud	12,7	12,9	11,0	11,1	9,9	7,6	Greatly limited
Mõningal määral piiratud	20,6	24,4	23,0	22,3	20,8	20,8	Somewhat limited
Ei ole piiratud	64,5	62,7	66,0	66,6	69,3	71,6	Not limited
Tartu maakond							Tartu county
Suurel määral piiratud	18,7	16,7	12,2	15,3	11,5	9,1	Greatly limited
Mõningal määral piiratud	23,3	22,6	22,7	24,0	23,6	20,1	Somewhat limited
Ei ole piiratud	54,4	60,7	65,0	60,7	64,9	70,8	Not limited

Allikas: Statistikaamet, Eesti sotsiaaluuring
 Source: Statistics Estonia, Estonian Social Survey

Tabel 3. **16-aastaste ja vanemate pikaajalise haiguse olemasolu Eestis ja Tartu maakonnas, 2004–2009**
 Table 3. *Occurrence of long-term illnesses among people aged 16 and over in Estonia and Tartu county, 2004–2009*
 (protsenti – percentages)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Eesti							Whole Estonia
Pikaajaline haigus on	40,9	38,3	38,5	40,2	38,0	40,0	With long-term illness
Pikaajalist haigust ei ole	58,4	61,7	61,5	59,8	62,0	60,0	Without long-term illness
Tartu maakond							Tartu county
Pikaajaline haigus on	44,8	43,1	38,6	43,8	42,8	41,1	With long-term illness
Pikaajalist haigust ei ole	53,4	56,9	61,4	56,2	57,2	58,9	Without long-term illness

Allikas: Statistikaamet, Eesti sotsiaaluuring
 Source: Statistics Estonia, Estonian Social Survey

Sotsiaaluuringu andmetest tehtud järeldust, et Tartu maakonna inimeste tervis on Eesti keskmisest mõnevõrra halvem, ei kinnita Eesti tööjõu-uuringu andmed: 2009. aastal oli Tartu maakonnas 3400 inimest vanuses 15–64 aastat, kellel oli töövõimetus piirav pikaajaline haigus. See moodustas 5,2% selleealiste Tartumaa elanike arvust. Eestis olid vastavad arvud 34 800 ja 6,0%.

Vaatleme Tartu maakonna rahvastiku tervist, toetudes Sotsiaalministeeriumi analüütikute tehtud Eesti rahvastiku tervisekaotuse uuringule. Selle uuringu andmed pärinevad 2006. aastast. Kasutatakse kolme näitajat:

- suremuskaotus ehk enneaegsetest surmadest tingitud eluaastate kaotus (soo, vanuse või muude tunnuste lõikes isikute surma hetke vanuse ja sellele vanusele vastava eeldatava eluea erinevuste summa);

- b) haiguskaotus ehk haiguste ja vigastuste tõttu kaotatud eluaastad (näitaja leidmiseks korrutatakse soo, vanuse, diagnoosi ning vajadusel ka muude tunnuste lõikes kõigi haigusjuhtude arv (levimus) iga konkreetse haiguse raskuse hinnangutega);
- c) tervisekaotus (kasutatud on ka terminit „haiguskoormus“) – suremus- ja haiguskaotuse summa.

Piirkondade võrreldavuse tagamiseks leitakse näitajad 1000 elaniku kohta. Selles osas erinevad käesoleva artikli andmed mõnevõrra Sotsiaalministeeriumi andmetest, kuna kasutatakse erinevaid rahvaarve. Käesolevas artiklis on kasutatud aastakeskmist rahvaarvu.

Haiguskoormuse näitaja 1000 elaniku kohta on Tartu maakonnas Eesti keskmisest väiksem ja maakond asub Eesti keskmikus – väiksem on näitaja viies maakonnas. Suremuskaotus 1000 inimese kohta on Tartu maakonnas väiksem Eesti maakondade seas, aga haiguskaotus 1000 elaniku kohta on Tartu maakonnas Eesti keskmisest kõrgem (tabel 4). Kuidas sellist olukorda kommenteerida? Ehk on kohta hüpoteesil, et Tartu maakonnas on kvaliteetsem arstiabi paremini kättesaadav. Toodud andmed peaksid kinnitama ka sotsiaaluuringu järeldust, et maakonnas on inimesed mõnevõrra haigemad, kuid täpsustusena tuleb lisada, et maakonnas realiseeritakse paremini eluks antud potentsiaal.

Tabel 4. **Haiguskoormus, suremuskaotus ja haiguskaotus 1000 elaniku kohta maakonniti, 2006**
Table 4. *Burden of disease, death loss and illness loss per 1,000 residents by counties, 2006*

Maakond	Haiguskoormus 1000 elaniku kohta		Suremuskaotus 1000 elaniku kohta		Haiguskaotus 1000 elaniku kohta
County	Disease burden per 1,000 residents		Death loss per 1,000 residents		Illness loss per 1,000 residents
Saare	318,42	Tartu	164,16	Rapla	133,11
Hiiu	320,89	Harju	165,05	Hiiu	139,08
Rapla	320,89	Saare	174,53	Saare	143,89
Harju	331,86	Pärnu	179,11	Lääne	145,97
Pärnu	337,60	Hiiu	181,81	Lääne-Viru	153,70
Tartu	339,00	Eesti	186,66	Pärnu	158,49
Eesti	356,02	Estonia		Järva	162,88
Järva	356,41	Rapla	187,78	Järva	166,81
Lääne	357,33	Järva	193,52	Harju	166,81
		Jõgeva	195,77	Eesti	169,37
				Estonia	
Lääne-Viru	367,48	Viljandi	199,83	Viljandi	170,19
Viljandi	370,02	Põlva	200,90	Tartu	174,84
Jõgeva	394,78	Võru	211,24	Ida-Viru	179,83
Valga	407,98	Lääne	211,37	Valga	183,29
Võru	413,90	Lääne-Viru	213,77	Jõgeva	199,01
Põlva	414,11	Valga	224,69	Võru	202,66
Ida-Viru	424,81	Ida-Viru	244,98	Põlva	213,22

Allikas: Sotsiaalministeerium
Source: Ministry of Social Affairs

Vaadates haiguskoormust Tartu maakonna omavalitsusüksuste lõikes, näeme, et moodustuvad selged piirkonnad: maakonna äärealadel on haiguskoormus 1000 elaniku kohta suurem (kaart 14, lisa 1). Mõlemad haiguskoormuse komponendid – suremuskaotus ja haiguskaotus 1000 elaniku kohta – on kõige suuremad Meeksi vallas. Selle põhjused olemasolevatest andmetest ei selgu. Samas on Tartu maakonna omavalitsusüksuste järjekord suremuskaotuse 1000 elaniku kohta ja haiguskaotuse 1000 elaniku kohta 1000 inimese osas erinevad. Eriti oluliselt on positsioonid muutunud Luunja valla, Tartu valla ja Laeva valla osas (koht suremuskaotuse tabelis on oluliselt halvem kui haiguskaotuse tabelis) ning Elva linna osas (koht suremuskaotuse tabelis tundub parem kui haiguskaotuse tabelis).

Haridus

Inimvara raporti haridust käsitlevas osas pööratakse suurt tähelepanu haridussüsteemile, suhteliselt väike osa käsitleb rahvastiku haridustaset ja hariduse sisulist kvaliteeti.

Raportis nenditakse, et üldhariduses on kasvanud erinevused Eesti koolide vahel, juurdepääs kvaliteetsele haridusele ei ole kõikidele elanikkonnarühmadele võrdselt võimalik. Arvandmeid väidete kinnitamiseks raport ei esita, aga pole põhjust kahelda selles, et kõik raportis toodud protsessid iseloomustavad ka Tartu maakonda ning pole olulist vahet, kas ollakse Eesti maakondade võrdluses veidi paremas seisus või veidi halvemad – tegelda tuleb selle küsimusega nii või teisiti.

Eesti kõrghariduse iseloomustamiseks öeldakse raportis, et Eesti on saanud rahvusvahelises üliõpilasvahetuses doonorriigiks.

Raportis kirjutatakse: „Täiskasvanute osalus pidevõppes on küll aasta-aastalt paranenud, ulatudes 2009. aastal 10,6%-le, kuid jääb endiselt Põhjamaade (Taanis 30,2%, Soomes 23,1% ja Islandis 25,1%) näitajatest mitu korda maha. Inimesed ise peavad täiendusõpet sageli kalliks või end liiga vanaks. Vähem on täiendusõppes huvitatud madalama haridustasemega ja vanemad inimesed, viimastest omakorda veel vähem mitte-eestlased. Seega on nimetatud sihtrühmadele vajalik selgitustöö ümber- ja täiendusõppe vajaduse ning võimaluste kohta.” Taas tuleb nentida, et maakonna positsioonil Eestis pole täiskasvanute pidevõppes erilist tähtsust ja selle teemaga tuleb aktiivselt tegelda.

Iseloomustamaks Tartu maakonna rahvastiku haridustaset, kasutame Statistikaameti Eesti tööjõu-uuringu andmeid. Tartu maakonnas oli 2009. aastal kolmanda taseme haridusega inimeste osatähtsus 15–74-aastaste seas Eesti keskmisest kõrgem – seega saame väita, et Tartu maakonna rahvastiku keskmine haridustase on üle Eesti keskmise. Eriti tuntav on vahe kõrghariduse, magistri- või doktorikraadiga inimeste osatähtsuste osas, 2000. aastal olulist vahet ei olnud. Võrreldes 2009. aastat 2000. aastaga, saame rääkida rahvastiku haridustaseme tõusust (tabel 5).

Tabel 5. **15–74-aastased haridustasemete järgi Eestis ja Tartu maakonnas 2000. ja 2009. aastal**
Table 5. *People aged 15–74 by level of education in Estonia and Tartu county in 2000 and 2009*
(protsenti – percentages)

	2000		2009		
	Eesti Estonia	Tartu maakond Tartu county	Eesti Estonia	Tartu maakond Tartu county	
Esimese taseme haridus või madalam	25,2	25,0	21,0	19,6	<i>Below upper secondary education</i>
Teise taseme haridus, teise taseme järgne ning kolmanda taseme eelne haridus	51,4	52,0	49,7	45,8	<i>Upper secondary education, post-secondary non-tertiary education</i>
Kolmanda taseme haridus	23,4	23,0	29,3	34,6	<i>Tertiary education</i>
keskeriharidus pärast keskeriharidust	9,1	6,8	8,5	8,8	<i>professional secondary education based on secondary education</i>
kõrgharidus, magistri- ja doktorikraad	14,3	16,2	20,8	25,8	<i>higher education, Master's and Doctor's degree</i>
Kokku	100,0	100,0	100,0	100,0	<i>Total</i>

Omavalitsusüksuste rahvastikku saame hariduse järgi võrrelda, tuginedes 2000. aasta rahvaloenduse andmetele. Tartu maakonna omavalitsusüksuste rahvastiku struktuur haridustasemete järgi on äärmiselt erinev. Nii on kõrgharidusega inimesi 1000 10-aastase ja vanemaealise elaniku kohta Tartu linnas 180, Ülenurme vallas 153 ja Tähtvere vallas 152 kuid Piirissaare vallas vaid 20, Peipsiääre vallas 24 ja Meeksi vallas 51 (tabel 6). 2010. aastaks on olukord kindlasti mõnevõrra muutunud, kuid pole põhjust kahelda, et omavalitsusüksuste erinevused rahvastiku haridustasemete struktuurilt on endiselt väga suured.

Aastatel 2005–2008 tegeles Tartu maakonna 15–74-aastane elanikkond enesetäiendamise veidi aktiivsemalt kui tegeletakse Eestis keskmiselt. 2009. aastal jääb Tartu maakonna näitaja Eesti keskmisele alla. Sellest olulisem on, et 2009. aastal, kui Eestis püsis näitaja 2008. aasta tasemel, langes Tartu maakonnas enesetäiendamise tegelejate osatähtsus pea 10 protsendipunkti (joonis 11) – majanduskriisis käitus Tartu maakonna elanikkond teisiti kui Eestis keskmiselt.

Tabel 6. **Rahvastiku haridustase 1000 elaniku kohta Eestis ja Tartu maakonna omavalitsusüksustes, 2000 (10-aastased ja vanemad)**

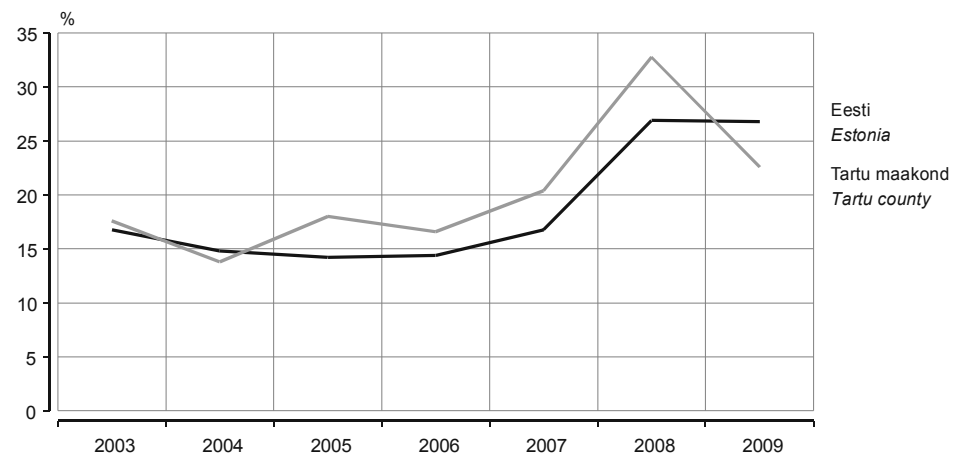
 Table 6. *Level of education per 1,000 residents of Estonia and those of local government units in Tartu county, 2000 (people aged 10 and over)*

	Kõrgharidus <i>Higher education</i>	Keskeriharidus <i>Professional secondary education</i>	Keskharidus <i>Secondary education</i>	Põhiharidus <i>Basic education</i>	Algharidus <i>Primary education</i>	Alghariduseta <i>Without primary education</i>	Teadmata <i>Unknown</i>
Eesti Estonia	128	174	292	192	124	67	23
Tartu	154	139	332	181	116	64	14
linnad cities	175	143	358	155	97	57	15
Elva	120	161	314	188	143	66	8
Kallaste	57	124	296	306	147	66	4
Tartu	180	142	361	151	93	57	16
vallad rural municipalities	96	131	262	251	167	82	11
Alatskivi	79	144	195	264	245	69	4
Haaslava	75	113	272	262	183	82	13
Kambja	84	114	272	272	166	81	11
Konguta	55	161	229	293	162	88	12
Laeva	64	135	268	264	189	79	1
Luunja	110	128	266	247	143	95	11
Meeksi	51	89	230	276	271	79	4
Mäksa	80	131	256	249	179	88	17
Nõo	141	125	259	199	161	84	31
Peipsiääre	24	82	223	329	253	85	4
Piirissaare	20	-	216	392	323	-	49
Puhja	83	125	268	260	181	80	3
Rannu	76	151	214	285	173	90	11
Rõngu	63	116	298	261	168	86	8
Tartu	92	128	281	250	157	85	7
Tähtvere	152	159	271	214	124	74	6
Vara	57	129	208	298	213	87	8
Võnnu	73	127	261	322	137	80	-
Ülenurme	153	152	287	192	123	77	16

 Joonis 11. **15–74-aastaste enesetäiendamise nelja viimase nädala jooksul Eestis ja Tartu maakonnas, 2003–2009**

 Figure 11. *Non-taught learning of people aged 15–74 within the last four weeks in Estonia and in Tartu county, 2003–2009*

(protsenti – percentages)

Majandusstruktuur ja tööhõive

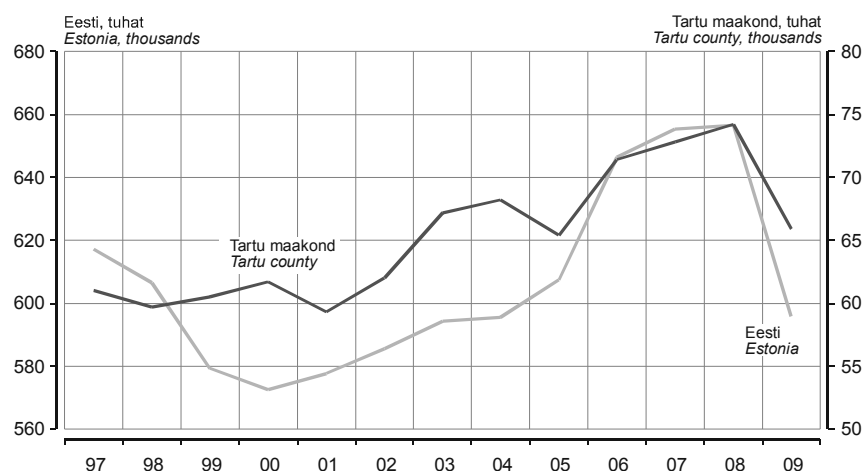
2007. aastal moodustas Tartu maakonnas toodetud lisandväärtus 10% Eestis toodetud lisandväärtusest. Tartu maakonnast panustas riigi lisaväärtuse tootmisse rohkem vaid Harju maakond. Tartu maakonnas toodetud lisandväärtusest toodeti 3,1% primaarsektoris, 28,6%

sekundaarsektoris ja 68,3% tertsiaarsektoris. Tartu maakonna lisandväärtuse tootmise struktuur majandussektorite lõikes sarnaneb Eesti samale struktuurile – 3,4% primaarsektoris, 30,0% sekundaarsektoris ja 66,6% tertsiaarsektoris. Inimvara raporti andmetel on see ligilähedane arenenud riikide majandusstruktuurile – vaid tertsiaarsektori osatähtsus võiks sekundaarsektori arvelt mõnevõrra suurem olla.

2007. aastal toodeti Eestis turuhindades lisandväärtust ühe hõivatu kohta 373 100 krooni, Tartu maakonnas 336 100 krooni ja Tartu linnas 393 000 krooni.

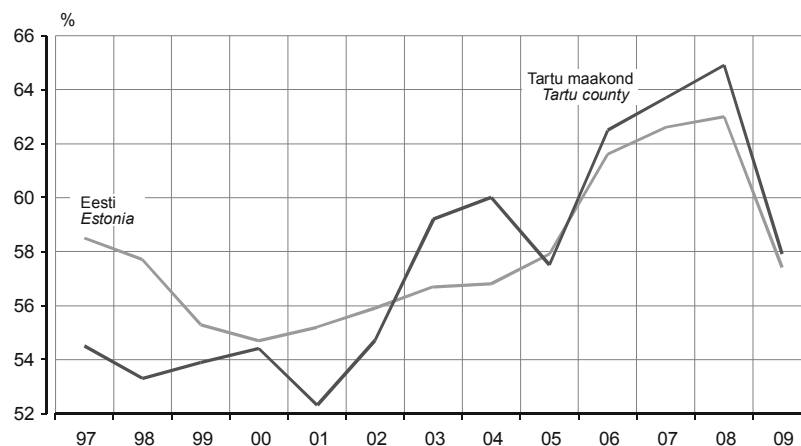
Tartu maakonna osatähtsus Eesti tööhõives on veidi üle 11%. Hõivatute arv ja tööhõive määr on alates 2005. aastast muutunud Tartu maakonnas ja Eestis sarnase mustri järgi (joonis 12 ja joonis 13).

Joonis 12. **Hõivatute arv Eestis ja Tartu maakonnas, 1997–2009**
Figure 12. *Number of employees in Estonia and Tartu county, 1997–2009*

Majanduse kasvu aastatel (2006 ja 2007) oli hõive määr Tartu maakonnas Eesti keskmisest veidi suurem. Majanduse pidurdumise ajal aastal 2008 jätkus tööhõive määr tõus nii Tartu maakonnas kui ka Eestis keskmiselt, kuid kui Eestis kasv aeglustus, siis Tartu maakonnas mitte. 2009. aastal, kui majanduskriis oli haripunktil, langes hõive määr Tartu maakonnas kiiremini kui Eestis keskmiselt, jäädes siiski Eesti keskmisest veidi kõrgemaks. Vahe pole aga statistiliselt oluline. 2009. aastal oli Tartu maakonnas aastakeskmisena 65 900 hõivatud.

Joonis 13. **Tööhõive määr Eestis ja Tartu maakonnas, 1997–2009**
Figure 13. *Employment rate in Estonia and Tartu county, 1997–2009*
(protsenti – percentages)

Enamik Tartu maakonna hõivatutest töötas 2009. aastal tertsiaarsektoris (45 300), sekundaarsektoris töötas 16 800 ja primaarsektoris 3900 inimest. 2009. aastal vähenes hõive kõige rohkem sekundaarsektoris, seda nii Tartu maakonnas kui ka Eestis. Erinevalt Eestist tõusis 2009. aastal Tartu maakonnas hõive primaarsektoris. Tartu maakonna ja Eesti hõive struktuur majandussektorite lõikes erineb veidi. Tartu maakonnas on primaarsektoril ja tertsiaarsektoril natukene suurem osatähtsus kui Eestis keskmiselt.

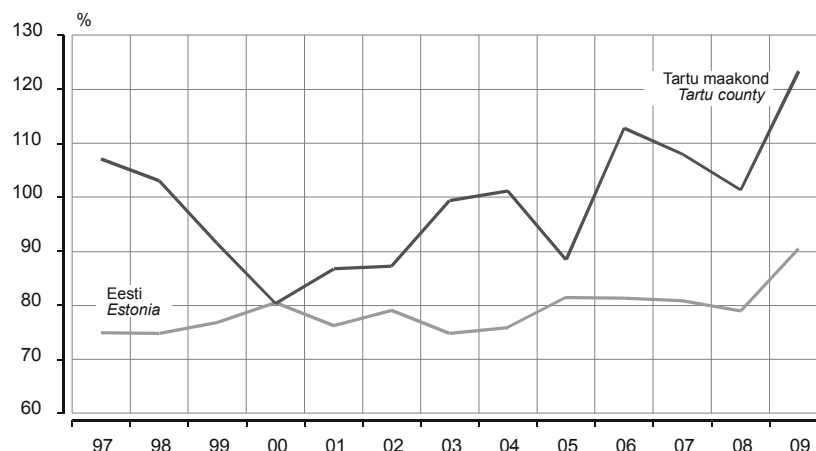
Tabel 7. **Hõive struktuur majandussektorite lõikes Eestis ja Tartu maakonnas, 1997–2009**
 Table 7. *Employment structure by economic sectors in Estonia and Tartu county, 1997–2009*
 (protsenti – percentages)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Eesti														<i>Estonia</i>
primaarsektor	9,4	9,0	8,1	7,1	6,9	6,9	6,2	5,8	5,2	4,8	4,6	3,9	4,0	<i>Primary sector</i>
sekundaarsektor	33,2	33,1	32,5	33,3	32,4	31,3	32,5	35,0	33,8	33,3	35,0	35,4	31,7	<i>Secondary sector</i>
tertsiaarsektor	57,4	57,8	59,4	59,6	60,7	61,8	61,3	59,2	61,1	61,9	60,4	60,7	64,3	<i>Tertiary sector</i>
Tartu maakond														<i>Tartu county</i>
primaarsektor	8,0	7,8	7,3	6,7	6,7	5,6	4,8	4,1	5,1	4,0	4,4	3,9	5,9	<i>Primary sector</i>
sekundaarsektor	27,1	27,8	27,7	28,2	30,0	28,4	27,5	33,6	34,8	34,0	30,2	29,8	25,4	<i>Secondary sector</i>
tertsiaarsektor	64,9	64,4	65,0	65,1	63,3	66,0	67,8	62,2	60,0	62,0	65,4	66,3	68,7	<i>Tertiary sector</i>

Ajavahemikul 1997–2009 pole hõive struktuuris majandussektorite kaupa hüppelisi muutusi toimunud. Mõnevõrra on vähenenud primaarsektori osatähtsus. Aastast 2006 võib täheldada tertsiaarsektori osatähtsuse väikest tõusu ja sekundaarsektori osatähtsuse väikest langust (tabel 7).

2009. aastal oli Tartu maakonna elanike osatähtsus Eesti valgekraade seas 12,9% ja Eesti sinikraade seas 9,4%. Tartu maakonna hõive struktuur ametite põhirühmade lõikes erineb oluliselt Eesti keskmisest: 100 sinikrae kohta tuleb Tartu maakonnas oluliselt rohkem valgekraesid. Majanduskriisi aastal 2009 tõusis valgekraade arv 100 sinikrae kohta nii Tartu maakonnas kui ka Eestis, mis näitab, et töö kaotanute seas oli sinikraesid rohkem kui valgekraesid (joonis 14).

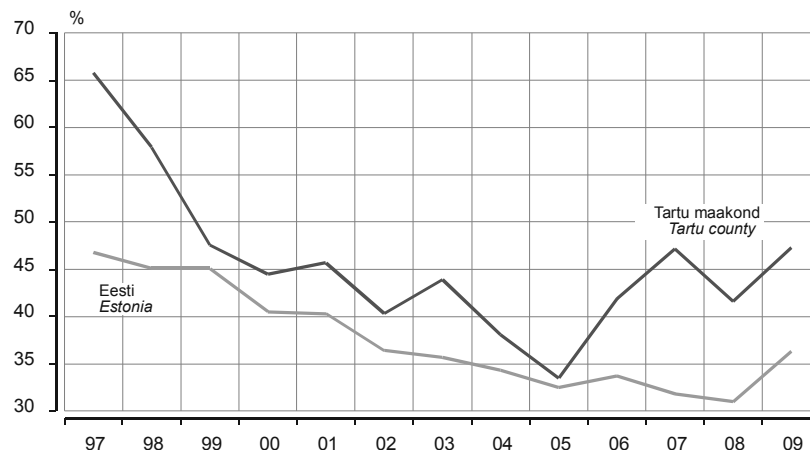
Joonis 14. **Valgekraade arv 100 sinikrae kohta Eestis ja Tartu maakonnas, 1997–2009**
 Figure 14. *Number of white-collar workers per 100 blue-collar workers in Estonia and Tartu county, 1997–2009*
 (protsenti – percentages)

2009. aastal oli Tartu maakonna elanike osatähtsus avalikus sektoris hõivatute seas 13,4% ja erasektoris hõivatute seas 10,2%. Tartu maakonna hõive struktuur tööandja liigi järgi erineb oluliselt Eesti keskmisest: 100 erasektoris hõivatut kohta on Tartu maakonnas rohkem avalikus sektoris töötajaid. Märgatavalt lahknes vaadeldava näitaja muutus Tartu maakonnas Eesti keskmisest 2006. ja eriti 2007. aastal, mil vahe Tartu maakonna ja Eesti keskmise vahel jõudsalt kasvas (joonis 15).

Joonis 15. **Avalikus sektoris hõivatute arv 100 erasektoris hõivatut kohta Eestis ja Tartu maakonnas, 1997–2009**

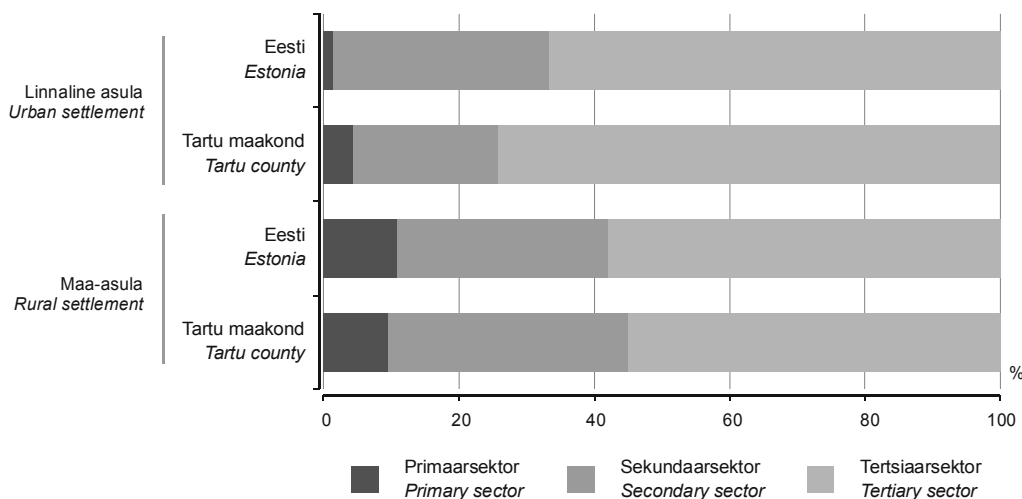
Figure 15. *Number of public sector employees per 100 private sector employees in Estonia and Tartu county, 1997–2009*
(protsenti – percentages)

Eesti tööjõu-uuring võimaldab piirkondlikke erinevusi vaadelda linnaliste ja maa-asulate tasemel. 2009. aastal oli Eesti linnaliste asulate hõives Tartu maakonna osatähtsus 11,0% ja maa-asulate hõives 11,2%. Tartu linna osatähtsus Tartu maakonna linnaliste asulate hõives oli 93,0%. Aastate jooksul nende näitajate osas olulistest muutustest rääkida ei saa. Küll võib täheldada maa-asulate elanike osatähtsuse mõningast tõusu koguhõives nii Tartu maakonnas kui ka Eestis: kui 1997. aastal oli maa-asulate elanike osatähtsus hõivatutes Eestis 25,4% ja Tartu maakonnas 20,9%, siis 2009. aastal olid vastavad arvud 28,2% ja 28,7%. Muutused pole eriti suured, kuid vähemalt Tartu maakonna kontekstis võib neile tähelepanu juhtida (joonis 16).

Joonis 16. **Hõive struktuur majandussektorite lõikes linnaliste asulate ja maa-asulate kaupa Eestis ja Tartu maakonnas, 2009**

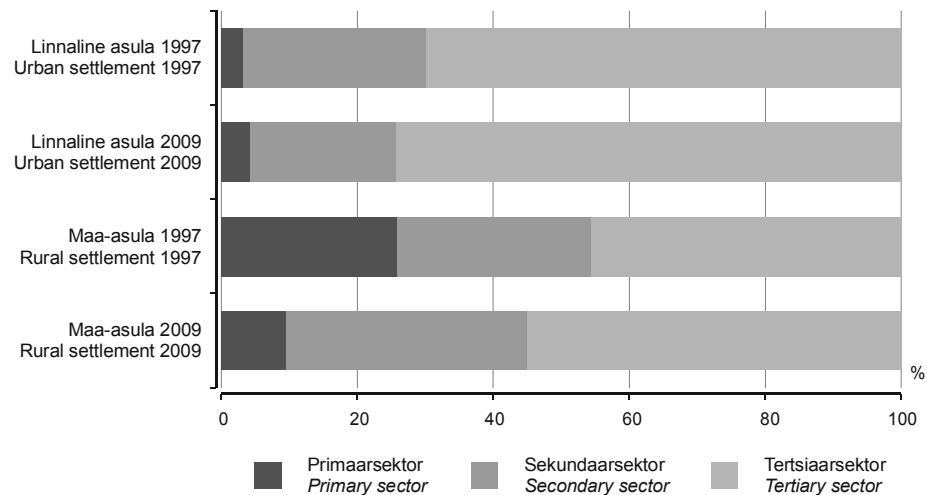
Figure 16. *Employment structure by economic sectors by urban and rural settlements in Estonia and Tartu county, 2009*
(protsenti – percentages)

On loomulik, et linnaliste asulate ja maa-asulate elanike hõive struktuur majandussektorite lõikes erineb, sest loogiline on, et enamik primaarsektori ettevõtteid asub maal (mis muidugi ei välista linnaelanike töötamist neis). Tartu maakonna ja Eesti hõive struktuuri võrdluses majandussektorite kaupa linnaliste asulate ja maa-asulate lõikes väärib tähelepanu sekundaarsektori osatähtsus – maa-asulate puhul on see Tartu maakonnas Eesti keskmisest suurem, linnaliste asulate puhul aga väiksem.

Joonis 17. **Hõive struktuur Tartu maakonnas majandussektorite lõikes linnaliste ja maa-asulate kaupa 1997. ja 2009. aastal**

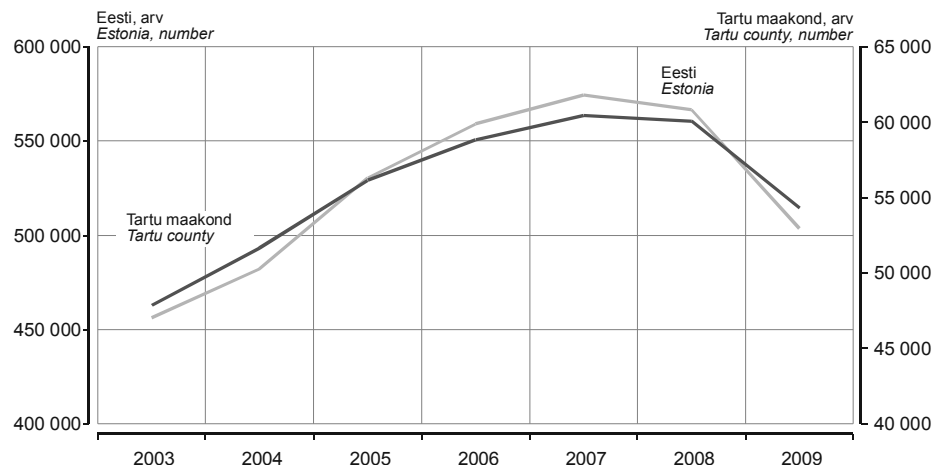
Figure 17. *Employment structure by urban and rural settlements in Tartu county by economic sectors, in 1997 and 2009*
(protsenti – percentages)

2009. aasta võrdluses 1997. aastaga saame rääkida Tartu maakonna maa-asulate hõive struktuuris primaarsektori osatähtsuse vähenemisest ja teiste sektorite osatähtsuse tõusust. Linnalistes asulates on vähenenud sekundaarsektori osatähtsus (joonis 17).

Joonis 18. **Brutotulu saajate arv Eestis ja Tartu maakonnas, 2003–2009**

Figure 18. *Number of recipients of gross income in Estonia and Tartu county, 2003–2009*

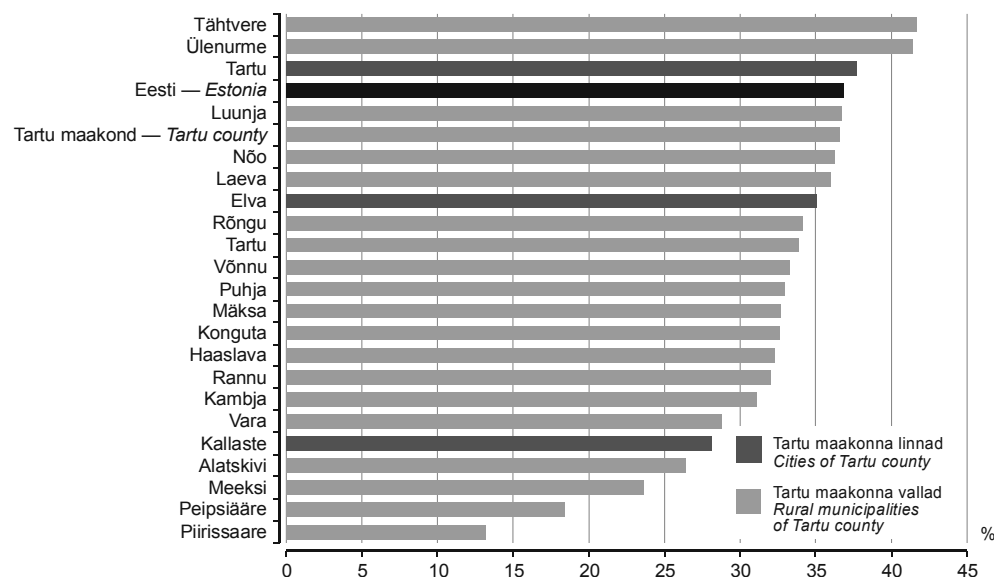

Andmaks hinnangut hõivele omavalitsusüksuste lõikes, vaatame brutotulu saajate arvu ja selle dünaamikat (vt ka peatükis olevaid selgitusi). Tartu maakonna brutotulu saajate osatähtsus Eestis brutotulu saajate arvust on veidi alla 11% ja arvu muutus aastatel 2003–2009 oli Eestis ja Tartu maakonnas sarnane (joonis 18). Loomulikult on Tartu maakonnas brutotulu saajaid kõige rohkem Tartu linnas, mis on maakonna suurima elanike arvuga

omavalitsusüksus. Kuid oluline on täheldada, et Tartu linna elanike osatähtsus maakonna brutotulu saajate üldarvus on viimasel kolmel aastal veidi vähenenud – 2009. aastal oli neid veidi üle 68%. Võib siiski öelda, et omavalitsuste elanike osatähtsustes maakonna brutotulu saajate hulgas erilisi muutusi ei esine. Üksuste võrdlemiseks kasutame brutotulu saajate määra, mille leiame brutotulu saajate suhtena registreeritud elanike arvu, mis on korrutatud sajaga. Sisuliselt saame arvu, mis näitab, mitu elanikku sajast saab brutotulu. Jagatist mõjutab loomulikult oluliselt elanike sooline ja vanuseline koosseis. See iseloomustab hõive määrast rohkem sotsiaalseid pingeid ning veidi vähem tööturu olukorda, aga kuna me tahame vältida võrdlust brutotulu saajate määra ja hõive määra vahel, mida tööjõu-uuringu andmetele tuginedes pole võimalik omavalitsusüksuste kohta arvutada, kasutame siiski sellist jagatist.

Brutotulu saajate määr erineb Tartu maakonna omavalitsusüksuste vahel väga oluliselt (joonis 19).

Joonis 19. **Brutotulu saajate määr Eestis ja Tartu maakonna omavalitsusüksustes, 2009**
Figure 19. *Ratio of recipients of gross income in Estonia and local government units of Tartu county, 2009*
(protsenti – percentages)

Teistega võrreldes on olukord tunduvalt parem Tähtvere ja Ülenurme vallas. Eesti keskmise taseme ületab näitaja ka Tartu linnas. Keeruline on olukord Piirissaare ja Peipsiääre vallas, samuti Meeksi, Alatskivi ning Vara vallas ja Kallaste linnas. Teisiti öeldes – Tartu maakonna tööturg on brutotulu saajate määra alusel selgelt negatiivselt Peipsi järve suunas kaldu.

Ääremaad

Võtame ääremaa definitsiooni Eesti inimvara raportist: „...lugeda ääremaastumise tunnuseks rahvastiku kahanemine kas viimase 50 aasta jooksul vähemalt poole võrra või alates 2000. aastast keskmiselt vähemalt 1% aastas.” Sama allikas näeb ääremaastumise riski valdades, kus elanike tihedus jääb alla 8 inimese ruutkilomeetril või mille kaugus suuremast keskusest on üle 50 km. Nende kriteeriumite järgi on Tartu maakonnas 7 ääremaalist omavalitsusüksust ja 2 ääremaastumise riskiga omavalitsusüksust (tabel 8). Inimvara raporti järgi on Tartu maakonnas ääremaalisi omavalitsusüksusi viis (Rannut ja Rõngut ei loeta ääremaalisteks) – ilmselt tuleneb see erinevatest rahvastikuandmetest või kasutati ääremaastumise määramise lisakriteeriume.

Tabel 8. Tartu maakonna omavalitsusüksused ääremaalisuse tunnuse alusel
Table 8. Local government units of Tartu county by peripheralisation

	Rahvaarv		Rahvaarvu aasta- keskmine muutus, %	Pindala	Tihedus	Kaugus Tartust	Tulemus
	2000	2010					
	Population		Annual average change of population, %	Area	Density	Distance from city of Tartu	Result
Tartu maakond / county	149 766	145 246	-0,3	2 992,74	48,5		
Tartu maakonna linnad Cities of Tartu county	108 521	102 495	-0,6	50,65	2 023,6		
Elva	6 031	5 950	-0,1	9,92	599,8	26,0	
Kallaste	1 219	949	-2,2	1,93	491,7	49,9	ääremaaline – periphery
Tartu	101 271	95 596	-0,6	38,80	2 463,8	1,0	
Tartu maakonna vallad Rural municipalities of Tartu county	41 245	42 751	0,4	2 942,10	14,5		
Alatskivi	1 504	1 312	-1,3	128,38	10,2	41,9	ääremaaline – periphery
Haaslava	1 736	1 861	0,7	110,02	16,9	11,6	
Kambja	2 499	2 478	-0,1	189,22	13,1	16,8	
Konguta	1 399	1 316	-0,6	107,60	12,2	32,1	
Laeva	876	830	-0,5	233,18	3,6	27,0	ääremaastumisriskiga – risk of peripheralisation
Luunja	2 554	3 174	2,4	131,54	24,1	10,9	
Meeksi	822	640	-2,2	143,48	4,5	55,4	ääremaaline – periphery
Mäksa	1 758	1 784	0,1	133,47	13,4	19,1	
Nõo	3 709	3 832	0,3	168,92	22,7	15,5	
Peipsiääre	995	813	-1,8	30,95	26,3	42,8	ääremaaline – periphery
Piirissaare ^a	104	110	0,6	7,76	14,2	75,2	ääremaaline – periphery
Puhja	2 408	2 255	-0,6	167,54	13,5	25,7	
Rannu	1 759	1 567	-1,1	158,01	9,9	38,1	ääremaaline – periphery
Rõngu	3 026	2 714	-1,0	164,19	16,5	39,6	ääremaaline – periphery
Tartu	5 123	6 002	1,7	300,26	20,0	8,3	
Tähtvere	2 949	2 799	-0,5	114,79	24,4	13,0	
Vara	1 976	1 943	-0,2	333,81	5,8	22,9	ääremaastumisriskiga – risk of peripheralisation
Võnnu	1 267	1 170	-0,8	232,63	5,0	25,7	
Ülenurme	4 781	6 151	2,9	86,35	71,2	6,6	

^a Rahvaarv 1959. aasta rahvaloenduse ajal oli 479 inimest

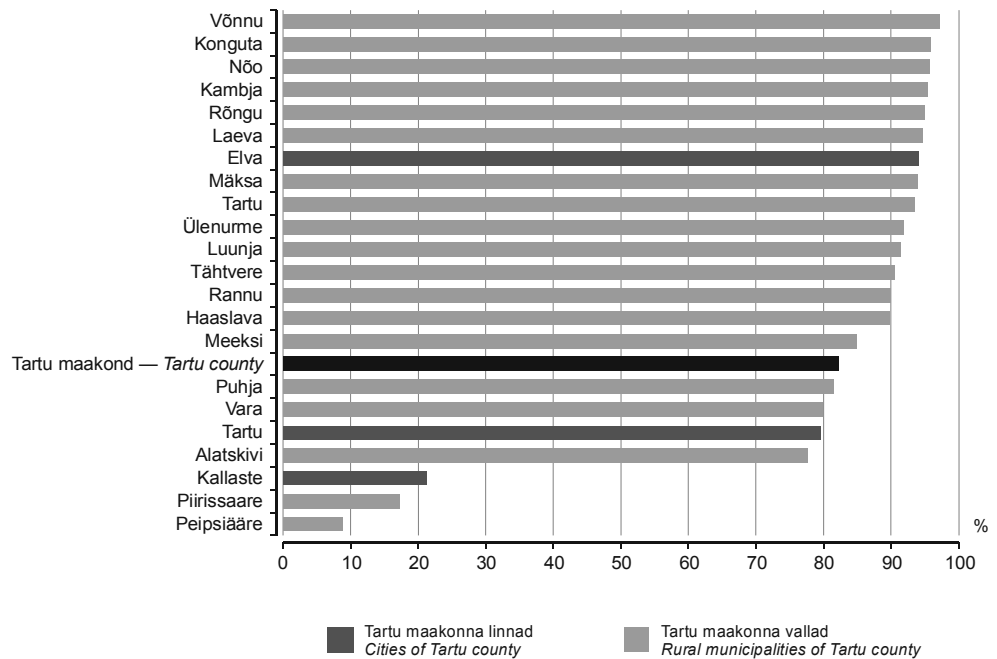
^a Population during the 1959 Population Census was 479 persons

Rahvusvähemused

Statistikaameti andmetel olid 2009. aasta algul 83,0% Tartu maakonna elanikest eestlased. Venelased moodustasid maakonna elanikest 13,5%, ukrainlased 1,0% ja soomlased 1,0%. Tartu linna elanikest oli eestlasi 80,4%, venelasi 15,5%, ukrainlasi 1,2% ning soomlasi 1,0%. Võrdluseks niipalju, et Eestis kokku oli eestlaste osatähtsus 68,7% ja venelaste osatähtsus 25,6%.

Eestlaste osatähtsus Tartu maakonna omavalitsusüksustes 2000. aasta rahvaloenduse andmetel on toodud joonisel 20.

Joonis 20. **Eestlaste osatähtsus Tartu maakonna omavalitsusüksuste rahvastikus, 2000**
 Figure 20. *Proportion of Estonians of the population by local government units of Tartu county, 2000*
 (protsenti – percentages)

Eesti inimvara kultuuriline rikastamine

Eesti inimvara raporti inimvara kultuurilise rikastamise osas praktiliselt puuduvad statistilised näitajad. Ilmselt vajab selle osa mõõdikute süsteem veel arendamist. Hetkel on statistikale tuginedes keeruline hinnata inimvara kultuurilise rikastamise seisut maakonnas ja võrrelda maakondi omavahel. Küll annab raport autorite arvates suuna, millest võiks alustada inimvara kultuurilise rikastamise uurimist maakondlikul tasandil. Raportis kirjutatakse: „Laste muusika- ja kunstikoolide võrgustik tagab kunstihariduse kättesaadavuse, kuid väiksema sissetulekuga ning eriti maapiirkondade laste osalemist huvihariduses on hakanud pärssima majanduslikud barjäärid. On kadunud tehnikahuvitegevuse võrgustik ning ka sport on orienteeritud saavutusspordile tuginevate klubide süsteemile, mis tihti pole majanduslikult kõikidele ligipääsetav. ... Järelkasvu tagamiseks on väga tähtis ... kunsti-, teadus-, loodus- ja spordialase huvitegevuse kättesaadavus kõigile noortele.” Sisult meenutab see väga 1924. aastal Eesti haridusstatistika kohta kirjutatud: „Tähtsaimaks haridusstatistika probleemiks on selgitada, kuiõrra riigis elutseva rahva noorsool objektiivne võimalus on vaatlusajajärgu kultuurinõuete kohaselt üldise hariduse omandamiseks ... peaküsimusi on ... kaks: õppeasutuste olemasolu tarvilikul arvul ja kooliealiste laste majanduslik seisukord, mis tihti kooliskäimisele suuri takistusi võib sünnitada.”

Kokkuvõte

Majanduse arenguks on tehnoloogia ja raha kõrval vähemalt sama tähtis, kui mitte tähtsam inimkapital – targad, haritud inimesed. Arvestades rahvastikutrende maakondades, Eestis, aga ka mujal Euroopas, võib arvata, et konkurents inimeste pärast muutub veelgi olulisemaks. Oma visiooni ja konkurentsieeliseid on otsinud mitmed maakonnad. Näiteks 2007. aastal Viljandi maakonna visioonikonverentsil kujunes peamiseks märksõnaks samuti inimene – eelkõige tööjõu olemasolu ja selle kvaliteet (Servinski *et al* 2008). Piirkondadevaheline konkurents ressursi pärast on lähiajal möödapääsmatu, võideldakse ajude ehk inimeste pärast. Hästi läheb sellel piirkonnal, kus andekad ja ettevõtlikud inimesed tahavad elada.

Küsimus on ehk ka selles, kellega on mõistlik konkureerida. Kas Viljandi peaks konkureerima Tartuga ja Tartu Tallinnaga või peaksid Viljandi, Tartu ja Tallinn üheskoos konkureerima teiste Euroopa piirkondadega ning omavahel tegema koostööd, moodustama koostöövõrgustikke? Kuigi ilmselt ei pääse Eesti ka piirkondade vahelisest konkurentsist – tuleb teha koostööd, et mitte kõik koos kaotajaks jääda.

Millised võiksid selles konkurentsist olla Tartu maakonna tugevused ja nõrkused? Tugevuseks on kindlasti Tartu linn oma Eesti kontekstis arvestatava suurusega ning suhteliselt suure ja selge tagamaaga, millega ei saa arvestada enamik Eesti suuremaid linnu – Tartu tagamaana võib vaadelda tervet Kagu-Eestit, suurt osa Jõgevamaad, osa Viljandimaad. Peamiseks nõrkuseks võib pidada suutmatust teha koostööd ning hoolimatust oma tagamaa suhtes. Tagamaast hoolimatust näitab, et Tartu küll kasutab tagamaa ressursse, aga ei panusta selle arengusse.

Statistika näitab, et kuigi enamjaolt kulgeb Tartu maakonna areng üsna sarnaselt Eesti keskmisega, on paljudel juhtudel Tartu maakond Eesti keskmisest positiivses mõttes natukene ees. Nii on Tartumaa jõudnud positiivse loomuliku iibeni, registreeritud töötuse kasv hakkas maakonnas varem pidurduma kui Eestis keskmiselt jne. Tõsine probleem on kindlasti rahvastiku suur negatiivne rändesaldo Harju maakonnaga.

Tartumaa on nagu väike Eesti mudel, kus keskus ja tema otsene tagamaa on suhteliselt edukas (elanike ja eriti just tööjõuliste elanike ning laste arv kasvab, inimesed on keskmisest haritumad ja seal on ettevõtteid ja töökohti); keskusest graafiliselt järgmisesse ringi jäävad omavalitsusüksused on suhteliselt keskmised, mõni on mõne näitaja poolest edukam, mõni vähem edukas. Maakonna päris äärealad Peipsi järve ääres kipuvad iga näitaja korral jääma rivi lõpuossa (kõige vanema rahvastikuga, töötuid on palju ettevõtteid vähe).

Ometi on Peipsi järve äär üks kasutamata potentsiaal. Kui uskuda teoreetikuid (nt Florida & Tinagli 2004), kes ütlevad, et innovatsiooni ja loova ettevõtluskeskkonna tekkeks on vaja lisaks tehnoloogiale ja haritud inimestele ka multikultuursust, sallivust erinevatesse inimestesse ja ideedesse, siis võiks Peipsi järve äärsed, peamiselt vene emakeelega ja vanausuliste kultuuriga omavalitsusüksused olla suurepärane võimalus õppida tundma eri kultuure.

Inimeste piirkonda jäämises on eriline roll keskkonnal – elukeskkonnal ja majanduskeskkonnal. Lisaks ilusale looduskeskkonnale on vaja, et see keskkond oleks inimsõbralik ka eri aastaaegadel. Vähesed naudivad täielikult looduse tahtest sõltuvalt elamist, pigem eelistatakse, et teed oleks iga ilmaga läbitavad ja elekter ning internet olemas. Noorte perekondade piirkonnas elamise eelduseks on ka mitmesuguste töökohtade olemasolu, et nii mehel kui ka naisel oleks võimalik saada mõistlike kuludega võimetele vastav amet või tegevusala, et lastel oleks võimalus käia kodulähedases väga heas koolis, et oleks võimalusi vaba aja veetmiseks jne. Millises järjekorras tuleks keskkonda panustada, on keeruline öelda. See on valikute küsimus, detailsemate uuringute ja poliitiliste otsuste küsimus. Ülevaate koostajate arvates on oluline tegus toetusvõrgustik selleks, et inimeste kõik positiivsed ideed saaksid üles korjatud ja ellu viidud.

Tartumaa tugevus on kahtlemata ka Tartu ülikoolid, mis on igal aastal ahvatlev sihtpunkt tuhandetele teadmistehimulistele. Tartumaa rahvusvahelise konkurentsivõime määramisel on oluline osa ka Tartu ülikoolide konkurentsivõimel ja võimalusel paista silma rahvusvahelistes edetabelites.

Tänase töötute hulga juures näib, et tööjõudu on piisavalt, kutsumaks enamikus omavalitsusüksustes ellu Eesti mõistes korraliku suurusega ettevõtte. Tõenäolisem on siiski, et tulevik kuulub väikeettevõttele ja Tartu ülikoolide potentsiaalset võiks osa rakendada ideede genereerimiseks, millega väikeettevõtted tegelda saaksid. Kindlasti on Tartu maakonnale oluline, et Tartu ülikoolide võimekus saaks paremini ära kasutatud, sealhulgas ka mikroettevõtete arenguks.

Mikroettevõtluse areng ei tähenda, et need väikesed ettevõtted peaksid üksikult tegutsema. Edu võti on ikkagi koostöö. Õppivate regioonide üks oluline märksõna on üheskoos uue teadmise saamine, mitte lihtsalt üksikindiviididena uute faktide omandamine.

Lõpetuseks üks professor Anu Raua mõte, mis käib küll terve Eesti kohta, kuid miks ei võiks Tartu maakond olla esirinnas selle elluviimisel: „Igaüks peab elama niikaua kui jaksab ja kergekäeliselt ei maksa surra!”

Kirjandus *Bibliography*

Eesti NSV külanõukogude ja asumite rahvastik. 1972. Tallinn: Eesti NSV Statistika Keskvalitsus

Florida, R., I. Tinagli, 2004. *Europe in the Creative Age*. Co-published in Europe with Demos. [www] <http://www.demos.co.uk/publications/creativeeurope>

Haridus Eestis. Eesti demograafia esimene vihik. 1924. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo
Lai, Taavi, Kristina Köhler 2009. Eesti rahvastiku tervisekaotus. – *Sotsiaalministeeriumi toimetised. Teemaleht*, nr 1

Reidorf, Merli, Mihkel Servinski 2010. *Tartumaa inimressursi analüüs. Hetkeolukord ja trendid*. Tallinn

Servinski, Mihkel 2010. Euroopa Liidu rahvastik aastal 2061. – *Eesti Statistika Kvartalikirjandus*, nr 2, Tallinn: Statistikaamet, lk 59–87

Servinski, Mihkel, Anne Karjus, Krista Valdvee 2008. *Viljandimaa arengus*. Viljandi: Viljandi Maavalitsus

Säästva arengu komisjon 2010. *Eesti inimvara raport (IVAR): võtmeprobleemid ja lahendused*. [www] http://www.kogu.ee/public/Eesti_Inimvara_Raport_IVAR.pdf

2000. aasta rahva ja eluruumide loendus. Kodakondsus, rahvus, emakeel ja võõrkeelte oskus. II. 2000 Population and Housing Census. Citizenship, Nationality, Mother Tongue and Command of Foreign Languages. II. 2001. Tallinn: Statistikaamet

2000. aasta rahva ja eluruumide loendus. Haridus. Usk. IV. 2000 Population and Housing Census. Education. Religion. IV. 2002. Tallinn: Statistikaamet

HUMAN ASSETS IN TARTU COUNTY

Mihkel Servinski, Merli Reidolf

Statistics Estonia, Tallinn University of Technology

A report titled “Estonian Human Asset Report: Key Problems and Solutions 2010” published by the Estonian Commission on Sustainable Development in summer 2010, defines human assets as comprising the following:

1. population,
2. population’s health and capacity for work,
3. individual qualities of people: education, skills and abilities,
4. opportunities for utilising these qualities, i.e. suitable economic and employment structure,
5. social cohesion of common national identity considering the contribution of different parts of society,
6. unity of values and culture, openness to new trends and motivation thereof.

In the very report, long-term objectives of Estonia are set as follows: “Estonia’s long-term objective should be aimed at ensuring the numerical stability of its population, the latter’s health and longevity, social and cultural cohesion, and quality comparable with the world’s best, as well as employment, which is as high as possible”. The clarity of meaning of the objectives set may, naturally, be criticised, for their only straight-forward aim seems to be the maintenance of the size of Estonian population. Which are the criteria for health, longevity and cohesion, for which we seek comparable quality? An answer to this question cannot be found from the formulation of the objective. How to measure employment? If employment rate is used, it should not be maximum, i.e. 100%, for such a rate would result in a series of serious consequences.

However, the purpose of this article is not to criticise the theoretical aspects of the definition of the term “human asset”. Instead, the article examines one county, i.e. Tartu county, in the context of the Human Asset Report. The article uses the materials of the “Analysis of Human Resources in Tartu County. Current Situation and Trends” commissioned by the Tartu Rural Development Association and prepared by Merli Reidolf and Mihkel Servinski.

Population

Population figure

According to Statistics Estonia, 1,372,438 people lived in Estonia in 2000, 149,766 of whom lived in Tartu county. In 2010, the figures were 1,323,038 and 145,246, respectively. Comparison between the years 2000 and 2010 reveals that the population of Tartu county has decreased by 3%. It is somewhat less than the average in the country (3.6%). The population in Estonia has been on the decline throughout the period of the restoration of independence, but in Tartu county it included two periods – 1999–2002 and 2007–2009 – when the population grew (Figure 1, p. 71). According to the population projection prepared by Eurostat, Estonian population continues to decrease within the next fifty years, and thus the objective of the writers of the Human Asset Report pertaining to the stability of Estonian population is very optimistic. The population of Tartu county has increased in recent years, which may offer hope that it would stabilise at 145,000 residents. However, considering the overall context, it is also an optimistic prospect.

By examining the graph about the changes in the population of Tartu county, a striking decline stands out in 2002. It should be borne in mind that, at the time, the procedure for payment of housing allowance changed in the city of Tartu, and consequently, many students registered their parents’ home as their place of residence, even though they continued their studies in Tartu. More accurate statistics would hopefully result from the processing of the 2011 Population Census data and from introducing corrections into current population registration.

Within Tartu county, the population has changed very differently by local government units. If, on 1 January 2010, the population of Ülenurme rural municipality was almost 29% higher than at the beginning of 2000, in Kallaste city the figure accounted for only 77.9% of that in

2000. All in all, the population has grown in seven local government units in Tartu county (Figure 2, p. 71).

Clear regional differences are apparent in population changes in Tartu county – rural municipalities with growing population are located in the vicinity of the city of Tartu, a sole exception being Piirissaare rural municipality having the smallest population in the county. Its population has grown but the increase is not relevant in the context of the county (Map 12, Annex 1, p. 106).

Changing components in the population figure

Changes in the population are led by natural increase and net migration. The natural increase of Tartu county and that of Estonia have generally changed by the same pattern, yet with some important differences. First and foremost, the natural increase of Tartu county has been positive for the last three years, unlike that of Estonia, which has been negative (Figure 3, p. 72).

A positive natural increase in Tartu county is mostly the result of the growing birth rate, although the mortality rate has also slightly decreased (Figure 4, p. 72).

A largest part of the positive natural increase in Tartu county comes from the city of Tartu – its total natural increase in 2007–2009 was 1,324 persons. In the remaining local government units of the county, the same indicator ranged between +72 (Ülenurme rural municipality) and -56 (Rõngu rural municipality). In 2007–2009, seven local government units in total (the city of Tartu, Ülenurme rural municipality, Luunja rural municipality, Haaslava rural municipality, Laeva rural municipality, Tartu rural municipality and Tähtvere rural municipality) had a positive natural increase.

Change in the number of births could be considered as one important indicator of the vitality of local government units. As mentioned above, the birth rate of Tartu county has been on the increase. If one were to examine the change in the number of births in local government units in Tartu county using the linear function, distinct areas would be evident (Map 13, Annex 1, p. 106). Growing birth rate characterises the city of Tartu and rural municipalities surrounding it (Tartu, Luunja, Mäksa, Haaslava and Ülenurme) as well as Puhja rural municipality, Rannu rural municipality and Elva city. Adjacent to Tartu, Tähtvere rural municipality has also seen a decrease in its population due to a slight fall in the number of births, the result of its larger proportion of the elderly compared to other rural municipalities around the city of Tartu. The birth rate is stable in Alatskivi, Laeva, Kambja, Meeksi and Vara rural municipalities. The number of births has declined in Kallaste city and in Peipsiääre, Võnnu, Nõo, Konguta and Rõngu rural municipalities. Mathematically speaking, Piirissaare rural municipality belongs among stable local government units, but as only one child was born there within the period under observation, the value of its stability is zero.

Net migration in Tartu county in 2000–2009 was in the negative by 2,500 persons. At the same time, the net migration of Tartu county has been only just positive for the last three years. The total net migration of the period has been negative in three directions: with Harju county – 5,500 persons; with foreign countries – 1,400 persons, and with Pärnu county – 5 persons. Net migration of Tartu county with Harju county has been negative since 2001. This minus has been mitigated by immigration from other counties. In 2000–2009, 5,000 persons arrived in Tartu county from Harju county, whereas 10,500 left Tartu county. With foreign countries the net migration has been positive for the last three years. Negative net migration with Pärnu county is marginal but attracts attention because it has been negative for six years out of the previous ten. The total net migration of Tartu county with the remaining countries was positive in the period 2000–2009, but in five years out of the previous ten it has been negative with Lääne, Rapla and Saare counties.

We examine the total net migration in local government units in Tartu county in 2000–2009. It is positive in nine local government units. Ülenurme rural municipality has the most positive net migration – 1,342 persons, and the city of Tartu has the most negative net migration – 5,304 people (Figure 5, p. 73).

Age structure, dependency ratio

Figure 6 (p. 74) illustrates the comparison between the age structure in Tartu county and that in Estonia in 2000 and 2009. Population age structure of Tartu county and Estonia is relatively similar, and in a general sense it has not changed since 2000, which is quite logical for demographic processes tend to be slow. The proportion of children below 14 has slightly decreased but that of the elderly aged 65 and over has increased. In 2009, the young aged below 15 accounted for 16%, people aged 15–64 for 68% and the elderly aged 65 and over for 17% of the total population of Tartu county.

The situation is different by rural municipalities (Figure 7, p. 74). In the city of Tartu and the adjacent rural municipalities there are less elderly people than in the county and in Estonia on average, the proportion of people aged 15–64 is slightly higher, but that of children below 14 is similar to the average of the county. The farther a rural municipality in Tartu county is from the county centre, the older the population. The elderly aged 65 and over account for 25% or more of the population in Alatskivi, Meeksi, Peipsiääre and Piirissaare rural municipalities, whereas the share of children is below 10% (except for Alatskivi). If the proportion of people aged 15–64 is 70% in Ülenurme, Tähtvere and Luunja rural municipalities, their proportion accounts for less than 60% of the population in Alatskivi and Piirissaare rural municipalities.

Dependency ratio demonstrates how many children (aged 0–14) and elderly people (aged 65 and over) there are per 100 working-age (aged 15–64) persons.

Dependency ratio is higher in Tartu county than on average in Estonia (Figure 8, p. 75). Rural municipalities surrounding the city of Tartu have a dependency ratio lower than the Estonian average, as they have more working-age and less elderly people. Three rural municipalities situated by Lake Peipus are at the other end of the graph (i.e. the highest dependency ratio). High dependency ratio in those rural municipalities is the result of a high proportion of the elderly. The situation is better in those areas, where the proportion of children is higher (e.g. Elva), resulting in more working-age people on the labour market after some time.

Comparison between the residents of Tartu county on the basis of age structure by 5-year intervals (Figure 9, p. 75) reveals the changes thereof in the first decade of the 21st century.

Owing to an increase in birth rate in recent years, there are more small children below 4 years of age than there were 10 years ago. However, the number of school-age children is considerably lower than 10 years earlier. Furthermore, the proportion of people aged 20–24 in the whole county is smaller by over 2,000 persons than 10 years ago. The size of this age group is to a certain extent also dependent on whether it makes more sense for the students to become residents of the city of Tartu or retain their registration outside Tartu to be eligible for certain benefits. Young people aged 25–39 were more numerous in 2010 than in 2000. This should be a positive indicator, for it means viable younger working-age people who form families. The number of people aged 40–75 is relatively similar to that in 2000, but in certain 5-year intervals the situation was in favour of 2000, in some intervals the situation was opposite. The proportion of the elderly over 75 years of age was higher in 2010 than in 2000.

In terms of business activity and working-age human resources, the presence of younger working-age people is important. Thus, we have examined the age group 20–49 separately (Figure 10, p. 76). In entire Tartu county, people aged 20–49 accounted for 43% of the whole population (44% on average in Estonia), but their proportion in local government units in Tartu county was different. In the city of Tartu and adjacent rural municipalities (in Ülenurme, Luunja, Tartu, Haaslava and Tähtvere rural municipalities), the number of people aged 20–49 is higher of or equal to the average of the county.

However, the proportion of younger working-age people in the periphery of Tartu county is relatively lower than the average of Estonia and that of other rural municipalities of Tartu county. The share of people aged 20–49 in Rõngu, Rannu, Meeksi, Alatskivi, Peipsiääre and Piirissaare rural municipalities is below 1/3 of the total population. It is evident that in rural municipalities, the population of which has grown more quickly and which are situated closer to the county centre, the proportion of younger working-age people is also higher than in rural municipalities in the periphery of the county.

Health

According to the data of Statistics Estonia, the health of people aged 16 and over is somewhat poorer than the average indicator in Estonia. This is evident in the lower proportion of people in this group, whose health is either good or very good, than on average in Estonia, and consequently the higher proportion of those whose health is poor or very poor (Table 1, p. 77). The difference is not remarkable but has been stable throughout the years such statistics have been collected. The poorer health of the residents of Tartu county is also proved by the larger share of those whose everyday activities are limited for health related reasons (Table 2, p. 77), and a higher proportion of people having a long-term illness (Table 3, p. 77).

Conclusions drawn on the basis of the results of the Estonian Social Survey about the health of people in Tartu county being somewhat poorer than the average in Estonia are not proved by the data of the Estonian Labour Force Survey: in 2009, there were 3,400 persons aged 15–64 in Tartu county who were suffering from a long-term illness limiting their capacity for work, i.e. 5.2% of the total population in this age group. In Estonia, the indicators thereof were 34,800 and 6.0%, respectively.

The health of the residents of Tartu county are examined on the basis of the survey carried out by the analysts of the Ministry of Social Affairs to study the health loss of Estonian population. The data of the survey pertain to the year 2006. Three indicators used were the following:

- A) death loss, i.e. life-years lost due to premature deaths (the sum of differences between the persons' age at the moment of death and the life expectancy according to this age, whereas the persons were divided by gender, age and/or other characteristics);
- B) illness loss, i.e. life-years lost due to an illness or injury (the number of all cases (frequency) is multiplied by the severity assessments of each disease, whereas the persons were divided by gender, age, diagnosis and other characteristics, if necessary);
- C) health loss (or burden of disease) – death and illness loss as total.

To ensure the comparability of areas, the indicators are established per 1,000 residents. In this sense, the data of this article include slight differences from those of the Ministry of Social Affairs owing to the use of different sizes of population. This article uses the annual average population.

Burden-of-disease indicator per 1,000 residents in Tartu county is below the average of Estonia and the county itself is placed consequently in the middle of Estonia – the indicator is lower in five counties. Among the counties of Estonia, death loss per 1,000 residents is the lowest in Tartu county, but illness loss per 1,000 residents is above the Estonian average in Tartu county (Table 4, p. 78). How to comment on such a situation? Is there a place for a hypothesis that the availability of quality medical care is better in Tartu county. These data should also confirm the conclusion of the Social Survey that in this county the health of the people is somewhat poorer, but it should be added that in Tartu county, potential for life seems to be better realised.

By observing the disease burden by local government units in Tartu county, distinct areas form – burden of disease per 1,000 residents is higher in the periphery of the county (Map 14, p. 107). Both components of the burden of disease, i.e. death loss and illness loss per 1,000 residents, are the highest in Meeksi rural municipality. The reasons thereof are not clear from the data available. At the same time, the ranking orders of local government units in Tartu county by death loss per 1,000 residents and illness loss per 1,000 residents are different. In particular, the positions of Luunja rural municipality, Tartu rural municipality and Laeva rural municipality (place in the death loss table is considerably lower than that in the illness loss table) as well as Elva city (place in the death loss table considerable higher than that in the illness loss table) have shifted considerably.

Education

In the section dedicated to education in the Human Asset Report, great attention has been paid to the education system, and a relatively small part discusses the level and quality of education of the population.

The report states that differences in general education have grown between the schools in Estonia, equal availability of quality education is impossible among all population groups. The report presents no numerical data to confirm the statement, but there is no reason to doubt that any processes described in the report characterise Tartu county, and it does not really matter whether Tartu is slightly better or worse off in comparison with other Estonian counties – problematic aspects need attention at any rate.

To characterise higher education provided in Estonia, the report states that Estonia has become a donor county in international student exchange.

The report states that although adult participation in lifelong learning has improved over the years, accounting for 10.6% in 2009, it is still many times lower than similar indicators in the Nordic countries (in Denmark 30.2%, Finland 23.1% and Iceland 25.1%). People often consider continuing education (incl. in-service training) to be expensive or themselves too old. People with lower level of education and the elderly were less interested in continuing education, and non-Estonians even less interested than the latter. Thus, these groups need to be explained the necessity and opportunities of retraining and in-service training. Furthermore, it should be admitted that the position of a county in terms of lifelong learning among other Estonian counties bears no real significance, for this topic requires active attention at any rate.

To characterise the level of education of the population in Tartu county, we use the data from the Estonian Labour Force Survey conducted by Statistics Estonia. In Tartu county, the proportion of people aged 15–74 with tertiary education was higher than the average of Estonia in 2009 – hence the average level of education of the population in Tartu county is higher than that in Estonia. This is especially evident in the proportion of people with higher education, Master's or Doctor's degree. In 2000, however, there was no significant difference. Comparing the year 2009 with 2000, we can speak about the increase in the level of education of the population (Table 5, p. 79).

The educational level of the residents of local government units in Tartu county could be compared using the data of the 2000 Population Census. The educational structure of the population in the local government units is very different. The number of persons with higher education aged 10 and over per 1,000 residents is 180 in the city of Tartu, 153 in Ülenurme rural municipality and 152 in Tähtvere rural municipality, but only 20 in Piirissaare rural municipality, 24 in Peipsiääre rural municipality and 51 in Meeksi rural municipality (Table 6, p. 80). By 2010, although the situation has somewhat changed, but there is no reason to doubt that the differences in the educational structure of the local government units remain considerable.

In 2005–2008, residents of Tartu county aged 15–74 were slightly more active in non-taught learning than on average in Estonia. In 2009, the same indicator characterising Tartu county was below the average of Estonia. More importantly, in 2009, when this indicator stood at the level of 2008 in Estonia, the proportion of people engaged in individual development fell almost by 10 percentage points in Tartu county (Figure 11, p. 80) – the population of Tartu county behaved differently in the economic crisis compared to the average of Estonia.

Economic structure and employment

In 2007, the value added produced in Tartu county accounted for 10% of that produced in Estonia. Only Harju county contributed more than Tartu county to the production of the value added. Of the value added produced in Tartu county 3.1% was produced in the primary sector, 28.6% in the secondary sector, and 68.3% in the tertiary sector. The structure of value added production by economic sectors in Tartu county is similar to that of Estonia – 3.4% in the primary sector, 30.0% in the secondary sector and 66.6% in the tertiary sector. According to the Human Asset Report this is quite similar to the economic structure in

developed countries – the share of the tertiary sector could, naturally, be somewhat higher at the expense of the secondary sector.

In 2007, the value added produced at market prices per one employee amounted to 373,100 kroons in Estonia, 336,100 kroons in Tartu county and 393,000 kroons in the city of Tartu.

The share of Tartu county in the employment in Estonia was slightly over 11%. Since 2005, the number of employees and employment rate has changed by a similar pattern in Tartu county and in Estonia (Figures 12 and 13, p. 81).

In the years of economic growth (2006 and 2007) an increase in employment rate in Tartu county was slightly higher than the average of Estonia, in 2008, at the time of halted economic growth, employment rate continued to rise both in Tartu county and in Estonia, but when the growth decelerated in Estonia, it did not yet do so in Tartu county. In 2009, with the economic recession at its deepest decline, the employment rate in Tartu county fell quicker than the average of Estonia, yet staying at slightly higher level than the average. The difference thereof is, however, statistically insignificant. In 2009, the annual average number of persons employed in Tartu county was 65,900.

In 2009, the majority (45,300) of the persons employed in Tartu county worked in the tertiary sector, 16,800 worked in the secondary sector and 3,900 in the primary sector. In 2009, employment decreased the most in the secondary sector, both in Tartu county and Estonia. Unlike Estonia, the employment rate in the primary sector grew in Tartu county in 2009. The employment structure in Tartu county and Estonia differs slightly by economic sectors. The primary and tertiary sectors have slightly higher share in Tartu county than in Estonia on average.

In 1997–2009, no sudden changes occurred in the employment structure studied by economic sectors. The share of the primary sector has, however, undergone a small decline. Since 2006, a slight increase is evident in the share of the tertiary sector, whereas that of the secondary sector has slightly fallen (Table 7, p. 82).

In 2009, the residents of Tartu county accounted for 12.9% of the white-collar workers and 9.4% of the blue-collar workers in Estonia. The employment structure of Tartu county by major groups of occupations differs considerably from the average of Estonia: there are more white-collar workers per 100 blue-collar workers in Tartu county. During the economic crisis in 2009, the number of white-collar workers per 100 blue-collar workers rose both in Tartu county and in Estonia, demonstrating that there were more blue-collar than white-collar workers among the unemployed (Figure 14, p. 82).

In 2009, the proportion of the residents of Tartu county accounted for 13.4% of the employed persons in the public sector and 10.2% of those in the private sector. The employment structure of Tartu county by employer type differs considerably from the average of Estonia: there are more public sector employees per 100 private sector employees in Tartu county. Compared to the average in Estonia, this indicator changed differently in Tartu county in 2006 and especially in 2007, when the difference between Tartu county and the Estonian average increased vigorously (Figure 15, p. 83).

The Estonian Labour Force Survey allows studying regional differences at the level of urban and rural settlements. In 2009, the share of Tartu county in the employment of Estonian urban settlements was 11.0% and in that of rural settlements 11.2%. The share of the city of Tartu in the employment of urban settlements in Tartu county was 93.0%. There are no considerable changes in relation to those indicators over the years. However, one may notice a slight rise in the proportion of the residents of rural settlements in the total employment rate in both Tartu county and Estonia: if in 1997 the proportion of rural residents of the employed persons accounted for 25.4% in Estonia and 20.9% in Tartu county, then in 2009, the indicators were 28.2% and 28.7%, respectively. These changes are not especially big, but deserve attention, at least in the context of Tartu county (Figure 16, p. 83).

It is natural that the employment structure in urban and rural settlements by economic sectors is different, for it is logical that most primary sector companies are situated in the country (not excluding residing in an urban area while working in those companies). The share of the secondary sector deserves attention when comparing the employment structure in rural and urban settlements in Tartu county and Estonia by economic sectors – in the

case of rural settlements in Tartu it is higher than the average in Estonia, being at the same time lower than the respective average in the case of urban settlements in Tartu county.

Comparison between the years 2009 and 1997 reveals that the proportion of the primary sector has decreased and those of the other sectors increased in the employment structure of rural settlements in Tartu county. In urban settlements, however, the share of the secondary sector has declined (Figure 17, p. 84).

To assess the employment by local government units in Tartu county, we look at the number of the earners of gross income and the dynamics thereof (see also the explanations provided in the chapter). The proportion of the earners of gross income in Tartu county accounted for slightly less than 11% of those in Estonia, and the indicator has fluctuated fairly similarly both in Estonia and Tartu county in 2003–2009 (Figure 18, p. 84). Naturally, the earners of gross income are the most numerous in local government units with the largest population in Tartu county and in the city of Tartu, but it is important to note that the proportion of the city of Tartu in the total number of the earners of gross income has somewhat decreased during the last three years – in 2009, the indicator thereof was slightly over 68%. However, it could be stated that no significant changes have occurred in the number of earners of gross income by local government units in the county. To compare the local government units, we use the ratio of earners of gross income, which is found as the number of earners of gross income among the registered residents, which is multiplied by a hundred. Essentially, we have a number that indicates how many residents in a hundred receive gross income. Such a quotient naturally depends on the gender and age structure of the residents and enables to characterise social tensions better than employment rate, and also, to a lesser extent, the situation on the labour market. But as we wish to avoid the comparison between the ratio of earners of gross income and employment rate, which cannot be calculated for local government units on the basis of the data collected in the Labour Force Survey, we still use such a quotient.

The ratio of earners of gross income differs considerably by local government units in Tartu county (Figure 19, p. 85).

Compared to other rural municipalities, the situation is considerably better in Tähtvere and Ülenurme. Estonian average ratio is also exceeded in the city of Tartu. However, the situation is complicated in the rural municipalities of Piirissaare and Peipsiääre, as well as those of Meeksi, Alatskivi and Vara and in Kallaste city. In other words, the labour market of Tartu county is clearly negatively inclined towards Lake Peipus on the basis of the ratio of earners of gross income.

Periphery

The Estonian Human Asset Report defines periphery as follows: "...peripheralisation could be characterised by a decrease in the population at least by a half in the last 50 years or at least by an average of 1% per year since 2000." The same source considers such rural municipalities at risk of peripheralisation, where the population concentration is below 8 persons per square kilometre or the distance of which from a larger centre is over 50 km. According to these criteria, there are 7 peripheral local government units and 2 local government units at risk of peripheralisation in Tartu county (Table 8, p. 86). According to the Human Asset Report there are five peripheral local government units in Tartu county (Rannu and Rõngu are not considered peripheral) – this is probably due to using different demographic data or additional criteria for determining peripheralisation.

National minorities

According to Statistics Estonia, Estonians accounted for 83.0% of the population of Tartu county at the beginning of 2009. Russians made up 13.5%, Ukrainians 1.0% and Finns 1.0% of the population of the county. As to the city of Tartu, Estonians accounted for 80.4%, Russians 15.5%, Ukrainians 1.2% and Finns 1.0% of its population. In Estonia as a whole, the proportion of Estonians was 68.7% and that of Russians 25.6% at the time.

On the basis of the statistics of the 2000 Population Census, the proportions of Estonians by local government units in Tartu county are provided in Figure 20 (p. 87).

Cultural enrichment of Estonian human assets

The Estonian Human Asset Report contains almost no statistics about the cultural enrichment of human assets. The indicator system probably requires further development. Relying on statistics, it is currently difficult to assess the status of cultural enrichment of human assets in the county. However, counties could be compared to each other. In the authors' opinion, the report provides a direction from which to proceed in examining the cultural enrichment of human assets at a county level. The report reads "The network of children's art and music schools ensures the availability of art education, but economic barriers have started to hinder the participation of those with lower income, and especially children in rural areas, in hobby education. The network of technical leisure activities has dissolved, and sports are contained in a system of clubs aimed at performance and achievement, which clubs are often economically unavailable for everybody. ... To bring in fresh blood, it is very important ... to ensure the availability of artistic, scientific, nature-related leisure activities and sports to all young people." In reality, this is reminiscent of the comments on Estonian education statistics dating back to 1924: "The most important problem of education statistics is to explain to what extent the young people of the nation can acquire general education in accordance with the cultural requirements of the period in question ... there are two main concerns: the existence of educational institutions in the number necessary and the economic status of school-age children, which may often pose great obstacles to school attendance."

Summary

In addition to technology and money, human capital – intelligent and educated people – are equally, if not more, important for economic development. Considering demographic trends at a county level in both Estonia and Europe, there are grounds to believe that competition for people will play an extremely important role in the future. Lots of counties are developing their unique vision and competitive edge. In 2007, for example, at the Vision Conference of Viljandi county, the keyword was a person, in particular the existence and quality of labour force (Servinski et al 2008). Competition for resources between regions is inevitable in the near future. This also involves "fighting" for brains, i.e. people. Areas, where talented and entrepreneurial people want to live, are doing well.

Perhaps it should be asked with whom it would be reasonable to compete. Whether Viljandi should compete with Tartu, and Tartu with Tallinn or should Viljandi, Tartu and Tallinn compete together with other European regions to cooperate in forming networks with one another. Although interregional competition is probably also inevitable in Estonia as it is elsewhere – cooperation is vital in order for all not to lose.

Which could be the advantages and drawbacks of Tartu county in this competition? One advantage is certainly the city of Tartu with its considerable size in Estonian context and a relative large and distinct hinterland, which other bigger cities in Estonia cannot count on – the whole South-eastern Estonia, a large part of Jõgeva county and a part of Viljandi county could be considered the hinterland of Tartu. The main drawback of Tartu is its unwillingness for cooperation and lack of consideration for the hinterland. The latter is evident in that although Tartu uses the resources of the hinterland, it makes no contribution to their development.

Statistics show that even though the course of development of Tartu county is in most processes quite similar to the average of Estonia, Tartu county has an edge over the rest of Estonia in many areas. Thus, the natural increase of Tartu county has become positive, the growth of registered unemployment started to decelerate here before the average of Estonia, etc. One serious problem, however, is certainly the considerable negative net migration of its population compared to Harju county.

Tartu county is like a small model of Estonia, where the centre and its immediate hinterland is quite successful (the number of residents, especially working-age people and children, grows, people are better educated than on average, there are number of companies and jobs); the local government units in the next graphic circle from the centre are relatively average, some are more, some less successful by certain indicators. The peripheral areas

of the county by Lake Peipus tend to be at the end of the list in terms of every indicator (the oldest population, plenty of unemployed, small number of companies).

Nevertheless, the area by Lake Peipus has a potential yet to be utilised. If one were to believe the theorists (e.g. Florida and Tingli 2004), who say that in addition to technology and educated people the emergence of innovation and creative business environment also requires multiculturalism, tolerance towards different people and ideas, the local government units by Lake Peipus with their mostly Russian-speaking and/or Old-Believer culture could serve as a great opportunity for getting to know different cultures.

In order for people to remain in an area, special importance should be placed on the environment – living and economic environment. In addition to beautiful natural environment it is necessary that the environment be human-friendly in any season. Not everybody enjoys living at the mercy of nature, people rather desire that the roads be accessible in any weather and that electricity and the Internet would be present at any time. An area must have job opportunities for young families to live there, so that both men and women could find a suitable position; that their children could go to school near home; that there be facilities for leisure activities, etc. It is difficult to say from where to start in contributing to the environment. This is a matter of choices, more detailed surveys and political decisions. According to the writers of this overview, an active support network is important in order to pick up and execute all positive ideas.

One strength of Tartu county lies undoubtedly in its universities, which serve as an attractive destination for thousands of eager students every year. Upon establishing the international competitive capacity of Tartu county, it is important to consider the competitiveness of the universities of Tartu and their potential to shine in international context.

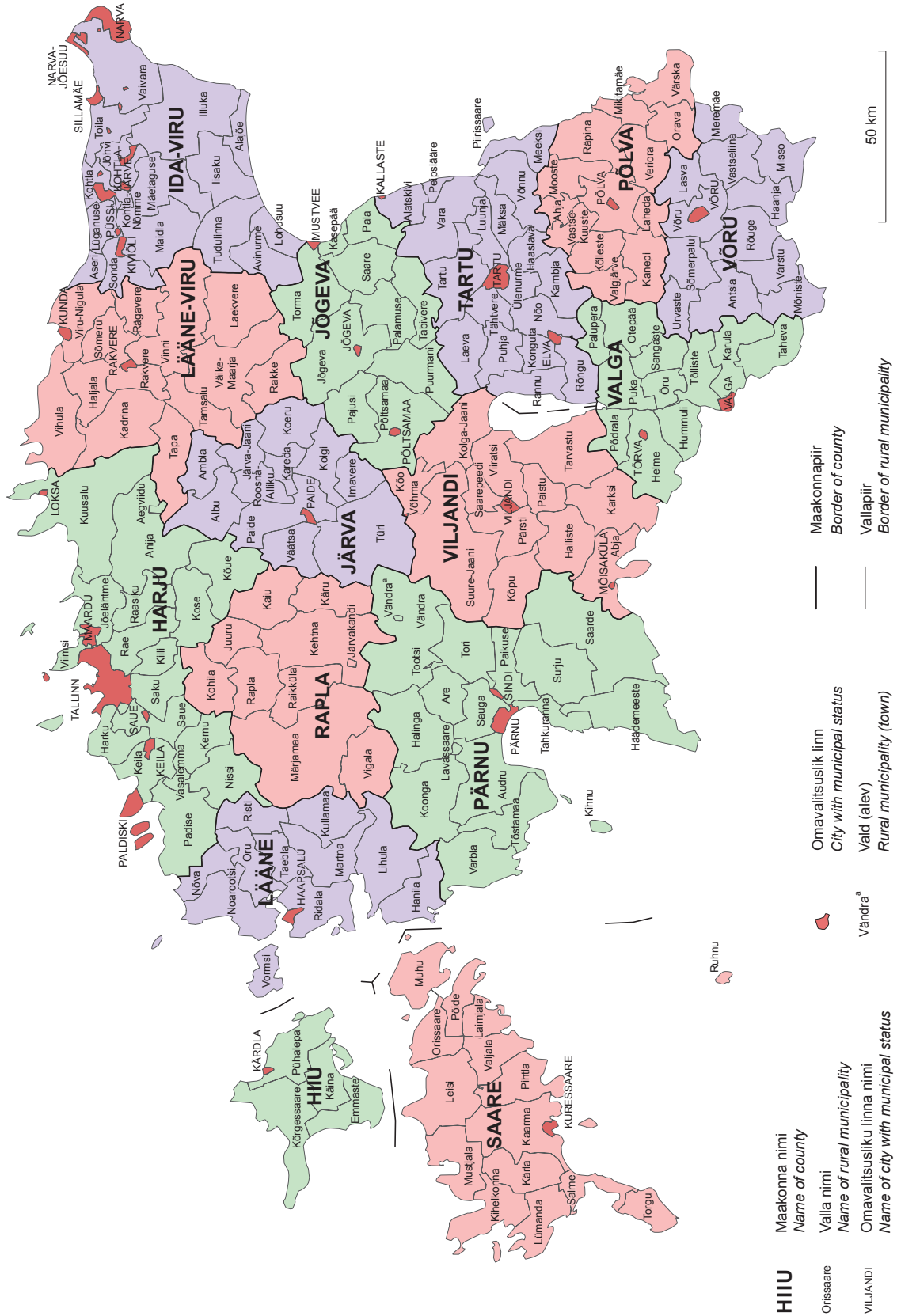
Considering today's number of the unemployed it seems that most local government units have enough labour force to start a company with an adequate size in the Estonian context. It is, however, more likely that the future belongs to small scale enterprise, and some of the potential of the universities of Tartu could be utilised to generate ideas for small businesses. It is undoubtedly important for Tartu county to make better use of the capabilities of its universities, inter alia, for the development of micro-enterprise.

The development of micro-enterprise does not necessarily involve the individual operation of small businesses. Key to success is still cooperation. One important keyword of learning regions is their joint acquisition of new knowledge, instead of learning about new facts as separate individuals.

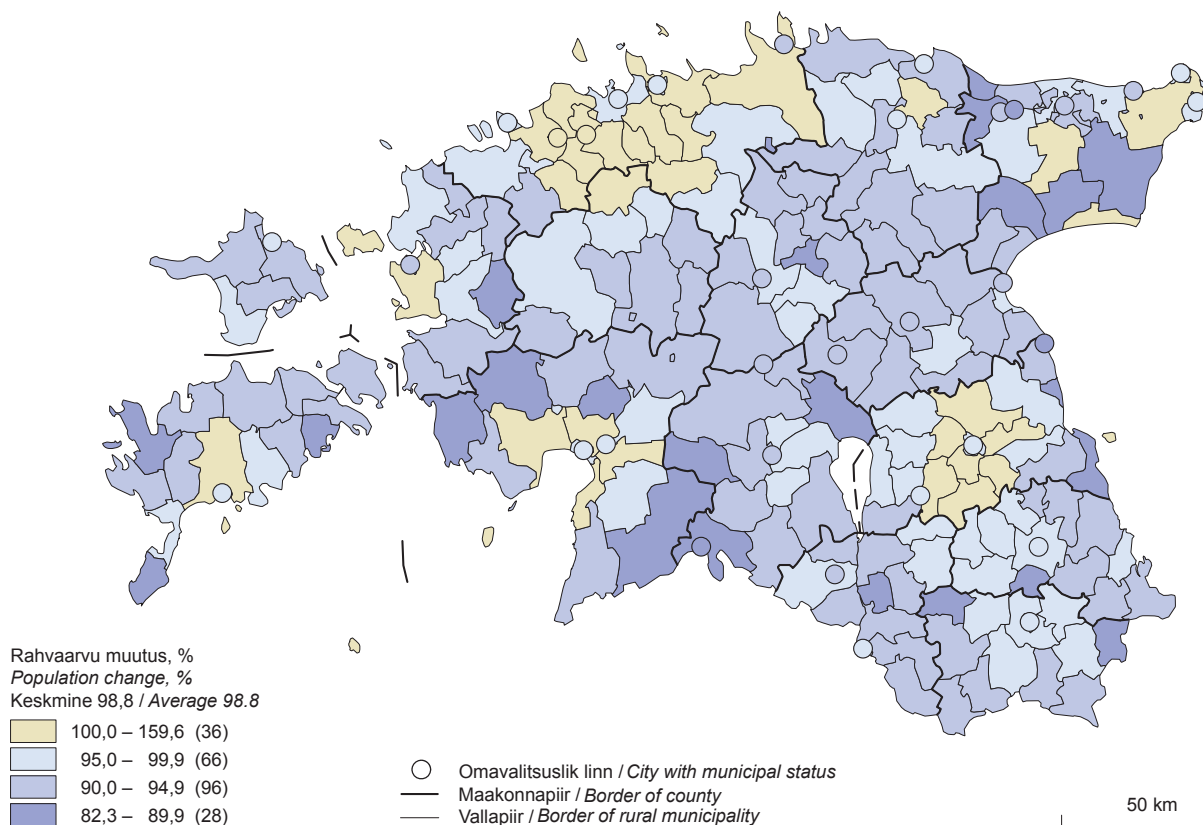
In conclusion, although it concerns the whole Estonia, there is no reason why Tartu county could not lead the way in following a thought expressed by professor Anu Raud: "Everyone must live as long as they can and nobody should die thoughtlessly!"

Lisa 1. HALDUSÜKSUSTE VÖRDLUS
Annex 1. COMPARISON OF ADMINISTRATIVE UNITS

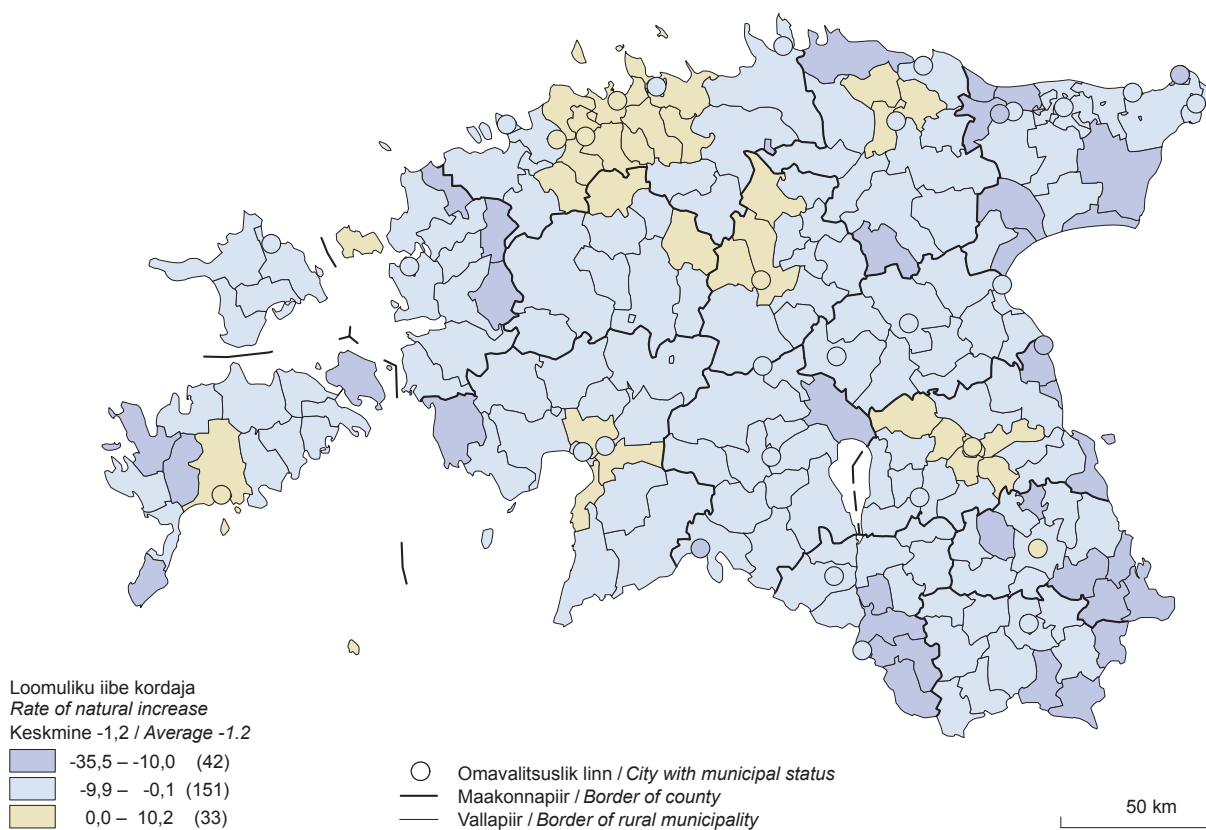
Kaart 1. Eesti haldusjaotus, 1. jaanuar 2010
 Kaart 1. Administrative division of Estonia, 1 January 2010

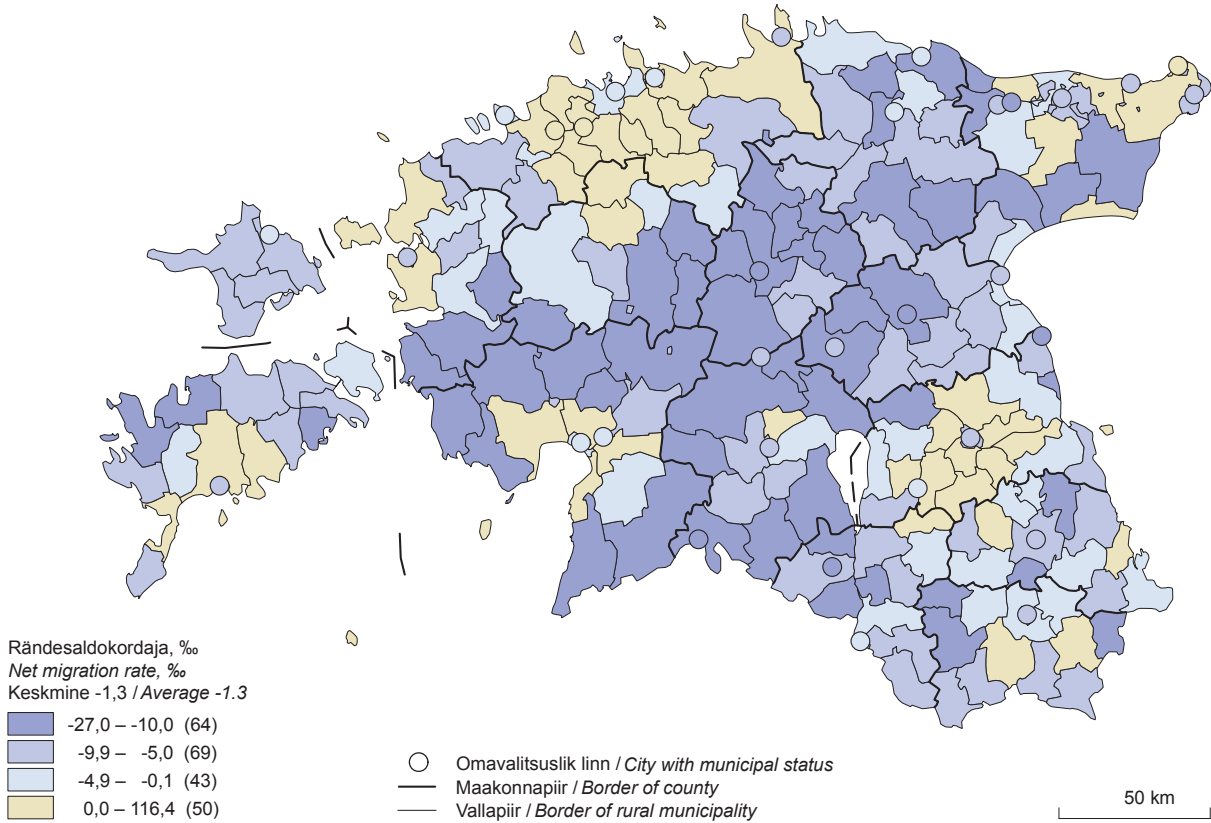
Kaart 2 **Rahvaarvu muutus, 2005–2009**
Map 2 **Population change, 2005–2009**

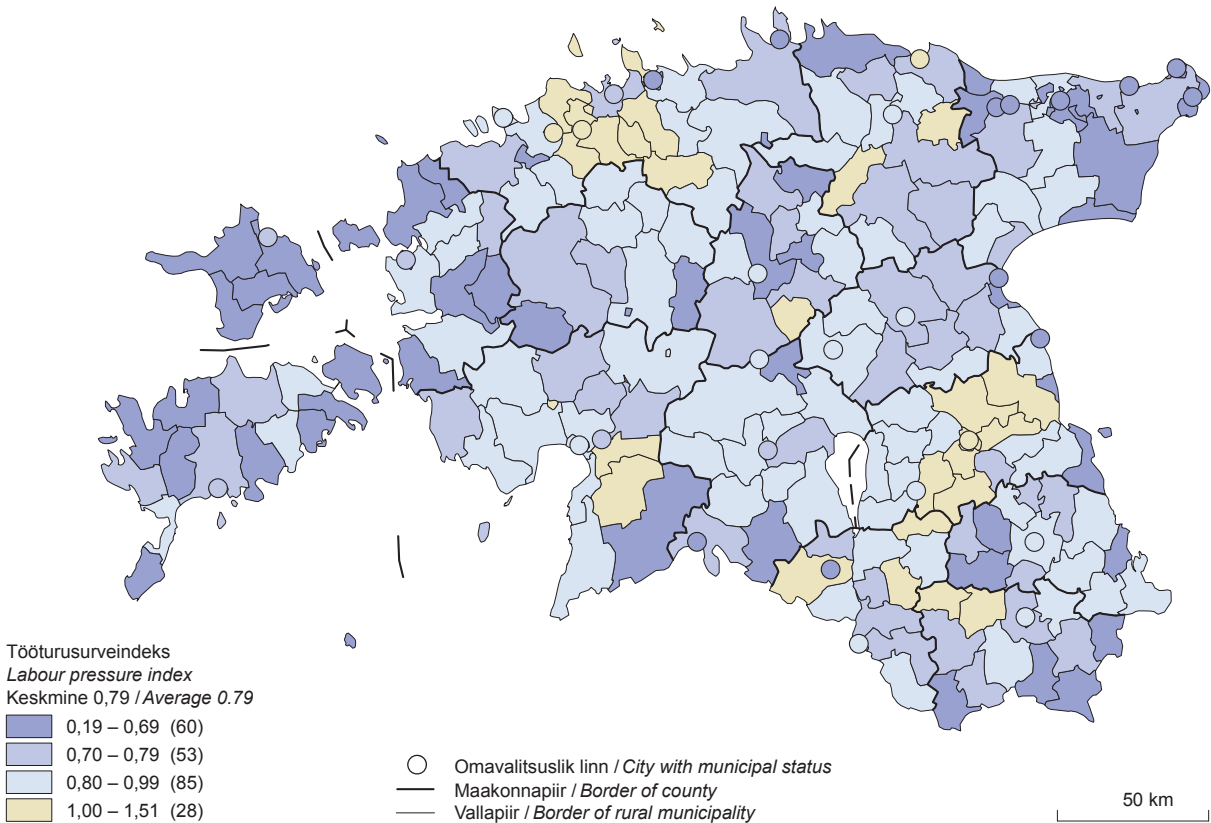
Kaart 3 **Aastakeskmine loomulik iibe 1000 elaniku kohta, 2005–2009**
Map 3 **Mean annual natural increase per 1,000 inhabitants, 2005–2009**

Kaart 4 Aastakeskmise rändesaldo 1000 elaniku kohta, 2005–2009
Map 4 Mean annual net migration per 1,000 inhabitants, 2005–2009

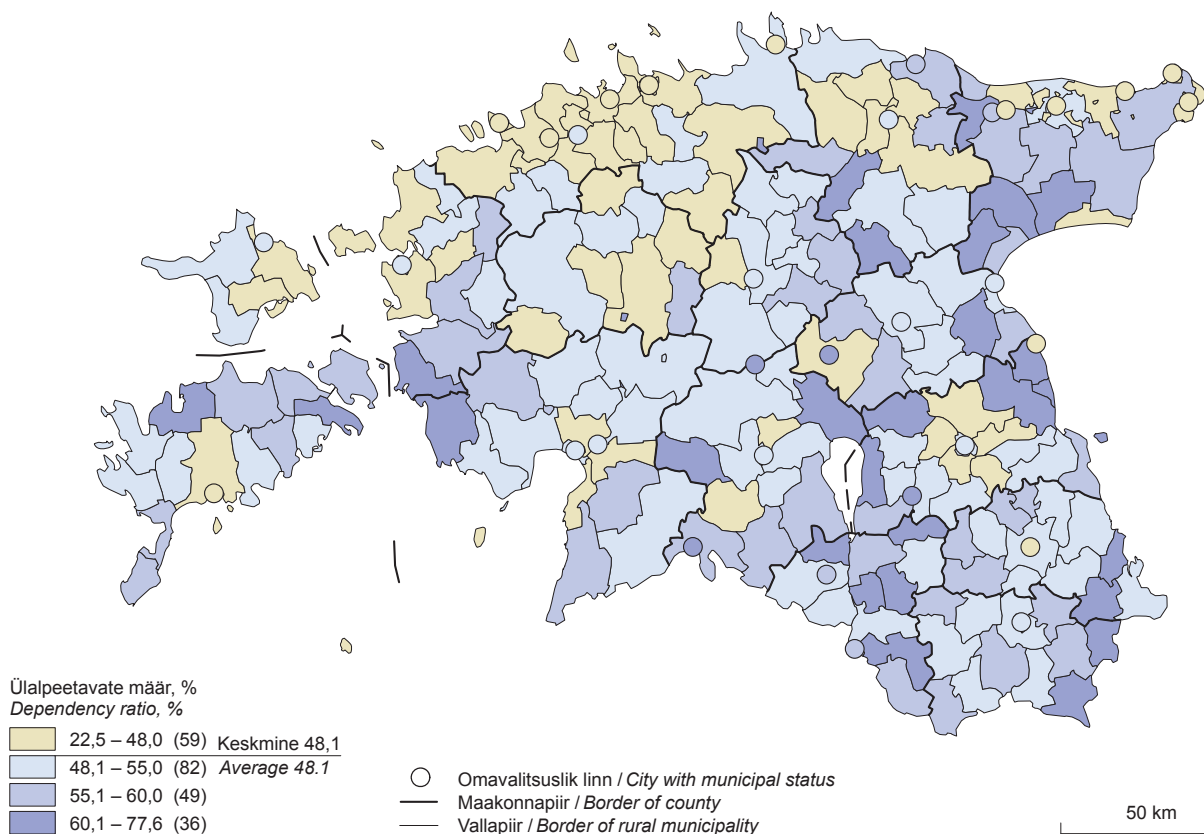

Kaart 5 Demograafiline tööturusurve indeks, 1. jaanuar 2010
Map 5 Demographic labour pressure index, 1 January 2010

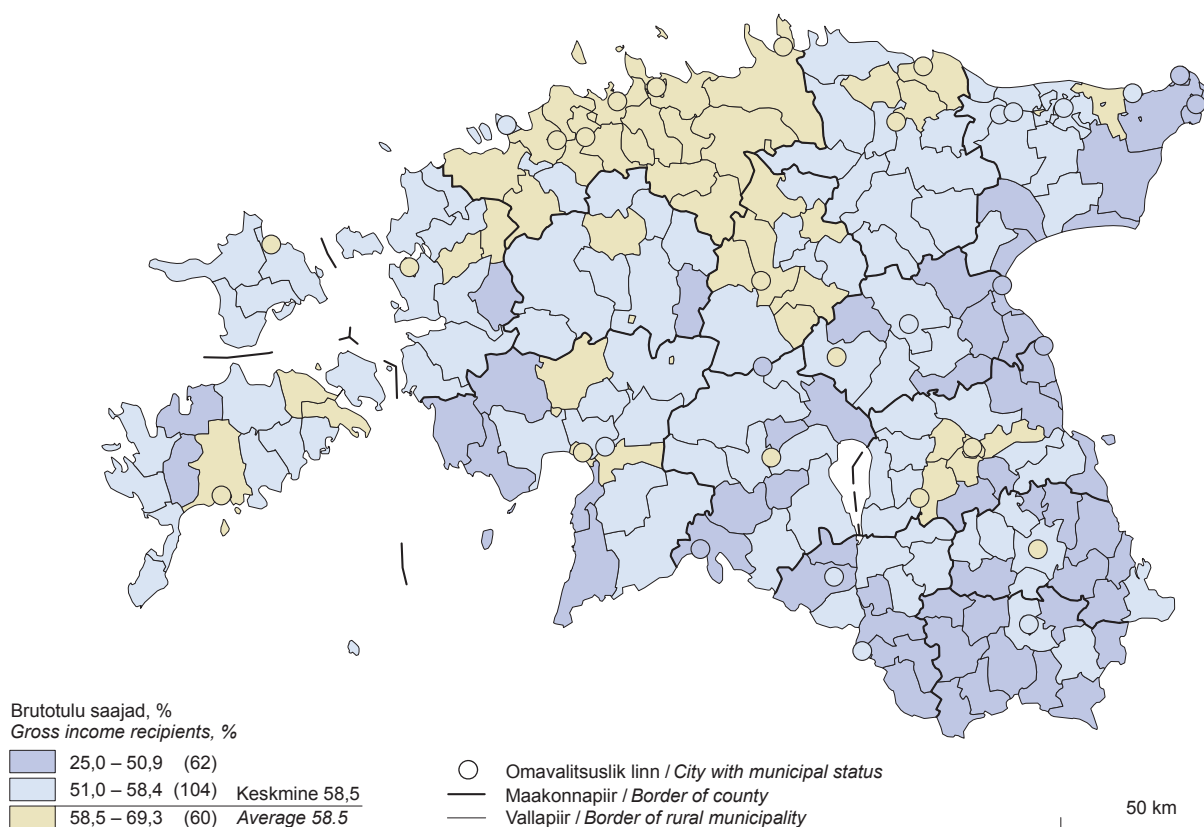

Kaart 6 Ülalpeetavate määr, 1. jaanuar 2010
Map 6 Dependency ratio, 1 January 2010

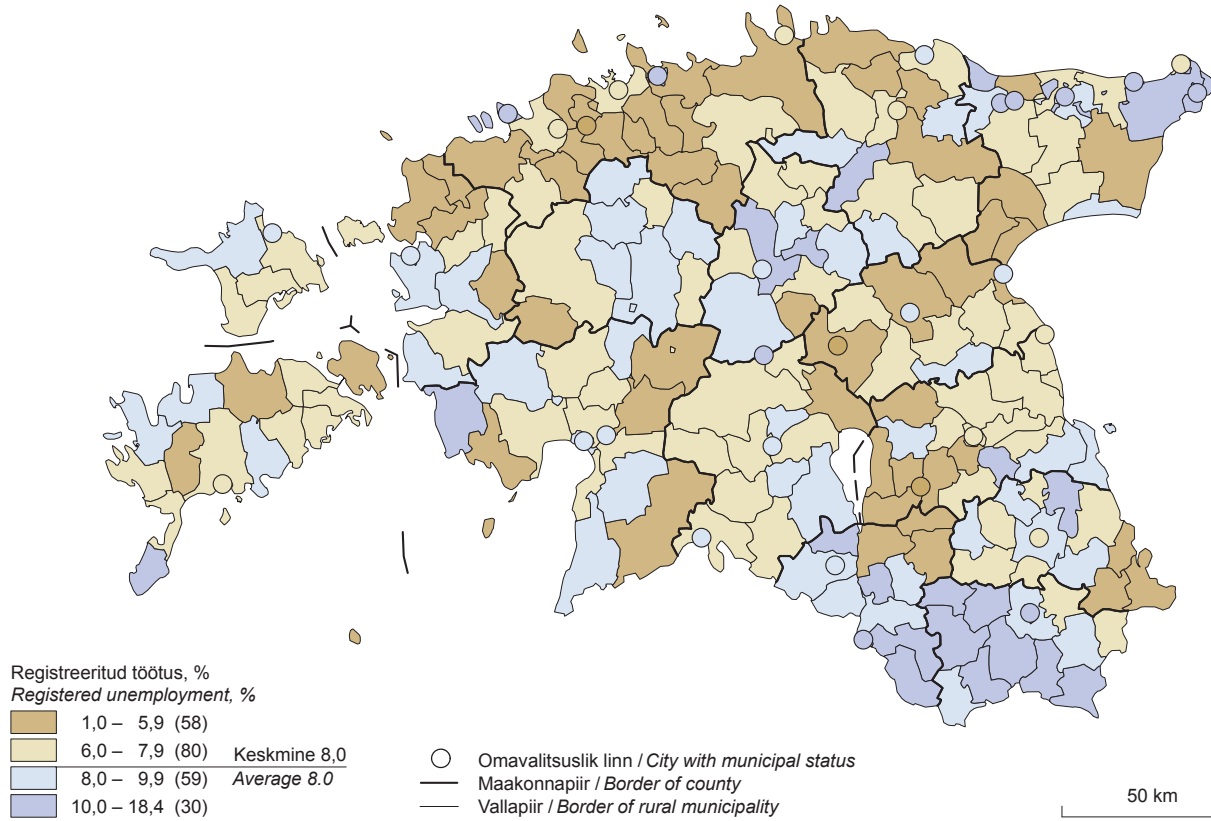

Kaart 7 Brütotulu saajate osakaal tööealises elanikkonnas (19–64-aastased), 2009
Map 7 Share of recipients of gross income in working-age population (aged 19–64), 2009

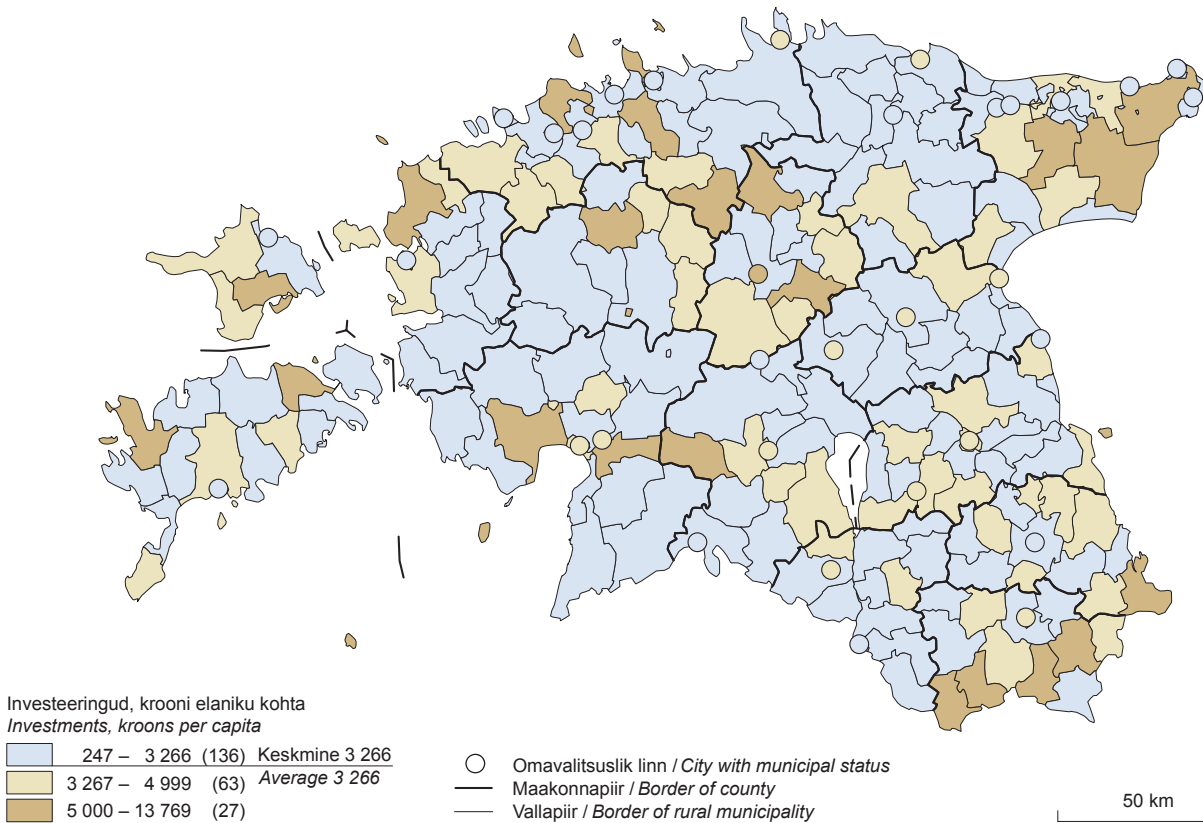

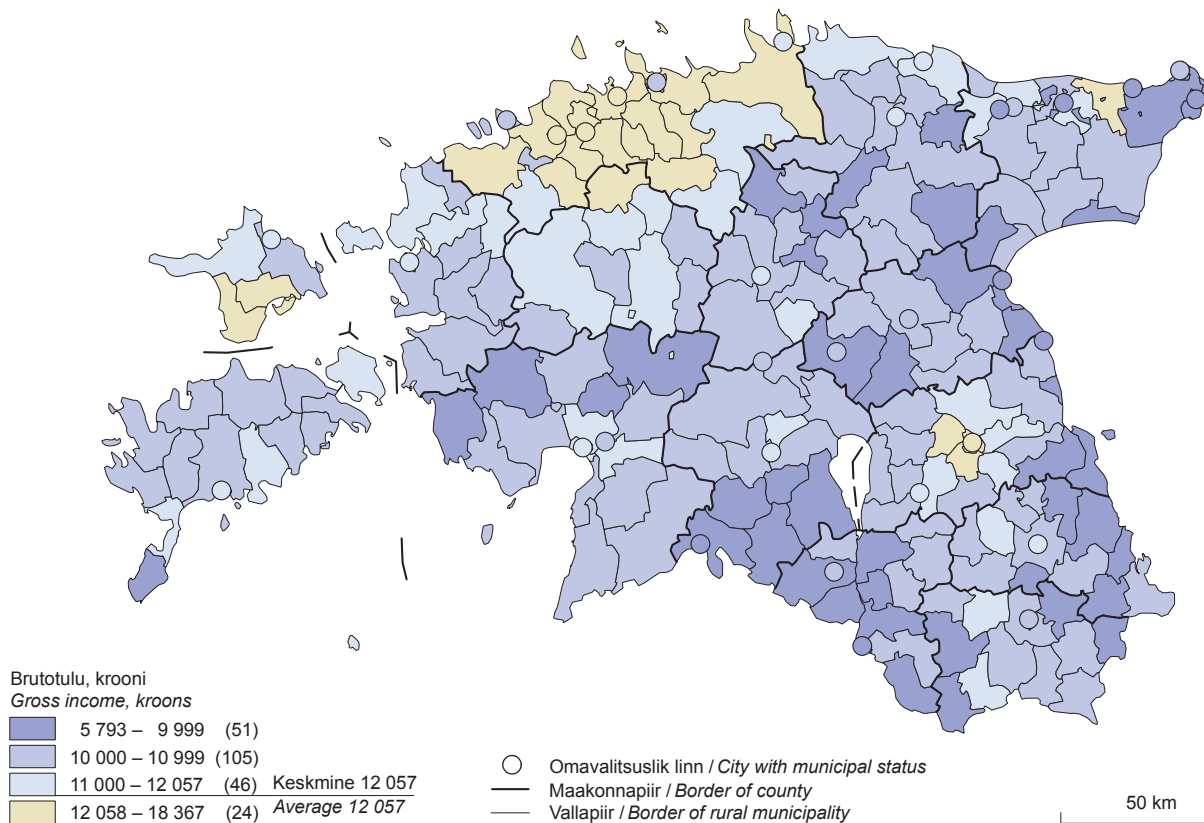
Kaart 8 **Registreeritud töötus, 2009**
 Map 8 *Registered unemployment, 2009*

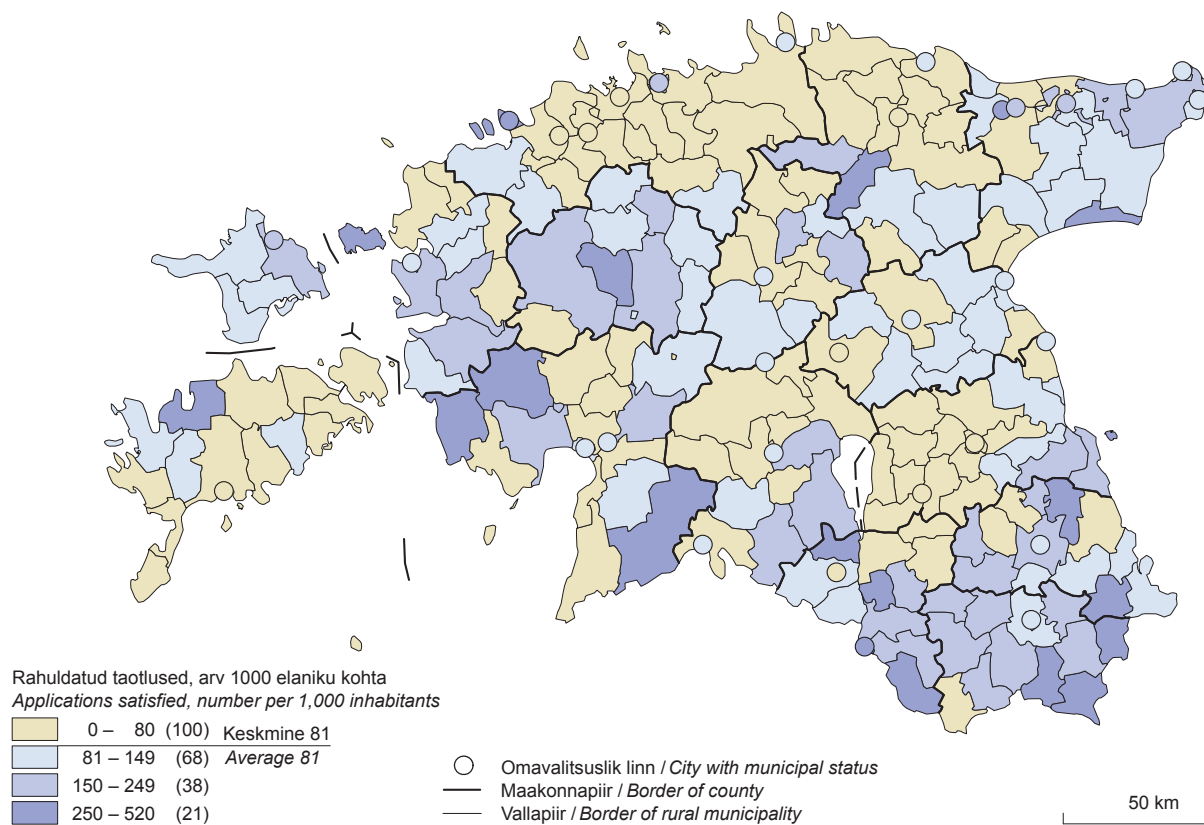
Kaart 9 **Aastakeskmine investeering aastakeskmise elaniku kohta, 2005–2009**
 Map 9 *Mean annual investments per capita, 2005–2009*

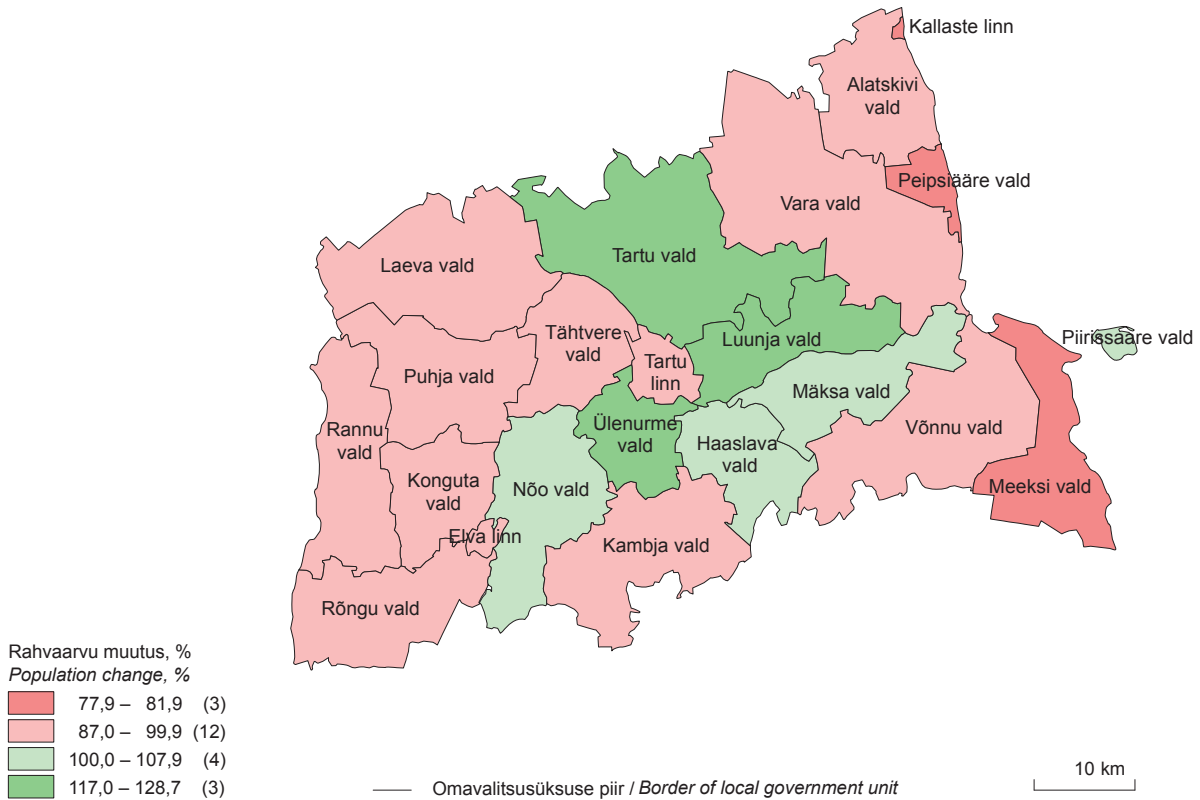
Kaart 10 **Palgatöötaja kuukeskmine brutotulu, 2009**
 Map 10 **Average monthly gross income per employee, 2009**

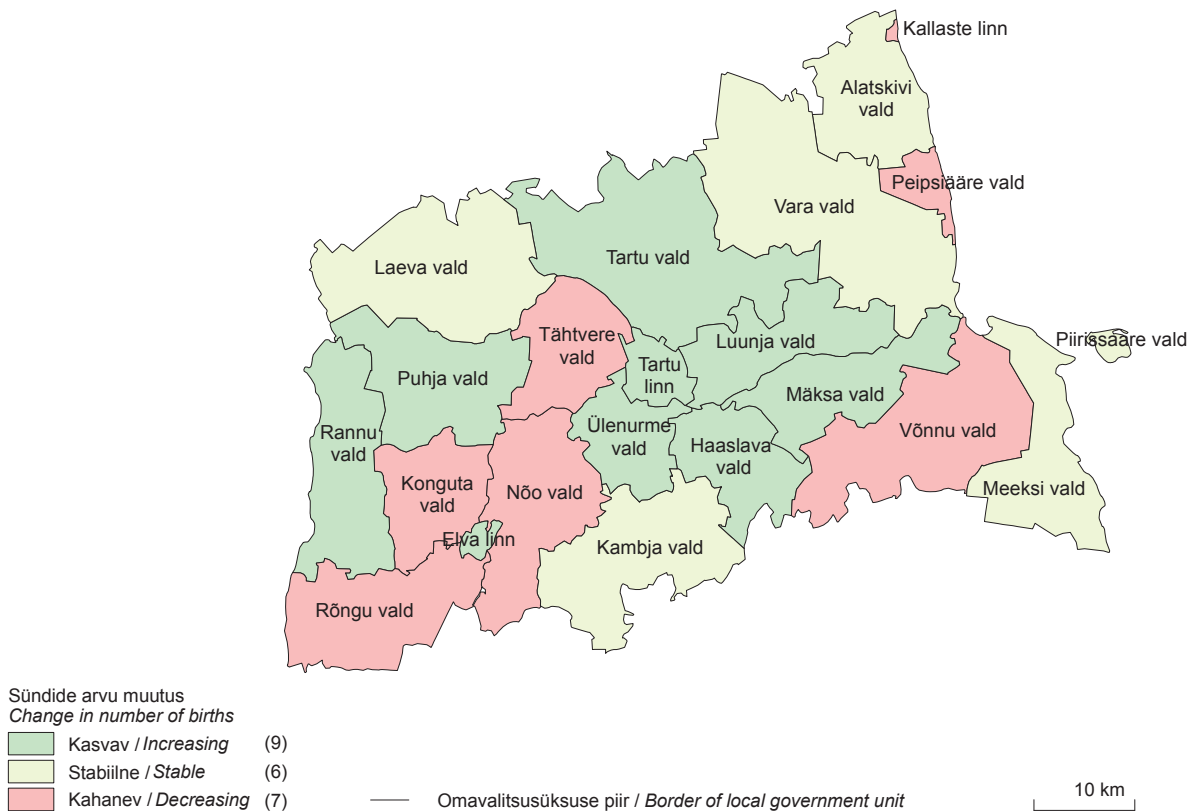
Kaart 11 **Toimetulekupiiri tagamiseks rahuldatud taotlused, 2009**
 Map 11 **Applications satisfied to guarantee subsistence level, 2009**

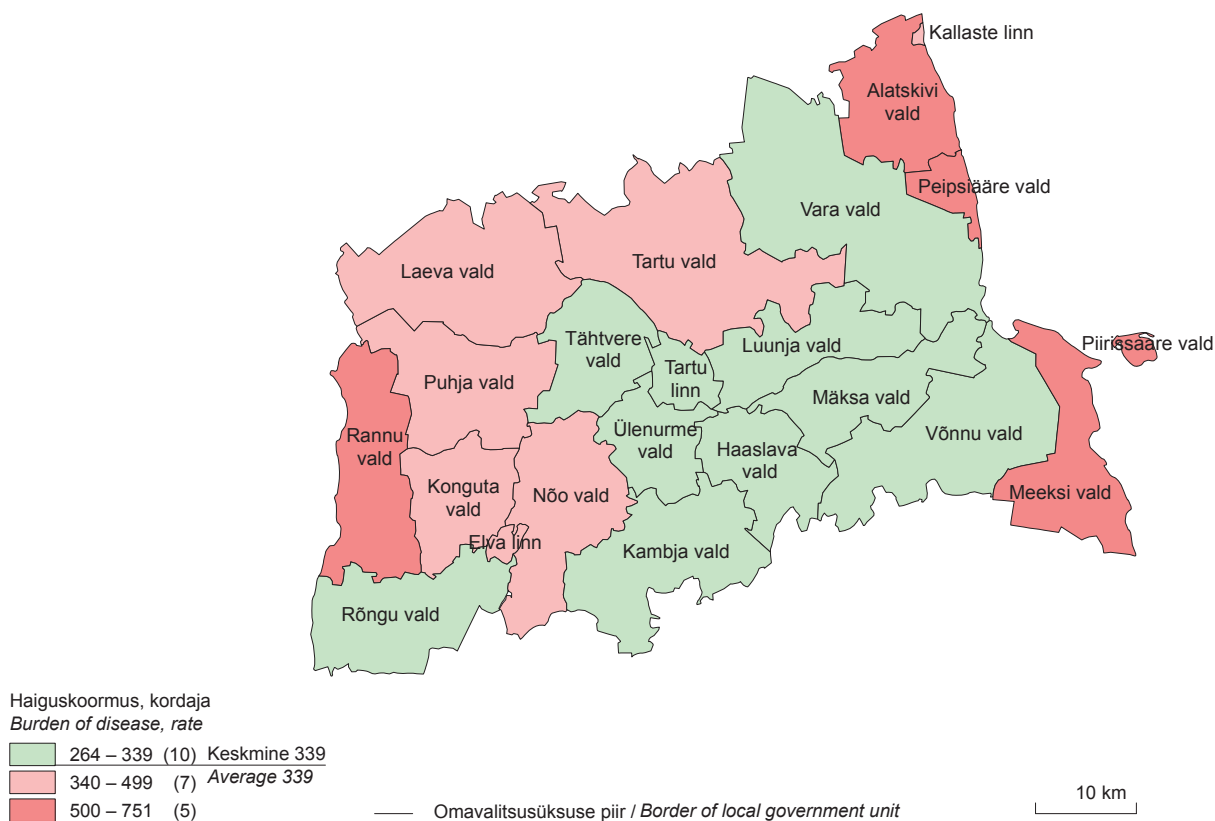
Kaart 12 **Rahvaarvu muutus Tartu maakonna omavalitsusüksustes, 2000–2010**
 Map 12 *Population change in local government units of Tartu county, 2000–2010*

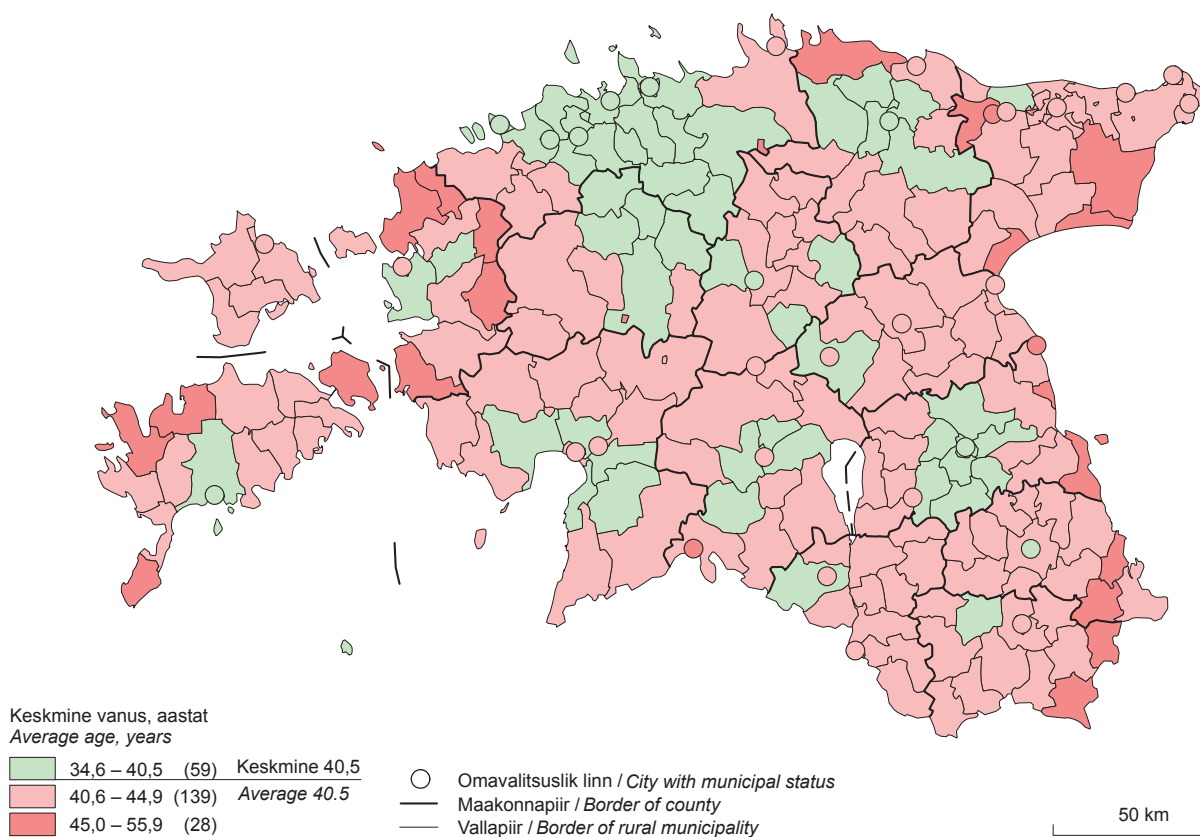
Kaart 13 **Sündide arvu muutus Tartu maakonna omavalitsusüksustes, 2000–2009**
 Map 13 *Change in number of births in local government units of Tartu county, 2000–2009*

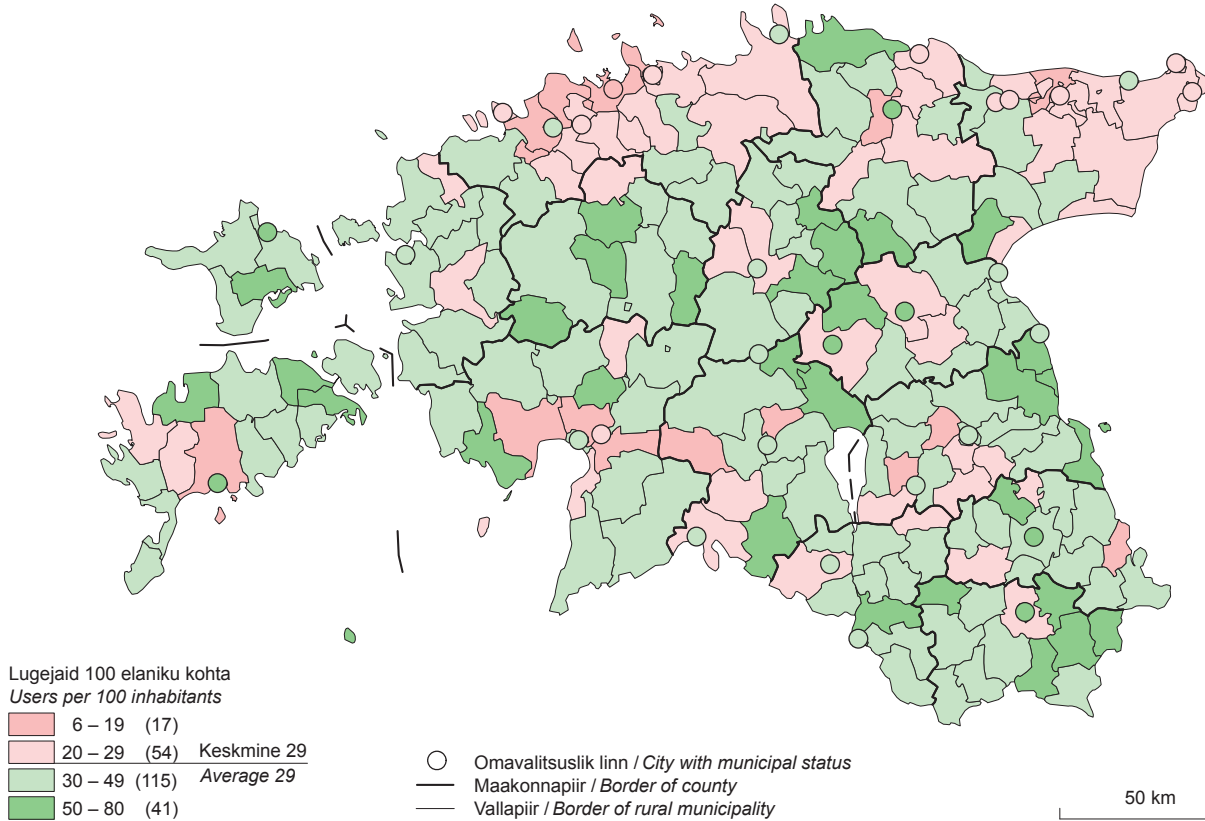
Kaart 14 **Tartu maakonna haiguskoormus 1000 inimese kohta, 2006**
 Map 14 *Burden of disease per 1,000 inhabitants in Tartu county, 2006*

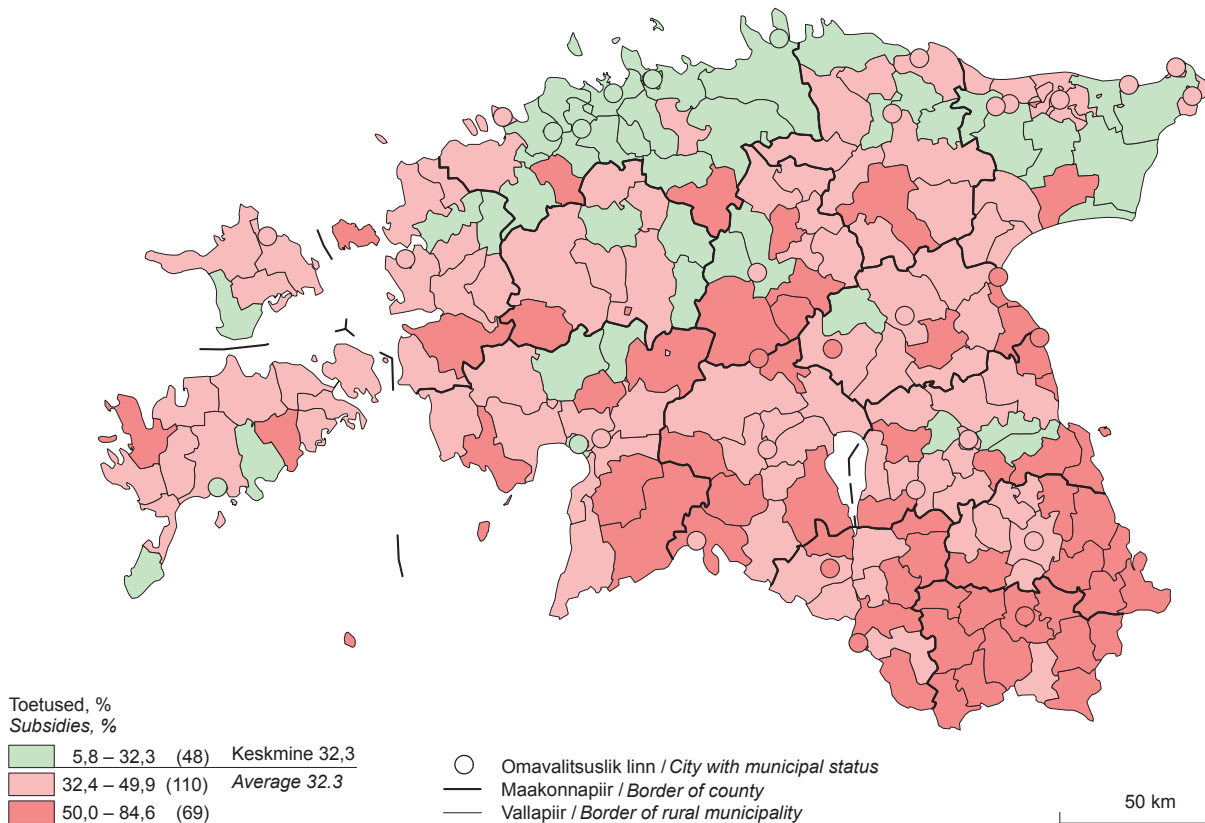
Kaart 15 **Rahvastiku keskmine vanus, 1. jaanuar 2010**
 Map 15 *Average age of population, 1 January 2010*

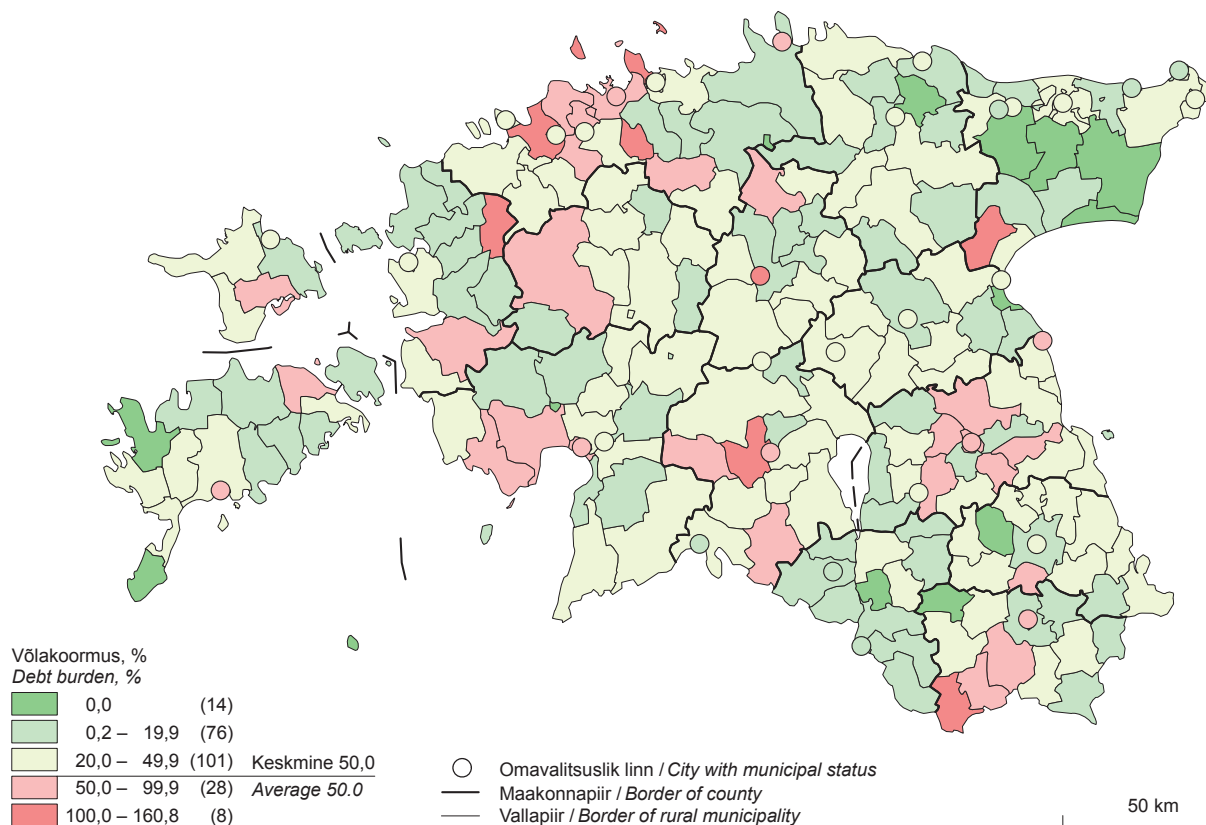
Kaart 16 Üldkasutatavate rahvaraamatukogude lugejaid 100 elaniku kohta, 2009
Map 16 Registered users of public libraries per 100 inhabitants, 2009

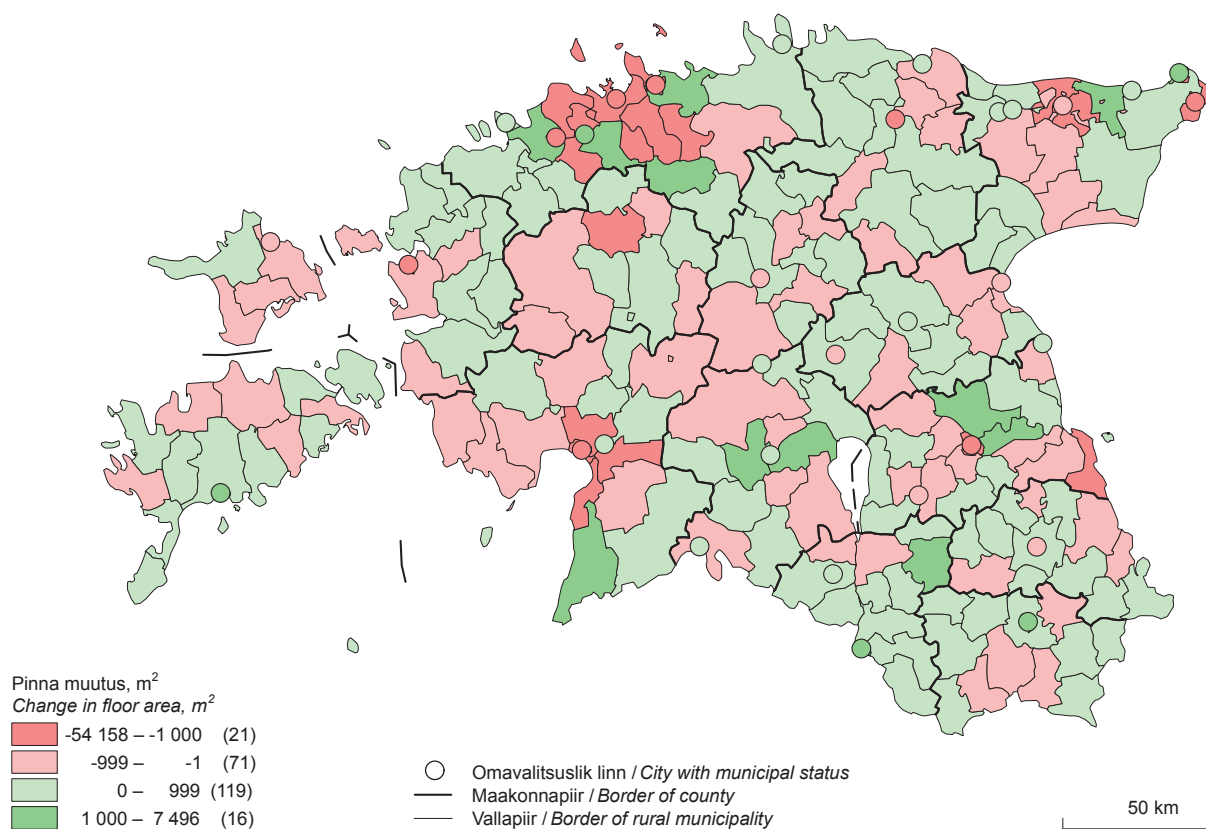
Kaart 17 Toetuste osatähtsus kohalike eelarvete kogutuludes, 2009
Map 17 Share of the subsidies in the total revenue of local budgets, 2009

Kaart 18 Kohalike omavalitsuste võlakoormus, 31. detsember 2009
Map 18 Debt burden of local governments, 31 December 2009

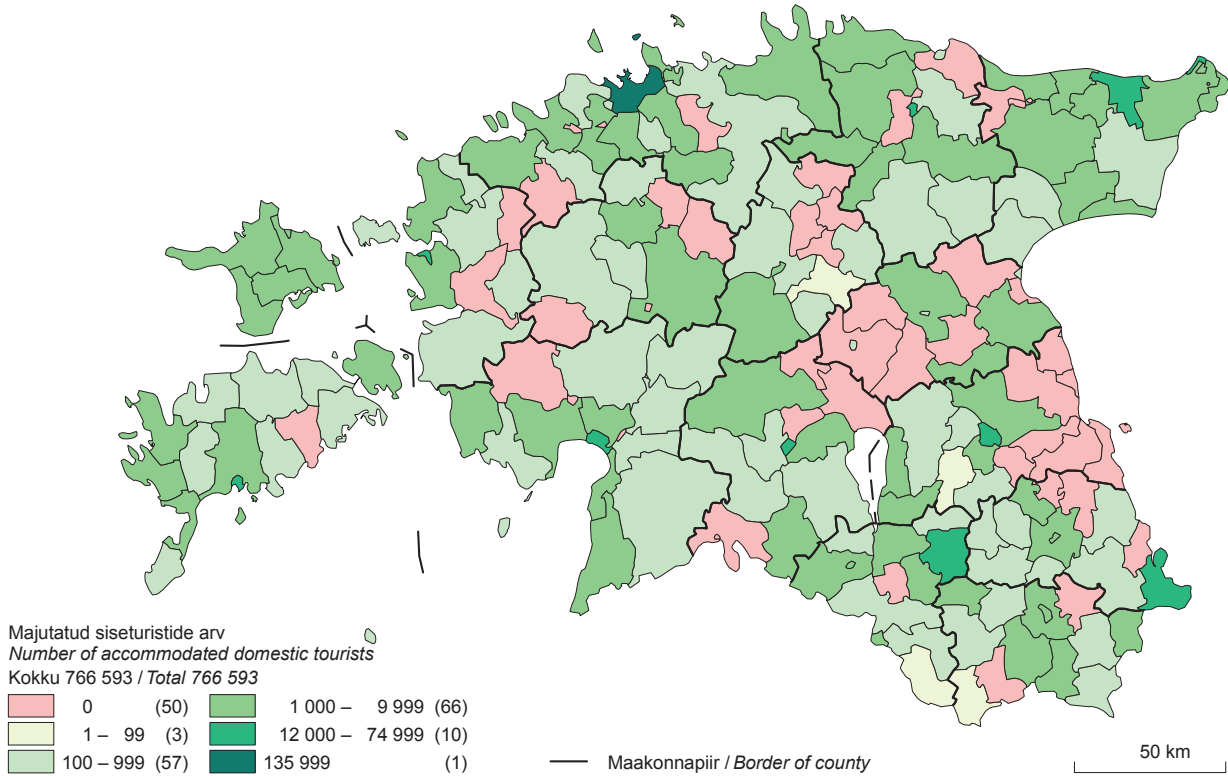

Kaart 19 Aastatel 2008–2009 kasutusse lubatud eluruumide pinna muutus võrreldes aastatega 2006–2007
Map 19 Change in floor area of dwelling completions, 2008–2009 compared to 2006–2007

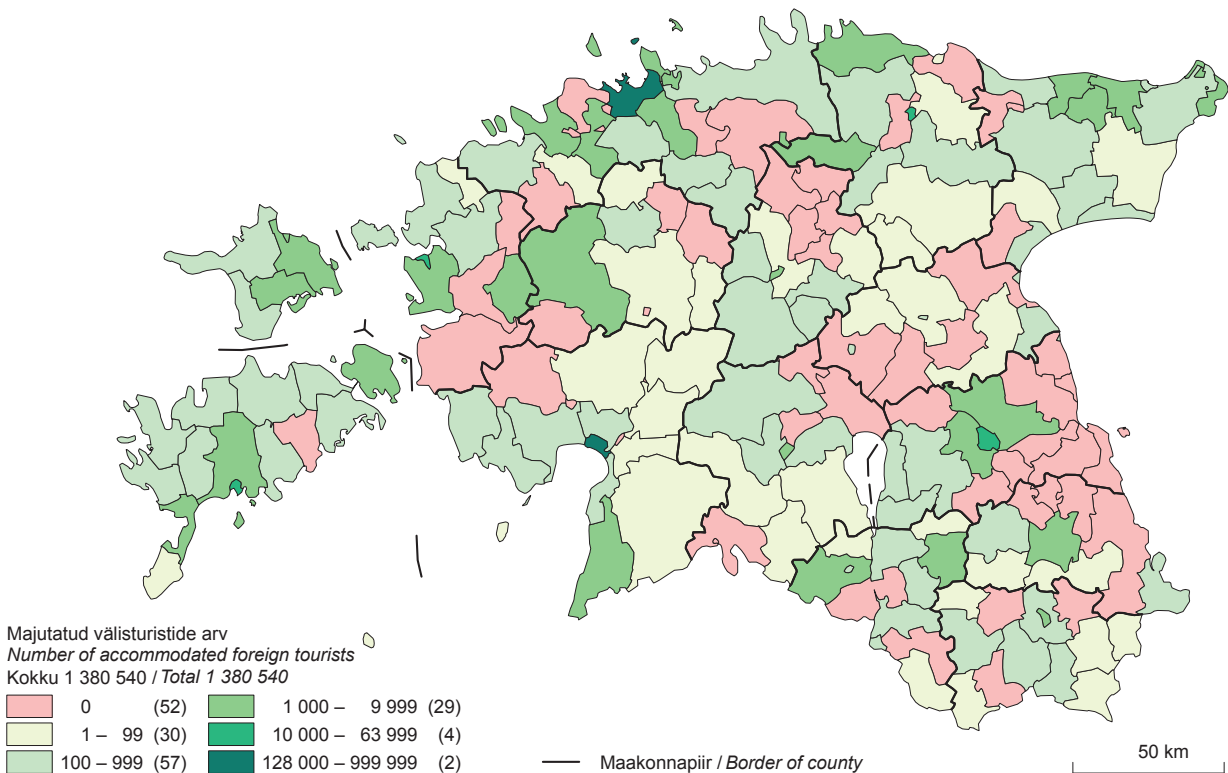

Kaart 20 Majutusettevõtetes majutatud siseturistid, 2009
Map 20 Domestic tourists in accommodation establishments, 2009

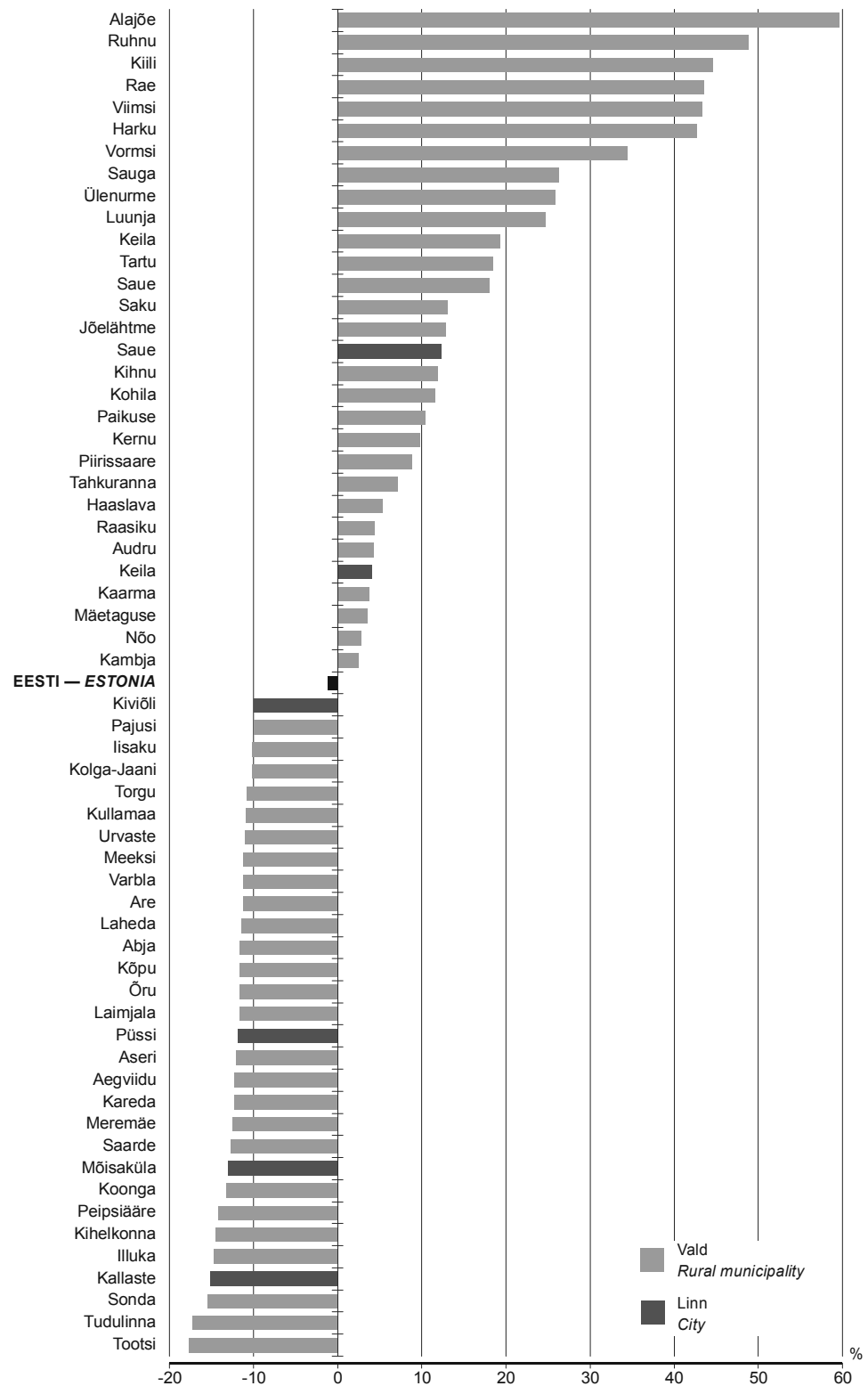
Omavalitsüksused, milles on vähem kui 3 majutusasutust, on liidetud naaberomavalitsüksusega.
 Local government units having less than 3 accommodation establishments are merged to neighbouring unit.

Kaart 21 Majutusettevõtetes majutatud välituristid, 2009
Map 21 Foreign tourists in accommodation establishments, 2009

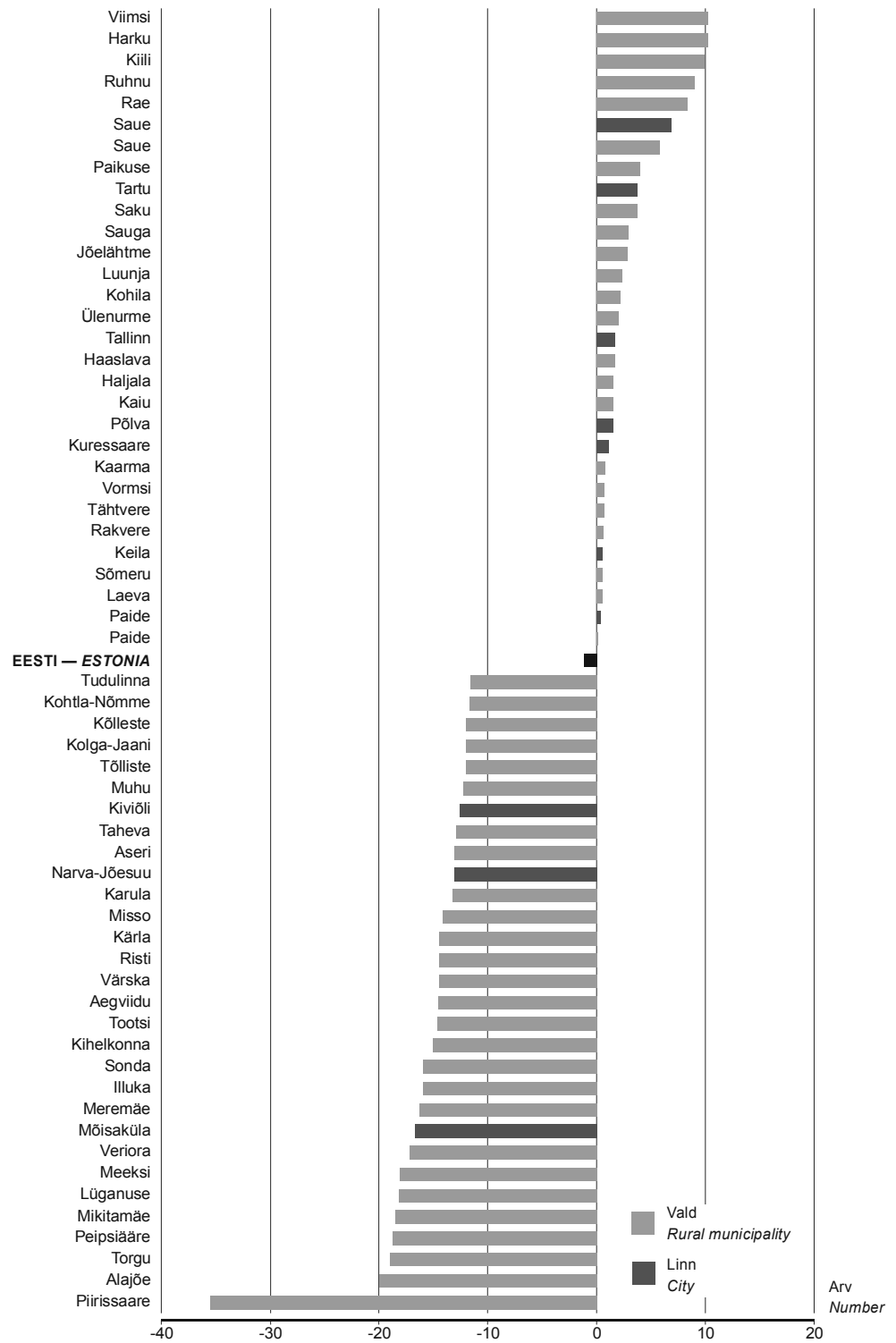
Omavalitsüksused, milles on vähem kui 3 majutusasutust, on liidetud naaberomavalitsüksusega.
 Local government units having less than 3 accommodation establishments are merged to neighbouring unit.

Joonis 1 **Rahvaarvu muutus, 2005–2010**
 Figure 1 *Change in population, 2005–2010*

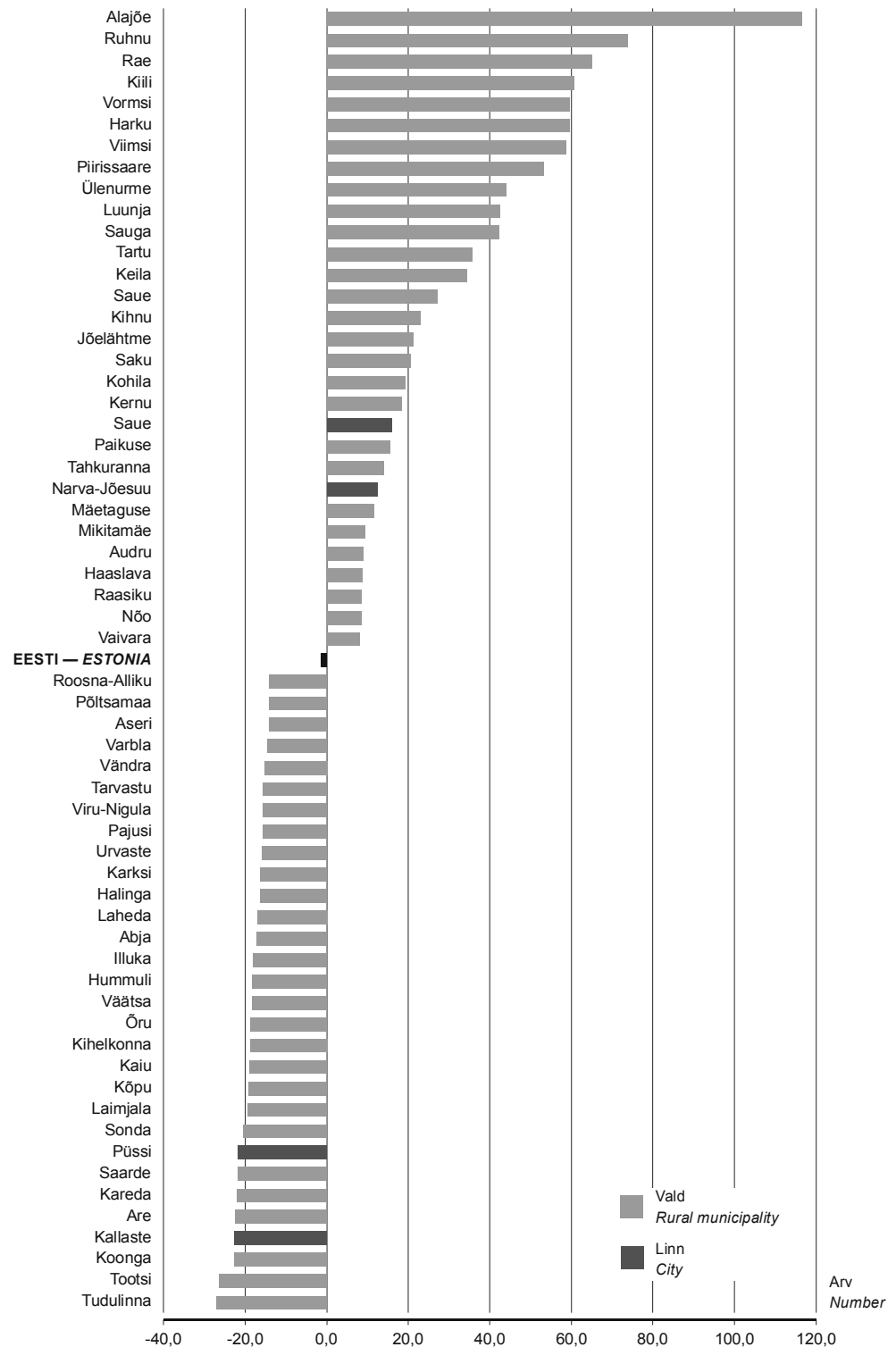

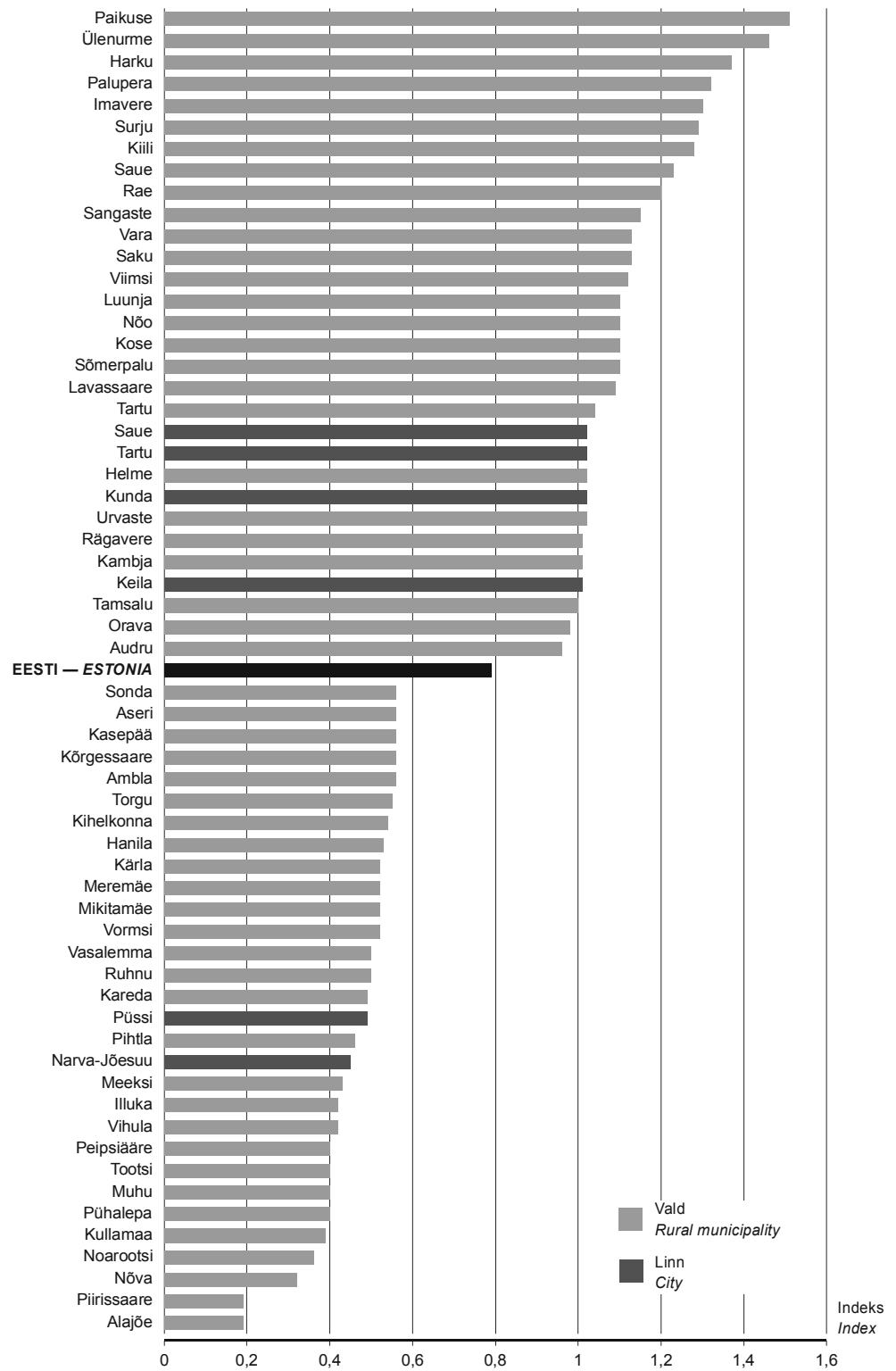
Joonis 2 **Aastakeskmise loomulik iive 1000 aastakeskmise inimese kohta, 2005–2009**
 Figure 2 **Annual average natural increase per 1,000 mean annual population, 2005–2009**

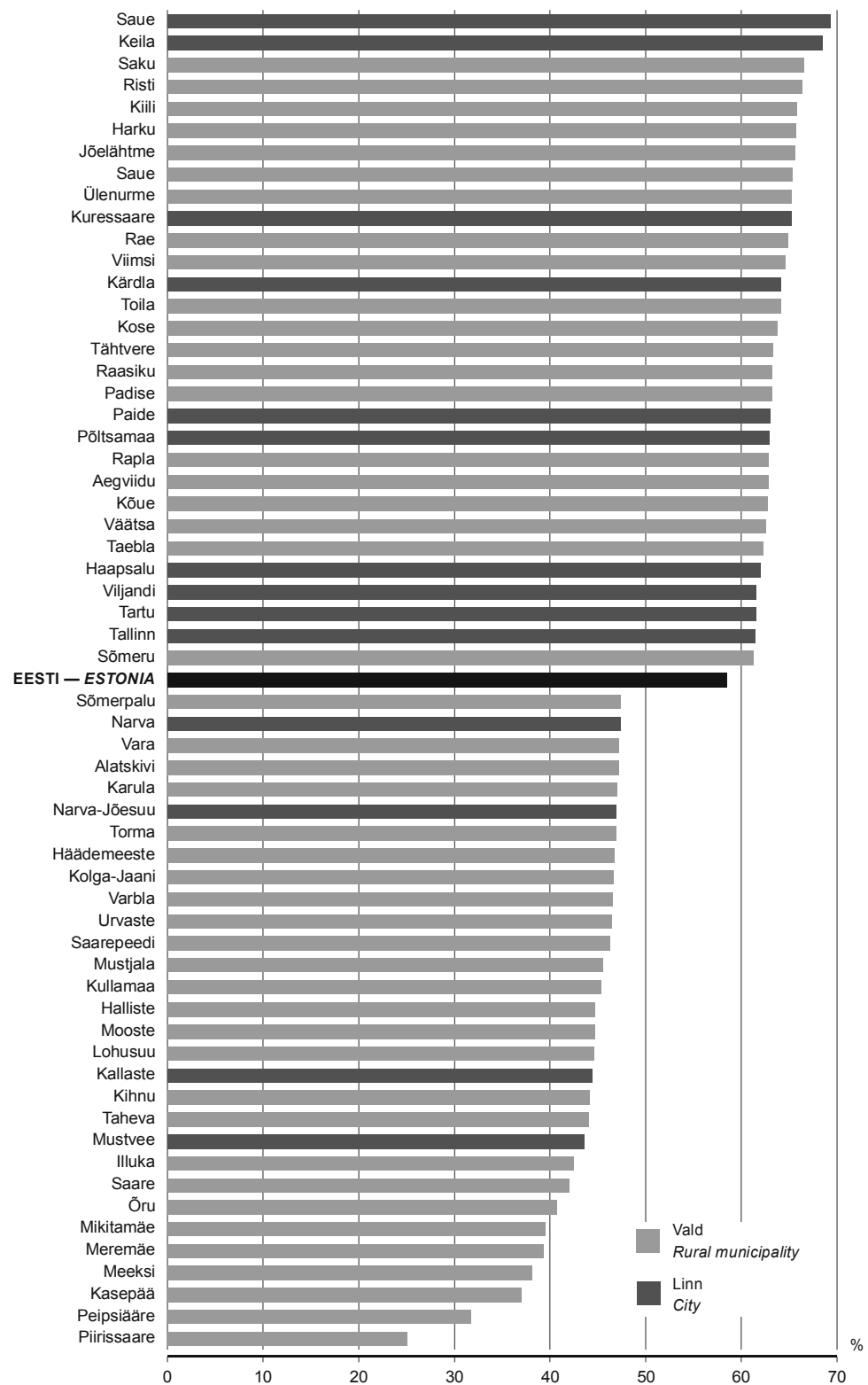
Joonis 3 **Aastakeskmise rändesaldo 1000 aastakeskmise elaniku kohta, 2005–2009**
 Figure 3 **Annual average net migration per 1,000 mean annual population, 2005–2009**

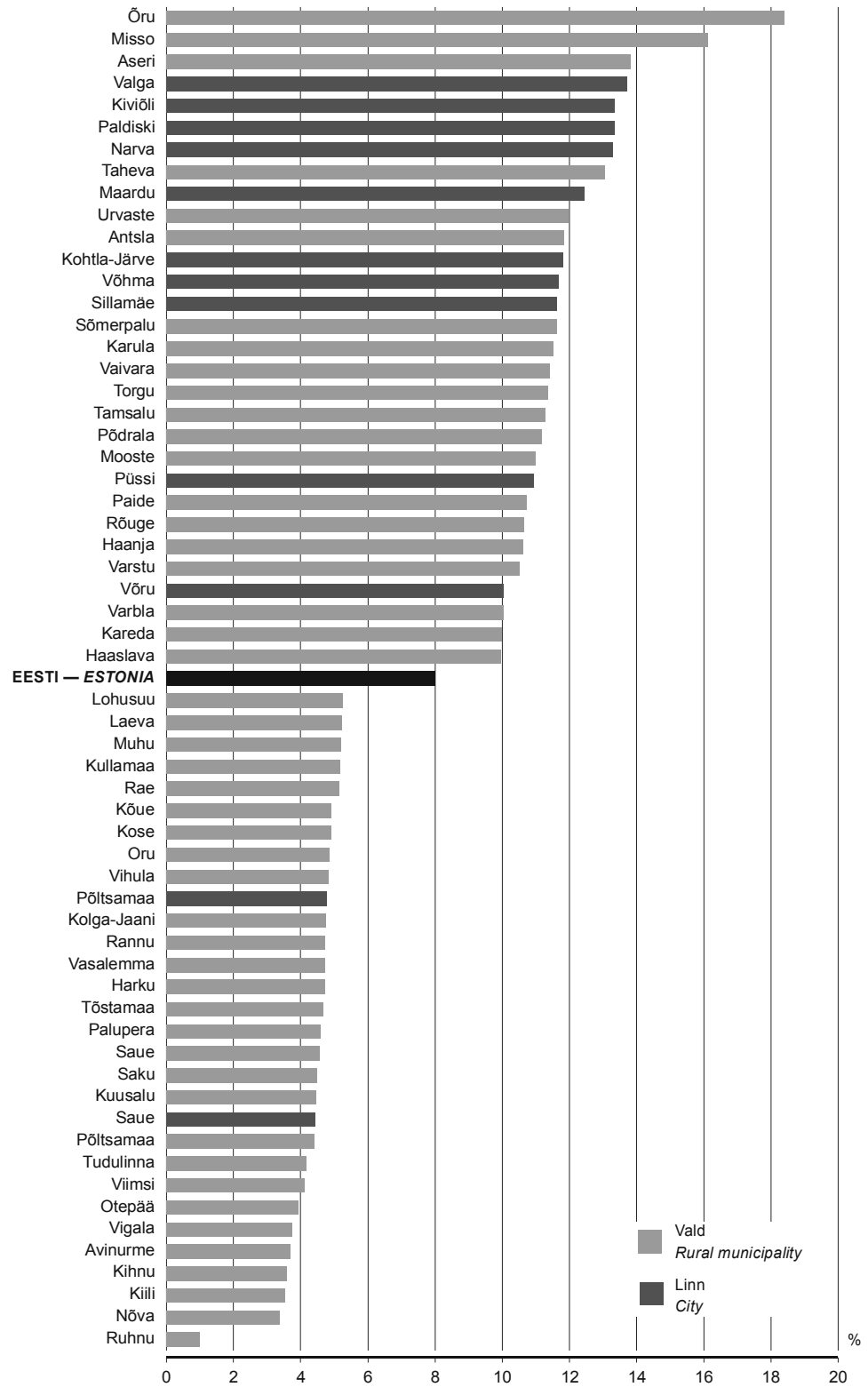
Joonis 4 **Demograafiline töötururindeks, 1. jaanuar 2010**
 Figure 4 *Demographic labour pressure index, 1 January 2010*

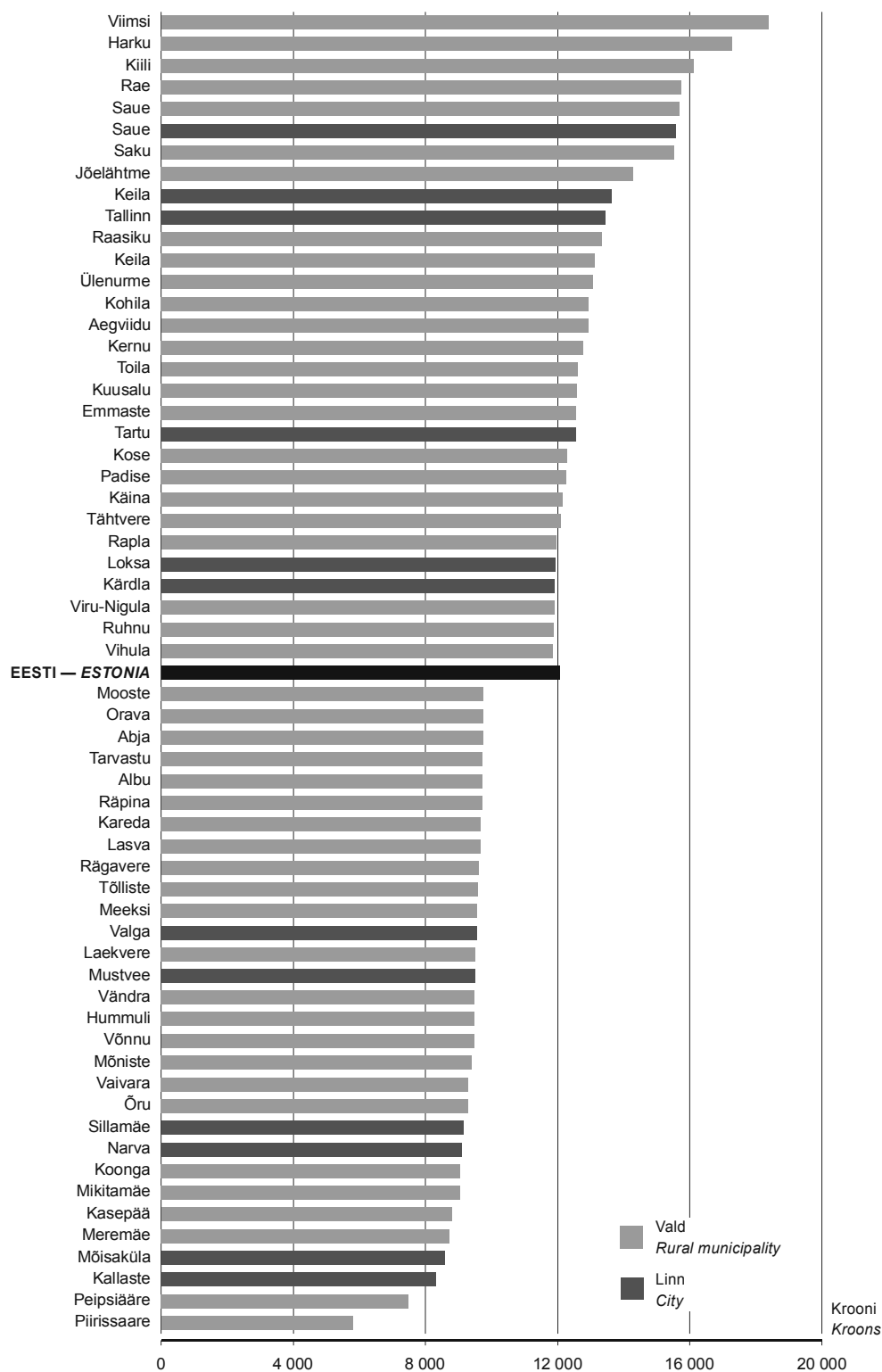
Joonis 5 **Brutotulu saajate osatähtsus 19–64-aastaste seas, 2009**
 Figure 5 **Share of recipients of gross income in the population aged 19–64, 2009**

Joonis 6 **Registreeritud töötute osatähtsus 16-aastaste kuni pensioniealiste hulgas, 2009**
 Figure 6 *Registered unemployed persons as a percentage of the population aged 16 until pension age, 2009*

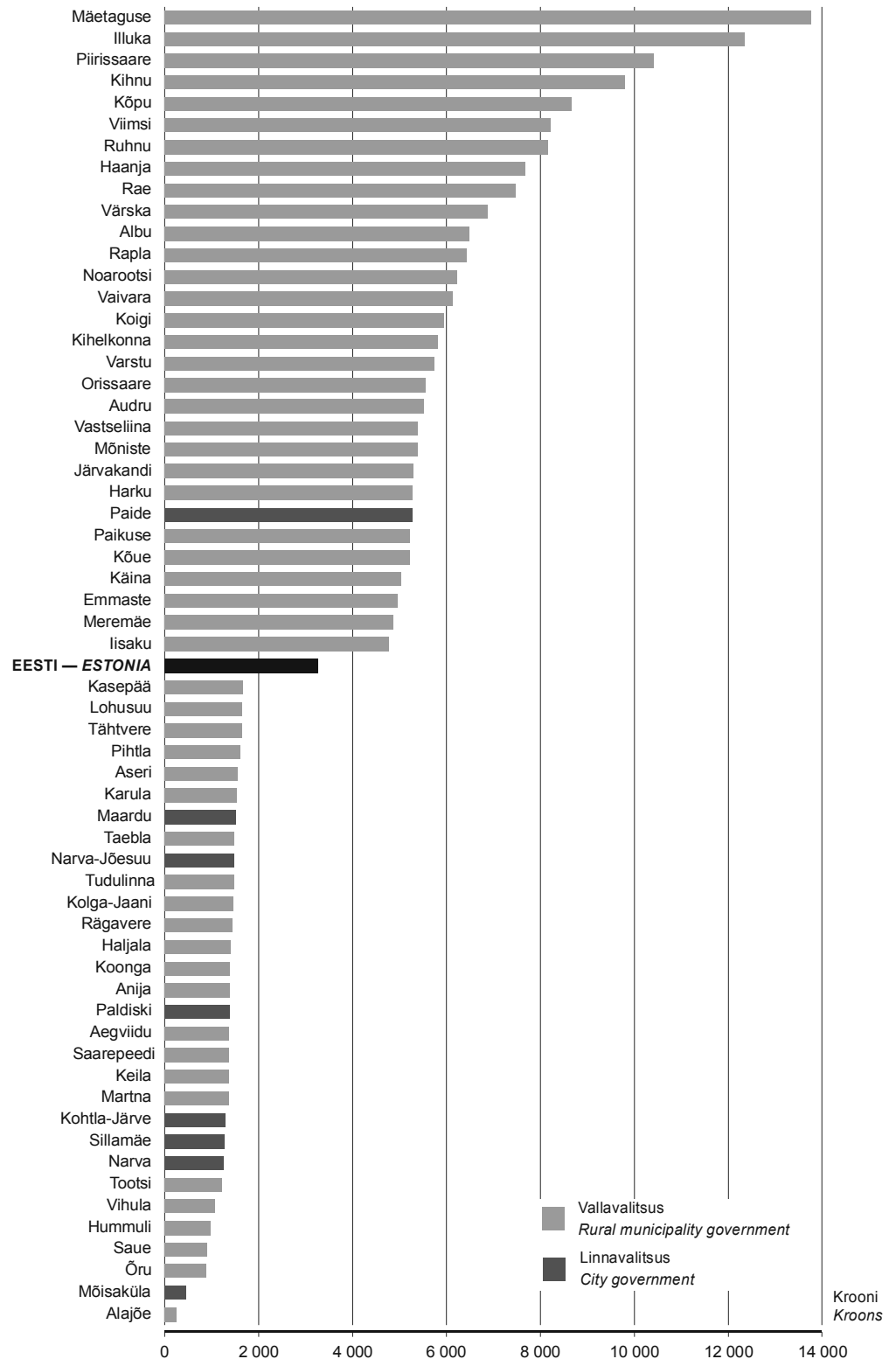

Joonis 7 **Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, 2009**
 Figure 7 **Average monthly gross income per employee, 2009**

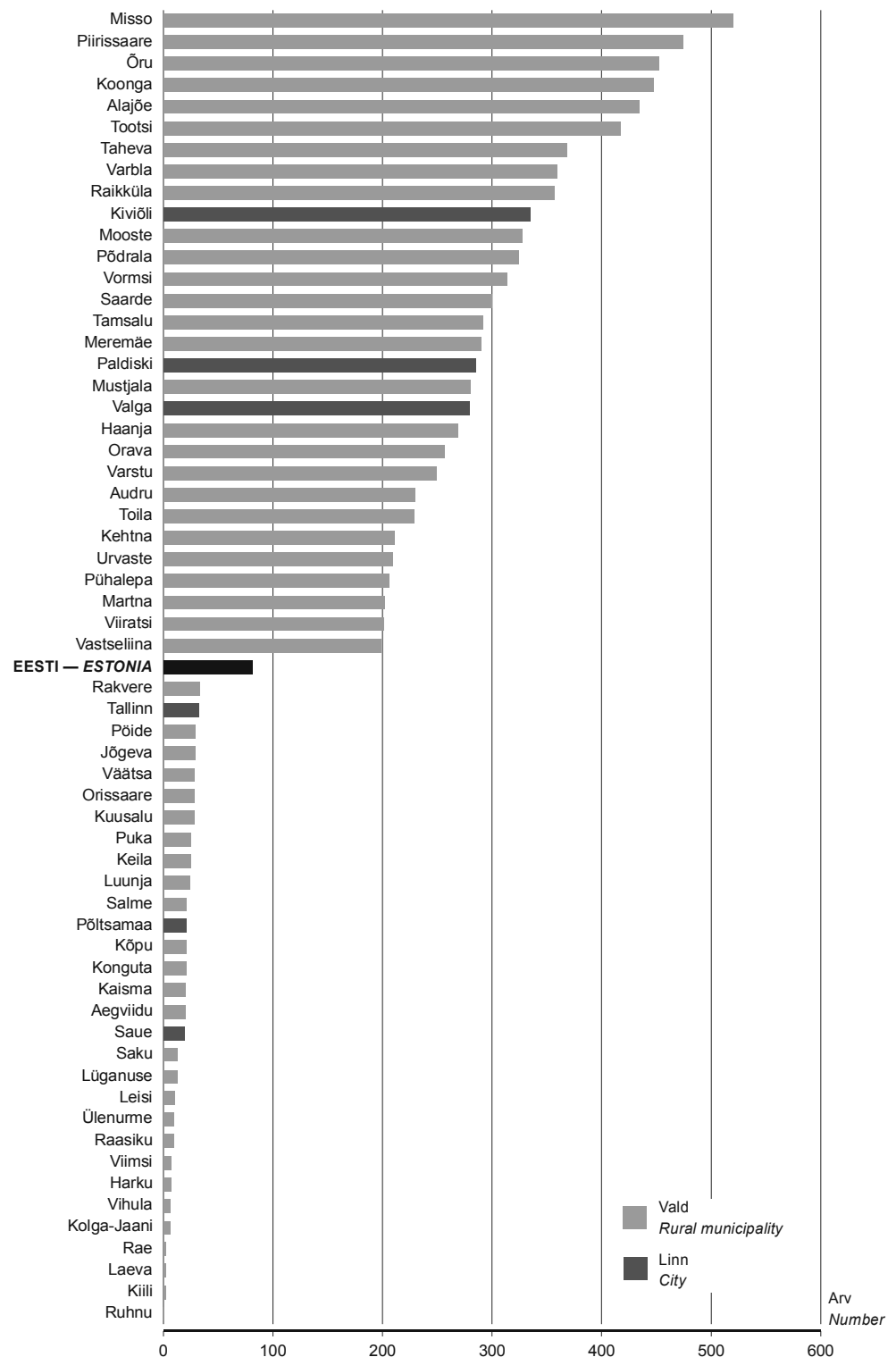

Joonis 8 Linna- ja vallavalitsuste aastakeskmised investeeringud aastakeskmise elaniku kohta, 2005–2009

Figure 8 Annual average investments of city and rural municipality governments per annual average inhabitant, 2005–2009

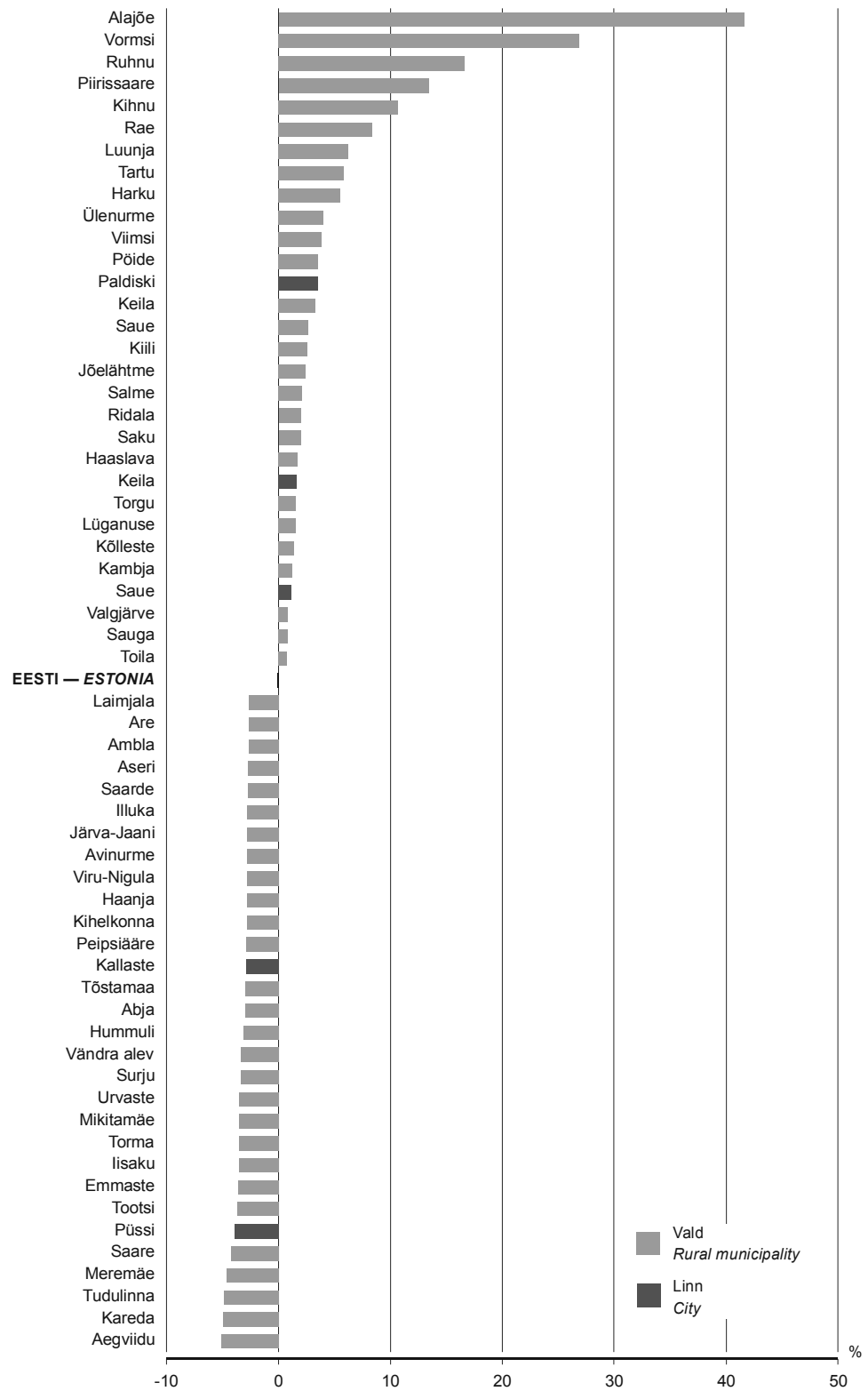

Joonis 9 **Rahuldatud taotluste arv toimetulekupiiri tagamiseks 1000 elaniku kohta, 2009**
 Figure 9 *Number of applications satisfied to guarantee subsistence level per 1,000 inhabitants, 2009*

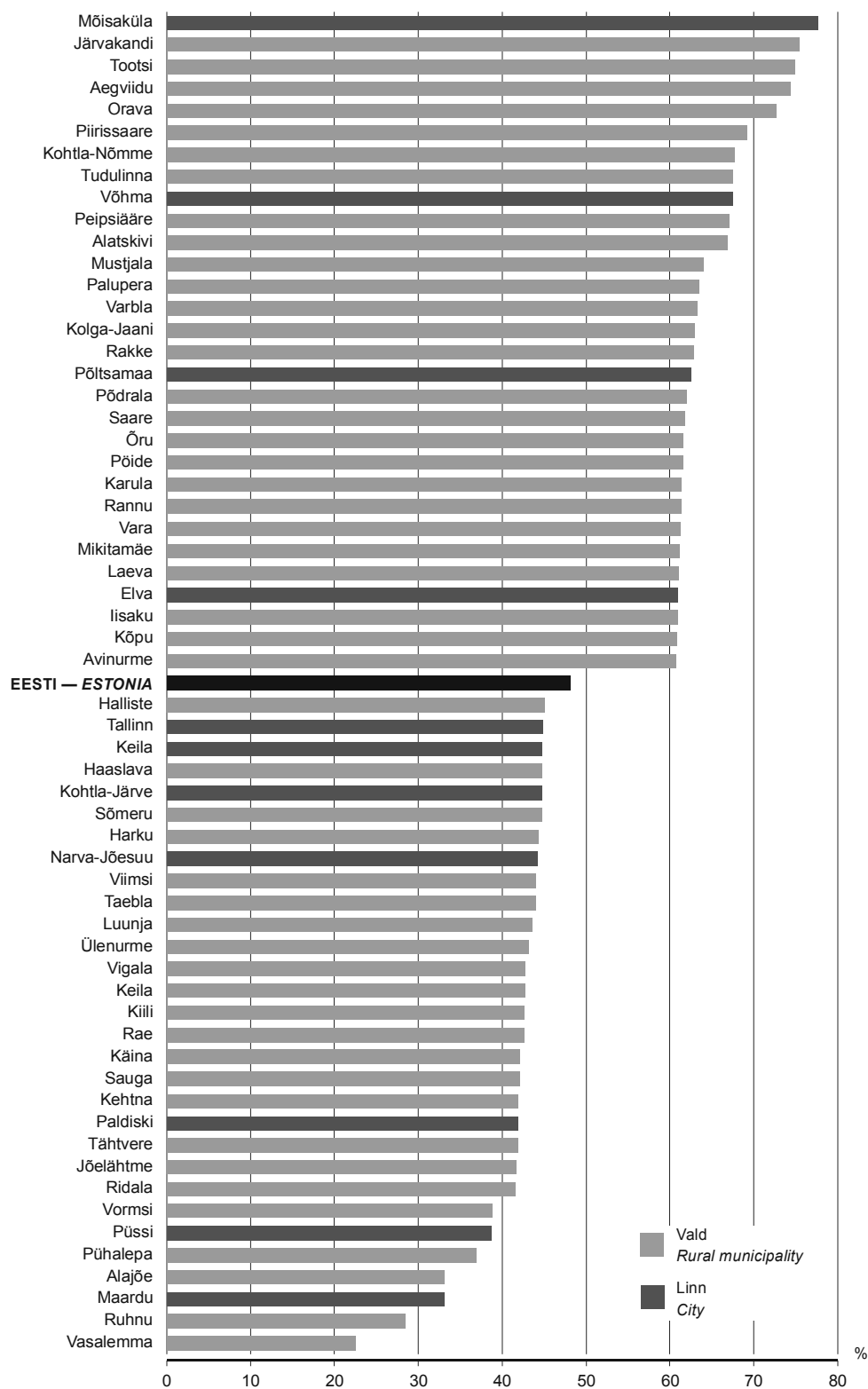

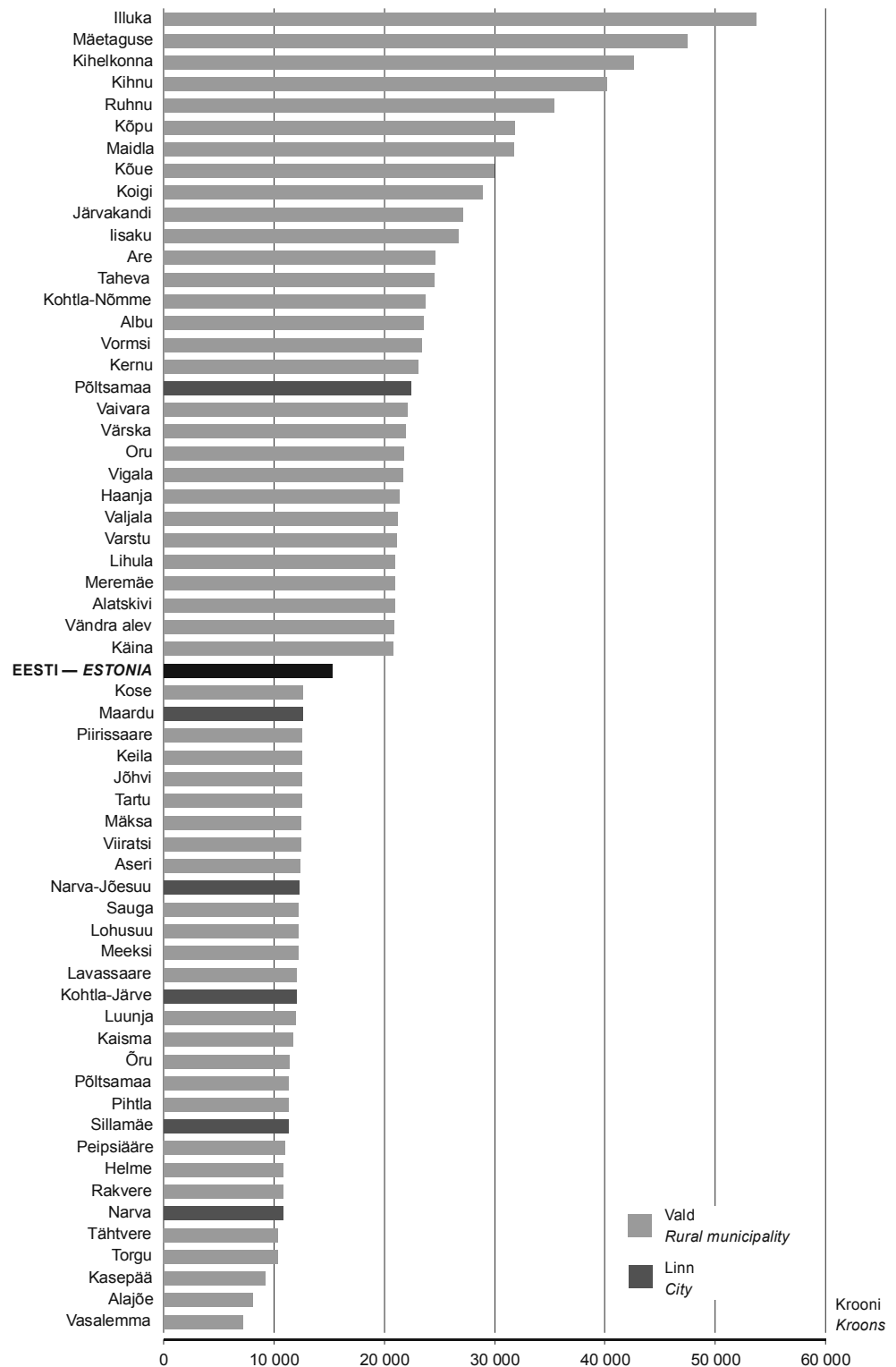
Joonis 10 **Rahvaarvu muutus, 2009–2010**
 Figure 10 *Change in population, 2009–2010*

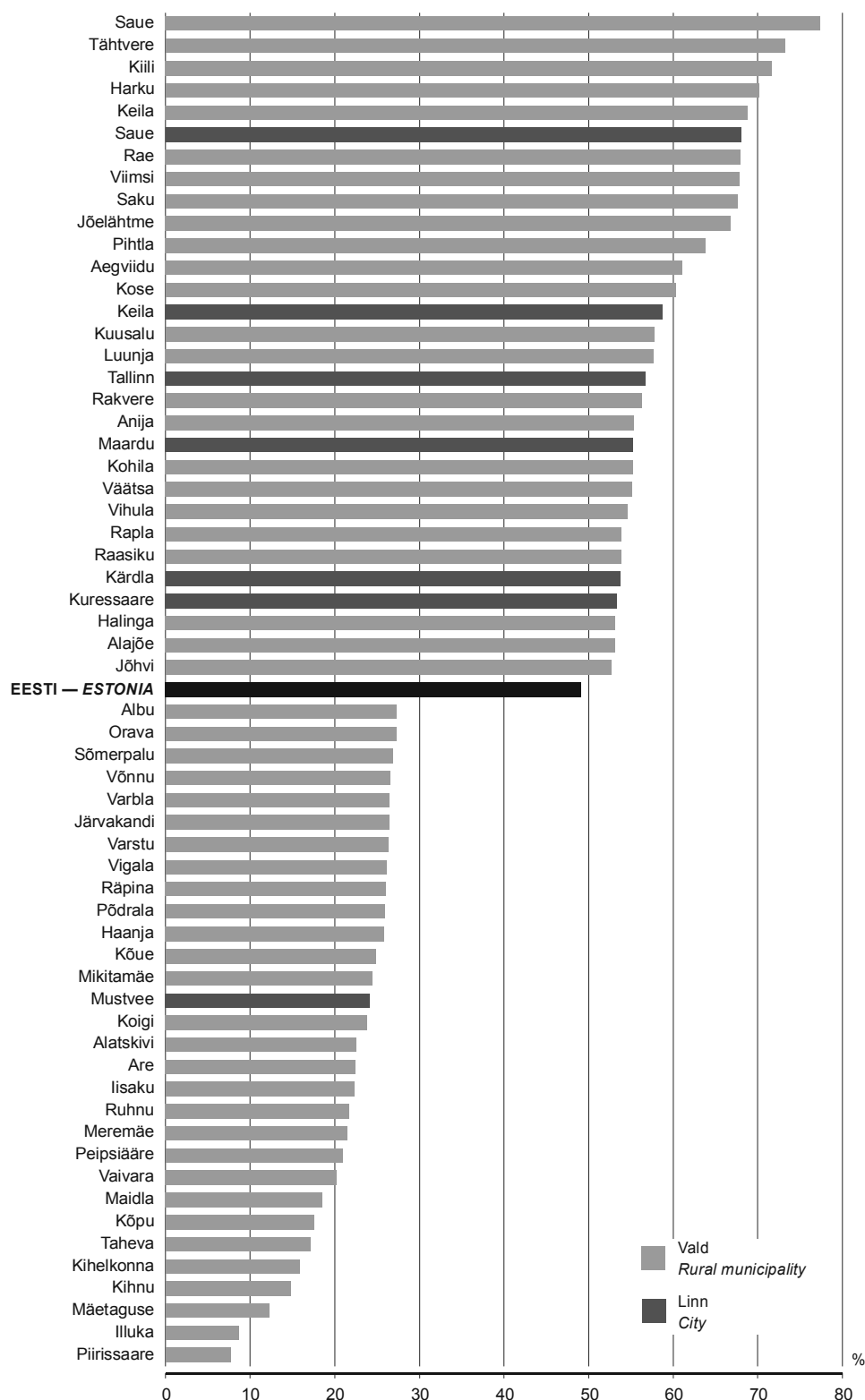
Joonis 11 Ülalpeetavate määr, 1. jaanuar 2010
Figure 11 Dependency ratio, 1 January 2010

Joonis 12 **Kohalike eelarvete kogutulu elaniku kohta, 2009**
 Figure 12 **Total revenue of local budgets per capita, 2009**

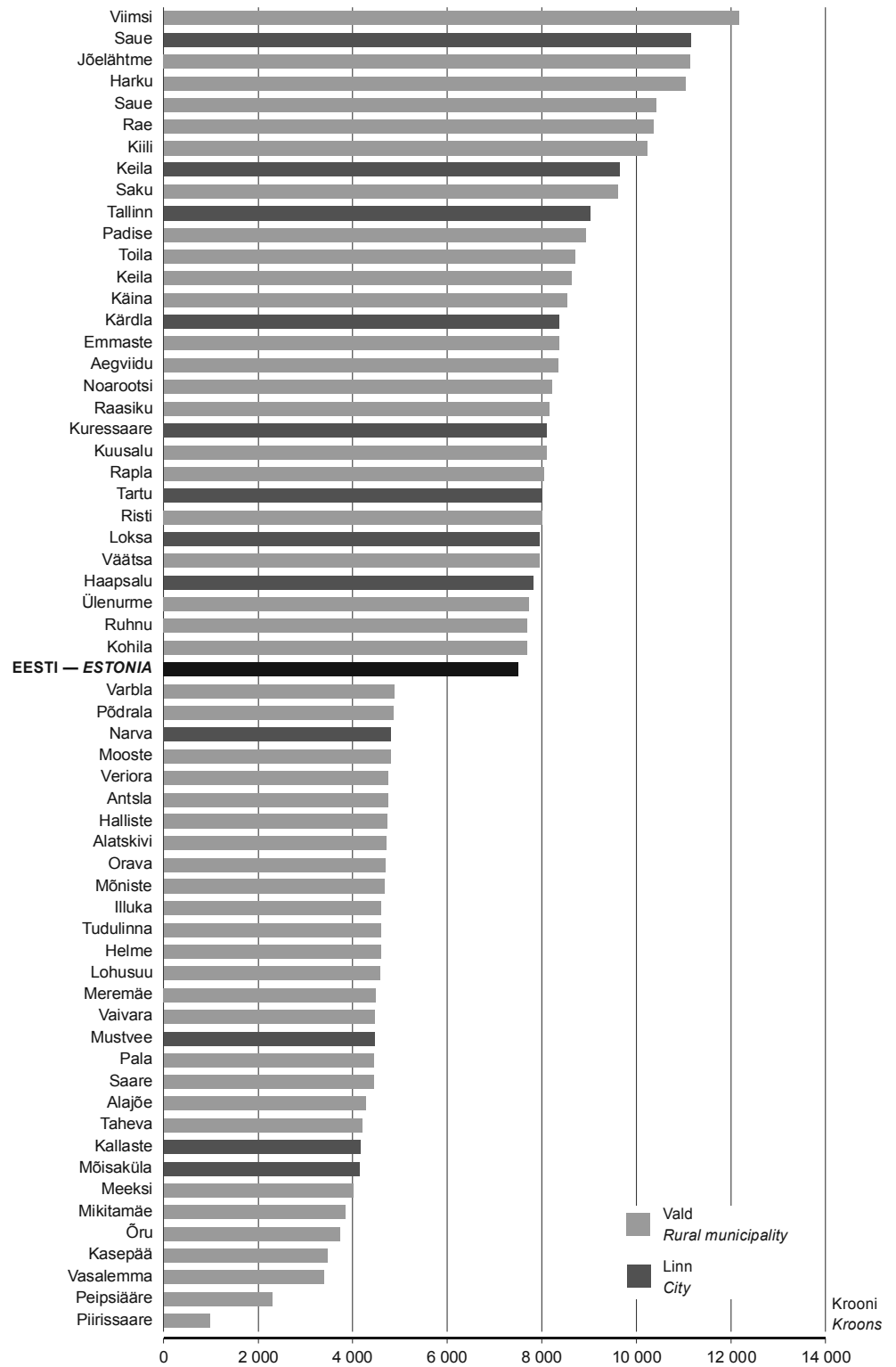

Joonis 13 **Füüsilise isiku tulumaksu osatähtsus kohalike omavalitsuste kogutuludes, 2009**
 Figure 13 **Share of personal income tax in the total revenue of local governments, 2009**

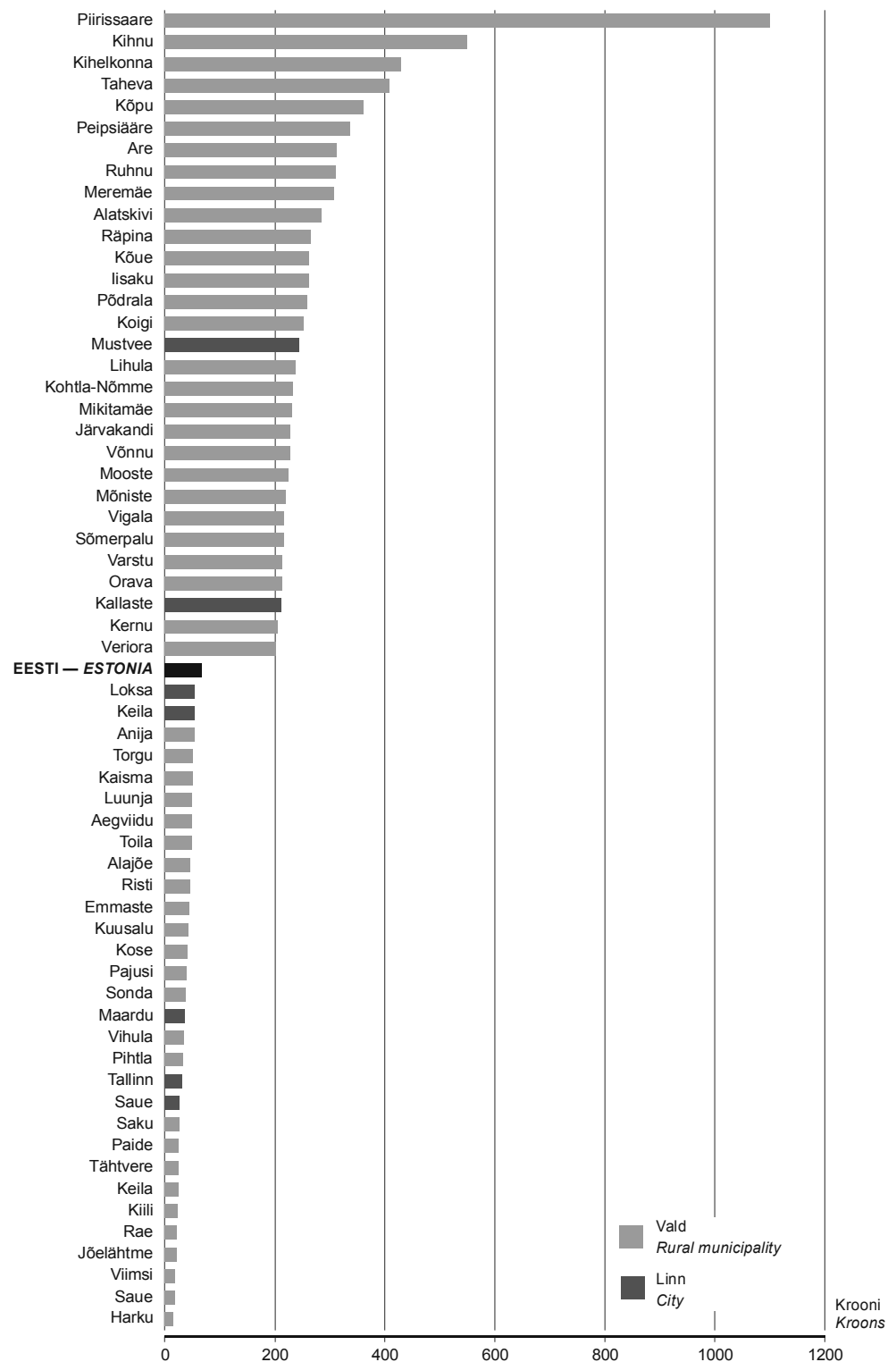

Joonis 14 **Füüsilise isiku tulumaksu laekumine kohaliku omavalitsuse eelarvesse elaniku kohta, 2009**

Figure 14 *Personal income tax received into local budget per capita, 2009*

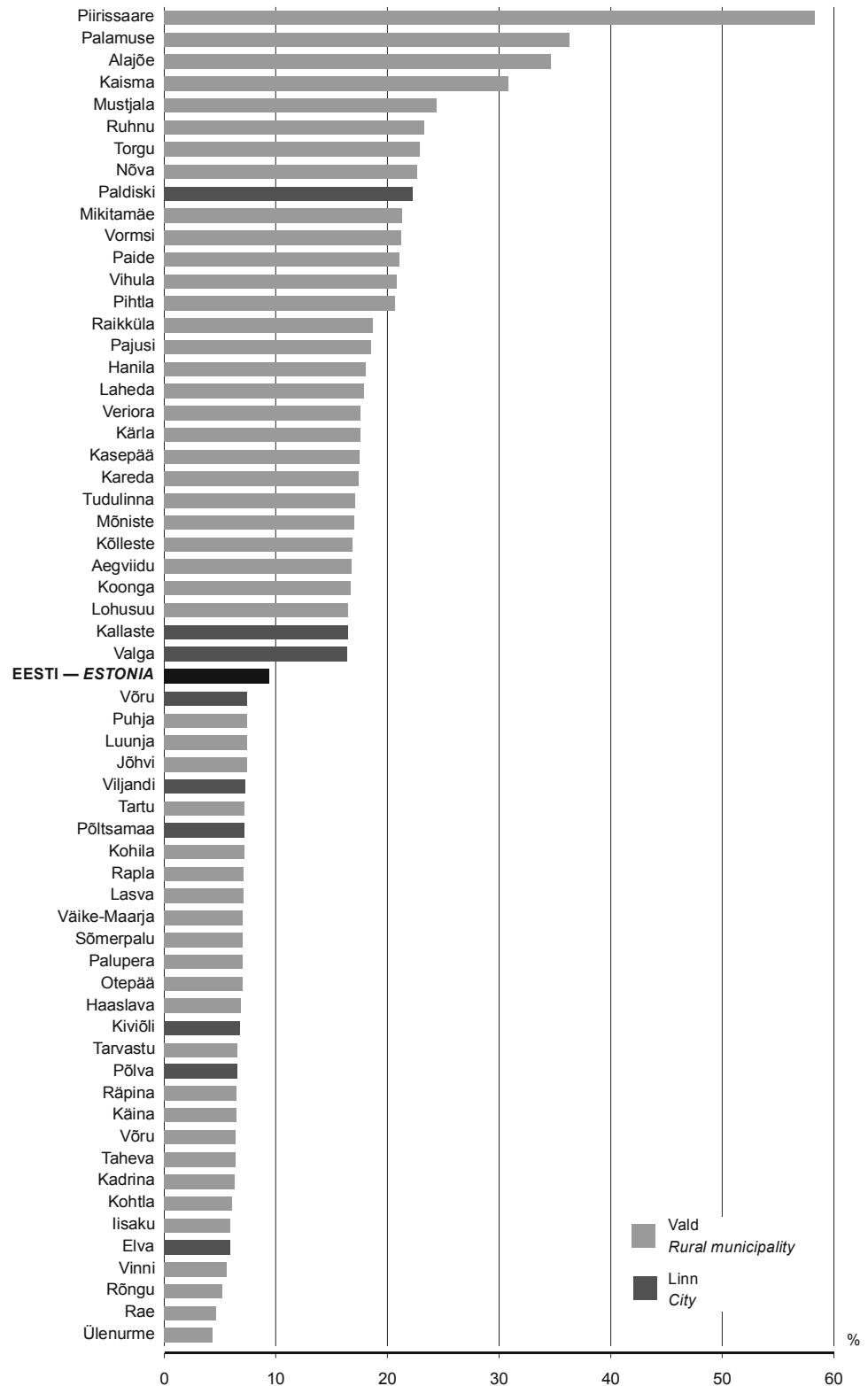

Joonis 15 **Riigieelarvest saadud toetused füüsilise isiku tulumaksu 100 krooni kohta, 2009**
 Figure 15 **Grants from state budget per 100 kroons of personal income tax, 2009**

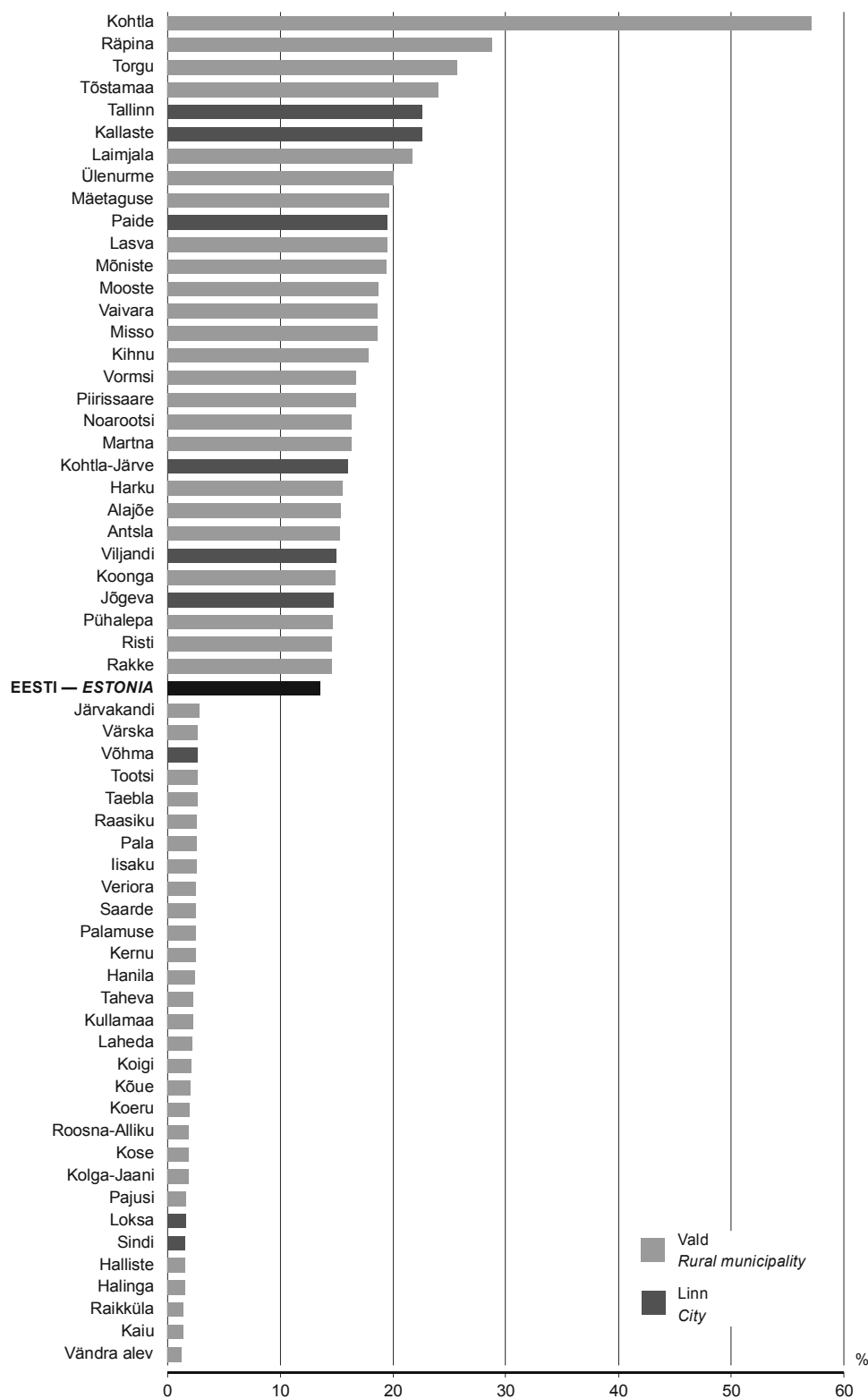

Joonis 16 **Kohalike eelarvete üldiste valitsemissektori teenuste kulude osatähtsus kogukuludes, 2009**

Figure 16 *Share of administration expenses of local budgets in the total expenditure, 2009*

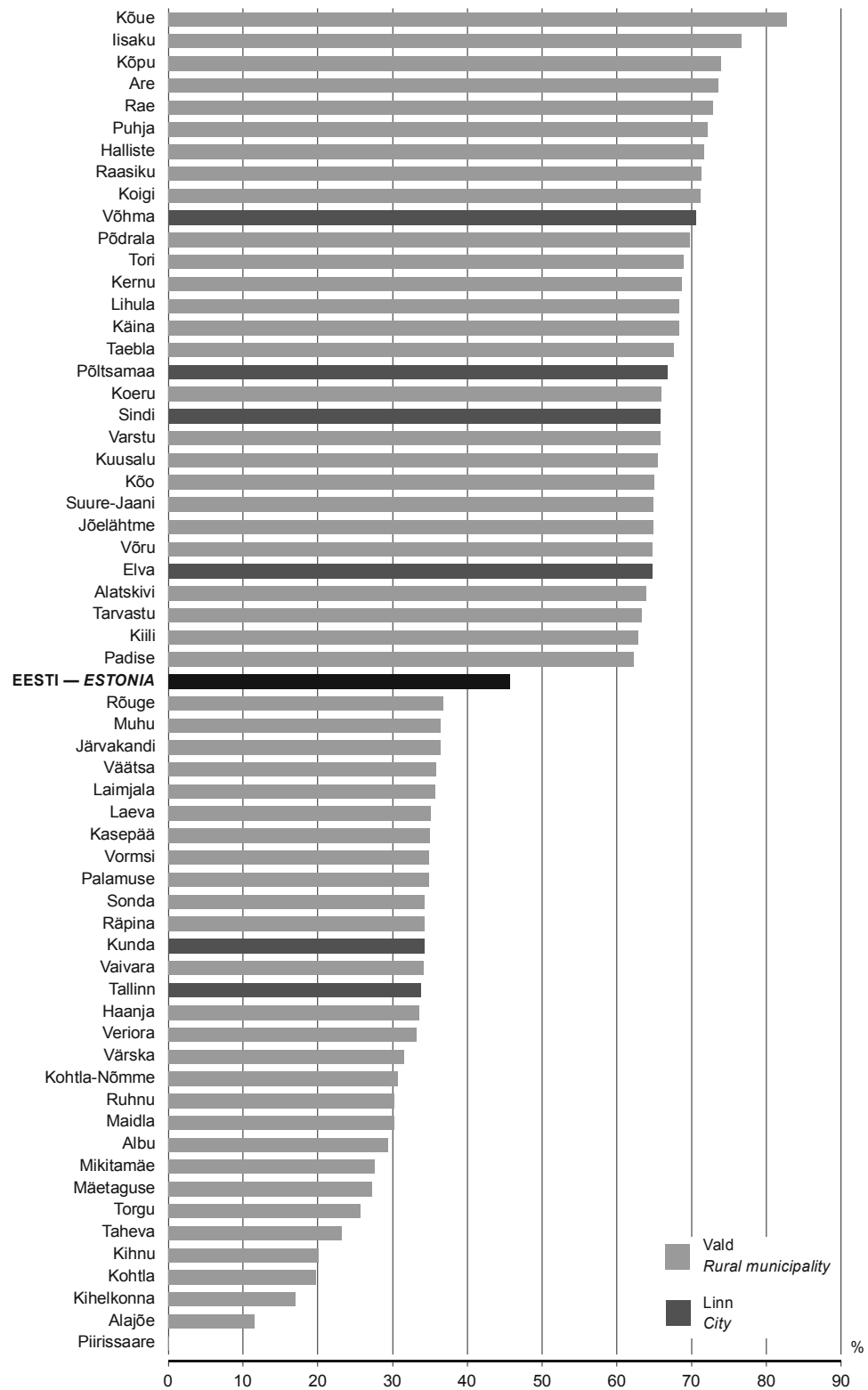

Joonis 17 **Kohalike eelarvete majanduskulude osatähtsus kogukuludes, 2009**
 Figure 17 **Share of economic expenses of local budgets in the total expenditure, 2009**

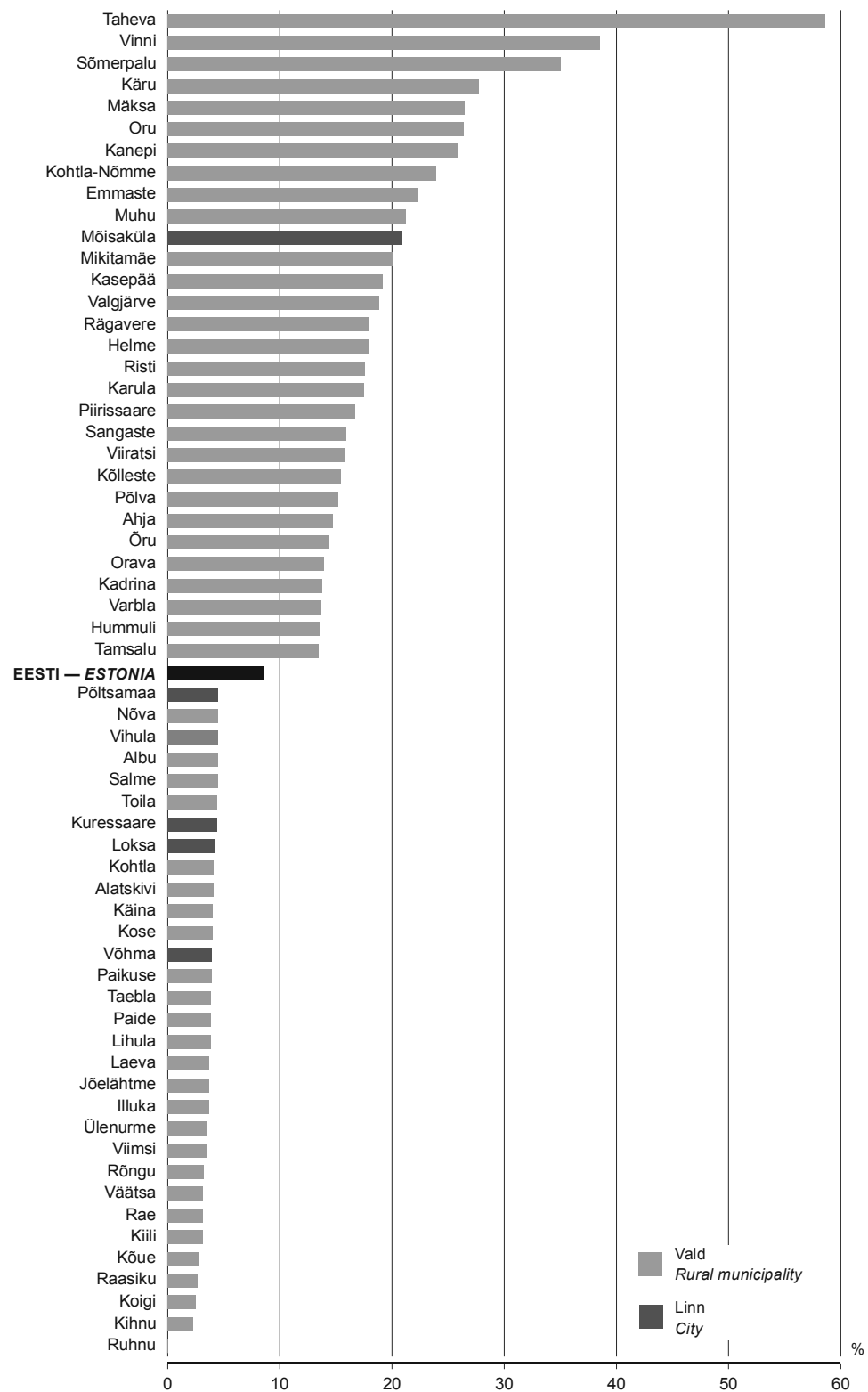

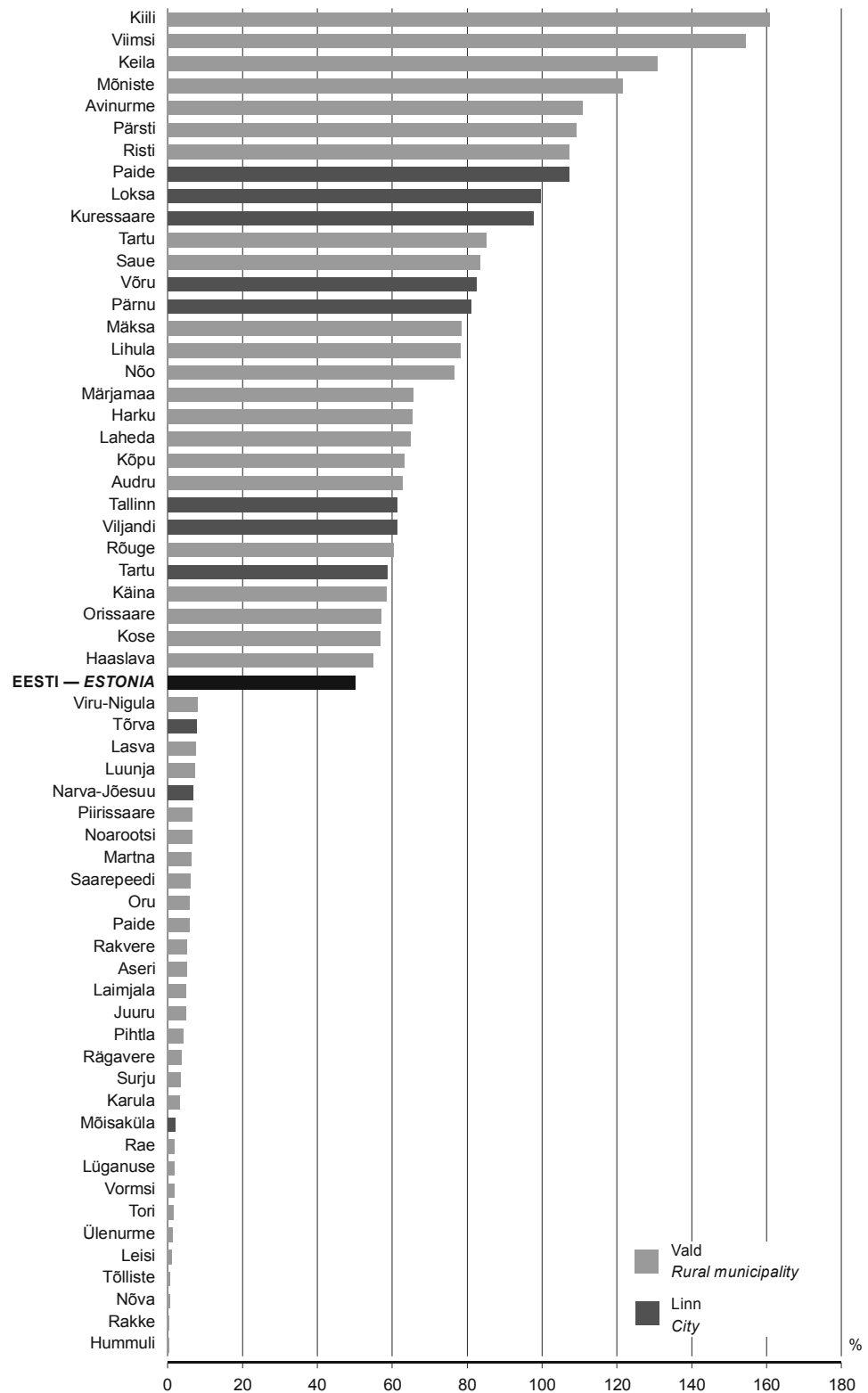
Joonis 18 **Kohalike eelarvete hariduskulude osatähtsus kogukuludes, 2009**
 Figure 18 *Share of education expenses of local budgets in the total expenditure, 2009*

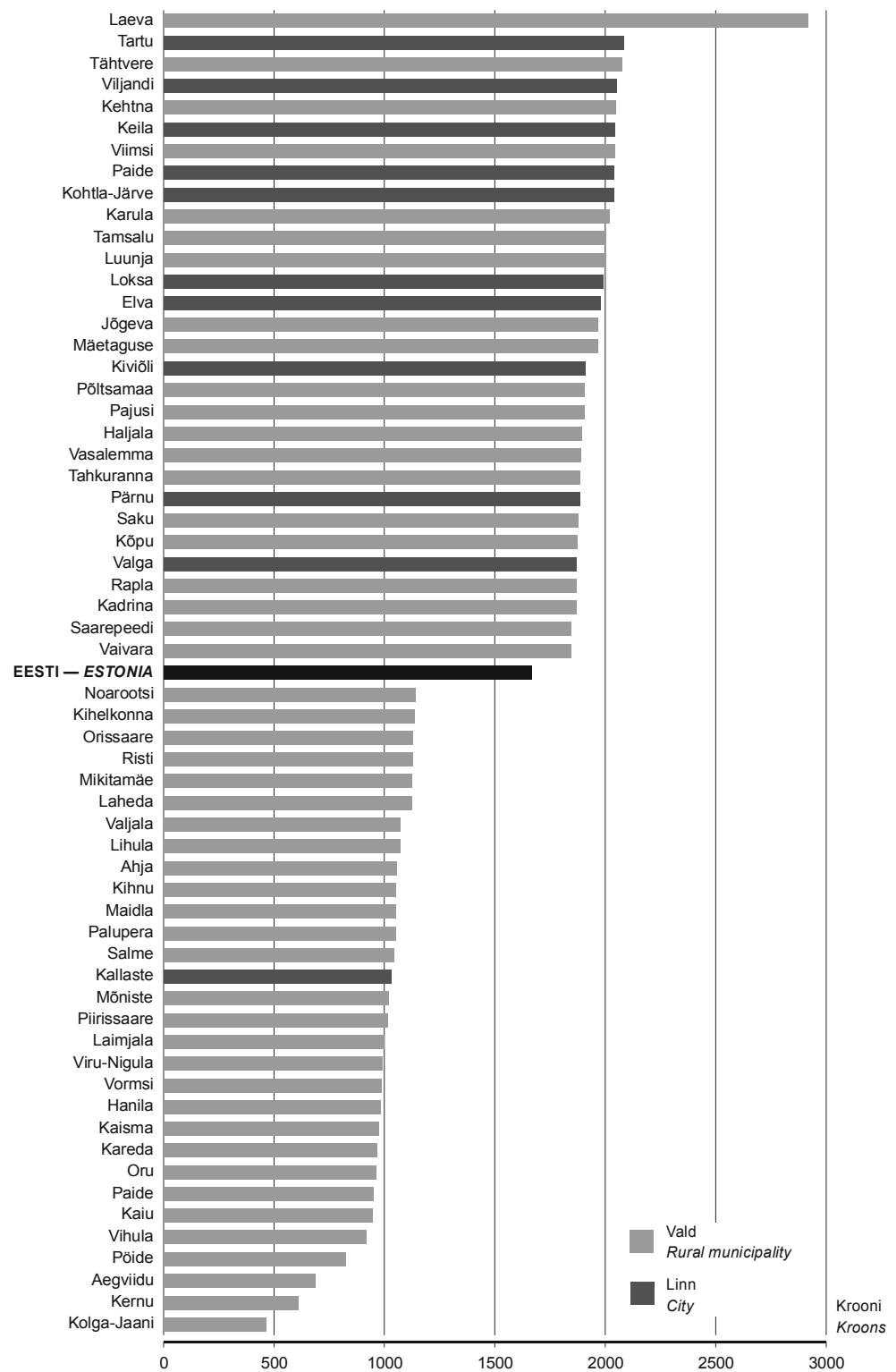
Joonis 19 **Kohalike eelarvete sotsiaalse kaitse kulude osatähtsus kogukuludes, 2009**
 Figure 19 **Share of social protection expenses of local budgets in the total expenditure, 2009**

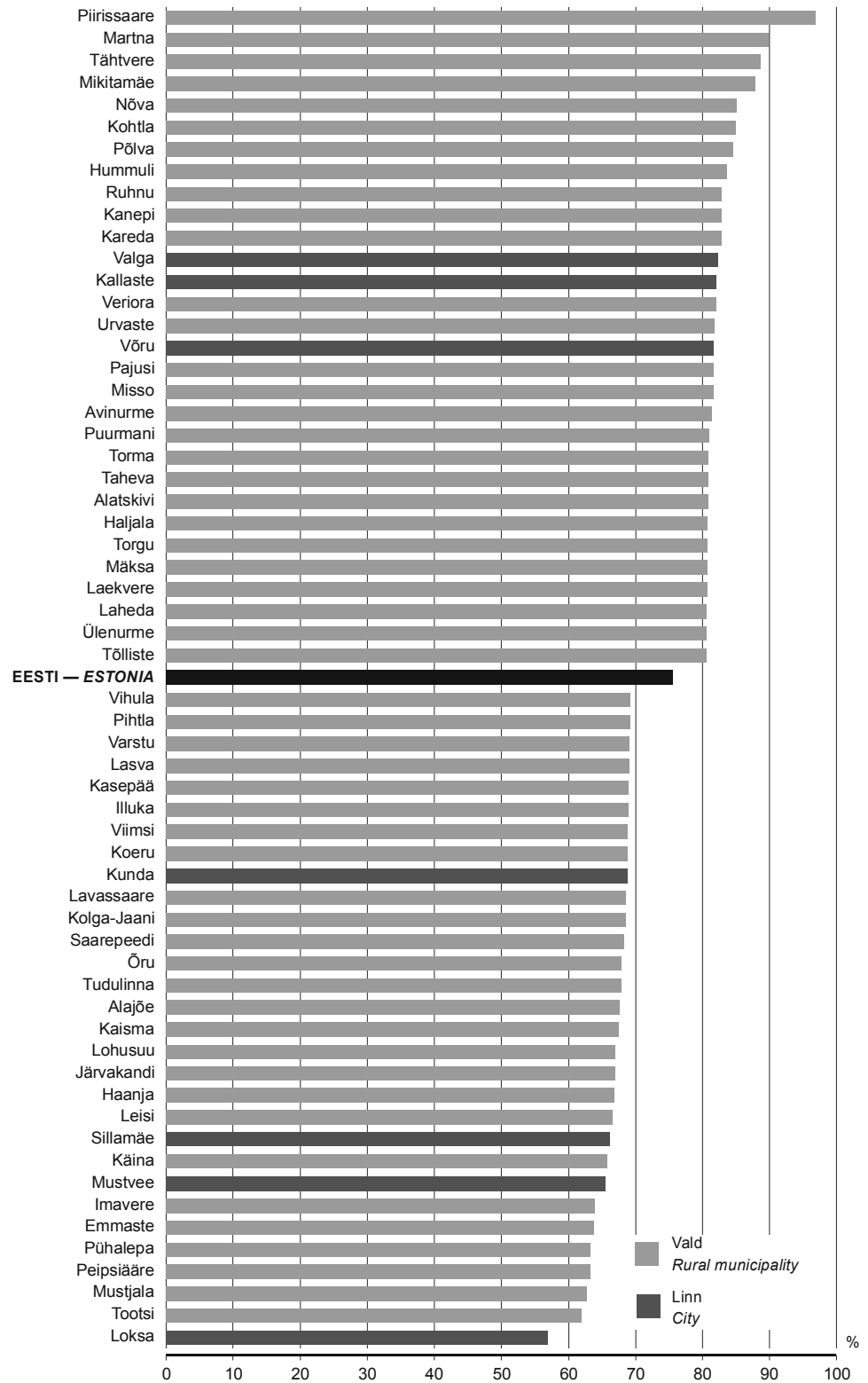
Joonis 20 **Kohalike omavalitsuste võlakoormus, 31. detsember 2009**
 Figure 20 *Debt burden of local governments, 31 December 2009*

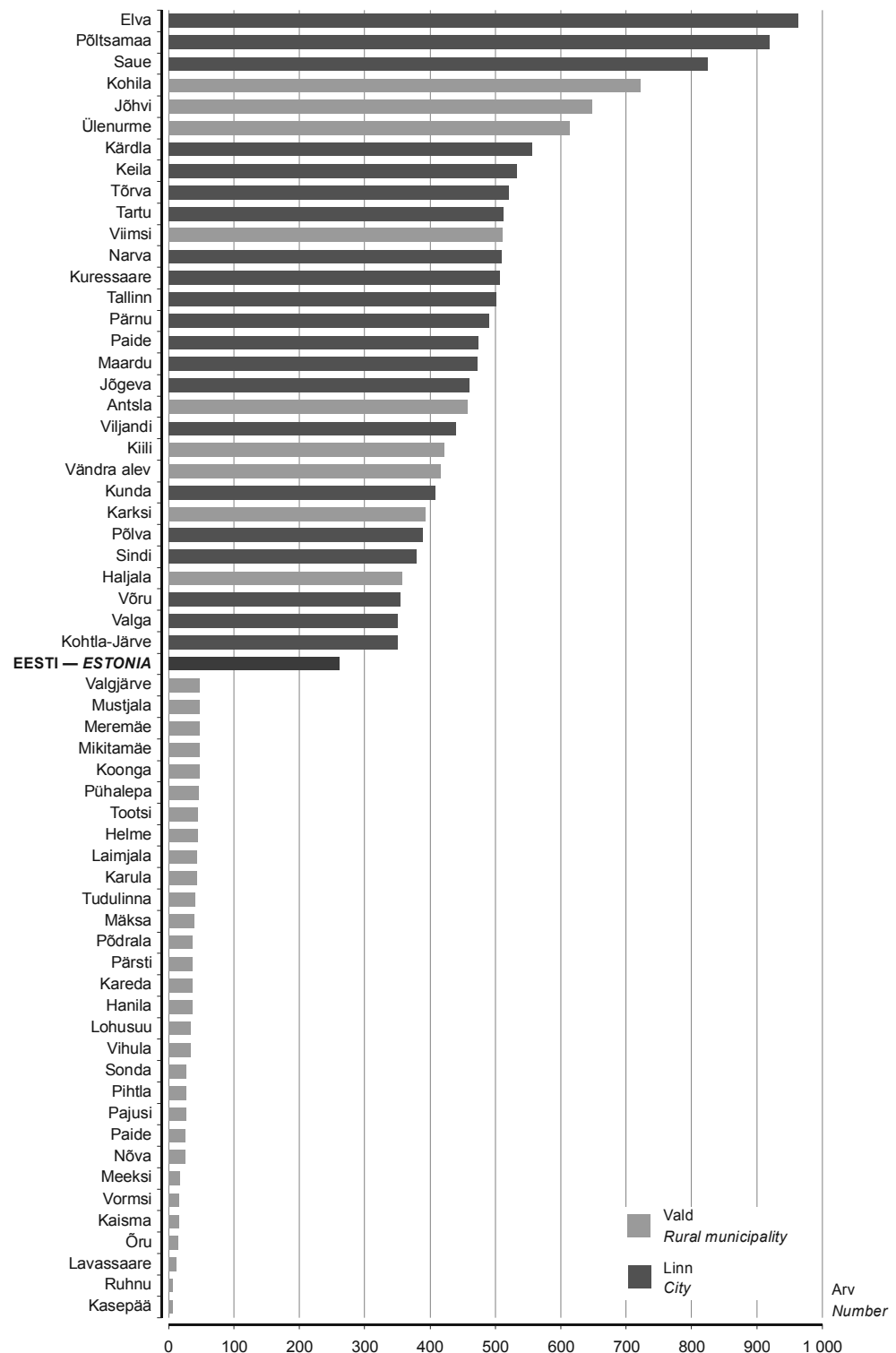
Joonis 21 Toetus toimetulekupiiri tagamiseks rahuldatud taotluse kohta, 2009
 Figure 21 Subsistence benefit to guarantee the subsistence level per application satisfied, 2009

Joonis 22 **Naiste kuukeskmise brutotulu võrreldes meeste kuukeskmise brutotuluga, 2009**
 Figure 22 *Females' average monthly gross income as a proportion of males' average monthly gross income, 2009*

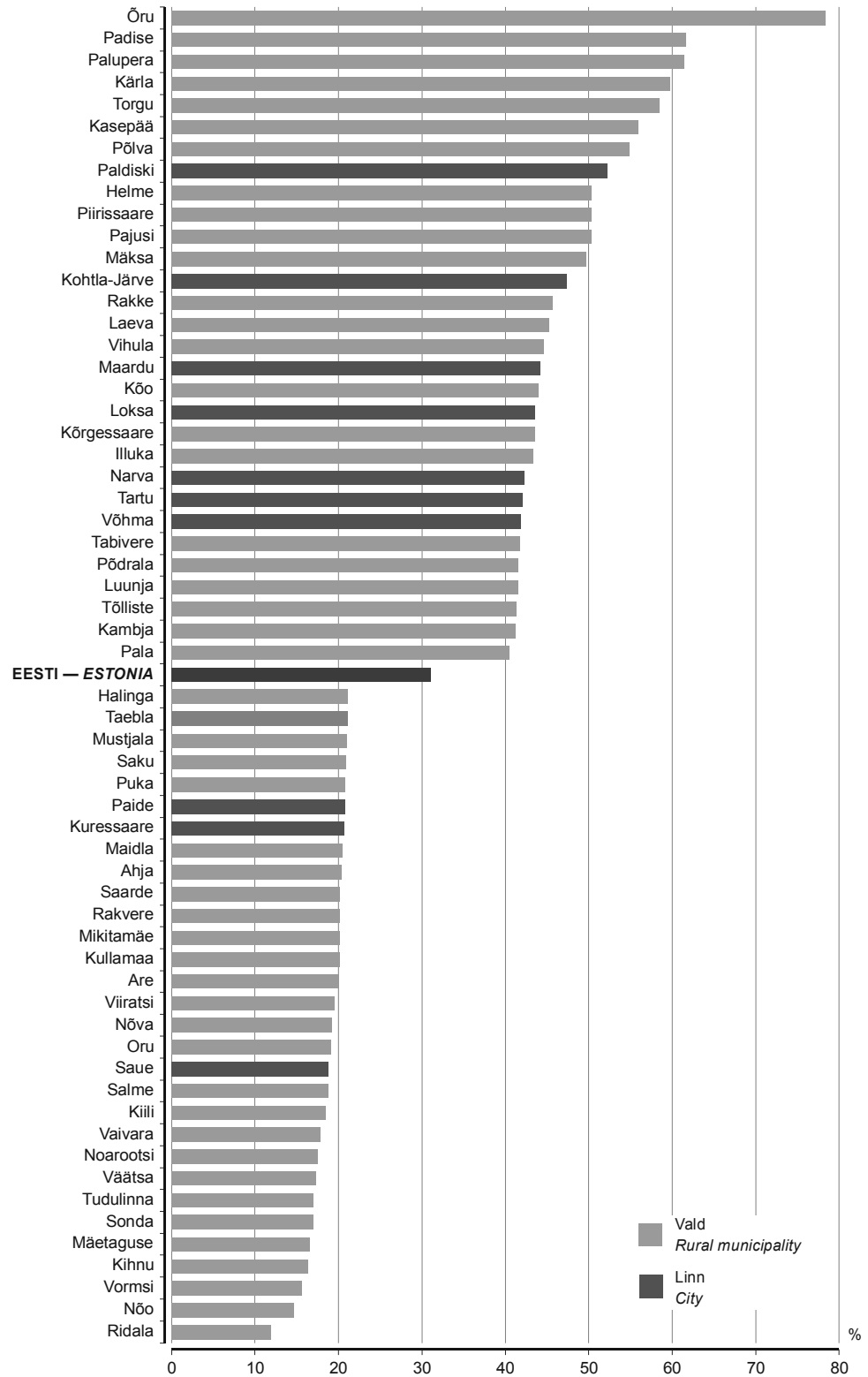
Joonis 23 Üldharidus: õpilasi kooli kohta, 2009/2010. õppeaasta alguses^a
 Figure 23 General education: pupils per school, 2009/2010, at the beginning of the academic year^a

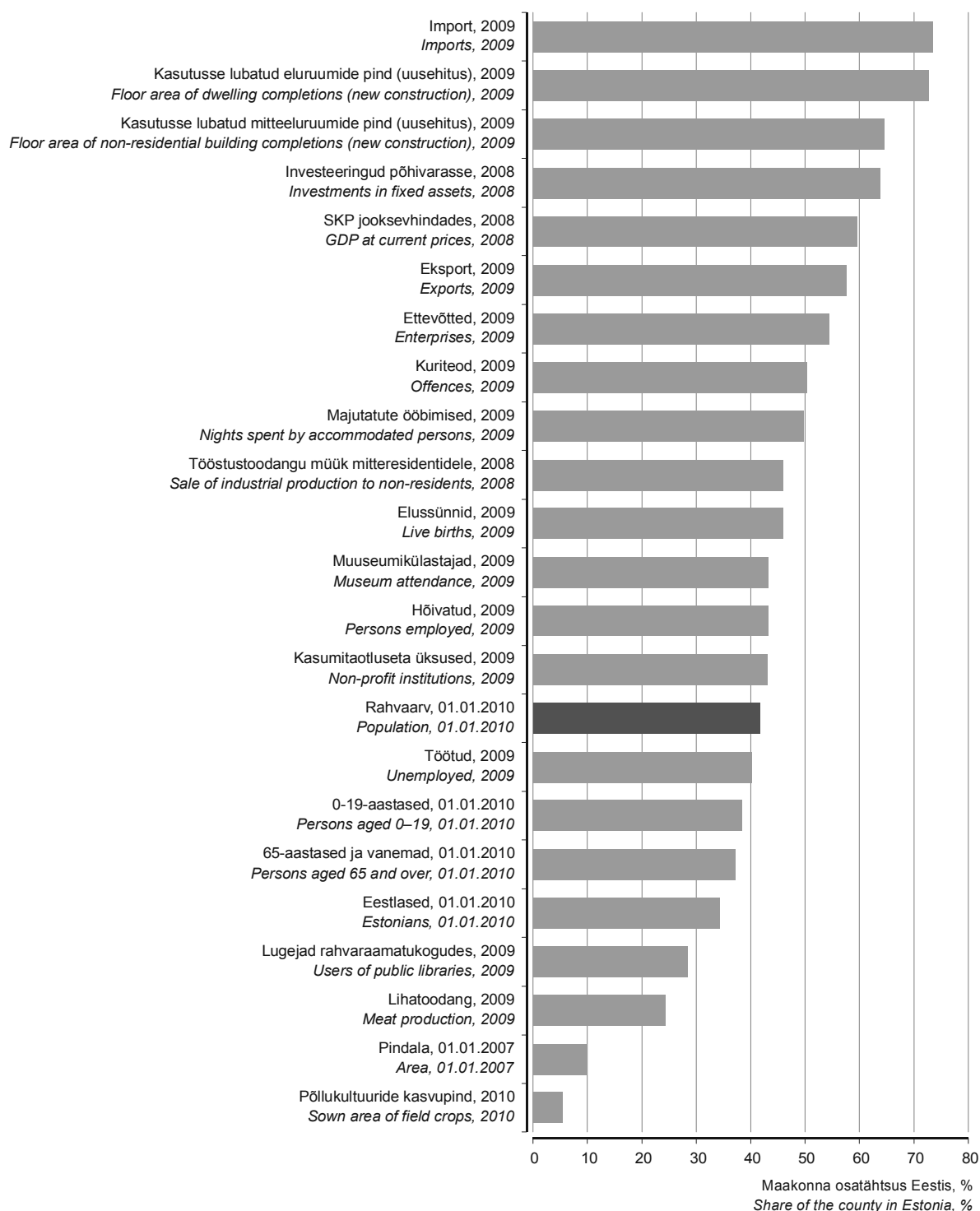
^a Püssi linna ning Alajõe, Kohtla, Piirissaare ja Torgu valla territooriumil üldhariduskooli ei ole.
^a There are no general education schools on the territory of Püssi city and Alajõe, Kohtla, Piirissaare and Torgu rural municipalities.

Joonis 24 **Üldkasutatavates rahvaraamatukogudes laenutatud üksusi keskmiselt lugeja kohta, 2009**

Figure 24 *Average number of library units lent per user in public libraries, 2009*

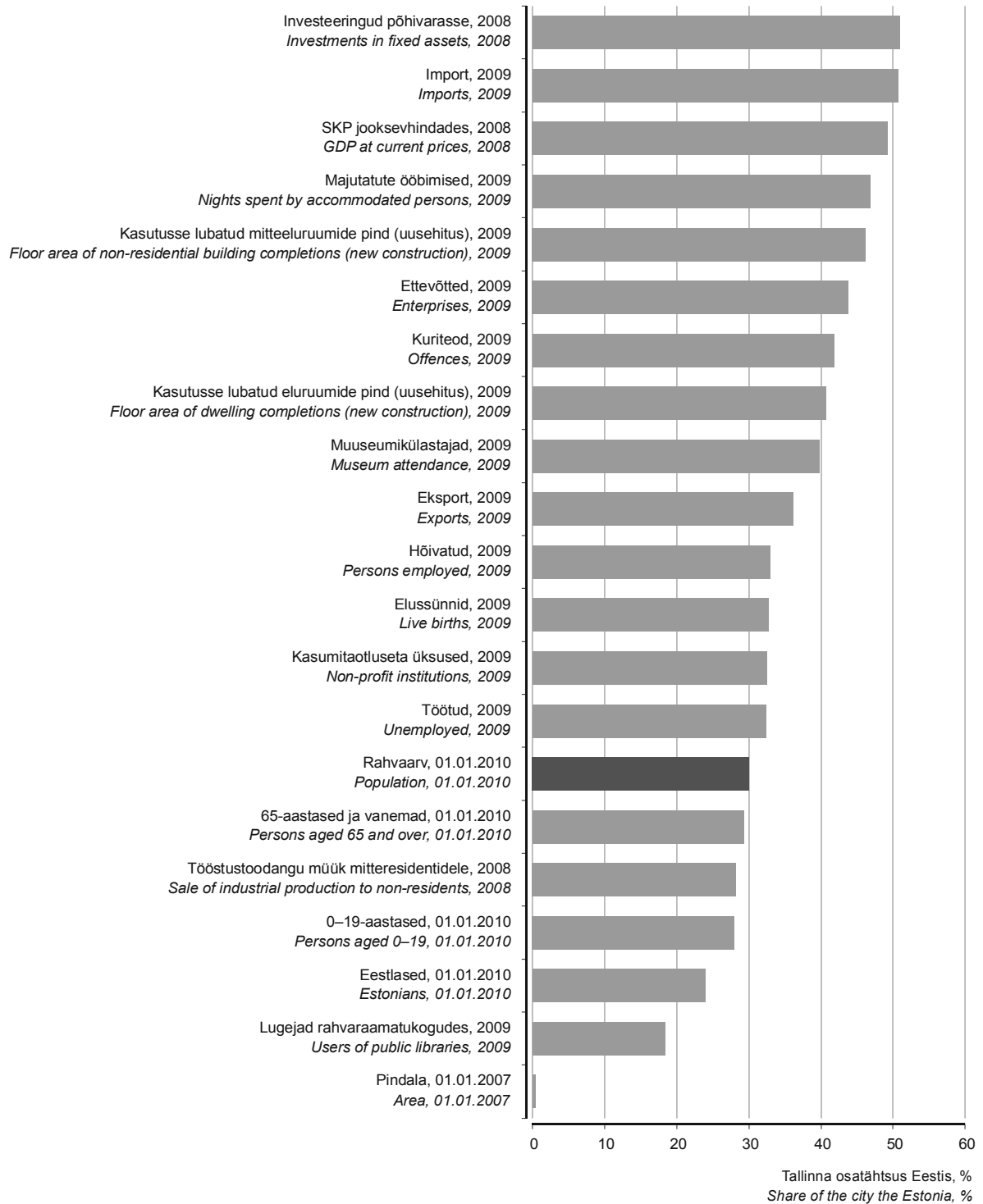

Joonis 25 **Harju maakonna osatähtsus Eestis**
 Figure 25 **Share of Harju county in Estonia**

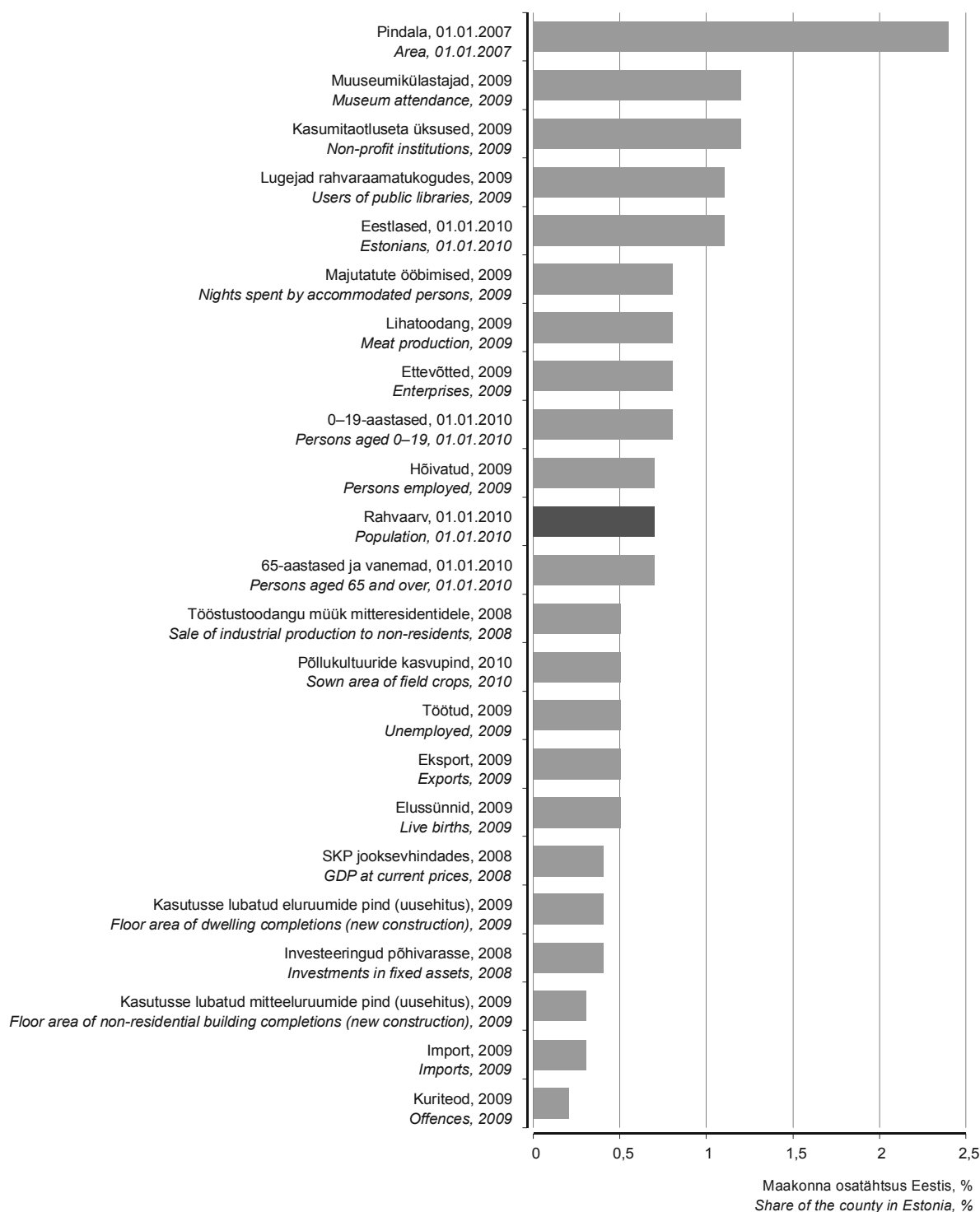

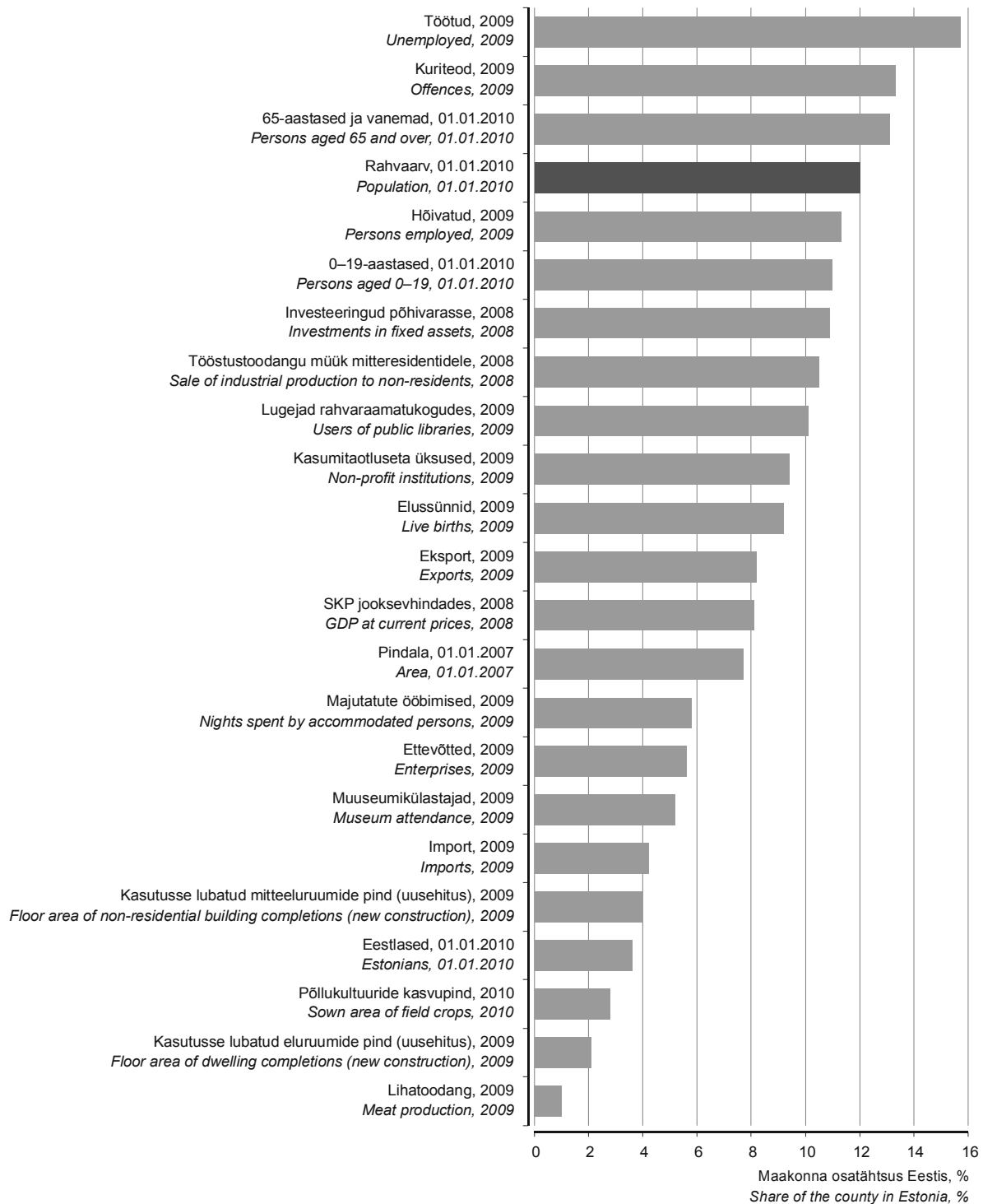
Joonis 26 Tallinna linna osatähtsus Eestis
 Figure 26 Share of Tallinn in Estonia

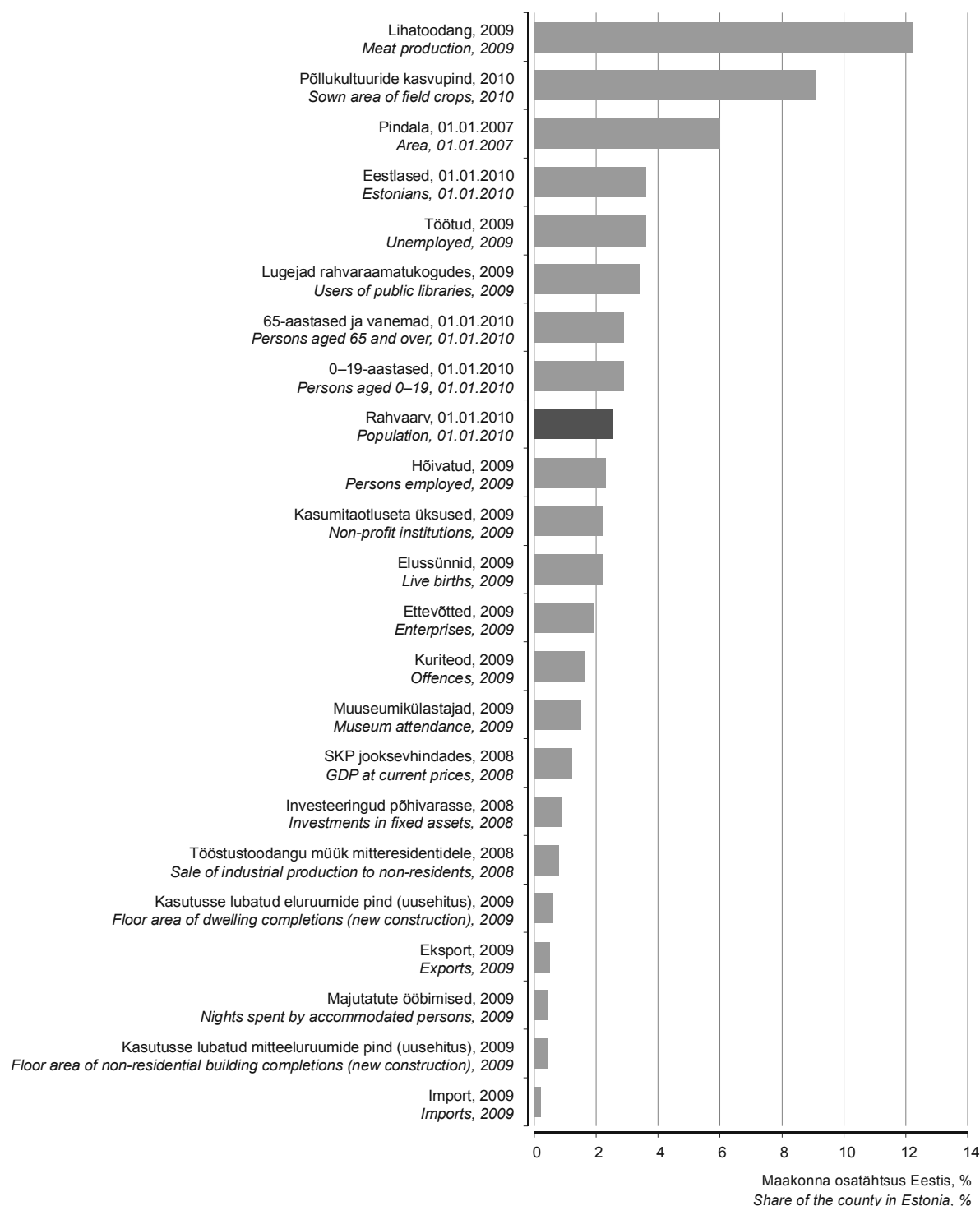
Joonis 27 **Hiiu maakonna osatähtsus Eestis**
 Figure 27 **Share of Hiiu county in Estonia**

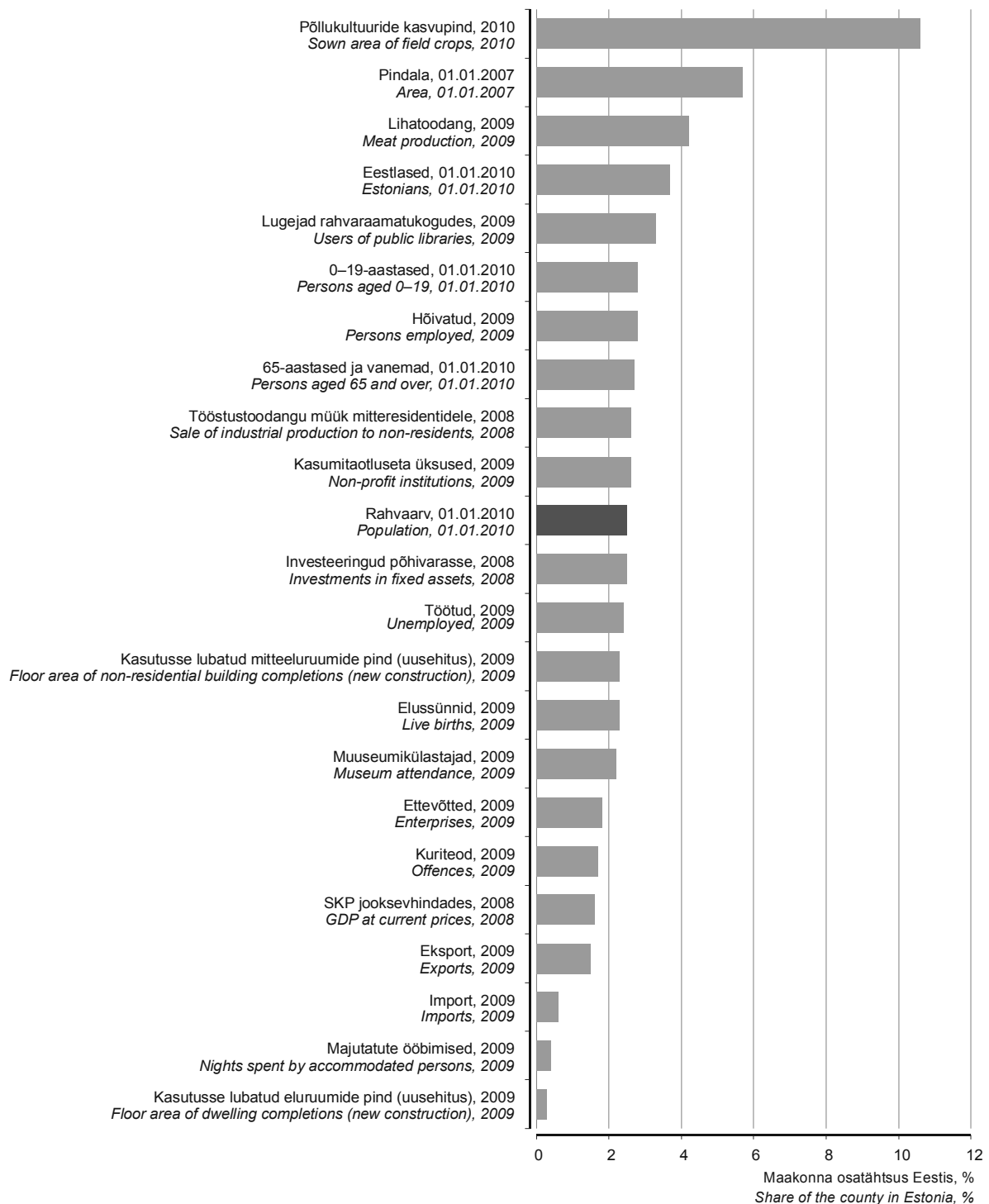
Joonis 28 **Ida-Viru maakonna osatähtsus Eestis**
 Figure 28 **Share of Ida-Viru county in Estonia**

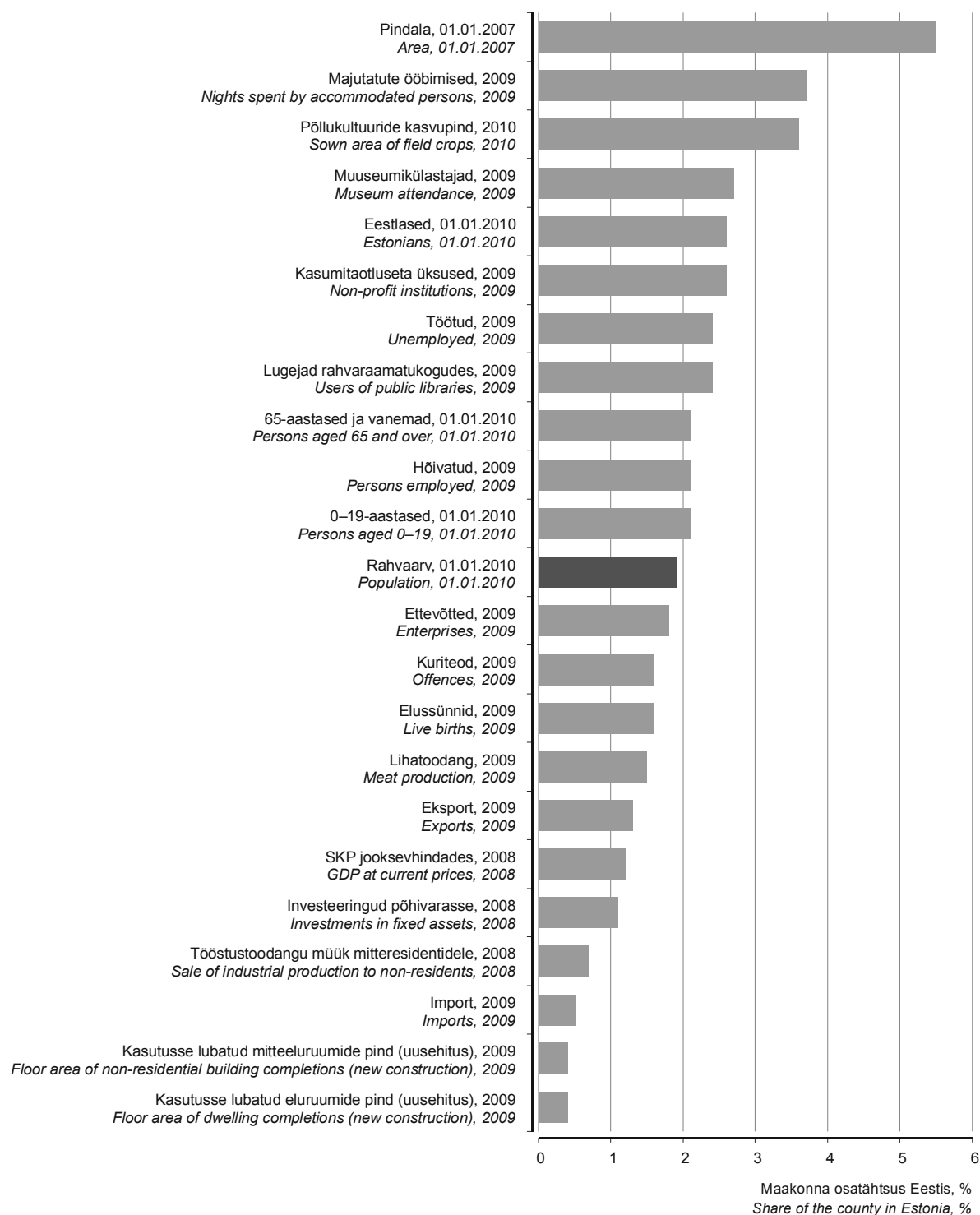
Joonis 29 Jõgeva maakonna osatähtsus Eestis
Figure 29 Share of Jõgeva county in Estonia

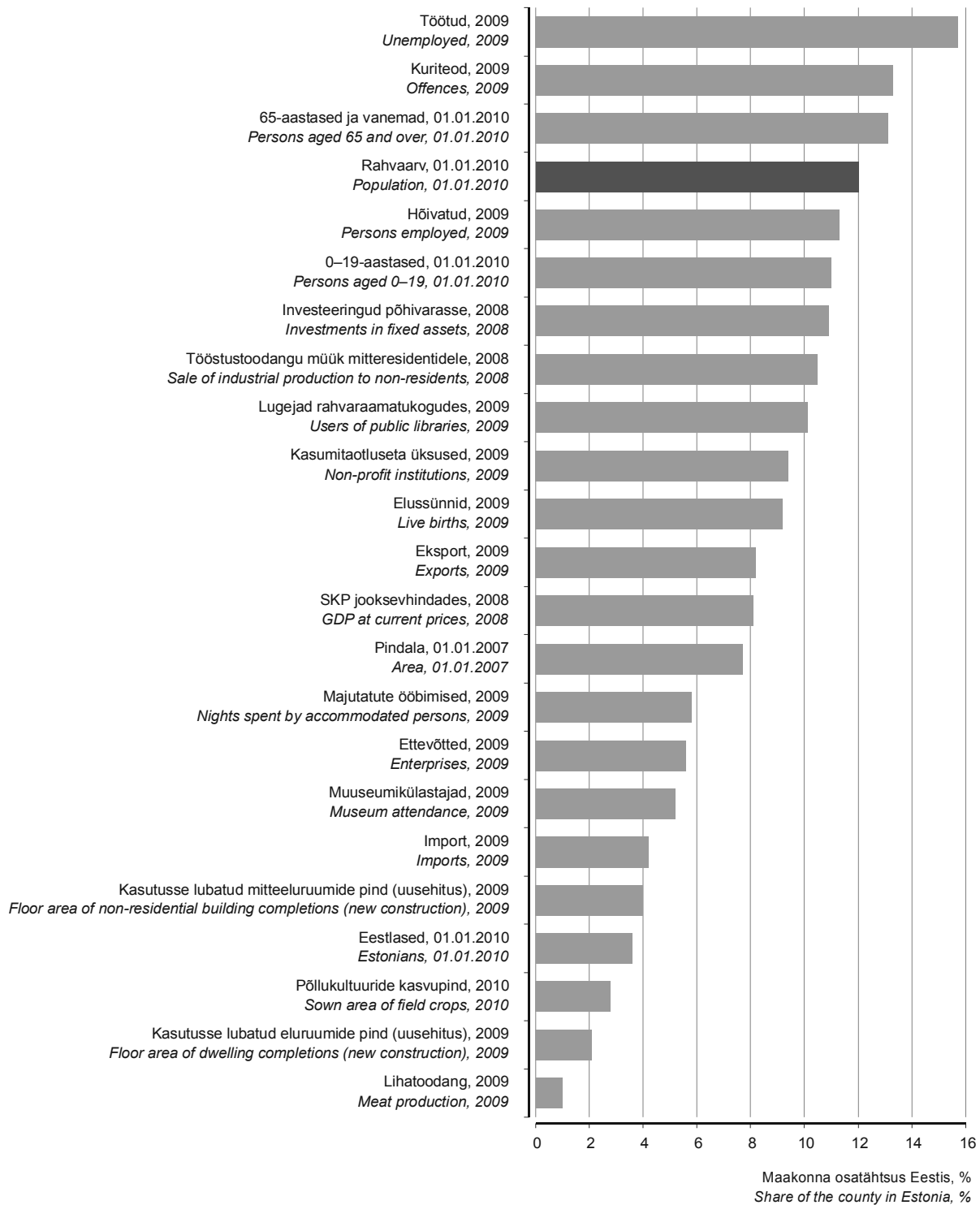
Joonis 30 Järva maakonna osatähtsus Eestis
 Figure 30 Share of Järva county in Estonia

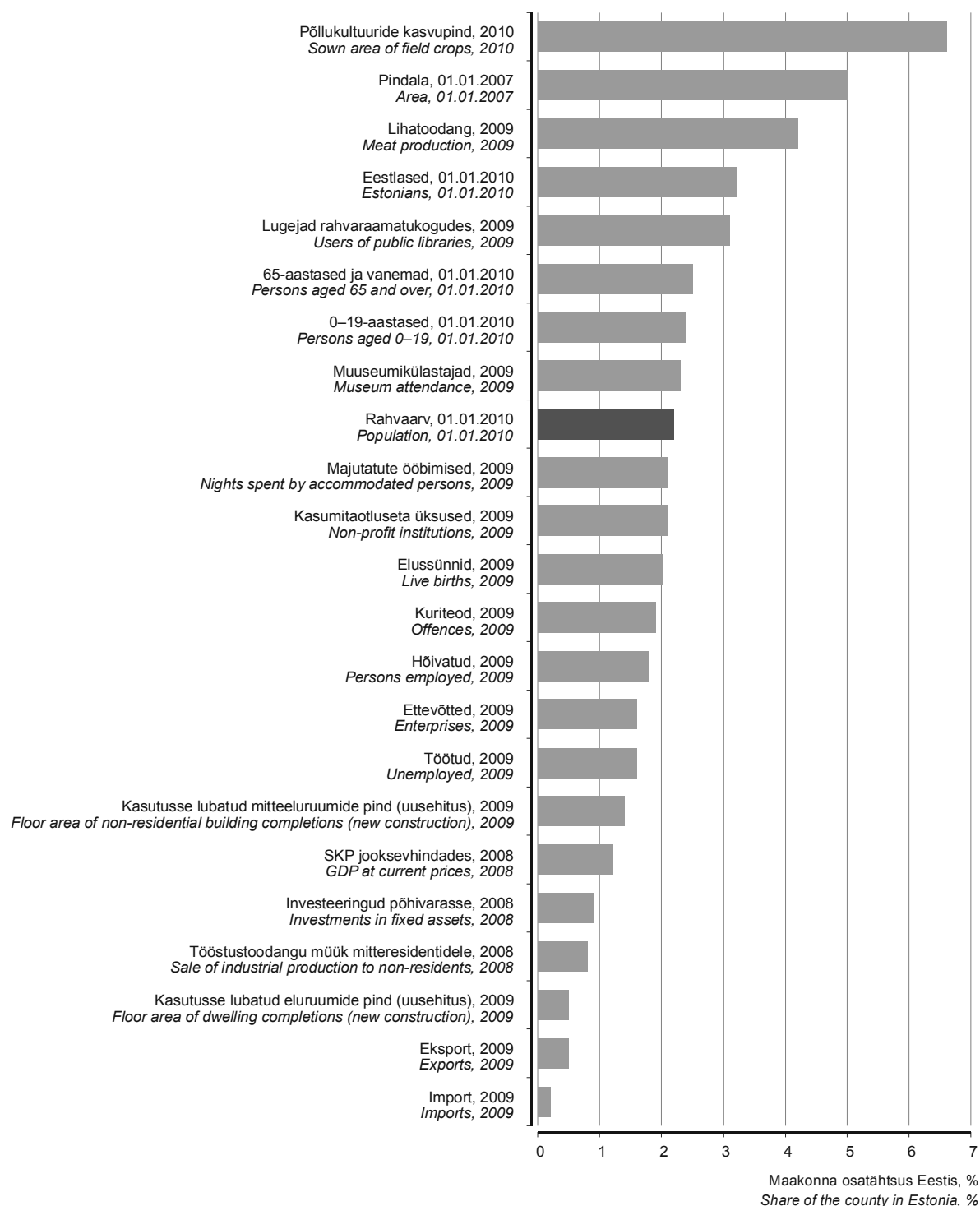
Joonis 31 Lääne maakonna osatähtsus Eestis
Figure 31 Share of Lääne county in Estonia

Joonis 32 **Lääne-Viru maakonna osatähtsus Eestis**
 Figure 32 **Share of Lääne-Viru county in Estonia**

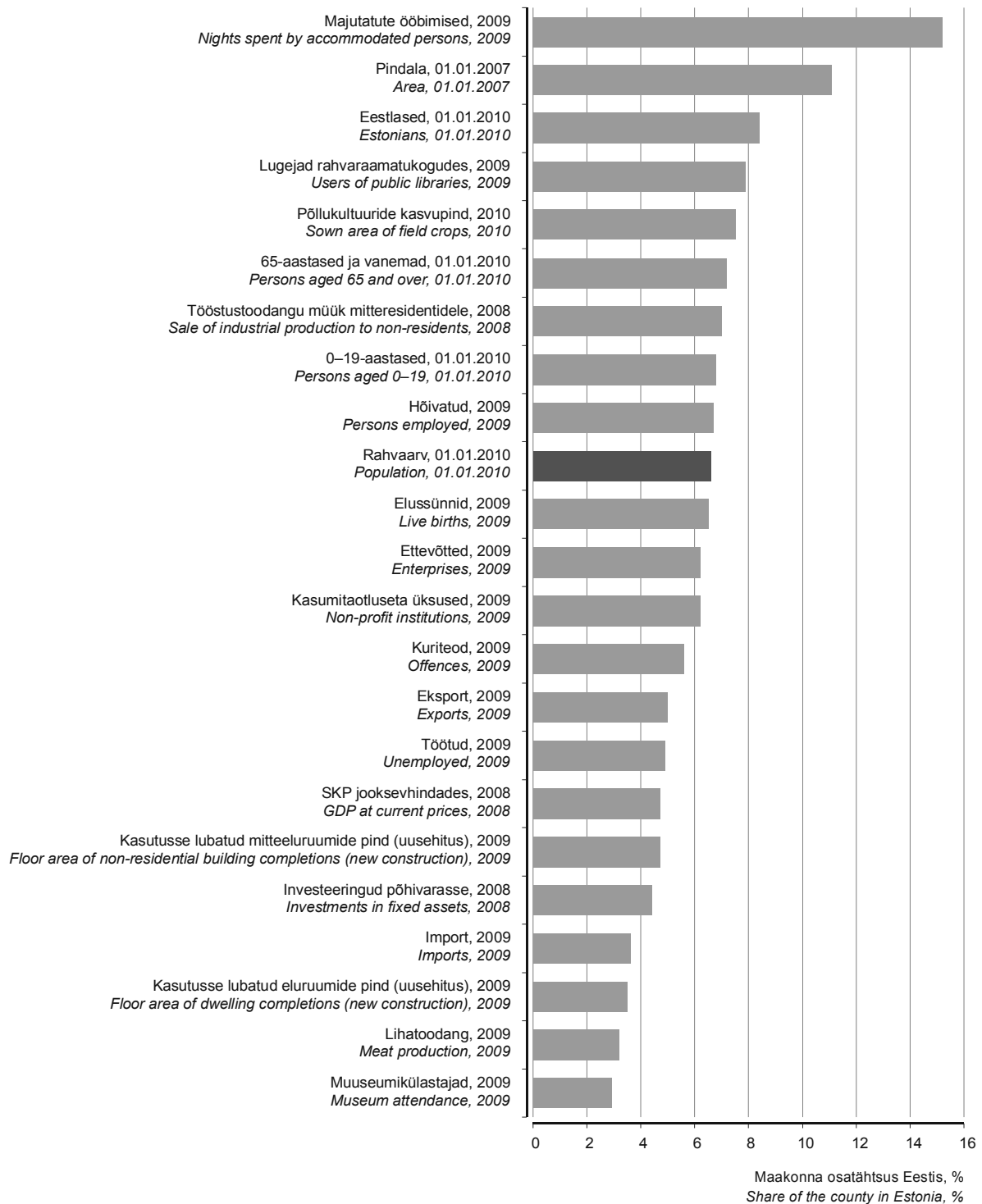

Joonis 33 Põlva maakonna osatähtsus Eestis
Figure 33 Share of Põlva county in Estonia

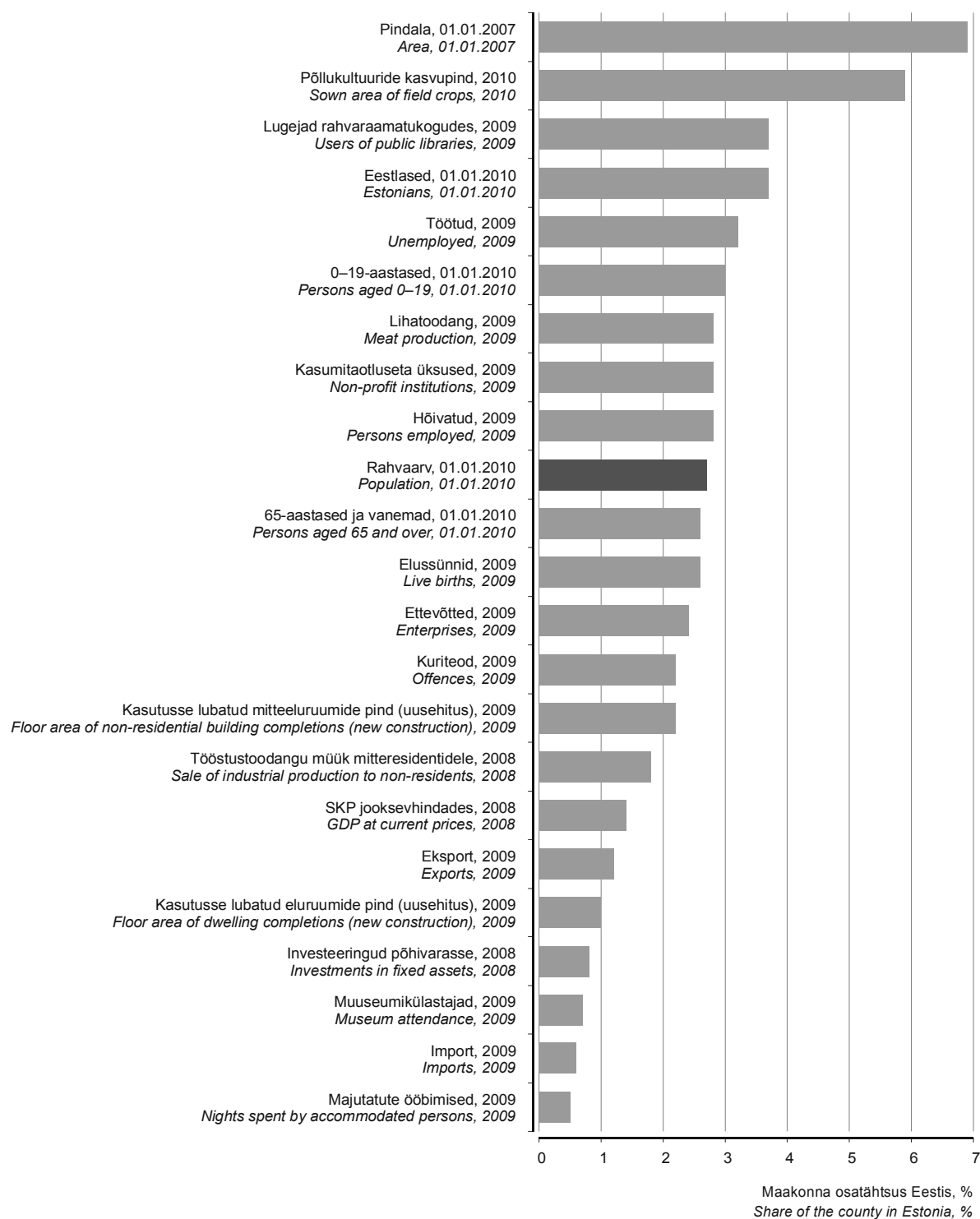

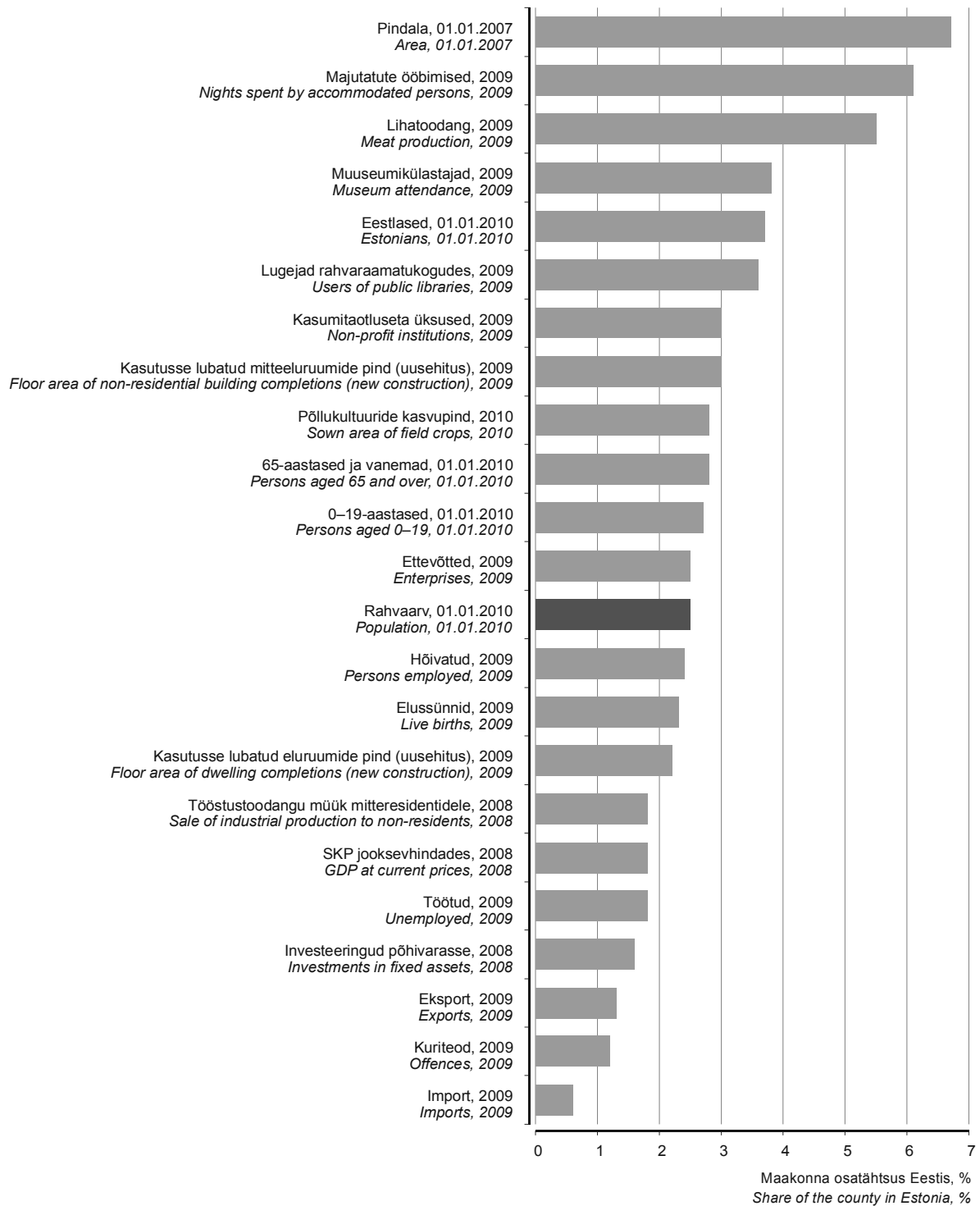
Joonis 34 Pärnu maakonna osatähtsus Eestis
 Figure 34 Share of Pärnu county in Estonia

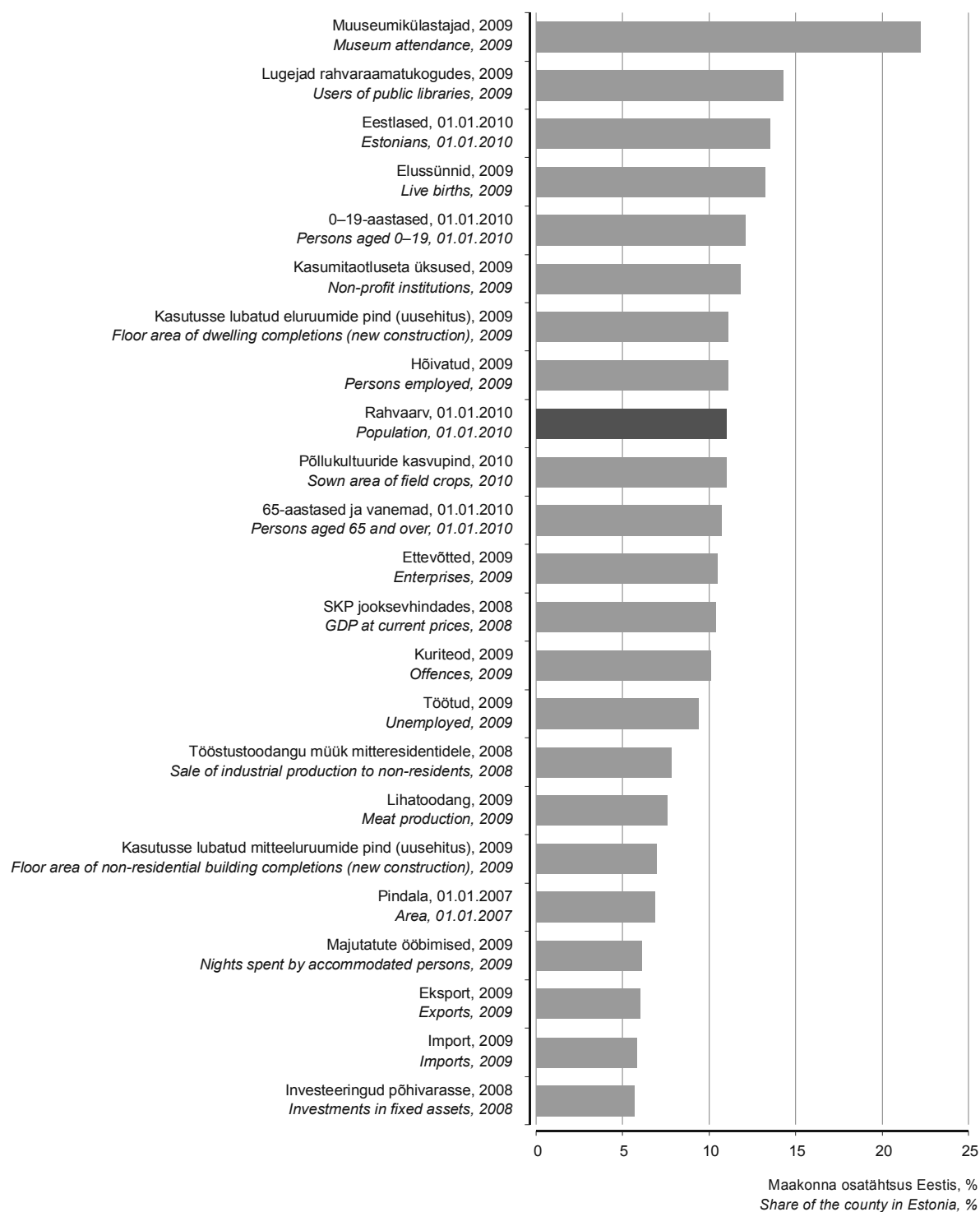
Joonis 35 **Rapla maakonna osatähtsus Eestis**
 Figure 35 **Share of Rapla county in Estonia**

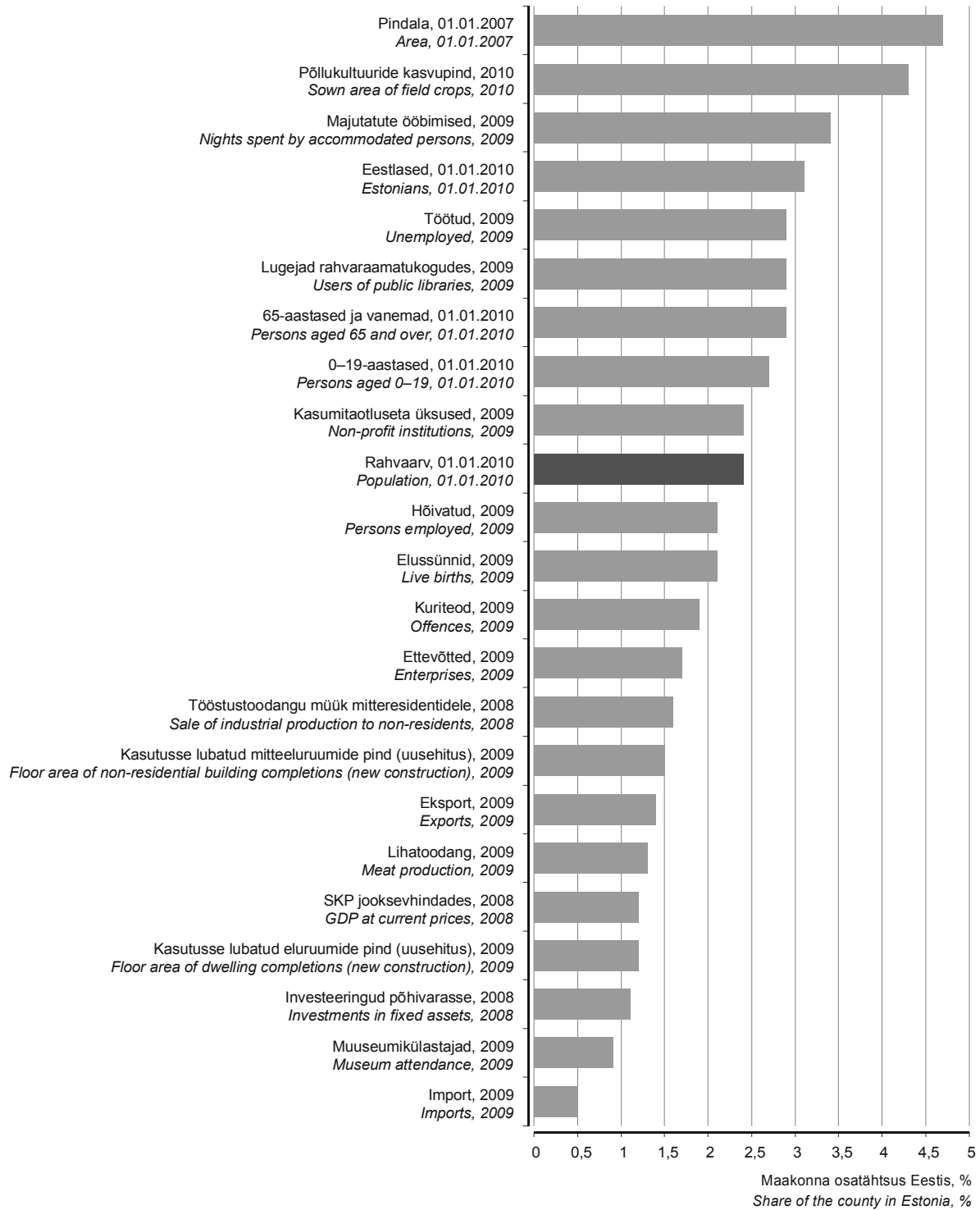
Joonis 36 **Saare maakonna osatähtsus Eestis**
 Figure 36 **Share of Saare county in Estonia**

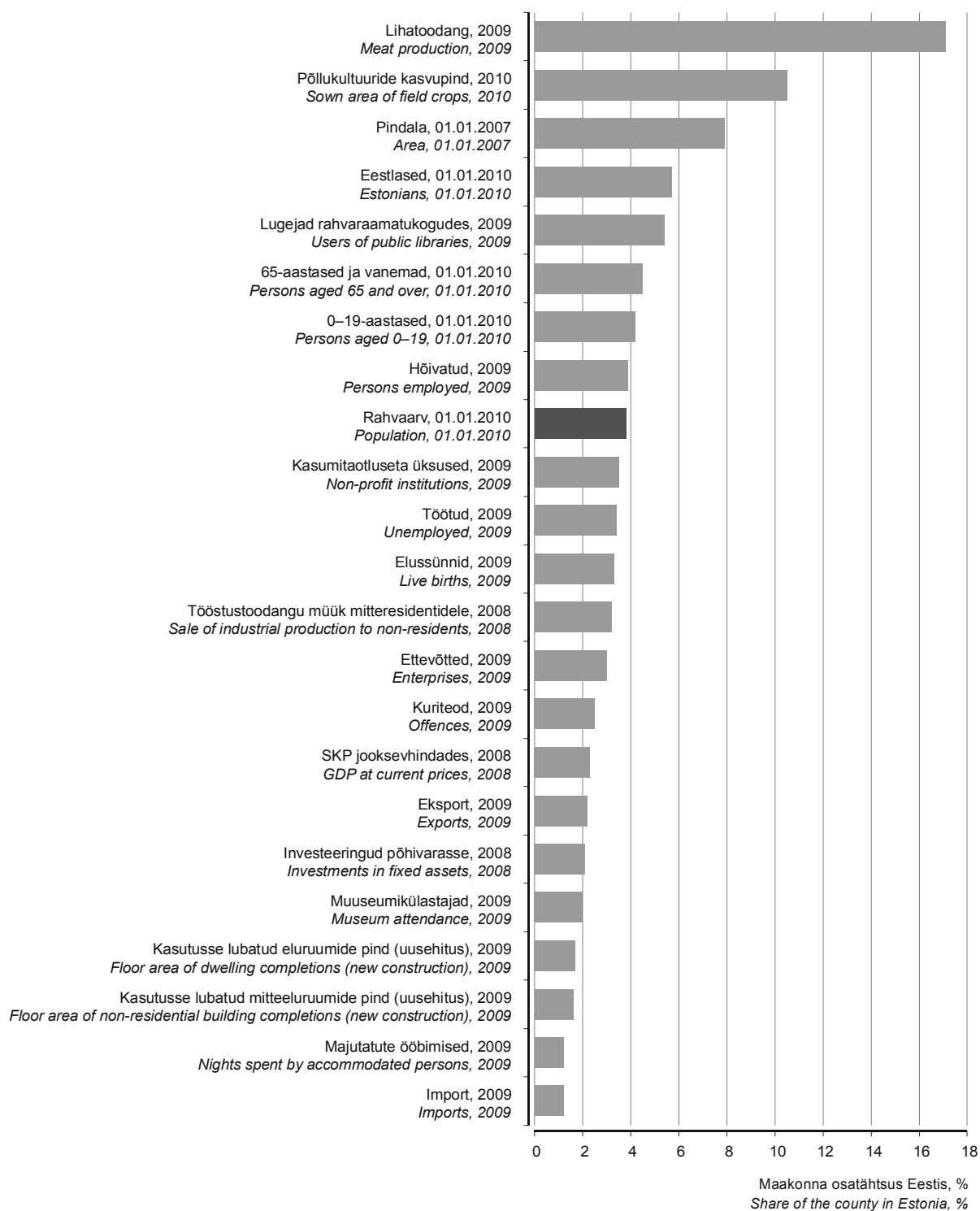
Joonis 37 **Tartu maakonna osatähtsus Eestis**
 Figure 37 **Share of Tartu county in Estonia**

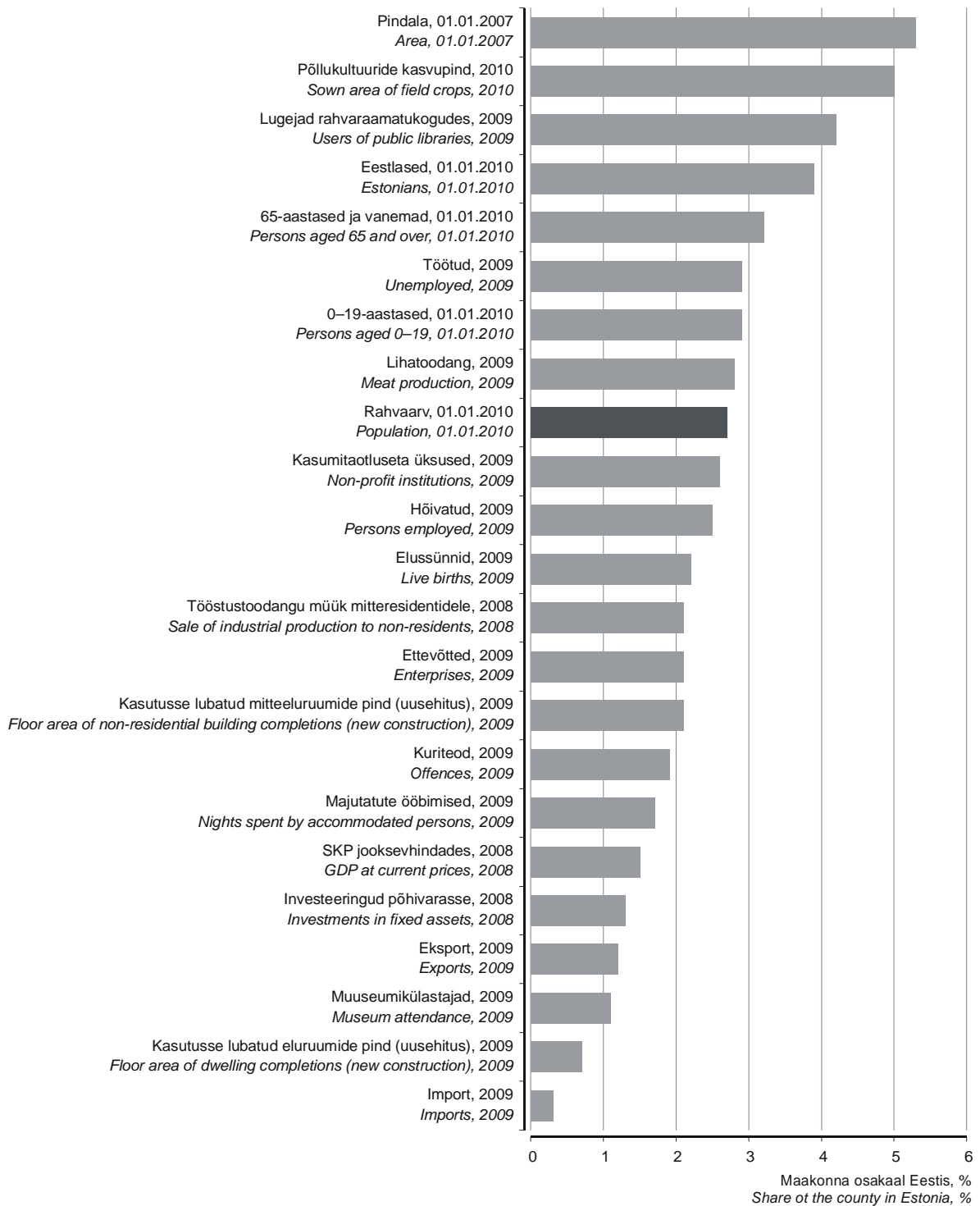
Joonis 38 **Valga maakonna osatähtsus Eestis**
 Figure 38 **Share of Valga county in Estonia**

Joonis 39 **Viljandi maakonna osatähtsus Eestis**
 Figure 39 **Share of Viljandi county in Estonia**

Joonis 40 **Võru maakonna osatähtsus Eestis**
 Figure 40 **Share of Võru county in Estonia**

Lisa 2. VALIK ANDMEID HALDUSÜKSUSTE KOHTA
Annex 2. SELECTION OF DATA ON ADMINISTRATIVE UNITS

Valik andmeid haldusüksuste kohta
Selection of data on administrative units

Näitaja	Eesti	Harju maakond county	Linnad Cities					
	Estonia		Keila	Loksa	Maardu	Paldiski	Saue	Tallinn
Pindala, km ²	43 432,31	4 333,13	10,46	3,81	22,76	60,17	3,49	158,27
Kaugus, km								
maakonnakeskusest	..	..	25,2	67,8	18,7	48,2	18,7	0,5
Tallinnast	..	..	24,7	68,8	19,8	47,6	20,1	0,9
Rändega rahvastik								
Rahvaarv	1 323 323	552 282	9 790	3 121	17 064	4 283	6 099	397 287
Rahvaarvu muutus, %	-0,07	0,88	1,60	-0,73	-0,15	3,53	1,09	0,41
Elussündinud	15 763	7 238	125	26	150	44	99	5 150
Surmad	16 081	5 661	84	28	152	52	47	4 382
Loomulik iive	-318	1 577	41	-2	-2	-8	52	768
Sisseränne	3 643	8 632	430	76	618	430	263	9 832
Väljaränne	4 647	5 640	319	99	646	282	251	9 159
Rändesaldo	-1 004	2 992	111	-23	-28	148	12	673
Ülalpeetavate määr	48,1	44,3	44,7	45,2	33,1	41,9	48,6	44,8
Demograafiline tööturusurveindeks	0,79	0,79	1,01	0,64	0,64	0,83	1,02	0,72
Kohalikud eelarved, miljonit krooni								
Tulud kokku	20 212,5	8 598,5	159,7	53,6	214,7	59,3	99,4	6 307,1
maksud	10 824,3	5 568,7	96,4	26,0	146,0	31,3	68,8	4 013,9
füüsilise isiku tulumaks	9 921,5	4 984,4	93,7	24,9	118,5	28,6	67,6	3 575,3
toetused	6 531,6	1 587,3	50,7	13,5	41,8	21,5	18,4	1 093,3
Kulud kokku	21 255,9	9 329,6	156,0	50,1	204,4	61,1	95,6	6 977,0
üldised valitsemissektori teenused	1 995,1	793,0	16,0	8,0	22,7	13,6	11,6	554,2
majandus	2 863,9	1 772,4	11,4	0,8	23,8	3,6	11,9	1 573,7
haridus	9 705,4	3 713,6	80,4	26,9	89,1	28,1	46,4	2 358,8
sotsiaalne kaitse	1 823,2	773,0	8,3	2,1	25,5	5,9	9,6	624,1
Võlakooormus, %	50,0	60,7	38,1	99,7	24,9	22,8	20,1	61,2
Toimetulekutoetused, tuhat krooni	187 693,9	35 980,8	854,8	523,3	4 838,5	2 075,7	205,4	21 992,9
Toetus toimetulekupiiri tagamiseks, krooni rahuldatud taotluse kohta	1 666	1 704	2 043	1 989	1 699	1 750	1 721	1 696
Registreeritud töötud	66 971	26 212	429	151	1 513	368	170	19 888
Äriühingud	58 517	35 296	362	35	544	70	367	28 900
primaarsektor	2 127	376	2	-	1	1	3	206
sekundaarsektor	13 717	7 299	102	15	133	13	122	5 621
tertsiaarsektor	42 673	27 621	258	20	410	56	242	23 073
Müügitulu, miljonit krooni	668 527,3	486 330,8	4 727,2	711,3	11 187,1	668,4	5 002,5	413 780,7
Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, krooni	12 057	13 658	13 635	11 940	10 915	10 929	15 593	13 448
mehed	13 896	15 930	15 839	15 260	13 064	12 597	17 780	15 635
naised	10 503	11 828	11 877	8 685	9 088	9 515	13 582	11 770
Brutotulu saajad keskmiselt kuus	503 527	219 361	4 212	1 302	6 867	1 592	2 580	159 843
Kasutusse lubatud								
eluruumid	3 026	2 324	10	-	7	-	47	1 591
eluruumide pind, m ²	304 982	221 821	1 603	-	1 189	-	6 843	124 082
mitteeluhooned	964	214	4	1	13	2	4	84
mitteeluhoonete kasulik pind, m ²	797 777	515 627	2 326	140	12 157	8 208	3 486	368 340
Üldharidus								
Koolid	574	144	3	2	3	2	1	85
Õpilased	149 641	57 515	1 596	379	1 416	524	824	42 571
Üldkasutatavad rahvaraamatukogud								
Raamatukogud	559	79	1	1	1	1	1	19
Fondi suurus, arvestusüksust	11 389 477	2 081 393	87 370	26 850	69 746	34 142	28 014	1 026 516
Lugejad	386 050	108 749	3 617	1 291	3 752	980	1 588	70 672
Päästeteenistuste registreeritud tulekahjud	8 421	3 506	66	32	178	59	19	2 457

Vallad Rural municipalities								Indicator
Aegviidu	Anija	Harku	Jõelähtme	Keila	Kernu	Killi	Kose	
11,97	520,94	159,77	210,86	178,97	174,70	100,37	237,33	Area, km ²
								Distance, km
64,0	43,7	12,5	23,2	25,9	39,9	16,5	41,0	from the county centre
65,1	44,7	12,0	24,3	25,4	41,3	17,9	42,1	from Tallinn
								Population (incl. migration)
771	5 926	12 572	6 186	4 904	2 310	4 660	5 845	Population
-5,05	-1,12	5,52	2,38	3,29	0,74	2,60	0,64	Change in population, %
5	55	225	78	86	17	88	69	Births
22	76	74	55	56	24	21	49	Deaths
-17	-21	151	23	30	-7	67	20	Natural increase
11	206	1 002	394	383	111	258	209	Immigration
38	249	490	277	261	87	207	191	Emigration
-27	-43	512	117	122	24	51	18	Net migration
74,4	47,8	44,3	41,7	42,7	50,3	42,6	49,9	Dependency ratio
0,68	0,87	1,37	0,89	0,89	0,84	1,28	1,10	Demographic labour pressure index
								Local budgets, million kroons
10,8	76,9	192,7	101,9	60,5	53,1	65,6	73,5	Total revenue
6,9	45,8	158,8	78,9	46,5	18,4	50,7	46,3	taxes
6,6	42,5	135,1	68,1	41,6	16,0	47,0	44,3	personal income tax
3,2	22,6	20,7	13,8	9,7	32,6	10,5	17,9	grants
10,1	75,2	173,5	130,8	65,9	56,9	64,8	77,6	Total expenditure
1,7	6,6	16,2	12,1	8,9	5,1	7,5	10,3	administration expenses
0,4	8,0	26,9	11,4	6,6	1,4	4,0	1,4	economy
4,9	40,3	88,5	84,8	35,6	39,1	40,7	42,6	education
0,5	5,7	10,3	4,9	5,1	7,4	2,0	3,1	social protection
0,0	9,2	65,4	44,8	130,7	27,3	160,8	56,7	Debt burden, %
10,9	407,4	199,4	533,0	238,4	58,7	17,9	413,2	Subsistence benefits, thousand kroons
683	1 837	1 703	1 753	1 269	607	1 659	1 689	Subsistence benefit to guarantee subsistence level, kroons per application satisfied
28	263	378	222	241	79	109	181	Registered unemployed persons
26	136	657	289	140	49	236	193	Companies
1	14	6	11	4	4	8	16	primary sector
9	43	162	84	38	13	64	63	secondary sector
16	79	489	194	98	32	164	114	tertiary sector
125,0	377,2	3 297,6	2 755,3	395,6	70,2	679,9	732,2	Net sales, million kroons
12 923	11 217	17 280	14 266	13 114	12 766	16 115	12 277	Average monthly gross income per employee, kroons
14 854	13 053	20 530	16 097	15 163	14 735	18 417	13 983	males
11 150	9 449	14 217	12 496	11 290	10 846	13 644	10 753	females
331	2 339	4 595	2 492	1 834	778	1 777	2 282	Average number of recipients of gross income per month
								Buildings completed
3	3	103	23	49	2	25	4	dwellings
412	460	15 105	3 854	6 248	426	4 679	427	floor area of dwellings, m ²
-	-	22	4	5	5	2	4	non-residential buildings
-	-	11 647	3 565	772	300	99	1 320	useful floor area of non-residential buildings, m ²
								General education
1	2	4	3	3	2	1	4	Schools
49	573	1 025	427	233	195	421	839	Pupils
								Public libraries of general use
1	3	3	5	3	3	1	4	Libraries
14 740	64 493	51 479	60 509	22 684	31 133	17 710	69 303	Stock in library units
351	1 466	2 326	1 505	776	643	915	2 236	Users
12	49	79	71	54	21	28	23	Fires registered by the fire and rescue services

Valik andmeid omavalitsusüksuste kohta
Selection of data on local government units

Näitaja	Vallad <i>Rural municipalities</i>							
	Kuusalu	Kõue	Nissi	Padise	Raasiku	Rae	Saku	Saue
Pindala, km ²	707,93	295,51	264,92	366,55	158,86	206,73	171,13	196,12
Kaugus, km								
maakonnakeskusest	38,1	57,8	46,4	46,3	24,9	13,8	15,8	13,1
Tallinnast	39,2	58,8	47,7	45,8	25,9	14,9	17,1	14,4
Rändega rahvastik								
Rahvaarv	6 640	1 569	3 143	1 757	4 721	12 217	9 532	9 492
Rahvaarvu muutus, %	-0,78	-0,70	-1,54	-1,57	0,00	8,38	1,96	2,68
Elussündinud	72	17	35	16	64	231	115	157
Surmad	71	16	46	29	52	73	67	64
Loomulik iive	1	1	-11	-13	12	158	48	93
Sisseränne	229	38	87	58	161	1 258	501	567
Väljaränne	286	51	125	74	172	472	368	415
Rändesaldo	-57	-13	-38	-16	-11	786	133	152
Ülalpeetavate määr	49,5	46,2	50,4	46,9	50,7	42,6	46,2	45,7
Demograafiline tööturusurveindeks	0,77	0,93	0,86	0,79	0,92	1,20	1,13	1,23
Kohalikud eelarved, miljonit krooni								
Tulud kokku	93,4	47,2	44,7	33,5	71,5	179,0	134,1	126,2
maksud	58,8	13,5	23,8	18,3	40,4	127,8	96,0	101,6
füüsilise isiku tulumaks	53,9	11,7	22,1	15,8	38,5	121,6	90,6	97,5
toetused	22,8	30,7	13,5	11,6	26,9	26,0	23,3	16,8
Kulud kokku	96,3	50,9	46,7	33,1	77,3	257,6	116,0	129,7
üldised valitsemissektori teenused	8,3	4,2	5,1	4,6	8,0	12,1	14,2	10,3
majandus	4,8	1,0	2,3	1,3	2,0	15,9	8,1	11,0
haridus	63,0	42,1	27,7	20,6	55,1	187,9	63,5	72,9
sotsiaalne kaitse	6,3	1,4	4,8	1,8	2,1	8,1	5,6	15,5
Võlakoomus, %	17,3	38,6	39,2	22,5	12,7	1,8	42,5	83,4
Toimetulekutoetused, tuhat krooni	342,7	430,1	639,7	243,2	57,9	32,0	222,2	591,4
Toetus toimetulekupiiri tagamiseks, krooni rahuldatud taotluse kohta	1 629	1 775	1 665	1 425	1 378	1 144	1 878	1 528
Registreeritud töötud	184	49	126	63	161	405	274	279
Äriühingud	220	45	71	61	145	680	433	465
primaarsektor	18	9	7	10	7	12	8	11
sekundaarsektor	72	13	31	16	49	171	117	109
tertsiaarsektor	130	23	33	35	89	497	308	345
Müügitulu, miljonit krooni	975,9	214,2	249,4	315,4	1 118,8	17 537,0	4 421,5	7 046,4
Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, krooni	12 579	11 278	11 541	12 263	13 335	15 749	15 504	15 701
mehed	14 705	13 285	13 138	13 607	15 301	18 076	17 880	18 605
naised	10 482	9 339	10 111	10 808	11 379	13 505	13 347	13 155
Brutotulu saajad keskmiselt kuus	2 678	651	1 199	778	1 826	4 692	3 614	3 673
Kasutusse lubatud								
eluruumid	7	1	4	3	2	202	23	33
eluruumide pind, m ²	1 353	133	599	587	351	21 668	3 581	5 689
mitteeluhooned	8	2	2	4	-	31	4	-
mitteeluhoonete kasulik pind, m ²	801	1 404	231	1 402	-	64 227	28 136	-
Üldharidus								
Koolid	3	2	2	2	4	4	3	3
Õpilased	688	160	403	159	473	1 154	1 008	633
Üldkasutatavad rahvaraamatukogud								
Raamatukogud	7	2	3	2	5	4	2	3
Fondi suurus, arvestusüksust	65 049	24 576	37 427	25 390	53 038	70 248	43 686	74 234
Lugejad	1 618	473	942	619	1 416	3 268	2 757	2 472
Päästeteenistuste registreeritud tulekahjud	45	9	13	8	21	67	55	49

Järg — Cont.

Vallad <i>Rural municipalities</i>		Hiiu maakond <i>county</i>	Linn City	Vallad <i>Rural municipalities</i>				Indicator
Vasalemma	Viimsi		Kärdla	Emmaste	Kõrges- saare	Käina	Pühalepa	
38,66	72,84	1 023,26	4,50	197,49	379,50	186,32	255,45	Area, km ²
								Distance, km
38,3	11,4	..	4,8	39,4	16,1	21,5	15,3	from the county centre
37,7	12,0	..	155,9	166,6	172,4	148,5	144,4	from Tallinn
								Population (incl. migration)
5 161	17 232	9 381	3 382	1 235	1 186	1 994	1 584	Population
-1,07	3,85	-1,43	-0,41	-3,59	-2,63	-0,99	-1,49	Change in population, %
30	284	72	26	11	12	11	12	Births
33	88	138	53	19	25	20	21	Deaths
-3	196	-66	-27	-8	-13	-9	-9	Natural increase
92	1 229	161	89	24	29	58	48	Immigration
143	789	232	77	63	47	70	62	Emigration
-51	440	-71	12	-39	-18	-12	-14	Net migration
22,5	44,0	45,3	48,6	49,9	49,0	42,1	36,9	Dependency ratio
0,50	1,12	0,62	0,78	0,58	0,56	0,66	0,40	Demographic labour pressure index
								Local budgets, million kroons
37,3	302,9	162,2	52,7	21,0	23,9	41,6	23,0	Total revenue
18,0	235,9	81,9	28,9	11,4	10,5	18,3	12,8	taxes
17,5	205,5	76,0	28,3	10,5	8,7	17,1	11,4	personal income tax
10,3	35,5	63,1	19,5	4,6	10,6	19,8	8,5	grants
43,7	279,3	171,3	51,7	22,9	24,8	47,9	24,0	Total expenditure
3,8	27,8	15,8	6,3	2,2	2,2	3,1	2,1	administration expenses
2,9	37,8	14,9	5,2	2,0	1,2	3,0	3,5	economy
24,8	149,9	92,2	27,3	8,5	14,1	32,7	9,7	education
2,9	9,8	16,6	5,2	5,1	2,7	1,9	1,7	social protection
27,5	154,4	38,4	37,7	34,2	36,2	58,4	14,2	Debt burden, %
791,2	260,8	2 329,0	993,0	185,0	184,6	496,3	470,2	Subsistence benefits, thousand kroons
1 890	2 041	1 495	1 575	1 491	1 257	1 705	1 265	Subsistence benefit to guarantee subsistence level, kroons per application satisfied
194	456	461	171	47	70	102	71	Registered unemployed persons
43	1 129	335	161	31	36	66	41	Companies
1	16	36	10	4	4	8	10	primary sector
14	225	99	41	10	10	26	12	secondary sector
28	888	200	110	17	22	32	19	tertiary sector
490,9	9 451,2	2 051,0	1 487,1	238,6	38,0	210,9	76,4	Net sales, million kroons
10 588	18 367	11 841	11 918	12 552	11 399	12 146	10 987	Average monthly gross income per employee, kroons
12 471	21 884	14 062	13 967	15 085	13 189	14 565	13 360	males
8 895	15 060	9 661	10 206	9 620	9 519	9 567	8 446	females
1 020	6 409	4 032	1 537	520	474	863	637	Average number of recipients of gross income per month
								Buildings completed
2	180	10	4	-	3	-	3	dwellings
267	22 266	1 312	665	-	353	-	294	floor area of dwellings, m ²
1	12	32	5	6	2	18	1	non-residential buildings
52	7 015	2 661	262	383	1 439	455	123	useful floor area of non- residential buildings, m ²
								General education
2	3	7	1	1	2	1	2	Schools
231	1 534	1 120	557	93	111	267	92	Pupils
								Public libraries of general use
2	2	7	1	1	1	1	3	Libraries
33 665	49 391	111 273	31 858	8 632	20 722	20 045	30 016	Stock in library units
505	2 561	4 449	1 785	470	457	1 122	615	Users
28	63	38	10	4	6	15	3	Fires registered by the fire and rescue services

Valik andmeid omavalitsusüksuste kohta
Selection of data on local government units

Näitaja	Ida-Viru maakond county	Linnad Cities					
		Kiviõli	Kohtla-Järve	Narva	Narva-Jõesuu	Püssi	Sillamäe
Pindala, km ²	3 364,05	11,75	41,77	84,54	11,03	2,10	10,54
Kaugus, km							
maakonnakeskusest	..	32,0	9,5	48,9	42,2	28,3	22,4
Tallinnast	..	134,0	157,5	213,1	206,4	138,9	186,6
Rändega rahvastik							
Rahvaarv	158 479	5 847	39 520	62 550	2 737	1 359	15 002
Rahvaarvu muutus, %	-1,17	-2,39	-1,99	-0,81	-0,18	-3,96	-1,34
Elussündinud	1 453	40	345	630	23	9	122
Surmad	2 496	115	673	900	37	16	221
Loomulik iive	-1 043	-75	-328	-270	-14	-7	-99
Sisseränne	1 104	116	635	544	149	45	134
Väljaränne	1 994	186	1 128	790	139	95	241
Rändesaldo	-890	-70	-493	-246	10	-50	-107
Ülalpeetavate määr	47,5	58,1	44,7	46,0	44,2	38,7	45,6
Demograafiline tööturusurveindeks	0,63	0,59	0,63	0,64	0,45	0,49	0,59
Kohalikud eelarved, miljonit krooni							
Tulud kokku	2 054,9	81,1	480,0	674,8	33,7	21,5	170,3
maksud	901,9	34,8	232,7	308,2	18,0	9,0	80,8
füüsilise isiku tulumaks	867,7	34,2	229,6	302,2	15,7	8,8	79,5
toetused	839,1	37,2	205,8	320,8	12,3	10,0	75,3
Kulud kokku	2 140,8	84,3	531,7	697,7	32,9	23,0	161,3
üldised valitsemissektori teenused	194,4	5,7	43,5	59,9	4,1	2,4	17,8
majandus	257,3	6,6	84,9	68,6	2,9	1,2	14,2
haridus	971,9	39,3	240,6	321,7	13,6	13,2	74,8
sotsiaalne kaitse	197,3	10,9	61,6	60,4	2,9	1,6	13,8
Võlakoomus, %	28,1	8,2	40,2	32,6	6,8	40,8	7,8
Toimetulekutoetused, tuhat krooni	41 044,7	3 895,5	15 196,0	9 884,6	379,6	532,2	4 513,2
Toetus toimetulekupiiri tagamiseks, krooni rahuldatud taotluse kohta	1 787	1 910	2 037	1 604	1 402	1 694	1 756
Registreeritud töötud	11 864	464	3 069	5 364	136	101	1 140
Äriühingud	2 933	76	599	1 045	57	13	245
primaarsektor	88	3	7	4	1	1	1
sekundaarsektor	887	24	206	314	11	3	59
tertsiaarsektor	1 958	49	386	727	45	9	185
Müügitulu, miljonit krooni	24 961,9	757,0	4 985,4	6 234,0	346,8	657,4	3 031,0
Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, krooni	9 792	9 825	9 996	9 089	10 162	10 339	9 152
mehed	11 501	11 594	11 807	10 765	11 866	11 796	11 003
naised	8 202	8 359	8 341	7 565	8 666	9 125	7 275
Brutotulu saajad keskmiselt kuus	55 588	2 256	14 590	20 404	924	548	5 531
Kasutusse lubatud							
eluruumid	45	-	-	-	12	-	-
eluruumide pind, m ²	6 359	-	-	-	1 257	-	-
mitteeluhooned	181	3	20	52	5	-	19
mitteeluhoonete kasulik pind, m ²	31 663	59	8 117	6 919	324	-	5 731
Üldharidus							
Koolid	46	2	12	12	1	-	4
Õpilased	15 279	690	4 195	6 121	130	-	1 329
Üldkasutatavad rahvaraamatukogud							
Raamatukogud	45	1	6	3	1	1	2
Fondi suurus, arvestusüksust	1 594 684	41 633	441 049	438 818	17 041	8 613	170 663
Lugejad	38 347	1 501	9 102	12 780	800	302	5 544
Päästeteenistuste registreeritud tulekahjud	1 552	99	443	443	66	13	96

Järg — Cont.

Vallad Rural municipalities								Indicator
Alajõe	Aseri	Avinurme	lisaku	Illuka	Jõhvi	Kohtla	Kohtla-Nõmme	
109,61	67,14	193,62	257,62	543,82	124,06	101,56	4,64	Area, km ²
								Distance, km
45,3	38,5	62,1	32,2	20,5	4,1	9,0	17,0	from the county centre
186,2	131,4	156,1	180,4	185,9	168,2	157,7	166,6	from Tallinn
								Population (incl. migration)
715	1 888	1 406	1 271	988	12 540	1 605	1 043	Population
41,58	-2,73	-2,83	-3,57	-2,76	-1,23	-1,71	-1,32	Change in population, %
1	15	9	14	8	108	20	6	Births
18	43	24	23	22	203	14	22	Deaths
-17	-28	-15	-9	-14	-95	6	-16	Natural increase
279	44	23	24	16	389	46	53	Immigration
53	73	50	62	32	455	80	52	Emigration
226	-29	-27	-38	-16	-66	-34	1	Net migration
33,1	55,8	60,7	60,9	56,1	52,6	49,7	67,7	Dependency ratio
0,19	0,56	0,83	0,91	0,42	0,62	0,80	0,73	Demographic labour pressure index
								Local budgets, million kroons
4,9	23,6	23,8	34,6	53,8	158,1	24,8	24,9	Total revenue
3,3	11,9	8,3	9,3	6,1	86,6	11,3	7,1	taxes
2,6	11,6	7,2	7,7	4,6	83,1	10,6	6,9	personal income tax
1,2	10,9	10,6	20,1	3,1	55,1	9,4	16,0	grants
5,2	23,8	25,6	39,0	42,8	187,0	34,5	23,8	Total expenditure
1,8	2,4	3,3	2,3	4,5	13,8	2,1	2,1	administration expenses
0,8	0,7	2,6	1,0	2,4	18,9	19,7	0,8	economy
0,6	10,3	12,4	29,9	22,3	94,6	6,8	7,3	education
0,6	1,7	1,6	2,3	1,6	14,0	1,4	5,7	social protection
0,0	4,9	110,8	14,8	0,0	39,4	37,3	13,1	Debt burden, %
280,3	352,4	113,1	209,8	122,4	2 850,3	187,2	138,7	Subsistence benefits, thousand kroons
1 245	1 673	1 462	1 390	1 140	1 610	1 796	1 196	Subsistence benefit to guarantee subsistence level, kroons per application satisfied
37	155	30	46	32	698	76	50	Registered unemployed persons
16	28	33	36	12	503	35	14	Companies
2	3	5	4	4	12	3	-	primary sector
7	13	13	11	5	147	10	3	secondary sector
7	12	15	21	3	344	22	11	tertiary sector
40,8	904,4	179,6	105,6	14,9	6 010,5	207,9	21,9	Net sales, million kroons
9 836	10 224	9 916	10 500	10 679	11 323	10 959	11 469	Average monthly gross income per employee, kroons
11 270	11 793	10 989	12 169	12 355	13 006	11 820	13 199	males
7 623	8 728	8 941	8 993	8 510	9 785	10 051	9 727	females
165	700	468	462	287	4 636	619	392	Average number of recipients of gross income per month
								Buildings completed
1	-	4	1	1	4	-	1	dwellings
123	-	517	66	307	1 331	-	91	floor area of dwellings, m ²
3	-	3	1	2	10	1	3	non-residential buildings
341	-	400	99	936	4 902	413	113	useful floor area of non-residential buildings, m ²
								General education
-	1	1	1	1	2	-	1	Schools
-	153	218	172	70	1 296	-	100	Pupils
								Public libraries of general use
2	2	1	1	2	3	1	1	Libraries
10 376	34 287	30 169	22 931	19 443	99 030	7 890	23 544	Stock in library units
160	593	763	451	257	3 189	99	186	Users
8	22	8	16	8	147	31	6	Fires registered by the fire and rescue services

Valik andmeid omavalitsusüksuste kohta
Selection of data on local government units

Näitaja	Vallad Rural municipalities							
	Lohusuu	Lüganuse	Maidla	Mäetaguse	Sonda	Toila	Tudulinna	Vaivara
Pindala, km ²	103,28	104,57	332,30	285,04	148,08	159,66	269,38	397,97
Kaugus, km								
maakonnakeskusest	59,3	26,5	33,6	19,3	40,4	12,0	49,8	24,5
Tallinnast	170,4	139,1	142,2	168,6	125,6	171,1	162,0	188,7
Rändega rahvastik								
Rahvaarv	854	1 160	778	1 659	831	2 401	511	1 814
Rahvaarvu muutus, %	0,47	1,58	-1,14	0,06	-0,60	0,76	-4,84	0,11
Elussündinud	4	13	8	17	10	25	2	24
Surmad	14	22	13	33	17	23	13	30
Loomulik iive	-10	-9	-5	-16	-7	2	-11	-6
Sisseränne	54	62	14	66	35	95	10	72
Väljaränne	40	40	20	49	34	86	24	66
Rändesaldo	14	22	-6	17	1	9	-14	6
Ülalpeetavate määr	59,0	47,6	56,9	58,3	60,4	45,9	67,5	59,1
Demograafiline tööturusurveindeks	0,71	0,95	0,79	0,85	0,56	0,72	0,92	0,74
Kohalikud eelarved, miljonit krooni								
Tulud kokku	10,4	21,0	24,8	78,7	17,0	45,6	7,3	40,1
maksud	4,9	8,4	6,5	10,6	7,2	22,3	3,7	10,9
füüsilise isiku tulumaks	3,9	7,9	4,6	9,6	6,2	20,8	2,4	8,1
toetused	5,0	10,4	6,9	8,7	2,3	9,9	3,1	5,1
Kulud kokku	10,9	22,4	26,5	63,9	17,2	41,1	8,2	38,1
üldised valitsemissektori teenused	1,8	2,2	3,4	5,5	2,7	5,5	1,4	5,9
majandus	0,6	1,5	3,5	12,5	1,9	3,8	1,1	7,1
haridus	5,6	9,8	8,0	17,4	5,9	20,2	4,5	13,0
sotsiaalne kaitse	1,2	1,8	1,3	6,1	1,3	1,8	0,5	3,2
Võlakoomus, %	35,0	1,8	0,0	0,0	33,2	8,7	13,9	24,4
Toimetulekutoetused, tuhat krooni	94,6	91,5	68,8	341,0	182,0	971,6	91,9	547,9
Toetus toimetulekupiiri tagamiseks, krooni rahuldatud taotluse kohta	1 726	1 488	1 051	1 963	1 534	1 748	1 624	1 841
Registreeritud töötud	26	41	29	76	45	117	12	121
Äriühingud	15	25	13	22	14	80	10	42
primaarsektor	6	4	5	5	3	5	3	7
sekundaarsektor	1	8	2	6	2	24	3	15
tertsiaarsektor	8	13	6	11	9	51	4	20
Müügitulu, miljonit krooni	16,1	111,0	24,2	49,9	96,5	365,1	66,7	735,2
Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, krooni	10 513	11 144	10 045	10 871	11 249	12 593	10 658	9 288
mehed	12 452	12 456	11 469	12 676	12 959	14 070	12 774	10 527
naised	8 337	9 729	8 725	9 125	9 384	11 129	8 661	7 793
Brutotulu saajad keskmiselt kuus	237	457	285	548	344	1 051	145	540
Kasutusse lubatud								
eluruumid	3	5	-	1	1	9	1	1
eluruumide pind, m ²	259	686	-	123	44	1 340	84	131
mitteeluhooned	2	2	2	-	2	15	-	36
mitteeluhoonete kasulik pind, m ²	166	182	874	-	64	516	-	1 508
Üldharidus								
Koolid	1	1	1	1	1	1	1	1
Õpilased	34	179	70	149	27	256	41	49
Üldkasutatavad rahvaraamatukogud								
Raamatukogud	2	2	2	3	2	2	2	3
Fondi suurus, arvestusüksust	20 568	28 641	27 872	40 286	26 407	30 779	19 711	34 933
Lugejad	173	258	303	401	342	488	169	486
Päästeteenistuste registreeritud tulekahjud	3	5	3	15	10	25	6	79

Järg — Cont.

Jõgeva maakond county	Linnad Cities			Vallad Rural municipalities				Indicator
	Jõgeva	Mustvee	Põltsamaa	Jõgeva	Kasepää	Pajusi	Pala	
2 603,83	3,86	5,45	5,99	458,80	40,87	232,47	156,71	Area, km ²
..	0,0	37,6	29,6	1,2	43,8	23,6	46,3	Distance, km from the county centre
..	143,9	170,8	129,4	142,9	177,2	131,1	186,0	from Tallinn
								Population (incl. migration)
33 610	5 652	1 561	4 274	4 818	1 290	1 231	1 259	Population
-1,37	-1,07	-0,76	-0,65	-1,45	-1,90	-1,99	-0,32	Change in population, %
342	56	14	49	45	4	9	14	Births
452	58	20	47	72	19	19	18	Deaths
-110	-2	-6	2	-27	-15	-10	-4	Natural increase
537	187	58	116	157	31	39	31	Immigration
911	249	63	148	205	43	55	32	Emigration
-374	-62	-5	-32	-48	-12	-16	-1	Net migration
53,1	51,2	51,3	62,5	48,8	50,9	58,8	58,4	Dependency ratio
0,79	0,88	0,64	0,82	0,72	0,56	0,92	0,83	Demographic labour pressure index
								Local budgets, million kroons
521,8	90,7	29,1	96,0	71,8	12,0	15,8	18,4	Total revenue
207,2	35,4	7,4	29,2	31,4	4,8	8,8	6,5	taxes
189,6	34,9	7,0	28,5	29,0	4,5	7,4	5,6	personal income tax
241,3	39,7	17,1	50,7	27,4	6,7	2,9	10,8	grants
558,5	102,4	28,8	99,0	74,2	12,0	18,3	19,1	Total expenditure
74,6	11,4	4,4	7,1	7,1	2,1	3,4	2,0	administration expenses
39,8	15,1	0,9	3,2	6,7	1,3	0,3	0,5	economy
301,6	52,9	16,7	66,0	35,4	4,2	10,1	9,7	education
43,9	6,3	1,4	4,5	7,9	2,3	1,1	1,8	social protection
30,9	37,9	31,2	26,8	14,7	0,0	45,0	10,6	Debt burden, %
5 113,0	1 299,1	239,8	145,6	370,5	343,3	241,8	99,2	Subsistence benefits, thousand kroons
1 670	1 655	1 779	1 569	1 964	1 529	1 901	1 432	Subsistence benefit to guarantee subsistence level, kroons per application satisfied
1 316	289	79	117	174	46	55	48	Registered unemployed persons
789	169	35	141	108	25	21	33	Companies
143	10	5	11	25	10	5	10	primary sector
199	35	11	33	32	4	8	6	secondary sector
447	124	19	97	51	11	8	17	tertiary sector
5 657,8	2 375,8	56,6	893,4	943,0	32,0	108,2	73,4	Net sales, million kroons
10 252	10 644	9 502	10 698	10 355	8 790	10 242	9 782	Average monthly gross income per employee, kroons
11 616	12 054	11 822	12 197	11 702	10 474	11 178	11 257	males
8 983	9 611	7 730	9 549	8 955	7 217	9 136	8 201	females
11 550	2 019	449	1 722	1 770	317	433	356	Average number of recipients of gross income per month
								Buildings completed
20	1	2	2	13	-	-	-	dwellings
1 762	155	220	277	893	-	-	-	floor area of dwellings, m ²
28	4	-	1	6	-	2	-	non-residential buildings
3 270	261	-	57	362	-	678	-	useful floor area of non- residential buildings, m ²
								General education
27	3	2	1	5	1	2	1	Schools
4 361	1 376	339	919	295	6	53	103	Pupils
								Public libraries of general use
30	1	1	1	5	2	3	2	Libraries
437 432	57 096	27 376	63 865	55 113	14 810	23 671	19 807	Stock in library units
13 310	3 158	780	2 373	1 213	391	620	488	Users
163	23	7	17	23	3	11	7	Fires registered by the fire and rescue services

Valik andmeid omavalitsusüksuste kohta
Selection of data on local government units

Näitaja	Vallad <i>Rural municipalities</i>						Järva maakond <i>county</i>	Linn City <i>City</i>
	Palamuse	Puurmani	Põltsamaa	Saare	Tabivere	Torma	Paide	
Pindala, km ²	215,88	292,56	416,87	224,71	200,40	349,26	2 459,58	10,03
Kaugus, km								
maakonnakeskusest	17,2	24,5	30,5	34,2	28,8	23,5	..	0,1
Tallinnast	158,8	150,0	128,8	173,9	169,1	156,7	..	94,0
Rändega rahvastik								
Rahvaarv	2 272	1 600	4 115	1 237	2 297	2 004	32 635	8 838
Rahvaarvu muutus, %	-0,57	-0,81	-1,95	-4,26	-0,17	-3,56	-1,49	-0,47
Elussündinud	26	21	51	11	22	20	355	112
Surmad	27	27	56	23	28	38	431	97
Loomulik iive	-1	-6	-5	-12	-6	-18	-76	15
Sisseränne	65	46	73	18	75	28	559	290
Väljaränne	76	52	150	67	74	84	985	344
Rändesaldo	-11	-6	-77	-49	1	-56	-426	-54
Ülalpeetavate määr	50,9	57,9	46,1	61,7	54,7	54,3	51,9	51,2
Demograafiline tööturusurveindeks	0,76	0,79	0,84	0,78	0,88	0,74	0,77	0,85
Kohalikud eelarved, miljonit krooni								
Tulud kokku	39,2	24,1	47,1	17,9	30,5	29,3	580,3	158,6
maksud	14,3	10,8	24,6	7,4	13,4	13,0	248,1	66,8
füüsilise isiku tulumaks	12,9	9,5	22,0	5,6	12,2	10,3	229,2	65,2
toetused	21,4	11,5	18,5	8,3	12,5	13,7	262,2	69,1
Kulud kokku	47,7	24,6	55,6	17,8	29,3	29,6	589,6	157,9
üldised valitsemissektori teenused	17,3	3,6	7,5	2,3	2,4	4,0	61,5	12,6
majandus	1,2	1,0	4,3	2,4	2,0	1,0	57,2	30,8
haridus	16,6	14,6	34,3	7,8	16,3	17,0	267,7	59,7
sotsiaalne kaitse	3,4	1,6	4,7	2,4	3,4	3,0	38,6	13,4
Võlakooormus, %	44,5	37,6	38,5	13,2	39,1	38,0	48,8	107,1
Toimetulekutoetused, tuhat krooni	558,1	339,3	524,4	210,6	303,0	438,4	6 084,2	2 107,2
Toetus toimetulekupiiri tagamiseks, krooni rahuldatud taotluse kohta	1 697	1 515	1 901	1 546	1 427	1 653	1 556	2 040
Registreeritud töötud	107	58	116	46	113	66	1 744	488
Äriühingud	49	26	72	22	39	49	768	237
primaarsektor	15	5	22	5	7	13	85	3
sekundaarsektor	11	13	20	7	9	10	216	63
tertsiaarsektor	23	8	30	10	23	26	467	171
Müügitulu, miljonit krooni	182,6	154,8	459,7	63,3	78,4	236,4	6 843,8	2 596,8
Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, krooni	10 822	9 985	9 841	10 058	10 047	9 886	10 699	11 073
mehed	12 315	11 001	11 230	11 368	11 300	10 927	12 421	13 176
naised	9 220	8 913	8 446	8 632	8 606	8 836	9 049	9 422
Brutotulu saajad keskmiselt kuus	751	590	1 402	344	736	661	13 080	3 553
Kasutusse lubatud								
eluruumid	-	-	1	-	1	-	7	1
eluruumide pind, m ²	-	-	99	-	118	-	1 000	152
mitteeluhooned	1	6	4	1	2	1	27	2
mitteeluhoonete kasulik pind, m ²	2	293	1 177	12	93	335	18 311	4 158
Üldharidus								
Koolid	2	2	3	1	2	2	23	3
Õpilased	308	180	260	86	240	196	3 981	1 423
Üldkasutatavad rahvaraamatukogud								
Raamatukogud	2	2	3	2	3	3	32	1
Fondi suurus, arvestusüksust	22 461	27 060	33 157	30 313	35 571	27 132	519 975	85 423
Lugejad	640	566	877	560	876	768	12 975	3 348
Päästeteenistuste registreeritud tulekahjud	17	6	25	10	10	4	172	36

Järg — Cont.

Vallad Rural municipalities								Indicator
Albu	Ambla	Imavere	Järva- Jaani	Kareda	Koeru	Koigi	Paide	
257,19	166,45	139,59	126,82	91,58	236,82	204,45	300,40	Area, km ²
								Distance, km
29,4	42,0	27,9	30,0	20,2	33,0	16,8	0,5	from the county centre
75,0	82,3	113,8	92,5	96,7	105,7	102,6	93,5	from Tallinn
								Population (incl. migration)
1 237	2 052	964	1 590	655	2 134	1 025	1 626	Population
-1,51	-2,70	-0,52	-2,81	-4,93	-0,97	-1,35	-1,87	Change in population, %
7	25	11	14	6	39	10	19	Births
10	31	12	27	13	25	11	26	Deaths
-3	-6	-1	-13	-7	14	-1	-7	Natural increase
50	61	42	32	11	83	33	71	Immigration
68	112	46	66	39	120	48	95	Emigration
-18	-51	-4	-34	-28	-37	-15	-24	Net migration
50,9	48,4	50,2	60,1	49,2	55,9	57,7	50,4	Dependency ratio
0,77	0,56	1,30	0,85	0,49	0,93	0,73	0,62	Demographic labour pressure index
								Local budgets, million kroons
29,4	33,0	18,4	24,1	9,1	37,3	29,8	26,2	Total revenue
9,2	16,7	7,9	11,4	5,0	14,7	8,8	13,6	taxes
8,0	15,1	6,7	10,1	4,2	13,5	7,1	12,0	personal income tax
13,2	11,9	9,2	9,1	3,4	18,4	17,9	2,9	grants
29,0	33,9	18,1	23,8	9,2	41,9	32,6	20,9	Total expenditure
3,3	3,9	2,1	3,7	1,6	3,3	3,2	4,4	administration expenses
3,3	1,2	0,8	1,5	1,2	0,8	0,7	1,8	economy
8,5	20,2	9,5	12,4	4,6	27,6	23,2	8,9	education
1,3	2,8	1,4	1,6	0,5	4,2	0,8	0,8	social protection
52,1	28,9	41,9	8,3	9,5	34,0	35,2	5,7	Debt burden, %
121,3	158,9	122,3	268,1	54,2	493,1	70,1	93,4	Subsistence benefits, thousand kroons
1 222	1 442	1 240	1 320	963	1 352	1 378	948	Subsistence benefit to guarantee subsistence level, kroons per application satisfied
55	101	34	70	42	123	40	108	Registered unemployed persons
32	38	21	33	13	46	14	52	Companies
8	11	2	5	2	9	4	7	primary sector
9	9	4	7	2	13	7	18	secondary sector
15	18	15	21	9	24	3	27	tertiary sector
179,7	218,2	165,9	727,5	33,0	278,4	64,5	593,2	Net sales, million kroons
9 707	10 448	11 253	9 847	9 671	10 330	10 542	10 233	Average monthly gross income per employee, kroons
11 193	11 667	13 643	11 100	10 561	12 246	12 078	11 554	males
8 149	9 203	8 724	8 498	8 741	8 426	8 952	8 668	females
513	878	374	654	269	826	409	714	Average number of recipients of gross income per month
								Buildings completed
-	1	1	-	-	-	-	1	dwellings
-	36	370	-	-	-	-	56	floor area of dwellings, m ²
1	4	2	2	-	-	3	-	non-residential buildings
226	115	1 475	84	-	-	160	-	useful floor area of non- residential buildings, m ²
								General education
2	2	1	1	1	1	2	2	Schools
99	245	80	259	36	297	175	51	Pupils
								Public libraries of general use
3	3	2	2	1	3	2	3	Libraries
23 194	41 091	23 452	33 679	15 949	43 878	20 499	30 128	Stock in library units
407	709	387	837	272	1 137	565	325	Users
10	7	9	12	2	11	9	11	Fires registered by the fire and rescue services

Valik andmeid omavalitsusüksuste kohta
Selection of data on local government units

Näitaja	Vallad <i>Rural municipalities</i>			Lääne maakond <i>county</i>	Linn City Haapsalu	Vallad <i>Rural municipalities</i>		
	Roosna- Alliku	Türi	Väätsa			Hanila	Kullamaa	Lihula
Pindala, km ²	132,11	598,81	195,33	2 383,12	10,59	231,88	224,53	367,31
Kaugus, km								
maakonnakeskusest	19,0	13,5	8,7	..	1,0	66,6	41,0	52,3
Tallinnast	85,4	93,3	89,5	..	99,4	125,3	81,4	111,0
Rändega rahvastik								
Rahvaarv	1 120	10 109	1 285	25 346	10 488	1 423	1 142	2 446
Rahvaarvu muutus, %	-2,18	-1,71	-1,68	-0,64	-1,45	-1,25	-1,47	-2,04
Elussündinud	12	85	15	246	93	16	10	23
Surmad	21	150	8	357	146	23	13	42
Loomulik iive	-9	-65	7	-111	-53	-7	-3	-19
Sisseränne	20	286	24	568	300	63	22	60
Väljaränne	38	400	53	639	406	80	39	94
Rändesaldo	-18	-114	-29	-71	-106	-17	-17	-34
Ülalpeetavate määr	51,1	52,4	45,2	51,1	52,8	60,1	50,5	59,6
Demograafiline tööturusurveindeks	0,74	0,70	0,81	0,72	0,70	0,53	0,39	0,91
Kohalikud eelarved, miljonit krooni								
Tulud kokku	21,0	174,6	18,7	430,6	182,4	20,6	18,4	51,8
maksud	8,1	74,5	11,4	195,3	85,7	10,0	7,0	15,5
füüsilise isiku tulumaks	7,0	69,9	10,3	179,7	82,5	9,1	6,4	14,1
toetused	11,0	90,2	5,9	186,2	77,4	9,2	9,1	33,5
Kulud kokku	21,7	175,2	25,4	445,8	187,5	21,0	17,7	60,6
üldised valitsemissektori teenused	2,8	17,0	3,7	46,6	15,6	3,8	2,7	5,2
majandus	0,4	12,7	2,1	23,3	7,0	0,5	0,4	2,5
haridus	8,1	76,0	9,1	221,9	71,6	13,0	9,7	41,4
sotsiaalne kaitse	1,9	9,1	0,8	30,8	11,8	1,4	1,1	2,3
Võlakoomus, %	17,4	26,5	29,5	35,7	43,1	29,2	17,7	78,2
Toimetulekutoetused, tuhat krooni	286,9	2 253,2	55,6	5 677,7	2 942,5	195,9	149,0	541,4
Toetus toimetulekupiiri tagamiseks, krooni rahuldatud taotluse kohta	1 562	1 414	1 373	1 436	1 660	980	1 567	1 072
Registreeritud töötud	68	557	58	1 272	619	68	36	95
Äriühingud	32	222	28	769	366	31	16	55
primaarsektor	4	24	6	68	8	6	7	3
sekundaarsektor	12	64	8	222	109	8	2	17
tertsiaarsektor	16	134	14	479	249	17	7	35
Müügitulu, miljonit krooni	110,1	1 669,1	207,6	5 508,2	2 328,2	110,7	30,8	345,4
Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, krooni	10 354	10 909	10 815	10 979	11 348	10 213	10 873	10 171
mehed	11 683	12 747	12 356	12 641	13 541	11 735	12 545	11 442
naised	8 714	9 132	9 009	9 577	9 849	8 399	9 265	9 021
Brutotulu saajad keskmiselt kuus	434	3 872	585	10 188	4 459	554	356	940
Kasutusse lubatud								
eluruumid	-	3	-	11	-	1	1	-
eluruumide pind, m ²	-	385	-	1 304	-	133	174	-
mitteeluhooned	-	13	-	24	6	2	2	-
mitteeluhoonete kasulik pind, m ²	-	12 095	-	3 544	1 658	364	36	-
Üldharidus								
Koolid	1	6	1	27	6	3	1	4
Õpilased	83	1 106	127	3 319	1 638	107	192	326
Üldkasutatavad rahvaraamatukogud								
Raamatukogud	2	9	1	23	1	3	2	4
Fondi suurus, arvestusüksust	24 335	160 154	18 193	403 017	119 248	43 240	28 357	58 802
Lugejad	445	4 209	334	9 411	3 887	638	527	1 056
Päästeteenistuste registreeritud tulekahjud	7	48	10	161	81	5	1	23

Järg — Cont.

Vallad Rural municipalities								Indicator
Martna	Noarootsi	Nõva	Oru	Ridala	Risti	Taebla	Vormsi	
269,42	296,36	129,61	197,65	253,56	167,84	141,46	92,93	Area, km ²
								Distance, km
22,1	35,3	47,7	14,4	0,0	33,2	13,9	24,9	from the county centre
93,3	107,8	78,2	87,8	100,4	67,3	86,5	123,6	from Tallinn
								Population (incl. migration)
922	787	410	907	3 101	809	2 571	340	Population
0,00	-1,13	-1,20	-0,33	1,97	-0,74	-1,23	26,87	Change in population, %
10	8	2	6	42	4	28	4	Births
18	10	11	13	26	17	35	3	Deaths
-8	-2	-9	-7	16	-13	-7	1	Natural increase
35	38	19	36	183	31	83	81	Immigration
28	46	16	32	137	24	110	10	Emigration
7	-8	3	4	46	7	-27	71	Net migration
57,3	45,2	50,2	50,4	41,5	59,3	43,9	38,8	Dependency ratio
0,66	0,36	0,32	0,80	0,91	0,74	0,96	0,52	Demographic labour pressure index
								Local budgets, million kroons
12,5	16,3	5,6	19,8	45,5	13,9	36,7	7,1	Total revenue
6,3	8,5	3,1	6,9	23,3	7,4	18,5	3,2	taxes
5,3	6,5	2,7	5,9	21,0	6,5	17,7	2,2	personal income tax
4,5	6,1	2,1	4,2	18,8	2,9	14,9	3,6	grants
12,9	15,3	6,6	19,3	45,1	15,9	37,3	6,6	Total expenditure
2,0	2,0	1,5	2,1	4,6	2,5	3,2	1,4	administration expenses
2,1	2,5	0,3	1,4	2,3	2,3	1,0	1,1	economy
5,5	8,4	3,5	9,2	25,9	6,0	25,2	2,3	education
0,9	0,9	0,3	5,1	2,4	2,8	1,4	0,5	social protection
6,1	6,4	0,6	5,8	20,8	107,3	13,3	1,7	Debt burden, %
287,4	44,6	33,6	114,2	793,3	39,1	450,8	85,9	Subsistence benefits, thousand kroons
1 513	1 138	1 526	961	1 346	1 126	1 614	985	Subsistence benefit to guarantee subsistence level, kroons per application satisfied
45	28	9	27	186	34	112	14	Registered unemployed persons
19	20	13	24	125	25	59	16	Companies
11	5	3	5	8	4	6	2	primary sector
2	2	6	4	39	6	25	2	secondary sector
6	13	4	15	78	15	28	12	tertiary sector
36,8	65,0	18,5	118,8	913,0	31,1	1 485,4	24,6	Net sales, million kroons
10 062	11 552	10 935	11 115	10 955	11 199	10 540	11 495	Average monthly gross income per employee, kroons
10 578	12 743	11 798	12 263	12 432	13 109	11 968	13 204	males
9 498	10 247	10 053	9 855	9 585	9 244	9 215	9 419	females
324	312	158	353	1 184	366	1 057	125	Average number of recipients of gross income per month
								Buildings completed
-	1	1	1	5	-	1	-	dwellings
-	68	142	50	653	-	83	-	floor area of dwellings, m ²
1	6	2	-	2	-	-	3	non-residential buildings
50	443	308	-	546	-	-	138	useful floor area of non-residential buildings, m ²
								General education
1	2	1	1	3	1	3	1	Schools
56	224	25	75	231	60	369	16	Pupils
								Public libraries of general use
2	2	1	1	3	1	2	1	Libraries
22 925	18 506	12 399	14 464	32 034	13 643	25 852	13 547	Stock in library units
261	327	110	410	962	356	762	115	Users
1	6	6	6	19	3	10	-	Fires registered by the fire and rescue services

Valik andmeid omavalitsusüksuste kohta
Selection of data on local government units

Näitaja	Lääne-Viru maakond county	Linnad Cities		Vallad Rural municipalities				
		Kunda	Rakvere	Hajjala	Kadrina	Laekvere	Rakke	Rakvere
Pindala, km ²	3 627,80	10,01	10,64	183,02	354,81	352,42	225,87	127,69
Kaugus, km								
maakonnakeskusest	..	25,0	0,4	10,7	14,7	36,3	43,5	0,3
Tallinnast	..	108,9	100,0	90,3	90,3	135,5	119,5	100,0
Rändega rahvastik								
Rahvaarv	62 780	3 641	15 914	2 591	4 819	1 675	1 683	2 144
Rahvaarvu muutus, %	-0,86	-0,90	0,13	0,08	-1,63	-0,65	-1,29	-1,65
Elussündinud	688	34	191	33	47	23	16	28
Surmad	844	52	181	23	46	21	31	30
Loomulik iive	-156	-18	10	10	1	2	-15	-2
Sisseränne	924	103	536	80	103	39	53	78
Väljaränne	1 335	116	527	88	184	53	62	112
Rändesaldo	-411	-13	9	-8	-81	-14	-9	-34
Ülalpeetavate määr	52,1	57,2	50,8	47,1	47,4	52,1	62,8	47,6
Demograafiline tööturusurveindeks	0,86	1,02	0,95	0,70	0,80	0,79	0,84	0,94
Kohalikud eelarved, miljonit krooni								
Tulud kokku	911,3	63,8	233,7	34,9	69,9	22,4	31,1	23,3
maksud	440,9	26,1	119,0	18,9	36,2	11,1	10,7	14,0
füüsilise isiku tulumaks	410,8	25,5	115,4	17,7	33,6	8,7	9,6	13,1
toetused	369,9	29,5	91,3	13,0	30,0	9,3	15,1	7,3
Kulud kokku	932,8	56,5	242,2	33,3	68,3	22,5	31,7	23,1
üldised valitsemissektori teenused	86,7	6,1	21,9	4,9	4,3	2,9	2,9	2,4
majandus	66,5	2,9	22,3	1,2	5,4	1,7	4,6	1,8
haridus	461,9	19,3	117,8	20,4	36,0	11,6	13,4	12,2
sotsiaalne kaitse	112,5	5,8	18,1	1,7	9,4	1,3	2,4	2,7
Võlakooamus, %	28,3	40,2	45,0	15,0	27,7	12,8	0,2	4,9
Toimetulekutoetused, tuhat krooni	12 061,7	741,3	2 354,1	210,3	675,8	202,2	206,3	89,6
Toetus toimetulekupiiri tagamiseks, krooni rahuldatud taotluse kohta	1 718	1 575	1 811	1 891	1 867	1 258	1 174	1 246
Registreeritud töötud	2 761	192	680	89	193	64	82	86
Äriühingud	1 930	59	801	74	137	22	34	71
primaarsektor	245	1	71	8	17	7	7	12
sekundaarsektor	526	24	194	28	36	7	3	30
tertsiaarsektor	1 159	34	536	38	84	8	24	29
Müügitulu, miljonit krooni	18 636,4	2 513,3	6 418,1	617,8	1 438,3	73,9	88,4	309,2
Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, krooni	10 792	11 660	11 304	10 721	10 996	9 519	10 377	10 281
mehed	12 372	13 968	12 920	11 884	12 551	10 444	11 825	11 922
naised	9 378	9 601	10 138	9 603	9 465	8 426	8 767	8 755
Brutotulu saajad keskmiselt kuus	23 890	1 366	6 337	1 064	1 953	593	581	790
Kasutusse lubatud								
eluruumid	33	4	15	2	2	-	-	-
eluruumide pind, m ²	4 303	603	974	416	293	-	-	-
mitteeluhooned	50	5	3	-	2	1	1	1
mitteeluhoonete kasulik pind, m ²	35 572	26 322	278	-	24	164	13	19
Üldharidus								
Koolid	41	1	8	1	2	2	3	2
Õpilased	8 119	408	2 781	358	682	150	221	110
Üldkasutatavad rahvaraamatukogud								
Raamatukogud	43	1	1	3	5	3	3	1
Fondi suurus, arvestusüksust	735 747	30 634	129 349	36 036	54 808	40 505	34 674	14 750
Lugejad	24 190	970	8 962	835	1 527	649	992	239
Päästeteenistuste registreeritud tulekahjud	415	23	95	15	22	7	8	13

Järg — Cont.

Vallad Rural municipalities								Indicator
Rägavere	Sõmeru	Tamsalu	Tapa	Vihula	Vinni	Viru-Nigula	Väike-Maarja	
173,74	168,29	214,61	264,33	364,28	486,65	234,05	457,39	Area, km ²
								Distance, km
18,8	6,3	27,0	29,1	35,6	9,1	25,4	26,8	from the county centre
115,5	102,8	101,2	88,9	78,1	108,3	120,1	111,4	from Tallinn
								Population (incl. migration)
973	3 826	4 079	8 453	1 794	5 110	1 226	4 852	Population
-0,31	-0,42	-1,97	-0,98	-0,11	-1,69	-2,85	-1,54	Change in population, %
12	35	52	80	10	59	14	54	Births
11	36	68	137	25	78	24	81	Deaths
1	-1	-16	-57	-15	-19	-10	-27	Natural increase
28	103	163	245	99	146	28	110	Immigration
33	122	229	278	89	214	57	161	Emigration
-5	-19	-66	-33	10	-68	-29	-51	Net migration
59,8	44,7	60,4	57,1	53,3	46,2	59,6	53,1	Dependency ratio
1,00	0,81	1,00	0,94	0,42	0,77	0,75	0,71	Demographic labour pressure index
								Local budgets, million kroons
15,3	52,2	55,5	110,4	24,4	69,2	22,0	83,2	Total revenue
6,3	25,9	26,5	52,7	17,6	33,2	10,5	32,4	taxes
5,2	24,9	24,7	50,9	13,3	30,0	9,2	28,8	personal income tax
4,9	14,9	23,6	49,6	4,5	26,2	8,9	41,9	grants
16,1	52,1	51,8	113,4	24,5	94,3	24,2	78,7	Total expenditure
1,8	7,0	5,4	8,8	5,1	5,3	2,4	5,5	administration expenses
0,9	1,9	2,4	6,3	2,4	4,6	2,0	6,3	economy
6,9	27,1	23,9	64,8	11,2	36,2	13,4	48,0	education
2,9	4,7	7,0	11,0	1,1	36,3	1,3	6,7	social protection
3,6	0,0	20,3	13,8	33,7	49,2	7,8	34,0	Debt burden, %
52,0	222,8	2 635,1	2 911,3	13,2	436,2	42,6	1 268,7	Subsistence benefits, thousand kroons
1 395	1 491	2 001	1 806	916	1 380	991	1 387	Subsistence benefit to guarantee subsistence level, kroons per application satisfied
47	145	272	422	53	194	44	199	Registered unemployed persons
26	125	85	133	71	154	22	116	Companies
7	11	13	13	8	37	6	27	primary sector
7	45	23	35	19	44	6	25	secondary sector
12	69	49	85	44	73	10	64	tertiary sector
62,3	3 291,3	549,8	1 280,9	360,0	880,3	86,3	666,5	Net sales, million kroons
9 609	10 780	9 906	10 639	11 835	10 018	11 910	10 252	Average monthly gross income per employee, kroons
10 855	12 511	11 364	12 607	13 783	11 188	13 671	11 529	males
8 413	9 126	8 596	8 852	9 535	8 997	9 594	8 927	females
332	1 488	1 533	2 977	698	1 906	505	1 768	Average number of recipients of gross income per month
								Buildings completed
-	1	-	1	5	1	-	2	dwellings
-	252	-	475	846	225	-	221	floor area of dwellings, m ²
-	5	4	3	8	11	4	2	non-residential buildings
-	460	2 779	430	673	2 188	1 289	932	useful floor area of non-residential buildings, m ²
								General education
1	3	3	6	2	3	1	3	Schools
70	387	547	1 139	65	555	114	532	Pupils
								Public libraries of general use
2	2	3	4	5	5	1	4	Libraries
19 995	30 375	42 750	97 894	50 624	76 793	14 433	62 127	Stock in library units
306	782	1 200	2 936	1 438	1 269	312	1 773	Users
5	15	40	87	18	31	10	26	Fires registered by the fire and rescue services

Valik andmeid omavalitsusüksuste kohta
Selection of data on local government units

Näitaja	Põlva maakond county	Linn City	Vallad Rural municipalities					
			Põlva	Ahja	Kanepi	Kõlleste	Laheda	Mikitamäe
Pindala, km ²	2 164,77	5,47	72,10	231,43	150,42	91,47	104,41	185,12
Kaugus, km								
maakonnakeskusest	..	0,0	20,2	21,5	14,4	16,5	36,8	14,8
Tallinnast	..	232,2	220,9	232,4	226,6	245,4	262,6	230,0
Rändega rahvastik								
Rahvaarv	29 435	6 107	1 065	2 522	973	1 204	1 023	1 429
Rahvaarvu muutus, %	-1,02	-0,62	-0,84	-0,59	1,35	-1,95	-3,49	-1,45
Elussündinud	309	67	7	30	11	8	8	13
Surmad	423	46	17	35	12	22	33	27
Loomulik iive	-114	21	-10	-5	-1	-14	-25	-14
Sisseränne	441	160	26	64	39	25	28	39
Väljaränne	638	220	25	75	25	35	43	47
Rändesaldo	-197	-60	1	-11	14	-10	-15	-8
Ülalpeetavate määr	53,5	46,3	56,4	57,1	52,7	51,4	61,1	54,5
Demograafiline tööturusurveindeks	0,79	0,95	0,79	0,61	0,66	0,72	0,52	0,73
Kohalikud eelarved, miljonit krooni								
Tulud kokku	498,7	123,7	15,7	35,0	14,7	18,7	16,4	25,0
maksud	183,2	44,5	6,2	14,7	7,1	7,6	4,6	7,9
füüsilise isiku tulumaks	169,7	43,9	5,7	13,2	6,0	7,0	4,0	6,9
toetused	256,5	54,0	7,4	17,7	5,7	9,0	9,2	15,4
Kulud kokku	514,2	126,6	15,0	43,3	14,8	18,4	17,4	28,4
üldised valitsemissektori teenused	54,7	8,3	2,1	4,0	2,5	3,3	3,7	2,6
majandus	50,9	4,1	0,6	1,6	1,4	0,4	1,3	5,3
haridus	226,7	73,1	7,8	16,7	6,3	9,0	4,8	12,2
sotsiaalne kaitse	57,1	9,2	2,2	11,2	2,3	2,2	3,5	2,5
Võlakooormus, %	29,6	32,8	25,2	32,5	0,0	64,8	27,5	22,8
Toimetulekutoetused, tuhat krooni	6 149,7	1 473,2	207,8	507,7	114,8	155,5	178,0	755,2
Toetus toimetulekupiiri tagamiseks, krooni rahuldatud taotluse kohta	1 397	1 677	1 055	1 211	1 372	1 122	1 122	1 496
Registreeritud töötud	1 394	306	46	102	45	46	32	93
Äriühingud	734	215	24	53	26	14	14	31
primaarsektor	86	3	2	7	4	2	5	10
sekundaarsektor	216	62	10	16	10	4	3	9
tertsiaarsektor	432	150	12	30	12	8	6	12
Müügitul, miljonit krooni	4 765,1	2 723,7	28,4	101,1	151,3	81,6	15,9	32,2
Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, krooni	10 420	11 254	10 621	10 197	11 039	9 799	9 066	9 755
mehed	11 587	12 704	12 337	11 080	12 212	10 749	9 603	10 748
naised	9 331	10 157	8 968	9 184	9 702	8 667	8 445	8 654
Brutotulu saajad keskmiselt kuus	10 161	2 429	337	824	341	449	278	424
Kasutusse lubatud								
eluruumid	8	-	-	1	-	-	-	-
eluruumide pind, m ²	1 562	-	-	79	-	-	-	-
mitteeluhooned	24	-	2	6	-	1	3	-
mitteeluhoonete kasulik pind, m ²	11 492	-	269	423	-	177	197	-
Üldharidus								
Koolid	23	3	1	1	1	2	1	2
Õpilased	3 258	1 164	123	249	67	106	47	153
Üldkasutatavad rahvaraamatukogud								
Raamatukogud	35	1	1	3	2	3	1	3
Fondi suurus, arvestusüksust	557 112	86 027	17 235	43 552	24 914	23 479	16 472	35 241
Lugejad	12 285	3 435	263	693	292	363	190	529
Päästeteenistuste registreeritud tulekahjud	137	28	8	12	1	6	8	5

Järg — Cont.

Vallad Rural municipalities							Indicator
Orava	Põlva	Räpina	Valgjärve	Vastse- Kuuste	Veriora	Värskä	
175,52	228,63	265,93	143,02	123,01	200,42	187,82	Area, km ²
							Distance, km
36,8	2,1	29,1	20,7	15,4	22,3	40,3	from the county centre
269,0	230,1	248,3	222,8	217,7	254,5	269,0	from Tallinn
							Population (incl. migration)
782	3 751	5 167	1 444	1 210	1 456	1 302	Population
-2,01	-0,45	-2,18	0,84	-2,10	0,21	-0,99	Change in population, %
5	56	49	22	11	12	10	Births
18	56	80	12	13	23	29	Deaths
-13	0	-31	10	-2	-11	-19	Natural increase
21	145	95	36	25	39	50	Immigration
26	162	178	34	49	26	44	Emigration
-5	-17	-83	2	-24	13	6	Net migration
72,6	54,8	54,7	56,1	55,9	53,1	51,7	Dependency ratio
0,99	0,80	0,80	0,73	0,87	0,83	0,88	Demographic labour pressure index
							Local budgets, million kroons
13,6	47,6	100,2	18,3	16,6	24,4	28,7	Total revenue
4,5	25,7	27,3	8,1	7,7	8,0	9,2	taxes
3,7	23,9	26,1	7,3	6,8	6,9	8,1	personal income tax
7,9	16,6	69,3	7,0	8,2	13,9	15,3	grants
13,7	50,1	98,1	18,1	16,9	23,8	29,5	Total expenditure
1,8	6,0	6,4	2,8	2,6	4,2	4,4	administration expenses
1,8	3,1	28,3	0,6	0,8	0,6	0,8	economy
5,8	23,4	33,6	8,8	8,0	7,9	9,3	education
1,9	7,6	4,9	3,4	1,0	3,2	1,9	social protection
18,9	17,6	30,2	24,3	26,5	34,1	41,1	Debt burden, %
343,7	853,1	605,3	335,5	112,8	221,3	285,7	Subsistence benefits, thousand kroons
1 556	1 219	1 406	1 238	1 441	1 366	1 747	Subsistence benefit to guarantee subsistence level, kroons per application satisfied
23	213	221	77	66	80	42	Registered unemployed persons
14	104	117	35	36	21	30	Companies
4	16	16	2	5	7	3	primary sector
6	33	33	10	9	3	8	secondary sector
4	55	68	23	22	11	19	tertiary sector
25,9	649,1	486,5	74,2	196,8	20,0	178,3	Net sales, million kroons
9 744	10 573	9 699	10 151	10 579	10 128	10 679	Average monthly gross income per employee, kroons
11 034	11 452	10 983	11 291	12 307	11 060	12 338	males
8 574	9 690	8 590	9 085	9 005	9 073	9 247	females
229	1 409	1 649	459	403	440	491	Average number of recipients of gross income per month
							Buildings completed
-	2	2	1	2	-	-	dwellings
-	327	232	383	541	-	-	floor area of dwellings, m ²
1	1	5	2	1	1	1	non-residential buildings
34	2 823	6 467	209	32	769	94	useful floor area of non- residential buildings, m ²
							General education
1	3	3	2	1	1	1	Schools
87	210	554	95	116	125	162	Pupils
							Public libraries of general use
2	5	5	3	2	2	2	Libraries
18 524	64 849	98 337	35 899	31 131	33 901	27 551	Stock in library units
384	1 334	2 190	699	711	646	556	Users
2	28	19	5	5	4	6	Fires registered by the fire and rescue services

Valik andmeid omavalitsusüksuste kohta
Selection of data on local government units

Näitaja	Pärnu maakond county	Linnad Cities		Vallad Rural municipalities				
		Pärnu	Sindi	Are	Audru	Halinga	Hääde- meeste	Kaisma
Pindala, km ²	4 806,68	32,22	5,01	159,58	378,84	365,45	390,34	183,98
Kaugus, km								
maakonnakeskusest	..	0,4	13,2	16,8	10,9	27,5	40,2	46,4
Tallinnast	..	128,3	136,0	112,5	134,7	101,1	168,2	92,0
Rändega rahvastik								
Rahvaarv	86 821	42 006	4 263	1 177	5 399	3 010	2 778	502
Rahvaarvu muutus, %	-0,44	0,14	0,12	-2,65	0,07	-1,79	-2,46	-1,18
Elussündinud	1 023	548	33	16	42	34	19	5
Surmad	1 072	492	51	16	55	40	36	8
Loomulik iive	-49	56	-18	0	-13	-6	-17	-3
Sisseränne	1 194	1 337	186	28	210	72	58	23
Väljaränne	1 546	1 331	163	61	195	122	111	28
Rändesaldo	-352	6	23	-33	15	-50	-53	-5
Ülalpeetavate määr	52,5	54,1	49,5	48,1	50,0	49,9	58,0	54,0
Demograafiline tööturusurveindeks	0,84	0,82	0,75	0,77	0,96	0,73	0,96	0,66
Kohalikud eelarved, miljonit krooni								
Tulud kokku	1 289,9	595,5	54,3	29,4	78,6	38,8	36,3	5,9
maksud	596,6	298,3	25,6	7,6	34,6	22,2	16,5	3,8
füüsilise isiku tulumaks	550,6	276,7	25,1	6,6	32,7	20,6	14,2	3,0
toetused	515,8	187,3	23,3	20,5	36,9	12,5	16,3	1,5
Kulud kokku	1 289,7	587,5	54,9	30,7	81,5	40,7	39,3	6,5
üldised valitsemissektori teenused	144,3	66,8	4,9	2,6	7,8	5,4	4,9	2,0
majandus	124,0	72,5	0,8	1,0	6,8	0,6	4,8	0,4
haridus	677,4	286,9	36,1	22,6	47,4	25,1	18,2	2,5
sotsiaalne kaitse	102,6	52,4	3,4	1,6	5,7	2,7	3,9	0,3
Võlakooormus, %	56,1	81,1	27,7	38,0	62,6	15,9	29,6	33,4
Toimetulekutoetused, tuhat krooni	19 950,3	10 331,2	835,5	96,1	1 924,3	320,5	294,5	13,1
Toetus toimetulekupiiri tagamiseks, krooni rahuldatud taotluse kohta	1 645	1 882	1 444	1 666	1 526	1 418	1 336	972
Registreeritud töötud	4 438	2 427	250	51	233	126	149	14
Äriühingud	3 121	1 868	86	32	238	84	72	1
primaarsektor	186	46	-	10	21	12	19	1
sekundaarsektor	853	461	28	11	69	27	25	-
tertsiaarsektor	2 082	1 361	58	11	148	45	28	-
Müügitulu, miljonit krooni	20 463,1	14 675,5	388,8	53,2	943,1	400,5	188,4	8,4
Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, krooni	10 778	11 025	10 133	9 887	10 852	10 560	10 054	10 306
mehed	12 392	12 606	11 611	11 172	12 649	12 558	11 848	12 222
naised	9 487	9 903	9 005	8 665	9 257	8 771	8 423	8 255
Brutotulu saajad keskmiselt kuus	31 347	15 373	1 520	424	1 860	1 218	861	188
Kasutusse lubatud								
eluruumid	89	33	-	-	9	-	5	-
eluruumide pind, m ²	10 776	3 058	-	-	1 081	-	580	-
mitteeluhooned	81	29	10	2	5	-	5	1
mitteeluhoonete kasulik pind, m ²	37 688	18 173	1 658	2 499	2 798	-	688	55
Üldharidus								
Koolid	51	13	1	2	4	4	3	1
Õpilased	10 665	6 376	380	114	496	347	346	16
Üldkasutatavad rahvaraamatukogud								
Raamatukogud	47	4	1	2	5	4	4	1
Fondi suurus, arvestusüksust	972 189	396 816	27 246	25 224	59 377	54 655	48 825	9 414
Lugejad	30 879	16 643	1 009	657	979	1 478	1 342	115
Päästeteenistuste registreeritud tulekahjud	526	295	25	6	38	18	15	2

Järg — Cont.

Vallad Rural municipalities							Indicator
Kihnu	Koonga	Lavassaare	Paikuse	Saarde	Sauga	Surju	
16,88	438,51	8,00	174,92	706,98	164,75	357,69	Area, km ²
							Distance, km
53,7	35,6	22,7	9,9	41,8	5,5	23,0	from the county centre
177,4	120,1	122,7	137,9	169,8	122,9	150,9	from Tallinn
							Population (incl. migration)
602	1 085	522	3 693	4 356	3 865	1 044	Population
10,66	-0,91	-0,38	-0,46	-2,75	0,83	-3,33	Change in population, %
11	10	4	50	36	53	12	Births
9	25	9	24	74	37	15	Deaths
2	-15	-5	26	-38	16	-3	Natural increase
75	43	25	143	114	227	19	Immigration
20	40	23	185	199	214	53	Emigration
55	3	2	-42	-85	13	-34	Net migration
47,2	59,1	57,7	47,4	54,5	42,0	56,8	Dependency ratio
0,74	0,88	1,09	1,51	0,65	0,93	1,29	Demographic labour pressure index
							Local budgets, million kroons
23,0	16,9	6,3	63,5	69,8	47,2	21,6	Total revenue
3,4	7,4	3,3	29,0	26,5	25,9	8,2	taxes
3,4	5,9	3,2	27,5	23,1	24,7	6,3	personal income tax
18,7	7,5	2,3	29,3	38,2	16,6	11,6	grants
21,9	17,4	6,7	72,6	70,9	37,5	22,4	Total expenditure
1,8	2,9	1,0	6,7	7,0	4,3	2,7	administration expenses
3,9	2,6	0,2	9,9	1,8	3,8	1,0	economy
4,4	7,8	2,9	44,2	40,5	21,8	13,7	education
0,5	1,7	0,5	2,8	6,2	2,5	2,0	social protection
19,2	15,0	0,0	30,2	44,8	31,5	3,3	Debt burden, %
36,0	729,2	185,5	466,7	1 840,5	246,5	254,3	Subsistence benefits, thousand kroons
1 053	1 423	1 791	1 782	1 347	1 652	1 692	Subsistence benefit to guarantee subsistence level, kroons per application satisfied
13	52	27	178	145	203	53	Registered unemployed persons
15	20	8	139	79	150	17	Companies
2	6	-	3	14	2	4	primary sector
4	4	2	55	21	50	4	secondary sector
9	10	6	81	44	98	9	tertiary sector
61,2	57,2	107,4	469,7	296,1	762,2	48,4	Net sales, million kroons
10 845	9 067	10 282	11 623	10 084	11 051	10 505	Average monthly gross income per employee, kroons
12 992	10 674	12 233	13 481	11 544	12 634	11 748	males
9 297	7 503	8 393	9 950	8 774	9 588	9 321	females
180	387	193	1 448	1 461	1 377	363	Average number of recipients of gross income per month
							Buildings completed
-	-	1	7	-	29	-	dwellings
-	-	150	917	-	4 096	-	floor area of dwellings, m ²
-	-	-	1	2	7	1	non-residential buildings
-	-	-	28	1 626	514	91	useful floor area of non-residential buildings, m ²
							General education
1	2	1	2	3	1	1	Schools
54	93	12	416	524	125	106	Pupils
							Public libraries of general use
1	2	1	1	3	2	1	Libraries
5 997	23 857	7 936	19 719	60 324	30 937	11 032	Stock in library units
128	401	231	519	1 726	570	363	Users
1	3	5	12	23	15	3	Fires registered by the fire and rescue services

Valik andmeid omavalitsusüksuste kohta
Selection of data on local government units

Näitaja	Vallad <i>Rural municipalities</i>						
	Tahku- ranna	Tootsi	Tori	Tõstamaa	Varbla	Vändra alev	Vändra
Pindala, km ²	103,36	1,76	282,07	261,01	313,81	3,28	458,24
Kaugus, km							
maakonnakeskusest	16,1	33,2	26,8	39,8	60,0	49,0	48,3
Tallinnast	144,1	119,5	123,3	156,4	147,1	100,1	99,6
Rändega rahvastik							
Rahvaarv	2 381	768	2 365	1 430	885	2 357	2 333
Rahvaarvu muutus, %	0,63	-3,64	-0,30	-2,92	0,34	-3,32	-2,18
Elussündinud	36	3	35	11	12	24	29
Surmad	20	17	29	26	18	32	39
Loomulik iive	16	-14	6	-15	-6	-8	-10
Sisseränne	100	37	82	30	36	39	53
Väljaränne	100	53	95	61	28	113	95
Rändesaldo	0	-16	-13	-31	8	-74	-42
Ülalpeetavate määr	46,7	74,9	48,5	53,9	63,3	48,5	54,9
Demograafiline tööturusurveindeks	0,89	0,40	0,71	0,95	0,71	0,86	0,88
Kohalikud eelarved, miljonit krooni							
Tulud kokku	30,9	10,6	37,4	22,2	16,3	50,0	35,3
maksud	14,5	5,0	17,1	9,6	6,3	18,1	13,8
füüsilise isiku tulumaks	13,7	5,0	15,9	8,3	4,3	17,9	12,3
toetused	11,2	4,2	18,1	11,4	7,5	21,7	19,3
Kulud kokku	28,4	11,3	32,2	25,0	16,8	51,3	34,3
üldised valitsemissektori teenused	3,3	1,2	4,1	3,5	2,2	4,5	4,4
majandus	3,3	0,3	1,1	6,0	0,7	0,6	1,9
haridus	15,3	5,7	22,2	11,2	9,1	23,9	15,9
sotsiaalne kaitse	2,0	1,2	1,9	1,5	2,3	5,0	2,4
Võlakoomus, %	9,3	43,2	1,4	52,5	28,8	18,1	34,7
Toimetulekutoetused, tuhat krooni	300,4	423,2	464,6	130,1	407,1	273,5	377,6
Toetus toimetulekupiiri tagamiseks, krooni rahuldatud taotluse kohta	1 882	1 274	1 188	1 321	1 284	1 465	1 629
Registreeritud töötud	107	37	86	41	49	115	85
Äriühingud	72	6	63	41	19	55	56
primaarsektor	6	1	9	6	4	5	15
sekundaarsektor	28	2	17	12	4	15	14
tertsiaarsektor	38	3	37	23	11	35	27
Müügitulu, miljonit krooni	238,8	318,0	320,1	54,4	45,6	731,3	294,8
Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, krooni	10 913	10 760	10 602	10 178	9 988	11 052	9 482
mehed	12 580	13 331	12 083	11 992	11 247	13 179	10 571
naised	9 499	8 249	9 120	8 441	8 544	9 425	8 339
Brutotulu saajad keskmiselt kuus	736	293	919	475	270	1 008	794
Kasutusse lubatud							
eluruumid	1	-	1	-	2	1	-
eluruumide pind, m ²	121	-	445	-	162	166	-
mitteeluhooned	2	-	5	3	4	2	2
mitteeluhoonete kasulik pind, m ²	1 420	-	1 355	356	408	671	5 349
Üldharidus							
Koolid	2	1	3	1	1	1	3
Õpilased	157	44	214	182	72	416	175
Üldkasutatavad rahvaraamatukogud							
Raamatukogud	2	1	2	3	2	1	4
Fondi suurus, arvestusüksust	20 882	11 395	23 926	33 993	30 911	34 212	35 511
Lugejad	647	364	717	752	395	947	896
Päästeteenistuste registreeritud tulekahjud	7	4	15	12	1	1	25

Järg — Cont.

Rapla maakond county	Vallad Rural municipalities						Indicator
	Juuru	Järvakandi	Kaiu	Kehtna	Kohila	Käru	
2 979,71	152,40	4,83	261,06	507,30	230,20	214,91	Area, km ²
..	14,2	27,5	19,4	11,4	20,1	32,5	Distance, km from the county centre
..	52,9	80,7	61,0	63,1	34,1	84,2	from Tallinn
							Population (incl. migration)
35 961	1 517	1 284	1 447	4 798	7 053	605	Population
-0,51	-0,65	-2,28	-0,48	-1,24	0,61	-1,63	Change in population, %
405	18	10	21	47	106	10	Births
465	21	23	13	71	72	18	Deaths
-60	-3	-13	8	-24	34	-8	Natural increase
819	66	32	32	135	309	18	Immigration
946	73	52	48	174	303	20	Emigration
-127	-7	-20	-16	-39	6	-2	Net migration
48,6	49,5	75,4	45,7	41,9	47,2	58,8	Dependency ratio
0,83	0,82	0,60	0,88	0,89	0,92	0,68	Demographic labour pressure index
							Local budgets, million kroons
548,6	25,4	35,2	19,4	63,1	97,9	12,5	Total revenue
279,6	11,4	9,5	11,2	35,4	58,6	5,0	taxes
258,2	10,4	9,3	10,0	32,8	54,0	3,6	personal income tax
208,6	10,5	21,1	5,9	20,8	33,4	3,6	grants
578,3	23,2	32,1	22,1	62,5	101,6	13,7	Total expenditure
54,6	3,1	3,2	2,7	4,8	7,3	2,2	administration expenses
40,4	0,7	0,9	0,3	3,3	10,5	0,5	economy
289,4	12,8	11,7	10,6	32,3	46,3	5,6	education
44,6	2,2	3,7	2,6	5,6	5,5	3,8	social protection
39,7	4,8	28,2	32,9	23,8	35,3	10,7	Debt burden, %
8 594,0	434,4	279,6	171,9	2 207,4	1 056,0	81,9	Subsistence benefits, thousand kroons
1 659	1 493	1 527	945	2 046	1 668	1 526	Subsistence benefit to guarantee subsistence level, kroons per application satisfied
1 787	76	62	82	263	432	24	Registered unemployed persons
1 138	33	26	27	129	193	16	Companies
92	4	1	5	24	14	3	primary sector
330	8	12	9	41	53	5	secondary sector
716	21	13	13	64	126	8	tertiary sector
6 882,6	94,7	730,2	74,9	873,3	749,9	35,0	Net sales, million kroons
11 662	11 175	11 750	10 981	11 181	12 932	10 862	Average monthly gross income per employee, kroons
13 473	12 937	14 136	12 888	12 967	14 816	12 854	males
9 995	9 486	9 465	9 055	9 520	11 080	9 126	females
13 593	587	477	565	1 822	2 512	199	Average number of recipients of gross income per month
							Buildings completed
22	2	-	-	2	7	-	dwellings
2 921	306	-	-	364	873	-	floor area of dwellings, m ²
58	3	2	2	2	2	4	non-residential buildings
17 206	156	200	465	717	101	775	useful floor area of non- residential buildings, m ²
							General education
25	2	1	2	3	1	1	Schools
4 396	207	148	115	349	722	63	Pupils
							Public libraries of general use
34	3	1	3	6	2	1	Libraries
493 196	28 867	22 831	25 311	74 991	50 933	12 275	Stock in library units
14 547	748	493	574	2 078	1 477	406	Users
248	12	9	6	28	59	3	Fires registered by the fire and rescue services

Valik andmeid omavalitsusüksuste kohta
Selection of data on local government units

Näitaja	Vallad <i>Rural municipalities</i>				Saare maakond <i>county</i>	Linn City <i>City</i>	Vald <i>Rural municipality</i>
	Märjamaa	Raikküla	Rapla	Vigala			
Pindala, km ²	871,62	224,20	243,37	269,81	2 922,19	14,95	391,47
Kaugus, km							
maakonnakeskusest	27,9	13,2	0,5	45,9	..	0,2	1,7
Tallinnast	69,1	65,3	53,5	90,2	..	217,5	216,6
Rändega rahvastik							
Rahvaarv	6 910	1 635	9 206	1 506	33 055	13 917	4 186
Rahvaarvu muutus, %	-1,05	-1,86	0,25	-1,89	-0,62	-1,26	0,60
Elussündinud	73	20	93	7	362	155	56
Surmad	98	17	109	23	441	138	45
Loomulik iive	-25	3	-16	-16	-79	17	11
Sisseränne	198	47	365	32	502	347	169
Väljaränne	245	78	323	45	644	540	157
Rändesaldo	-47	-31	42	-13	-142	-193	12
Ülalpeetavate määr	51,9	48,0	48,4	42,7	50,6	47,0	47,0
Demograafiline tööturusurveindeks	0,75	0,76	0,89	0,63	0,71	0,79	0,73
Kohalikud eelarved, miljonit krooni							
Tulud kokku	103,5	21,5	137,1	33,0	526,0	212,7	56,7
maksud	50,5	11,9	76,5	9,7	261,8	119,5	31,4
füüsilise isiku tulumaks	45,0	10,6	73,8	8,6	240,5	113,4	28,7
toetused	45,4	7,8	41,5	18,6	199,5	63,3	21,1
Kulud kokku	104,3	21,4	163,1	34,3	493,8	201,5	55,0
üldised valitsemissektori teenused	12,5	4,0	11,6	3,2	58,9	20,7	5,9
majandus	12,3	0,3	10,6	1,1	42,2	17,6	5,4
haridus	48,6	11,3	89,7	20,6	238,2	108,6	22,3
sotsiaalne kaitse	5,8	1,8	10,3	3,3	36,9	8,9	4,5
Võlakoomus, %	65,5	38,0	49,8	9,1	56,4	97,6	30,2
Toimetulekutoetused, tuhat krooni	1 576,4	828,8	1 765,5	192,1	3 113,8	1 512,8	247,3
Toetus toimetulekupiiri tagamiseks, krooni rahuldatud taotluse kohta	1 437	1 342	1 870	1 736	1 402	1 637	1 358
Registreeritud töötud	252	92	468	37	1 385	612	172
Äriühingud	245	41	407	21	1 166	696	135
primaarsektor	21	8	9	3	110	40	10
sekundaarsektor	75	14	106	7	311	167	50
tertsiaarsektor	149	19	292	11	745	489	75
Müügitulu, miljonit krooni	989,4	230,9	3 047,1	57,2	7 437,7	5 751,6	765,4
Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, krooni	11 078	10 839	11 949	10 443	11 072	11 514	10 490
mehed	12 981	12 070	13 715	11 920	12 878	13 573	12 062
naised	9 224	9 699	10 493	9 074	9 486	9 965	8 993
Brutotulu saajad keskmiselt kuus	2 499	611	3 789	531	13 574	6 202	1 694
Kasutusse lubatud							
eluruumid	5	2	4	-	55	19	16
eluruumide pind, m ²	620	136	622	-	6 769	2 219	2 117
mitteeluhooned	17	16	9	1	78	10	12
mitteeluhoonete kasulik pind, m ²	3 052	1 126	10 597	18	23 566	11 451	2 576
Üldharidus							
Koolid	5	2	6	2	22	5	2
Õpilased	769	166	1 646	211	4 056	2 529	162
Üldkasutatavad rahvaraamatukogud							
Raamatukogud	7	3	5	3	30	1	5
Fondi suurus, arvestusüksust	87 875	29 340	129 052	31 721	381 934	112 951	32 033
Lugejad	2 456	853	4 666	796	13 935	7 148	724
Päästeteenistuste registreeritud tulekahjud	60	7	59	5	139	51	19

Järg — Cont.

Vallad Rural municipalities							Indicator
Kihelkonna	Kärla	Laimjala	Leisi	Lümanda	Muhu	Mustjala	
245,94	216,28	116,29	348,40	199,49	206,12	235,47	Area, km ²
							Distance, km
33,5	19,2	39,6	40,7	31,7	65,3	31,4	from the county centre
242,8	228,5	180,7	198,5	246,3	152,5	234,6	from Tallinn
							Population (incl. migration)
746	1 564	664	1 906	796	1 690	646	Population
-2,86	-1,20	-2,64	-1,35	-1,12	-0,41	-1,67	Change in population, %
1	12	8	24	9	17	9	Births
16	35	11	37	13	32	13	Deaths
-15	-23	-3	-13	-4	-15	-4	Natural increase
22	40	22	37	33	38	20	Immigration
32	37	41	52	40	29	29	Emigration
-10	3	-19	-15	-7	9	-9	Net migration
52,9	50,5	50,2	59,5	52,8	57,1	64,0	Dependency ratio
0,54	0,52	0,59	0,76	0,79	0,40	0,64	Demographic labour pressure index
							Local budgets, million kroons
32,2	21,0	11,5	36,1	11,0	28,4	9,1	Total revenue
6,2	9,7	5,0	14,3	6,1	12,5	4,7	taxes
5,1	8,7	4,6	12,3	5,2	11,3	3,4	personal income tax
21,8	7,3	4,4	17,5	4,5	11,6	3,7	grants
28,8	18,7	11,5	35,1	10,9	28,3	8,6	Total expenditure
2,9	3,3	1,7	2,9	1,4	3,5	2,1	administration expenses
1,5	1,4	2,5	2,5	0,5	2,8	0,4	economy
4,9	9,6	4,1	20,0	5,6	10,3	3,9	education
2,6	0,9	1,1	4,6	0,9	6,0	0,8	social protection
0,0	29,9	4,8	1,0	44,2	17,3	11,2	Debt burden, %
157,2	212,7	54,0	26,1	44,2	165,3	268,9	Subsistence benefits, thousand kroons
1 133	1 190	998	1 284	1 338	1 550	1 264	Subsistence benefit to guarantee subsistence level, kroons per application satisfied
41	53	27	59	32	51	34	Registered unemployed persons
9	21	10	41	22	53	12	Companies
-	6	2	9	6	4	1	primary sector
2	5	3	10	5	11	4	secondary sector
7	10	5	22	11	38	7	tertiary sector
5,8	100,6	76,4	76,0	31,2	78,3	13,1	Net sales, million kroons
10 468	10 413	10 282	10 685	10 366	11 178	10 290	Average monthly gross income per employee, kroons
11 735	12 085	11 555	12 807	11 649	12 849	12 621	males
9 330	9 105	8 880	8 511	9 047	9 222	7 913	females
292	532	263	727	308	631	205	Average number of recipients of gross income per month
							Buildings completed
3	2	1	1	-	-	2	dwellings
268	205	91	247	-	-	231	floor area of dwellings, m ²
2	3	7	3	4	4	1	non-residential buildings
1 711	173	613	186	91	225	120	useful floor area of non-residential buildings, m ²
							General education
1	1	1	1	1	1	1	Schools
50	120	43	232	64	113	48	Pupils
							Public libraries of general use
1	1	1	3	2	2	2	Libraries
9 824	11 892	9 205	31 006	15 296	22 953	14 938	Stock in library units
168	402	275	687	337	605	444	Users
8	15	1	5	3	9	7	Fires registered by the fire and rescue services

Valik andmeid omavalitsusüksuste kohta
Selection of data on local government units

Näitaja	Vallad <i>Rural municipalities</i>						
	Orissaare	Pihla	Põide	Ruhnu	Salme	Torgu	Valjala
Pindala, km ²	163,02	228,11	123,58	11,54	115,07	126,44	180,02
Kaugus, km							
maakonnakeskusest	53,3	14,9	52,8	74,8	18,3	46,1	26,3
Tallinnast	165,8	208,7	168,3	291,3	235,9	263,7	192,9
Rändega rahvastik							
Rahvaarv	1 812	1 349	880	140	1 142	321	1 296
Rahvaarvu muutus, %	-1,41	0,75	3,53	16,67	2,15	1,58	-0,31
Elussündinud	16	18	11	-	16	1	9
Surmad	25	19	13	-	13	11	20
Loomulik iive	-9	-1	-2	-	3	-10	-11
Sisseränne	50	54	46	30	48	27	40
Väljaränne	67	43	13	10	27	13	35
Rändesaldo	-17	11	33	20	21	14	5
Ülalpeetavate määr	56,9	48,9	61,5	28,4	55,2	59,7	55,2
Demograafiline tööturusurveindeks	0,80	0,46	0,59	0,50	0,82	0,55	0,82
Kohalikud eelarved, miljonit krooni							
Tulud kokku	29,3	15,2	11,3	4,6	16,0	3,3	27,5
maksud	14,3	10,6	5,9	1,1	8,8	2,3	9,3
füüsilise isiku tulumaks	13,3	9,7	5,4	1,0	8,2	1,6	8,6
toetused	10,7	3,2	4,3	3,1	5,5	0,8	16,8
Kulud kokku	27,3	16,4	11,9	4,3	15,7	3,5	16,4
üldised valitsemissektori teenused	3,0	3,4	1,7	1,0	2,5	0,8	2,1
majandus	1,0	1,5	1,1	0,4	1,6	0,9	1,3
haridus	15,7	6,6	6,1	1,3	8,8	0,9	9,3
sotsiaalne kaitse	1,8	1,4	1,2	0,0	0,7	0,3	1,2
Võlakoomus, %	57,0	4,2	38,8	0,0	33,8	0,0	19,2
Toimetulekutoetused, tuhat krooni	89,2	130,3	20,6	-	32,8	18,4	134,0
Toetus toimetulekupiiri tagamiseks, krooni rahuldatud taotluse kohta	1 129	1 284	823	..	1 042	1 371	1 072
Registreeritud töötud	82	68	29	1	43	20	62
Äriühingud	47	32	17	6	25	5	35
primaarsektor	6	8	8	-	4	1	5
sekundaarsektor	18	11	3	1	6	-	15
tertsiaarsektor	23	13	6	5	15	4	15
Müügitulu, miljonit krooni	114,9	105,9	27,4	3,5	70,0	2,5	215,1
Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, krooni	10 979	11 257	10 295	11 860	11 414	9 903	10 539
mehed	12 906	13 135	11 572	12 911	13 381	10 818	11 960
naised	9 192	9 086	8 761	10 697	9 520	8 730	9 153
Brutotulu saajad keskmiselt kuus	738	523	329	53	453	102	521
Kasutusse lubatud							
eluruumid	2	5	-	-	3	1	-
eluruumide pind, m ²	172	833	-	-	315	73	-
mitteeluhooned	4	6	2	-	9	7	4
mitteeluhoonete kasulik pind, m ²	534	1 230	233	-	753	484	3 187
Üldharidus							
Koolid	1	2	1	1	1	-	2
Õpilased	269	54	57	7	127	-	181
Üldkasutatavad rahvaraamatukogud							
Raamatukogud	2	3	2	1	1	1	2
Fondi suurus, arvestusüksust	39 165	24 148	17 123	7 023	7 047	9 495	17 835
Lugejad	1 009	605	493	89	351	135	463
Päästeteenistuste registreeritud tulekahjud	7	4	5	1	1	1	2

Järg — Cont.

Tartu maakond county	Linnad Cities		Vallad Rural municipalities			Indicator	
	Elva	Kallaste	Tartu	Alatskivi	Haaslava		Kambja
2 992,74	9,92	1,93	38,80	128,38	110,02	189,22	Area, km ²
..	26,0	49,9	1,0	41,9	11,6	16,8	Distance, km from the county centre
..	197,6	196,7	186,7	197,9	198,0	203,0	from Tallinn
							Population (incl. migration)
145 244	5 948	948	95 596	1 313	1 861	2 479	Population
0,32	-0,65	-2,87	-0,15	-0,98	1,69	1,22	Change in population, %
2 084	86	3	1 497	12	24	25	Births
1 618	81	17	1 030	27	21	24	Deaths
466	5	-14	467	-15	3	1	Natural increase
2 637	185	12	2 616	47	90	112	Immigration
2 603	228	25	3 173	46	63	84	Emigration
34	-43	-13	-557	1	27	28	Net migration
50,2	60,9	47,7	49,5	66,8	44,7	53,7	Dependency ratio
1,00	0,93	0,60	1,02	0,84	0,76	1,01	Demographic labour pressure index
							Local budgets, million kroons
2 190,1	90,0	14,0	1 484,9	27,6	27,8	32,8	Total revenue
1 125,8	42,7	4,1	792,7	6,8	11,6	14,9	taxes
1 080,6	41,6	4,0	765,9	6,2	11,1	13,9	personal income tax
840,2	35,0	8,4	541,4	17,6	14,3	13,9	grants
2 240,4	109,4	13,3	1 499,8	29,4	27,5	34,8	Total expenditure
218,8	6,5	2,2	155,9	2,8	1,9	3,3	administration expenses
210,8	6,3	3,0	145,7	1,1	1,2	1,3	economy
1 233,4	70,8	5,8	830,8	18,8	15,9	19,8	education
168,1	5,1	0,9	121,5	1,2	1,9	3,0	social protection
52,5	40,6	51,1	58,6	20,4	54,8	24,6	Debt burden, %
13 165,2	500,6	115,9	8 917,8	100,0	333,5	205,0	Subsistence benefits, thousand kroons
1 836	1 977	1 030	2 082	1 612	1 257	1 434	Subsistence benefit to guarantee subsistence level, kroons per application satisfied
5 803	186	47	3 842	44	118	101	Registered unemployed persons
6 413	191	12	4 813	22	61	77	Companies
308	12	4	116	2	9	17	primary sector
1 598	67	1	1 100	5	19	14	secondary sector
4 507	112	7	3 597	15	33	46	tertiary sector
57 387,1	2 546,6	26,9	45 301,1	75,8	445,4	104,2	Net sales, million kroons
12 173	11 702	8 320	12 550	10 534	11 137	10 903	Average monthly gross income per employee, kroons
13 785	13 432	9 254	14 361	11 633	12 431	12 244	males
10 893	10 397	7 596	11 243	9 415	9 600	9 520	females
54 319	2 171	291	37 082	369	595	781	Average number of recipients of gross income per month
							Buildings completed
299	3	-	57	-	4	20	dwellings
33 949	720	-	9 204	-	698	1 317	floor area of dwellings, m ²
85	-	-	28	1	8	8	non-residential buildings
55 840	-	-	27 013	52	232	2 194	useful floor area of non- residential buildings, m ²
							General education
56	1	1	26	1	1	4	Schools
18 680	964	102	13 336	235	64	324	Pupils
							Public libraries of general use
53	1	1	4	3	1	2	Libraries
1 346 186	48 177	25 746	599 725	31 183	16 341	35 022	Stock in library units
53 662	2 603	288	37 050	714	404	659	Users
747	29	1	488	8	15	10	Fires registered by the fire and rescue services

Valik andmeid omavalitsusüksuste kohta
Selection of data on local government units

Näitaja	Vallad Rural municipalities							
	Konguta	Laeva	Luunja	Meeksi	Mäksa	Nõo	Peipsiääre	Piirissaare
Pindala, km ²	107,60	233,18	131,54	143,48	133,47	168,92	30,95	7,76
Kaugus, km								
maakonnakeskusest	32,1	27,0	10,9	55,4	19,1	15,5	42,8	75,2
Tallinnast	188,2	161,7	197,5	242,0	205,6	196,8	206,7	261,8
Rändega rahvastik								
Rahvaarv	1 316	831	3 174	641	1 785	3 831	813	110
Rahvaarvu muutus, %	-0,60	-1,19	6,19	-2,29	-0,50	-0,34	-2,87	13,40
Elussündinud	12	15	39	4	18	34	5	-
Surmad	18	7	27	17	26	45	20	4
Loomulik iive	-6	8	12	-13	-8	-11	-15	-4
Sisseränne	51	27	282	21	84	139	15	17
Väljaränne	54	47	109	25	86	140	25	-
Rändesaldo	-3	-20	173	-4	-2	-1	-10	17
Ülalpeetavate määr	50,7	61,0	43,6	56,0	52,4	53,1	67,1	69,2
Demograafiline tööturusurveindeks	0,80	0,93	1,11	0,43	0,95	1,10	0,40	0,19
Kohalikud eelarved, miljonit krooni								
Tulud kokku	19,4	13,7	36,8	7,9	22,3	52,3	9,1	1,3
maksud	8,5	6,3	21,9	3,2	10,5	27,9	2,2	0,2
füüsilise isiku tulumaks	7,9	5,5	21,2	2,6	9,9	26,8	1,9	0,1
toetused	9,5	6,2	10,3	4,5	6,2	17,1	6,4	1,1
Kulud kokku	21,0	13,4	39,0	7,9	22,6	51,3	8,7	1,2
üldised valitsemissektori teenused	2,7	2,1	2,9	1,0	2,6	5,8	1,4	0,7
majandus	1,6	0,5	4,1	0,5	1,4	2,7	1,0	0,2
haridus	12,6	4,7	22,1	3,3	10,7	27,4	4,1	0,0
sotsiaalne kaitse	1,3	0,5	3,3	0,9	6,0	3,4	0,5	0,2
Võlakoorumus, %	34,4	13,5	7,1	35,0	78,3	76,5	27,4	6,4
Toimetulekutoetused, tuhat krooni	45,0	11,6	145,4	181,8	305,6	192,1	201,0	52,4
Toetus toimetulekupiiri tagamiseks, krooni rahuldatud taotluse kohta	1 606	2 918	2 000	1 250	1 555	1 229	1 495	1 014
Registreeritud töötud	46	25	140	31	70	133	31	5
Äriühingud	26	33	115	8	52	99	7	-
primaarsektor	5	10	17	3	8	13	2	-
sekundaarsektor	6	6	32	3	18	31	1	-
tertsiaarsektor	15	17	66	2	26	55	4	-
Müügitulu, miljonit krooni	162,3	236,1	1 022,3	11,5	547,0	443,9	7,2	-
Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, krooni	10 583	10 829	11 529	9 573	10 688	11 575	7 480	5 793
mehed	12 080	12 087	13 172	11 137	11 855	13 180	9 128	5 885
naised	9 128	9 545	9 965	7 784	9 567	10 088	5 767	5 703
Brutotulu saajad keskmiselt kuus	461	312	1 151	166	564	1 424	153	13
Kasutusse lubatud								
eluruumid	3	2	24	-	-	2	-	-
eluruumide pind, m ²	424	131	3 553	-	-	319	-	-
mitteeluhooned	2	2	4	1	-	-	-	-
mitteeluhoonete kasulik pind, m ²	213	96	11 000	73	-	-	-	-
Üldharidus								
Koolid	1	1	2	2	2	2	1	-
Õpilased	55	52	243	34	79	693	73	-
Üldkasutatavad rahvaraamatukogud								
Raamatukogud	1	1	3	3	2	3	2	1
Fondi suurus, arvestusüksust	18 927	17 076	72 305	31 991	31 284	48 165	18 561	3 994
Lugejad	170	296	1 235	358	595	1 678	410	54
Päästeteenistuste registreeritud tulekahjud	7	2	20	-	5	10	9	-

Järg — Cont.

Vallad Rural municipalities								Indicator
Puhja	Rannu	Rõngu	Tartu	Tähtvere	Vara	Võnnu	Ülenurme	
167,54	158,01	164,19	300,26	114,79	333,81	232,63	86,35	Area, km ²
								Distance, km
25,7	38,1	39,6	8,3	13,0	22,9	25,7	6,6	from the county centre
182,2	184,9	197,4	186,7	181,4	189,5	212,2	192,8	from Tallinn
								Population (incl. migration)
2 252	1 566	2 713	6 001	2 800	1 943	1 170	6 153	Population
-0,04	0,13	-1,77	5,84	-0,36	-0,97	0,43	4,01	Change in population, %
30	25	27	84	27	26	13	78	Births
24	26	39	63	20	29	13	40	Deaths
6	-1	-12	21	7	-3	0	38	Natural increase
80	53	60	534	115	57	49	426	Immigration
85	50	96	223	133	73	44	229	Emigration
-5	3	-36	311	-18	-16	5	197	Net migration
52,4	61,3	57,7	47,0	41,8	61,2	54,2	43,1	Dependency ratio
0,82	0,93	0,83	1,04	0,84	1,13	0,86	1,46	Demographic labour pressure index
								Local budgets, million kroons
38,8	23,1	47,6	73,1	29,1	24,8	21,5	92,2	Total revenue
14,4	11,1	17,6	39,3	22,5	12,4	6,6	48,5	taxes
13,9	10,2	16,6	37,8	21,3	9,8	5,7	46,6	personal income tax
21,7	10,1	28,1	25,4	5,1	10,5	12,9	34,5	grants
41,9	21,6	53,8	71,0	32,2	23,2	22,2	95,3	Total expenditure
3,1	2,0	2,8	5,1	4,6	2,9	2,2	4,1	administration expenses
2,3	0,8	4,4	8,7	1,5	2,7	0,7	19,1	economy
30,2	11,2	20,6	39,5	19,0	11,7	10,2	44,2	education
2,8	1,6	1,7	3,6	1,8	2,4	1,2	3,3	social protection
42,0	16,6	15,4	85,0	52,2	48,2	30,3	1,1	Debt burden, %
263,4	108,6	186,4	261,5	198,1	438,2	323,9	77,6	Subsistence benefits, thousand kroons
1 481	1 286	1 363	1 216	2 074	1 637	1 142	1 449	Subsistence benefit to guarantee subsistence level, kroons per application satisfied
113	43	92	244	129	77	58	228	Registered unemployed persons
44	41	62	252	98	40	22	338	Companies
5	11	13	31	8	7	5	10	primary sector
17	13	18	82	38	14	6	107	secondary sector
22	17	31	139	52	19	11	221	tertiary sector
288,4	179,7	574,5	1 236,6	1 382,9	268,8	41,8	2 484,3	Net sales, million kroons
10 829	10 651	10 337	11 600	12 091	10 612	9 467	13 048	Average monthly gross income per employee, kroons
12 013	11 960	11 475	12 926	12 792	12 269	10 843	14 464	males
9 638	9 167	9 225	10 126	11 352	8 856	8 364	11 662	females
792	559	989	1 990	1 116	588	374	2 378	Average number of recipients of gross income per month
								Buildings completed
2	-	1	123	11	-	-	47	dwellings
223	-	153	9 201	1 460	-	-	6 547	floor area of dwellings, m ²
1	3	3	8	1	-	-	15	non-residential buildings
1 367	159	2 427	2 197	48	-	-	8 771	useful floor area of non-residential buildings, m ²
								General education
1	1	2	2	1	2	1	1	Schools
288	206	270	605	147	108	189	613	Pupils
								Public libraries of general use
3	3	4	6	1	3	2	3	Libraries
42 061	40 447	29 352	92 581	21 077	47 394	18 278	56 499	Stock in library units
884	628	729	1 731	459	982	469	1 266	Users
18	14	21	21	21	9	15	24	Fires registered by the fire and rescue services

Valik andmeid omavalitsusüksuste kohta
Selection of data on local government units

Näitaja	Valga maakond county	Linnad Cities		Vallad Rural municipalities			Otepää
		Tõrva	Valga	Helme	Hummuli	Karula	
Pindala, km ²	2 043,53	4,80	16,54	312,73	162,70	229,92	217,36
Kaugus, km							
maakonnakeskusest	..	28,9	1,0	32,0	15,6	22,0	47,4
Tallinnast	..	201,1	230,2	197,5	214,6	245,6	216,0
Rändega rahvastik							
Rahvaarv	32 029	2 820	12 916	2 346	944	962	3 923
Rahvaarvu muutus, %	-0,78	-0,63	-0,63	-1,01	-3,08	-2,34	0,00
Elussündinud	330	30	131	25	13	7	42
Surmad	419	32	177	28	14	22	35
Loomulik iive	-89	-2	-46	-3	-1	-15	7
Sisseränne	597	90	331	53	34	41	131
Väljaränne	776	104	368	73	65	50	140
Rändesaldo	-179	-14	-37	-20	-31	-9	-9
Ülalpeetavate määr	56,3	57,2	56,3	51,9	53,7	61,4	53,4
Demograafiline tööturusurveindeks	0,88	0,68	0,92	1,02	0,90	0,72	0,84
Kohalikud eelarved, miljonit krooni							
Tulud kokku	501,7	56,4	203,3	25,5	13,1	13,9	62,0
maksud	186,6	19,1	73,2	12,4	5,7	6,0	25,0
füüsilise isiku tulumaks	174,3	18,8	71,6	10,8	4,8	4,8	23,7
toetused	274,3	28,5	118,7	10,8	6,3	5,9	31,6
Kulud kokku	518,9	52,1	216,2	26,1	14,0	14,3	64,0
üldised valitsemissektori teenused	63,5	4,2	35,4	3,1	1,9	1,9	4,5
majandus	29,9	2,7	11,1	1,6	1,7	0,9	6,0
haridus	261,7	30,5	100,3	13,1	7,1	6,5	39,0
sotsiaalne kaitse	67,3	2,8	28,4	4,7	1,9	2,5	3,5
Võlakoorumus, %	14,0	7,7	16,0	12,3	0,2	3,1	19,9
Toimetulekutoetused, tuhat krooni	10 488,7	196,2	6 900,7	496,5	136,6	318,9	375,2
Toetus toimetulekupiiri tagamiseks, krooni rahuldatud taotluse kohta	1 666	1 446	1 870	1 427	1 292	2 016	1 233
Registreeritud töötud	1 941	138	1 050	120	52	64	93
Äriühingud	774	111	275	39	22	19	165
primaarsektor	79	7	8	9	6	3	13
sekundaarsektor	214	30	81	10	7	1	38
tertsiaarsektor	481	74	186	20	9	15	114
Müügitulu, miljonit krooni	4 642,9	702,9	1 875,4	423,0	134,0	16,7	812,0
Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, krooni	9 939	10 774	9 568	9 898	9 478	10 319	10 497
mehed	11 188	12 454	10 645	11 158	10 296	11 475	11 858
naised	8 851	9 392	8 765	8 632	8 604	9 042	9 260
Brutotulu saajad keskmiselt kuus	10 937	1 102	4 612	683	319	293	1 397
Kasutusse lubatud							
eluruumid	46	-	32	-	-	-	10
eluruumide pind, m ²	3 768	-	1 990	-	-	-	1 378
mitteeluhooned	29	1	6	4	-	1	5
mitteeluhoonete kasulik pind, m ²	11 853	1 266	4 040	3 085	-	36	522
Üldharidus							
Koolid	22	1	5	3	1	1	2
Õpilased	3 922	521	1 748	132	89	43	633
Üldkasutatavad rahvaraamatukogud							
Raamatukogud	25	2	1	2	1	2	2
Fondi suurus, arvestusüksust	395 928	29 637	117 815	19 151	12 521	14 365	42 277
Lugejad	11 469	1 217	4 168	665	338	340	1 668
Päästeteenistuste registreeritud tulekahjud	194	14	110	7	1	6	21

Järg — Cont.

Vallad Rural municipalities							Indicator
Palupera	Puka	Põdrala	Sangaste	Taheva	Tölliste	Õru	
123,48	200,93	127,22	144,72	204,70	193,78	104,63	Area, km ²
							Distance, km
51,3	36,5	41,4	27,7	23,4	19,0	20,0	from the county centre
207,4	208,9	191,5	226,8	252,7	231,9	223,3	from Tallinn
							Population (incl. migration)
1 137	1 732	839	1 340	852	1 735	483	Population
-1,22	-0,12	-1,29	0,68	-1,27	-2,53	-0,21	Change in population, %
11	21	8	11	4	16	11	Births
9	22	5	13	21	30	11	Deaths
2	-1	3	-2	-17	-14	0	Natural increase
27	51	24	51	43	33	11	Immigration
43	52	40	42	39	68	15	Emigration
-16	-1	-16	9	4	-35	-4	Net migration
63,4	57,9	62,0	60,7	56,6	53,1	61,5	Dependency ratio
1,32	0,81	0,77	1,15	0,84	0,73	0,72	Demographic labour pressure index
							Local budgets, million kroons
18,1	22,0	15,8	22,2	21,0	23,0	5,5	Total revenue
6,4	9,7	4,8	7,7	4,5	9,7	2,4	taxes
5,9	8,5	4,1	7,1	3,6	8,9	1,8	personal income tax
10,7	10,8	10,6	11,3	14,7	11,8	2,5	grants
18,6	22,7	17,2	21,4	22,0	24,5	5,6	Total expenditure
1,3	2,0	1,6	2,6	1,4	2,5	0,9	administration expenses
0,9	1,5	0,7	0,9	0,5	1,2	0,4	economy
8,0	13,7	12,0	9,0	5,1	14,8	2,7	education
1,4	1,6	1,2	3,4	12,9	2,3	0,8	social protection
10,4	25,7	8,8	28,2	8,2	0,6	0,0	Debt burden, %
63,1	60,5	375,7	422,5	406,3	421,4	315,2	Subsistence benefits, thousand kroons
1 050	1 320	1 320	1 436	1 266	1 245	1 402	Subsistence benefit to guarantee subsistence level, kroons per application satisfied
30	60	53	70	66	95	50	Registered unemployed persons
33	28	10	27	9	34	2	Companies
8	8	3	4	2	8	-	primary sector
12	14	4	10	1	5	1	secondary sector
13	6	3	13	6	21	1	tertiary sector
68,4	126,8	34,6	215,1	9,1	222,2	2,7	Net sales, million kroons
10 566	9 796	10 453	10 183	9 808	9 586	9 273	Average monthly gross income per employee, kroons
12 403	10 845	11 996	11 750	10 911	10 580	10 789	males
9 002	8 618	8 517	8 534	8 831	8 525	7 327	females
345	555	268	443	229	567	124	Average number of recipients of gross income per month
							Buildings completed
-	-	1	1	-	2	-	dwellings
-	-	42	152	-	205	-	floor area of dwellings, m ²
6	-	2	-	-	2	2	non-residential buildings
2 593	-	108	-	-	190	13	useful floor area of non-residential buildings, m ²
							General education
1	2	2	1	1	1	1	Schools
78	175	73	137	79	199	15	Pupils
							Public libraries of general use
2	3	1	2	2	4	1	Libraries
14 413	32 674	10 493	26 101	22 503	42 072	11 906	Stock in library units
324	699	263	430	298	909	150	Users
4	14	-	6	5	4	2	Fires registered by the fire and rescue services

Valik andmeid omavalitsusüksuste kohta
Selection of data on local government units

Näitaja	Viljandi maakond county	Linnad Cities			Vallad Rural municipalities			
		Mõisaküla	Viljandi	Võhma	Abja	Halliste	Karksi	Kolga-Jaani
Pindala, km ²	3 422,49	2,20	14,62	1,93	290,21	267,09	321,45	312,35
Kaugus, km								
maakonnakeskusest	..	47,0	0,7	32,0	35,1	27,4	33,0	30,0
Tallinnast	..	189,1	151,9	122,7	185,8	179,2	184,8	145,2
Rändega rahvastik								
Rahvaarv	50 770	886	18 326	1 412	2 303	1 689	3 469	1 455
Rahvaarvu muutus, %	-1,34	-1,23	-1,17	-2,22	-2,99	-0,59	-2,01	-1,89
Elussündinud	517	3	179	13	22	15	37	8
Surmad	726	13	235	29	50	27	57	25
Loomulik iive	-209	-10	-56	-16	-28	-12	-20	-17
Sisseränne	698	31	530	72	68	45	91	35
Väljaränne	1 179	34	691	89	113	43	143	48
Rändesaldo	-481	-3	-161	-17	-45	2	-52	-13
Ülalpeetavate määr	53,5	77,6	52,0	67,5	59,3	45,1	57,0	62,9
Demograafiline tööturusurveindeks	0,79	0,62	0,76	0,84	0,77	0,82	0,68	0,80
Kohalikud eelarved, miljonit krooni								
Tulud kokku	796,5	12,7	303,3	23,7	37,6	24,2	47,5	22,0
maksud	335,4	3,8	131,4	7,9	13,7	9,6	22,9	9,2
füüsilise isiku tulumaks	311,1	3,7	129,7	7,8	12,0	8,0	20,5	7,7
toetused	363,2	5,7	127,0	13,4	19,7	13,9	19,1	8,7
Kulud kokku	837,6	12,5	316,7	25,8	38,3	27,2	43,1	21,9
üldised valitsemissektori teenused	74,8	1,8	23,1	2,6	3,6	2,4	5,1	2,4
majandus	70,1	1,0	47,5	0,7	1,1	0,4	1,6	0,4
haridus	450,8	5,5	143,0	18,2	20,1	19,5	21,8	11,7
sotsiaalne kaitse	74,1	2,6	27,3	1,0	2,7	1,4	4,4	2,8
Võlakoomus, %	49,9	2,0	61,1	41,2	46,7	27,2	53,2	21,2
Toimetulekutoetused, tuhat krooni	9 215,3	149,4	4 143,2	194,3	220,3	318,7	824,8	6,2
Toetus toimetulekupiiri tagamiseks, krooni rahuldatud taotluse kohta	1 697	1 281	2 049	1 447	1 255	1 407	1 432	463
Registreeritud töötud	2 409	46	939	91	94	76	158	39
Äriühingud	1 410	7	754	25	46	25	94	22
primaarsektor	145	-	23	3	10	8	13	6
sekundaarsektor	400	3	204	6	7	7	34	5
tertsiaarsektor	865	4	527	16	29	10	47	11
Müügitulu, miljonit krooni	10 531,2	21,8	6 785,5	123,9	388,9	42,8	558,7	57,6
Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, krooni	10 466	8 574	11 002	10 286	9 730	9 976	9 784	10 200
mehed	11 952	9 758	12 677	12 190	11 502	11 590	10 919	12 041
naised	9 175	7 360	9 776	8 552	8 188	8 279	8 652	8 251
Brutotulu saajad keskmiselt kuus	18 345	271	7 249	469	756	472	1 301	452
Kasutusse lubatud								
eluruumid	43	-	25	-	1	1	5	2
eluruumide pind, m ²	5 214	-	2 701	-	193	395	434	247
mitteeluhooned	30	-	5	-	-	3	1	5
mitteeluhoonete kasulik pind, m ²	13 079	-	1 601	-	-	1 113	66	591
Üldharidus								
Koolid	36	1	7	1	1	1	1	2
Õpilased	6 222	54	3 070	223	274	102	392	142
Üldkasutatavad rahvaraamatukogud								
Raamatukogud	42	1	1	1	2	4	4	4
Fondi suurus, arvestusüksust	795 155	26 398	175 871	17 046	38 421	48 829	58 830	46 700
Lugejad	21 241	368	8 261	547	636	445	1 879	889
Päästeteenistuste registreeritud tulekahjud	281	1	125	9	13	8	14	11

Järg — Cont.

Vallad Rural municipalities								Indicator
Kõo	Kõpu	Paistu	Pärsti	Saare- peedi	Suure- Jaani	Tarvastu	Viiratsi	
149,46	258,78	128,59	210,62	98,34	742,83	409,00	215,02	Area, km ²
								Distance, km
37,6	19,9	12,9	4,2	9,6	27,9	26,0	3,3	from the county centre
125,6	159,1	164,6	149,8	148,0	129,7	176,8	154,0	from Tallinn
								Population (incl. migration)
1 080	714	1 456	3 691	1 216	5 718	3 746	3 609	Population
0,37	-0,83	-2,22	0,46	-0,16	-1,18	-2,09	-2,14	Change in population, %
18	10	15	43	9	63	44	38	Births
12	12	29	33	19	76	58	51	Deaths
6	-2	-14	10	-10	-13	-14	-13	Natural increase
38	21	49	149	70	150	87	113	Immigration
40	25	66	142	62	204	151	179	Emigration
-2	-4	-17	7	8	-54	-64	-66	Net migration
50,4	60,8	51,8	50,0	47,2	52,9	57,2	48,5	Dependency ratio
0,67	0,83	0,84	0,80	0,82	0,90	0,89	0,79	Demographic labour pressure index
								Local budgets, million kroons
20,3	22,8	21,2	54,0	15,5	81,7	64,5	45,4	Total revenue
7,1	5,2	8,8	23,5	7,7	37,7	22,9	24,0	taxes
6,1	4,0	7,9	21,6	6,9	33,2	19,8	22,2	personal income tax
10,5	14,4	8,5	24,0	5,8	39,6	37,3	15,6	grants
21,4	26,1	24,3	54,5	14,2	97,9	62,4	51,2	Total expenditure
2,0	2,0	2,4	6,9	2,1	9,1	4,1	5,2	administration expenses
0,9	1,5	0,7	1,8	0,7	3,5	4,8	3,4	economy
13,9	19,3	10,1	32,9	6,9	63,4	39,5	25,0	education
2,7	1,8	2,5	6,0	1,5	4,5	4,6	8,1	social protection
13,2	63,2	43,9	109,1	6,0	38,6	36,9	22,6	Debt burden, %
73,4	32,1	169,9	362,2	174,3	439,1	856,9	1 250,4	Subsistence benefits, thousand kroons
1 467	1 872	1 566	1 359	1 842	1 790	1 339	1 666	Subsistence benefit to guarantee subsistence level, kroons per application satisfied
47	27	82	181	62	209	179	179	Registered unemployed persons
13	20	39	81	24	124	59	77	Companies
3	4	6	14	1	27	13	14	primary sector
5	3	10	28	11	39	18	20	secondary sector
5	13	23	39	12	58	28	43	tertiary sector
91,0	27,6	125,0	451,8	244,0	575,5	168,7	868,5	Net sales, million kroons
10 000	10 038	9 818	10 318	11 441	10 498	9 726	10 349	Average monthly gross income per employee, kroons
11 325	11 380	10 995	11 935	13 676	11 923	10 948	11 530	males
8 300	8 677	8 666	8 852	9 328	9 081	8 540	9 288	females
383	251	504	1 292	372	1 981	1 302	1 288	Average number of recipients of gross income per month
								Buildings completed
-	-	-	4	1	-	-	4	dwellings
-	-	-	624	102	-	-	518	floor area of dwellings, m ²
-	1	-	-	-	7	4	4	non-residential buildings
-	1 149	-	-	-	6 329	322	1 909	useful floor area of non-residential buildings, m ²
								General education
1	1	2	5	1	6	4	2	Schools
78	55	131	182	83	714	531	191	Pupils
								Public libraries of general use
2	1	2	5	2	5	4	4	Libraries
19 413	14 194	29 671	69 912	20 834	92 275	66 999	69 762	Stock in library units
578	123	549	1 210	219	2 405	1 510	1 622	Users
3	1	5	25	10	26	17	13	Fires registered by the fire and rescue services

Valik andmeid omavalitsusüksuste kohta
Selection of data on local government units

Näitaja	Võru maakond county	Linn City Võru	Vallad Rural municipalities				
			Antsla	Haanja	Lasva	Meremäe	Misso
Pindala, km ²	2 305,44	13,24	270,79	170,47	172,18	131,97	189,35
Kaugus, km							
maakonnakeskusest	..	0,1	32,2	16,0	13,7	34,2	36,8
Tallinnast	..	254,2	244,7	270,0	259,6	283,1	290,9
Rändega rahvastik							
Rahvaarv	35 495	13 148	3 651	1 056	1 676	1 021	710
Rahvaarvu muutus, %	-1,37	-1,23	-2,12	-2,85	-1,87	-4,58	-1,25
Elussündinud	339	115	39	7	20	7	4
Surmad	538	165	61	26	19	31	12
Loomulik iive	-199	-50	-22	-19	1	-24	-8
Sisseränne	483	367	83	34	29	17	17
Väljaränne	792	474	142	49	63	45	19
Rändesaldo	-309	-107	-59	-15	-34	-28	-2
Ülalpeetavate määr	54,3	52,7	54,6	54,2	55,9	60,5	60,3
Demograafiline tööturusurveindeks	0,83	0,91	0,79	0,66	0,81	0,52	0,59
Kohalikud eelarved, miljonit krooni							
Tulud kokku	601,6	217,2	49,2	22,9	27,2	21,9	12,8
maksud	211,3	81,4	18,7	6,5	9,0	5,2	4,4
füüsilise isiku tulumaks	199,0	79,9	17,5	5,9	8,3	4,7	3,6
toetused	324,4	111,1	25,2	11,4	15,4	14,4	7,1
Kulud kokku	614,7	211,3	58,0	22,0	28,2	23,7	12,9
üldised valitsemissektori teenused	52,7	15,7	5,6	2,3	2,0	2,2	1,8
majandus	64,2	25,9	8,9	1,0	5,5	2,2	2,4
haridus	296,9	93,2	29,1	7,4	13,0	14,0	5,7
sotsiaalne kaitse	59,7	13,3	3,5	1,8	3,8	1,8	1,5
Võlakoomus, %	50,2	82,5	25,0	43,1	7,3	18,0	13,6
Toimetulekutoetused, tuhat krooni	8 725,8	2 559,6	823,3	445,1	486,3	409,6	499,6
Toetus toimetulekupiiri tagamiseks, krooni rahuldatud taotluse kohta	1 403	1 541	1 315	1 478	1 298	1 306	1 319
Registreeritud töötud	2 185	811	261	68	78	43	67
Äriühingud	941	476	77	29	25	17	14
primaarsektor	80	15	8	4	4	4	-
sekundaarsektor	347	161	30	11	8	8	8
tertsiaarsektor	514	300	39	14	13	5	6
Müügitulu, miljonit krooni	6 427,6	3 265,4	602,6	93,3	69,4	48,9	16,2
Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, krooni	10 276	10 357	9 816	10 126	9 670	8 718	10 226
mehed	11 549	11 607	11 028	11 918	11 378	9 748	11 176
naised	9 142	9 479	8 729	7 966	7 846	7 433	9 127
Brutotulu saajad keskmiselt kuus	12 152	4 885	1 137	363	541	294	235
Kasutusse lubatud							
eluruumid	14	6	-	1	-	-	-
eluruumide pind, m ²	2 164	1 067	-	114	-	-	-
mitteeluhooned	23	5	-	1	-	1	2
mitteeluhoonete kasulik pind, m ²	16 405	6 769	-	450	-	64	2 341
Üldharidus							
Koolid	24	6	1	1	2	1	1
Õpilased	4 748	2 132	457	70	171	48	60
Üldkasutatavad rahvaraamatukogud							
Raamatukogud	34	1	4	3	3	2	2
Fondi suurus, arvestusüksust	564 256	142 167	61 688	34 212	33 821	32 277	26 930
Lugejad	16 601	6 877	1 600	656	942	593	269
Päästeteenistuste registreeritud tulekahjud	142	45	11	5	9	8	2

Vallad Rural municipalities							Indicator
Mõniste	Rõuge	Sõmerpalu	Urvaste	Varstu	Vastselliina	Võru	
176,53	263,72	181,93	139,62	170,63	222,78	202,23	Area, km ²
							Distance, km
39,0	16,6	10,1	33,4	33,0	23,5	1,1	from the county centre
273,7	266,7	251,2	236,1	272,9	277,6	254,2	from Tallinn
							Population (incl. migration)
932	2 114	1 850	1 276	1 167	2 066	4 828	Population
-2,20	0,05	-1,12	-3,48	-1,02	-0,48	-0,43	Change in population, %
8	25	21	7	12	27	47	Births
18	34	33	26	15	33	65	Deaths
-10	-9	-12	-19	-3	-6	-18	Natural increase
27	78	49	24	39	62	186	Immigration
37	68	59	51	48	67	199	Emigration
-10	10	-10	-27	-9	-5	-13	Net migration
56,9	57,2	53,5	59,5	53,2	57,1	52,1	Dependency ratio
0,64	0,82	1,10	1,02	0,72	0,76	0,78	Demographic labour pressure index
							Local budgets, million kroons
15,8	36,2	37,3	17,6	24,7	37,1	81,6	Total revenue
5,5	13,0	10,8	7,2	7,3	12,6	29,7	taxes
4,4	11,5	10,0	6,4	6,5	11,4	28,7	personal income tax
9,6	19,2	21,6	9,5	13,9	21,2	45,0	grants
16,5	36,5	45,4	18,5	25,1	32,3	84,3	Total expenditure
2,8	3,6	3,2	2,5	2,3	3,3	5,4	administration expenses
3,2	3,5	1,4	1,5	0,9	4,6	3,2	economy
7,1	13,4	18,7	10,4	16,5	13,9	54,5	education
1,3	4,7	15,9	1,7	1,4	4,0	5,0	social protection
121,5	60,2	38,8	0,0	54,4	23,4	12,7	Debt burden, %
113,9	612,2	541,1	392,5	371,5	558,6	912,5	Subsistence benefits, thousand kroons
1 018	1 439	1 515	1 395	1 264	1 351	1 322	Subsistence benefit to guarantee subsistence level, kroons per application satisfied
54	134	131	90	77	104	269	Registered unemployed persons
11	64	28	21	18	37	124	Companies
4	9	8	5	4	4	11	primary sector
4	19	9	8	7	20	54	secondary sector
3	36	11	8	7	13	59	tertiary sector
24,7	199,5	694,4	49,8	34,2	84,7	1 244,7	Net sales, million kroons
9 395	10 212	11 043	10 326	11 155	10 473	10 498	Average monthly gross income per employee, kroons
10 818	11 269	12 600	11 344	12 767	11 679	11 684	males
7 973	9 038	9 377	9 284	8 810	9 263	9 333	females
299	692	562	396	374	700	1 676	Average number of recipients of gross income per month
							Buildings completed
-	1	1	1	-	-	4	dwellings
-	25	74	143	-	-	741	floor area of dwellings, m ²
5	-	-	2	1	-	6	non-residential buildings
1 493	-	-	76	758	-	4 454	useful floor area of non-residential buildings, m ²
							General education
1	1	2	2	2	2	2	Schools
83	170	201	199	248	352	557	Pupils
							Public libraries of general use
2	4	2	3	2	3	3	Libraries
21 571	47 469	24 301	28 937	23 354	45 939	41 590	Stock in library units
442	805	629	886	559	1 137	1 206	Users
7	11	13	6	-	11	14	Fires registered by the fire and rescue services

SELGITUSI ESITATUD ANDMETE KOHTA

Haldusüksus	<p>Allikas: Riigi Teatajas avaldatud haldusüksuste nimistu. Haldusjaotus on esitatud 2009. aasta 1. jaanuari seisuga.</p> <p><u>Haldusüksus</u> – haldusjaotusel põhinev, seaduse ja teiste õigusaktidega kindlaks määratud staatus, nime ja piiridega üksus, mille territooriumi ulatuses teostatakse riiklikku või omavalitsuslikku haldamist. Eesti territooriumi haldusüksused on maakonnad, linnad ja vallad.</p>
Pindala	<p>Allikas: Maa-amet. Andmed 2007. aasta 1. jaanuari seisuga.</p> <p>Eesti pindala kokku on ilma Peipsi järve Eestile kuuluva osa ja Võrtsjärve pindalata. Ümardamise tõttu ei võrdu tabelis esitatud omavalitsusüksuste pindalade summa alati maakonna pindalaga.</p>
Kaugus maakonna-keskusest ja Tallinnast	<p>Allikas: Maanteeamet. Andmed 2003. aasta 30. juuli seisuga.</p> <p><u>Linna- ja vallavalitsuse kaugus maakonnakeskusest</u> on arvestatud linna- ja vallavalitsuse asukohast mööda lühimat riigimaanteed ja veeteed vastava maakonna maavalitsuseni. Veetee pikkus on kahe punkti vaheline kaugus mööda sirgjoont.</p> <p><u>Linna- ja vallavalitsuse kaugus Tallinnast</u> on arvestatud linna- ja vallavalitsuse asukohast mööda lühimat riigimaanteed ja veeteed Tallinna Toompeale. Veetee pikkus on kahe punkti vaheline kaugus mööda sirgjoont.</p> <p>Piirissaare valla kohta on esitatud saare kaugus maakonnakeskusest ja Tallinnast. Piirissaare valla keskus asub Tartu linnas.</p>
Rahvastik	<p>Allikas: Statistikaamet. Andmed 2010. aasta 1. jaanuari seisuga. Andmed põhinevad 2000. aasta rahvaloendusel ja jooksva rahvastikuarvestusel. Käesolevas kogumikus kasutatakse rahvastikuandmeid, mis arvestavad rännet.</p> <p><u>Aastakeskmise rahvaarv</u> – pool elanike aasta alguse ja lõpu arvu summast.</p> <p><u>Demograafiline tööturusurveindeks</u> võimaldab prognoosida demograafiliste protsesside tulemusel tekkivaid pingeid tööturul ja arvutatakse järgmiselt:</p> $\frac{\text{rahvastik vanuses 5–14}}{\text{rahvastik vanuses 55–64}}$ <p><u>Elussünd</u> – elusalt sündinud lapse ilmaletoomine, st elutunnustega lapse sünd sõltumata raseduse kestusest.</p> <p><u>Loomulik iive</u> – aasta jooksul sündinute ja surnute arvu vahe. Positiivne loomulik iive näitab sündide ülekaalu, negatiivne surmade ülekaalu.</p> <p><u>Ränne^a</u> – elukoha muutus üle asustusüksuse piiri.</p> <p><u>Rändesaldo^a</u> – sisse- ja väljarändejuhtude arvu vahe.</p> <p><u>Sisseränne^a</u> – tegevus, mille käigus isik asub alaliselt elama uude asustusüksusesse perioodiks, mis on või eeldatavalt on vähemalt 12 kuud, olles eelnevalt alaliselt elanud teises asustusüksuses.</p> <p><u>Väljaränne</u> – tegevus, mille käigus varem alaliselt ühes asustusüksuses elanud isik lõpetab alalise elamise selles asustusüksuses perioodiks, mis on või eeldatavalt on vähemalt 12 kuud.</p> <p><u>Ülalpeetavate määr</u> iseloomustab rahvastiku vanuskoosseisu ja arvutatakse järgmiselt:</p> $\frac{(\text{rahvastik vanuses 0–14}) + (\text{rahvastik vanuses 65+})}{\text{rahvastik vanuses 15–64}} \times 100$
Kohalikud eelarved	<p>Allikas: Rahandusministeerium. Andmed 2009. aasta 31. detsembri seisuga.</p> <p><u>Füüsilise isiku tulumaks</u> – maks, mida residendist füüsilised isikud maksavad kogu oma tulult, olenemata selle teenimise kohast (riigist). Tulumaksuseaduse § 5 järgi laekub</p>

^a Eesti territooriumi haldusjaotuse seaduse järgi on Eestis asustusüksusteks asula ja asum. Vald jaguneb asulateks, milleks on külad, alevikud, alevid ja vallasisesed linnad. Linn võib jaguneda asumiteks. Toodud rände, sisserände ja väljarände definitsioonid lähtuvad asustusüksusest. Sisuliselt tuleb arvestada seda, et ränne mingi territoriaalse üksuse suhtes on elukohavahetus üle selle üksuse piiri ja vaadeldava üksuse sees toimunud elukohavahetus ei ole rändesündmus selle üksuse suhtes. Näiteks kui inimene asub Viljandi linnast elama Paistu valda, siis on see Viljandi linna suhtes väljaränne ja Paistu valla suhtes sisseränne, kuid Viljandi maakonna suhtes ei ole tegemist rändesündmusega. Sellest tulenevalt ei ole maakonnaränne maakonda kuuluvate omavalitsusüksuste rändesündmuste summa ning Eesti ränne ei ole maakondade vaheliste rändesündmuste summa.

residendist füüsilise isiku makstud või temalt kinni peetud tulumaksust 44% riigile ja 56% maksumaksja elukohajärgsele kohalikule omavalitsusele.

Võlakoorumus – valla- ja linnaeelarve seaduse järgi on kohalike omavalitsuste võlakoorumuse lubatav piirmäär 60% eelarveaasta tuludest, millest on maha arvatud riigieelarvest tehtavad sihtotstarbelised eraldised. Võlakoorumuse arvestamise aluseks oleva eelarve tuludena käsitatakse järgmisi tulusid: maksutulud, kaupade ja teenuste müük, mittesihtotstarbelised eraldised jooksvateks kuludeks ja muud tulud. Võlakoorumus arvutatakse järgmiselt:

$$\frac{\text{võlakohustused kokku}}{\text{puhastatud eelarve kokku}} \times 100$$

Toimetulekutoetused

Allikas: Sotsiaalministeerium. Andmed 2009. aasta kohta.

Toimetulekupiir – miinimumsumma, mis on vajalik äraelamiseks ühe kuu jooksul.

Toimetulekutoetus – riigi abi puudusekannatajatele, mida maksab kohalik omavalitsus. Koosneb toimetulekupiiri tagamise toetusest ja lisatoetusest.

Registreeritud töötus

Allikas: Töötukassa. Andmed 2009. aasta kohta, mis on arvatud kaheteist kuu kuulõpu seisude keskmisena. Ümardamise tõttu ei võrdu tabeli arvude liitmise tulemus alati summaarse näitavuga.

Registreeritud töötü – täieliku või osalise töövõimega isik, kes on 16-aastane kuni vanaduspensioniealine, tööta, valmis kohe tööle asumise ning otsib tööd. Isik otsib aktiivselt tööd, kui ta pöördub tööhõiveametisse vähemalt kord 30 päeva jooksul sooviga kohe tööle asuda ning on valmis osalema tööturukoolituses.

Äriühingud

Allikas: Statistikaamet Registrate ja Infosüsteemide Keskuse andmetel. 2008. aasta aastaaruande esitanud äriühingud.

Müügitulu – nii põhi- kui ka kõrvaltegevusena valmistatud toodete, teenuste ja kaupade müügist saadud või saadaolev tulu, mis ei hõlma käibemaksu ega aktsiise.

Primaarsektor – põllumajandus, metsamajandus, kalapüük.

Sekundaarsektor – tööstus, elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus, jäätmekäitlus, ehitus.

Tertsiaarsektor – kaubandus, teenindus jms.

Äriühingud – täis-, usaldus- ja osaühingud, aktsiaseltsid ning tulundusühistud.

Ümardamise tõttu ei võrdu omavalitsusüksuste müügitulu summa alati maakonna müügituluga.

Brutotulu

Allikas: Maksu- ja Tolliamet. Andmed 2009. aasta kohta.

Brutotulu saajad – Maksu- ja Tolliameti tulu- ja sotsiaalmaksu, kohustusliku kogumispensioni makse ja töötuskindlustusmakse deklaratsiooni (TSD) vormil näidatud sotsiaalmaksuga maksustatava rahalise tasu, stipendiumi, toetuse, pensioni jm tasu saajate kuukeskmise arv.

Palgatöötaja brutotulu – Maksu- ja Tolliameti tulu- ja sotsiaalmaksu, kohustusliku kogumispensioni makse ja töötuskindlustusmakse deklaratsiooni (TSD) vormil näidatud sotsiaalmaksuga maksustatav rahaline tasu, mida makstakse töötajale või avalikule teenistujale; stipendium, toetus ja pension, mida makstakse töö- või teenistussuhte puhul; seaduse või muu õigusakti alusel töö eest makstav tasu; tasu, mida makstakse isikule pärast töö- või teenistussuhte lõppemist (v.a töölepingu lõpetamisel või teenistusest vabastamisel makstav hüvitis). (TSD vormi lisas 1 tähistatud koodiga 01.)

Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu – palgatöötaja keskmine brutotulu kuus jagatud tulu saajate kuukeskmise arvuga.

$$\frac{1/12 \sum_k T_k}{1/12 \sum_k A_k}, \text{ kus } T_k \text{ – palgatöötaja } k\text{-nda kuu brutotulu kokku}$$

$$A_k \text{ – } k\text{-nda kuu brutotulu } T_k \text{ saajate arv}$$

Ümardamise tõttu võivad brutotulu saajate koondandmed erineda liidetavate väärtuste summast.

Kasutusse lubatud eluruumid ja mitteeluhooned

Allikas: Ehitisregister. Andmed 2009. aasta kohta.

Ehitise kasutusluba – kohaliku omavalitsuse nõusolek selle kohta, et valminud ehitise või selle osa vastab ehitisele ettenähtud nõuetele ja seda võib kasutada vastavalt kavandatud otstarbele.

Üldharidus	<p><u>Eluruum</u> – alaliseks elamiseks sobiv ühepereelamu, kahepere- või ridaelamusektsioon või korter, mis koosneb ühest või mitmest toast ja vastab sanitaartehnilistele nõuetele.</p> <p><u>Hoone</u> – maapinnaga püsikindlalt ühendatud, katuse, välispiirete ja siseruumiga ehitis.</p> <p>Allikas: Haridus- ja Teadusministeerium. Andmed 2009/2010. õppeaasta alguse seisuga.</p> <p><u>Õpilased</u> – omavalitsusüksuse territooriumil asuvas koolis käivad õpilased.</p> <p><u>Üldharidus</u> – päevaõpe ja õhtuõpe.</p>
Üldkasutatavad rahvaraamatukogud	<p>Allikas: Eesti Rahvusraamatukogu. Andmed 2009. aasta kohta.</p> <p><u>Fond</u> – kõik teavikud (raamatud, ajalehed, ajakirjad, helikandjad jne), mida raamatukogu oma kasutajale pakub. Hõlmab nii kohapeal hoitavaid kui ka kaugressursina kasutatavaid teavikuid, mida on õigus teatud ajavahemikul kasutada.</p> <p><u>Laenus</u> – raamatukogu teaviku vahendamine lugejale ajutiseks kasutamiseks, hõlmab ka laenutähtaja pikendamist ja registreeritud laenutust kohalkasutuseks.</p> <p><u>Lugeja</u> – isik, kes on raamatukogus registreeritud, kasutamaks selle kogu või teenuseid raamatukogu hoones või väljaspool. Kui lugeja kasutab raamatukogu mitut osakonda, arvestatakse teda ühe lugejana.</p> <p><u>Rahvaraamatukogu</u> – universaalse fondiga üldkasutatav raamatukogu, mis teenindab tasuta kogu piirkonna elanikke või eri kasutajarühmi (nt hoolekandeesutustes ja kinnipidamiskohtades viibivad inimesed).</p> <p><u>Üldkasutatav rahvaraamatukogu</u> – rahvaraamatukogu, v.a eri kasutajarühmi teenindav rahvaraamatukogu.</p>
Päästeteenistuste registreeritud tulekahjud	<p>Allikas: Päästeamet. Andmed 2009. aasta kohta.</p>

COMMENTS ON PRESENTED DATA

Administrative unit

Source: The list of administrative units published in the Riigi Teataja. Administrative division has been presented as of 1 January 2009.

Administrative unit – a unit based on administrative division, the status, name and boundaries of which are determined by law and other legislation, and in the territory of which state or local government administration is carried out. The units for administrative division of the territory of Estonia are counties, cities and rural municipalities.

Area

Source: Estonian Land Board. Data as of 1 January 2007.

Total area of Estonia is the area without the part of Lake Peipus that belongs to Estonia and the area of Lake Võrtsjärv.

Due to rounding the total county areas do not always equal the sum of local government unit areas.

Distance from county centre and Tallinn

Source: Estonian Road Administration. Data as of 30 July 2003.

Distance of the city and rural municipality from the county centre has been calculated from the location of the City and Rural Municipality to the County Government of the respective county along the shortest state road and waterway. The distance of waterway is the distance between two points along the straight line.

Distance of the city and rural municipality from Tallinn has been calculated from the location of the City and Rural Municipality to Toompea in Tallinn along the shortest state road and waterway. The distance of waterway is the distance between two points along the straight line.

For Piiressaare rural municipality, the distance from island to the County Government and to Toompea in Tallinn has been presented. Piiressaare Municipality Government locates in Tartu city.

Population

Source: Statistics Estonia. Data as of 1 January 2010. Data are based on the 2000 Population and Housing Census and the current population account. In the current publication the data differ from earlier are presented. From the year 2009 Statistics Estonia publishes population data that took account migration and those data are available in the publication.

Demographic labour pressure index allows predicting pressures in the labour market caused by demographic processes and is calculated as follows:

$$\frac{\text{population aged 5–14}}{\text{population aged 55–64}}$$

Dependency ratio shows age distribution and the index is calculated as follows:

$$\frac{(\text{population aged 0–14})+(\text{population aged 65 and older})}{\text{population aged 15–64}} \times 100$$

Emigration^a – the action in the course of which a person having lived permanently in one settlement unit suspends permanent residence in the respective settlement unit for a period which is or which is expected to be of at least 12 months.

Immigration^a – the action by which a person, having previously been a permanent resident in one settlement unit, moves to reside permanently in another settlement unit for a period which is or which is expected to be of at least 12 months.

Live birth – delivery of a live-born child, i.e. a child showing evidence of life irrespective of the duration of pregnancy.

^a Pursuant to the Territory of Estonia Administrative Division Act, settlement units of Estonia are settlements and urban regions. A rural municipality is divided into settlements which are villages, small towns, towns and cities without municipal status. A city may be divided into urban regions. The definitions of migration, immigration and emigration are based on settlement units. It must be taken into account that migration with regard to some territorial unit is change of the place of residence over the border of this unit and change of the place of residence within the respective unit is not migration with regard to this unit. For example if a person from Viljandi city goes to live to Paistu rural municipality, it is emigration with regard to Viljandi city and immigration with regard to Paistu rural municipality, but with regard to Viljandi county it is not a migration event. Consequently county migration is not the sum of migration events of local government units of the county and migration of Estonia is not the sum of migration events between counties.

Mean annual population – half the sum number of the population at the beginning and end of the year.

Migration^a – a cross-border change of the place of residence from one settlement unit to another.

Natural increase – the difference between the number of births and deaths in a certain year. The positive natural increase shows the excess of live births over deaths, the negative one shows the excess of deaths over live births.

Net migration – the difference between immigration into and emigration from the area.

Local budgets

Source: Ministry of Finance of the Republic of Estonia. Data as of 31 December 2009.

Debt burden – pursuant to the Rural Municipality and City Budgets Act, the marginal rate of debt burden of local governments is 60% of proposed budget revenue for that budgetary year, from which allocations for specific purpose from state budget have been deducted. Budget revenue, which is the basis for calculating debt burden, includes taxes, sale of goods and services, non-allocations for specific purposes for current spending and other revenue. Debt burden is calculated as follows:

$$\frac{\text{total debt}}{\text{total refined budget}} \times 100$$

Personal income tax – a tax that residents pay on their worldwide income. According to the Article 5 of the Income Tax Act, 44% of the income tax paid by or withheld from a resident natural person is received by the state and 56% is received by the local government of the taxpayer's residence.

Subsistence benefits

Source: Ministry of Social Affairs. Data for the year 2009.

Subsistence benefit – a state support paid by a local government to persons whose monthly net income is below the subsistence level. Consists of benefits to guarantee the subsistence level and supplementary benefits.

Subsistence level – the sum necessary for minimum everyday subsistence in a month.

Registered unemployment

Source: Estonian Unemployment Insurance Fund. Data for the year 2009, calculated as an average of end of month of twelve months. Due to rounding, the total sum in table is not always equal with the total.

Registered unemployed person – a person with total or partial capacity for work who has attained at least 16 years of age and is under pension age, who is not employed, is ready to commence work immediately and seeks employment. A person seeks employment if he or she reports to an employment office at least once within 30 days, is willing to commence work immediately and is ready to participate in employment training.

Companies

Source: Statistics Estonia based on data of Centre of Registers and Information Systems. Annual bookkeeping reports for the year 2008 presented by companies.

Companies – general partnerships, limited partnerships, private limited companies, public limited companies and commercial associations.

Net sales – the revenue from the sale of goods and services, which does not include VAT and excises.

Primary sector – agriculture, forestry and fishing.

Secondary sector – manufacturing, electricity, gas and water supply, waste management, construction.

Tertiary sector – trade, services, etc.

The sum of net sales in rural municipality units is not always equal with the total of county due to rounding.

Gross income

Source: Estonian Tax and Customs Board. Data for the year 2009.

Average monthly gross income per employee – an employee's average gross income in a month divided by the average number of recipients of gross income in a month.

$$\frac{1/12 \sum_k T_k}{1/12 \sum_k A_k}, \text{ where}$$

T_k is the employee's total gross income in month k , and

A_k is the number of recipients of gross income T_k in month k .

Gross income per employee – remuneration subject to social tax, paid to the employee or public servant; scholarship, allowance and pension paid in relation to the employment or service relationship; remuneration paid for the performance of work paid pursuant to a legal act or other legislation; remuneration paid to a person after the end of employment or service relationship (excl. benefit paid to the employee or public servant upon the termination of contract or upon removal from post) according to the Estonian Tax and Customs Board declaration of income and social tax, unemployment insurance premiums and contributions to mandatory funded pension. (marked with code 01 in Annex 1 of Form TSD).

Recipients of gross income – the average number of persons in a month, who received remuneration subject to social tax, scholarship, allowance, pension and other remuneration according to the Estonian Tax and Customs Board declaration of income and social tax, unemployment insurance premiums and contributions to mandatory funded pension (TSD).

Due to rounding, the values of the aggregated data on recipients of gross income may differ from the sum.

Dwelling and non-residential building completions

Source: Register of Construction Works. Data for the year 2009.

Building – a construction firmly attached to the ground, covered by a roof, surrounded by walls and containing an interior room.

Dwelling – a one-family house, section of a two-family or a terraced house or a flat, which consists of one or more rooms and meets sanitary engineering requirements and is suitable for permanent residence.

Permit for use of construction works (construction completed) – the agreement on the part of a local government that a completed construction works or a part thereof conforms to the requirements prescribed for such construction works and that it may be used for the intended purpose.

General education

Source: Estonian Ministry of Education and Research. Data at the beginning of the academic year 2009/2010.

General education – diurnal and evening study.

Pupils – pupils going to school situated in the territory of the local government unit.

Public libraries

Source: National Library of Estonia. Data for the year 2009.

Library of general use/regional library – a public library serving a particular region whose primary function cannot be described as that of a public, school or academic library nor as part of a national library network, excl. public library serving special categories of users.

Public library – a general library that serves the whole population of a local or regional community free of charge or for a nominal fee and is usually financed, in whole or in part, from public funds; it may serve the general public or special categories of users such as children, members of the armed forces, hospital patients, prisoners, workers and employees.

(Registered) user – a person registered with a library in order to use its collection and/or services within or away from the library. Every user is counted only once even if he or she is a registered user of several departments of the library.

Stock – all documents provided by a library for its users (e.g. books and serials, microforms, electronic serials), held locally or remote resources for which access rights have been acquired, at least for a certain period of time.

Unit lent – lending or delivery transaction of a library document, renewal transactions included.

**Fires registered by the
fire and rescue
services**

Source: Estonian Rescue Board. Data for the year 2009.

